

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE DAİR
ESERİ METİN-MUHTEVA
(2. CİLT 182-279 NUMARALI VARAKLAR)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşenur KAVAK

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ**

**RİZE
2022**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamiş BAŞ danışmanlığında, Ayşenur KAVAK tarafından hazırlanan *Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihine Dair Eseri Metin-Muhteva (2. Cilt 182-279 Numaralı Varaklar* adlı bu tez çalışması, 16/09/2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	:	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	:	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ	
Üye	:	Prof. Dr. İhsan ARSLAN	
Üye	:	Dr. Öğr. Üyesi Rabia DOĞRU	

ETİK BEYAN

İslam Tarihi ve Sanatları Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Aşkî Mustafa Efendi’nin Medine Tarihine Dair Eseri Metin-Muhteva (2. Cilt 182-279 Numaralı Varaklar)” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet ederek yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

16/09/2022

Ayşenur KAVAK

ÖN SÖZ

Aşkî Mustafa Efendi'nin *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbârî Beledi Hayri'l-Berîyye* adlı üç ciltten oluşan eserinin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarının transkripsiyonu ve muhtevası hakkındaki bu çalışma, giriş bölümü hariç iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın önemi, amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü beş başlıktan müteşekkildir. İlk olarak Semhûdî ve *Vefâü'l-Vefâ Bi-Ahbârî Dâri'l-Mustafâ* adlı eseri ele alınmıştır. İkinci başlık, ilgili eserin mütercimi Aşkî'nin hayatı ve bilinen diğer eserleri hususundadır. Sonraki başlık, çalışmamıza konu olan *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbârî Beledi Hayri'l-Berîyye* adlı esere dair özellikleri içermektedir. Dördüncü başlıkta nüshanın imla hususiyetleri, beşinci ve son başlıkta ise ilgili varakların muhtevası ele alınmıştır. Metnin muhtevası; metinde işlenen konular, eserde bulunan şahıs, mekân, kitap, kabile isimleri ve ayetler üzerinden incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümü, iki ana başlıktan müteşekkildir. İlk bölüm; metinde izlenen yönteme dair bilgilendirmeleri, sonraki bölüm ilgili eserin transkribize edilmiş metnini içermektedir. Çalışmanın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Beni bu çalışmaya teşvik eden ve çalışmada büyük emeğe sahip olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ'a teşekkürü bir borç bilirim. Tez savunma sınavında bulunma inceliğini göstererek değerli görüşleriyle tezime katkı sağlayan Prof. Dr. İhsan ARSLAN ve Dr. Öğr. Üyesi Rabia DOĞRU hocalarıma teşekkür ederim. Ayrıca bu uzun süreçte maddî ve manevî tüm ihtiyaçlarımı gideren kıymetli aileme ve arkadaşlarıma müteşekkirim.

Ayşenur KAVAK

2022/RİZE

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ	1
1. MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ, MÜTERCİMİ VE 2. CİLT 182-279 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI.....	6
1.1. es-Semhûdi ve Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ Adlı Eseri.....	6
1.2. Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Ve Eserleri	7
1.3. Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecâdiyye Bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye..	9
1.4. Nûshanın İmla Hususiyetleri.....	10
1.5. 182-279 Numaralı Varakların Muhtevası	15
1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi	15
1.5.2. Metinde İşlenen Konular	22
1.5.3. Metinde İşlenen Ayetler	47
1.5.4. Metinde İşlenen İsimler	52
2. MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN İKİNCİ CİLDİNİN 182-279 NUMARALI VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONLU METNİ	111
2.1. Metinde İzlenen Yöntem.....	111
2.2. Transkripsiyonlu Metin.....	115
3. SONUÇ.....	305
KAYNAKÇA.....	310

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şamil BAŞ

Hazırlayan : Ayşenur KAVAK

Yıl : 2022

Sayfa Sayısı : 318

ÖZET

AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ’NİN MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİ METİN- MUHTEVA (2.CİLT 182-279 NUMARALI VARAKLAR)

Bu çalışmada, Aşkî Mustafa Efendi’nin Medine Tarihine dair *Ta’tîru Ercâi’-d-Devleti’l-Mecâdiyye bi-Tîbi Beledi Hayri’l-Beriyye* isimli üç ciltlik eserinin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılmış ve ilgili varakların muhtevası tahlil edilmiştir.

Çalışma, giriş bölümü hariç iki ana bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde çalışmanın önemi, amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, eserin müellifi Semhûdî ve mütercimi Aşkî Mustafa Efendi’nin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmiş ve nüshanın imla hususiyetlerine değinilmiştir. 182-279 numaralı varakların muhtevası; metinde işlenen konular, eserde bulunan şahıs, mekân, kitap, kabile isimleri ve ayetler üzerinden incelenmiştir.

İkinci bölümde, metinde izlenen yöntem hakkında bilgi verilmiş ve eserin incelediğimiz 182-279 numaralı varaklarının transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Sonuç kısmında, çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-İslam Edebiyatı, İslam Tarihi, Semhûdî, Aşkî Mustafa Efendi, Vefâü’l-Vefâ, Medîne Tarihi.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Islamic History and Arts
Theis Type : Master's Thesis
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Mehmet Şamil BAŞ
Author : Ayşenur KAVAK
Year : 2022
Pages : 318

ABSTRACT

**AŞKÎ MUSTAFA EFENDİ'S WORK ON HISTORY OF MEDINA-CONTENT
(VOLUME 2, LEAFLETS 182-279)**

In this study, the Transcription of the second volume's 182-279 numbered foils of Aşkî Mustafa Efendi's a-three-volumed work about the Medinah's history named "*Ta'tîru Ercâi 'd-Devleti 'l-Mecidiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri 'l-Beriyye*" has been made and the content of mentioned foils has been analysed.

Study has consisted of two chapters apart from the introduction. The importance, aim and content have been cleared up in the introduction.

In the first chapter, information in given about the lives and works of the author Semhûdî and the translator Aşkî, and the spelling characteristics of the translator. The content of the leaflets numbered 182-279 are evaluated in terms of the subject covered in the text, verses, person in the work, place, tribe and book names.

In the second chapter, information about the method followed in the text is given and the transcribed text of the leaflets 182-279 is given.

In the conclusion, a general evaluation of the study has been made.

Keywords: Turkish-Islamic Literature, Islamic History, Semhûdî, Aşkî Mustafa Efendi, Vefâü'l-Vefâ, History of Medina.

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselâm
b.	: Bin
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
M.	: Mîlâdî
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
S	: Sayı
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Tarih, geçmişin anlatıcısı ve geleceğin inşa edicisidir. İslâm Medeniyeti'nin tanınması ve anlaşılmasını sağlayan önemli ilmî faaliyetlerin başında da İslâm tarih yazıcılığı gelmektedir. İslâm tarihçiliği, çağlar boyunca Kur'an ve sünnetin kılavuzluğunda toplumu yönlendirici bir sorumluluk üstlenmiş ve İslâm Tarihi eserleri, İslâm Medeniyeti'nin hususiyetlerini gözetken bütüncül bir yaklaşımla kaleme alınmıştır. Bu yaklaşım, asırlar boyunca süregelen ve âdeta yöntem hâlini alan dînî ve manevî hassasiyetin neticesinde oluşmuş mahir bir tarihçilik anlayışıydı. Olayların salt sebep ve sonuçları, ilgili şahsiyetlerin biyografisinin aktarıcısı yahut beşerî faktörlerin tespitçisi olmaktan ziyade topluma ve ümmete fayda sağlama gayreti hakimdi. Şüphesiz bu yaklaşım, bugünün yaygın lineer tarihçilik anlayışının çok ötesinde bir tavır ve bilincin ürünüydü. Bu çerçevede; tarih yazıcılığında hareket noktasının içtimaî-siyasî menşeli meseleler olmasının tarihi pozitivist eğilimli bir disiplin kılmasına rağmen Müslüman kültürlerin ortaya koyduğu tarih eserlerinin, içerdikleri derin teemmülî yön sebebiyle felsefî hüviyette olduğunu söylemek uygun olacaktır.

İslâm medeniyeti, İslâm'ın başlangıcıyla birlikte teşekkül etmeye başlamış ve birçok milletin kültür ve birikimi ile şekillenip gelişmiş kadim bir medeniyettir. Batılıların "Ortadoğu" olarak isimlendirdikleri Güneybatı Asya'da doğmuş ve XX. yüzyılda Batı Medeniyeti'nin oluşumuna kadar Orta Asya, Orta Afrika, İspanya, Kafkasya, Hindistan, Filipinler, Anadolu, Balkanlar ve Orta Avrupa'ya kadar yayılan kadim medeniyetin adıdır. İslâm Medeniyeti'nin oluşumunda birçok farklı kültürün katkısının bulunması çok katmanlı bir yapı ve zengin bir birikim karşımıza çıkarmaktadır. Zira Emevi, Abbasi, Selçuklu ve Osmanlı Medeniyetleri gibi İslâm milletlerinin sentezinden müşterek bir medeniyet husule gelmiştir.¹

Medeniyetin dayandığı esasları belirlemek, öncelikli olarak medeniyetlerin teşekkül ettiği şehirleri tanımayı gerekli kılmaktadır zira medeniyetler tarih boyunca

¹ İslâm Medeniyetine dair detaylı bilgi için bk. Cahid Baltacı, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Vakfı Yay., 2014), 39.

şehirlerin etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda şehirler, toplumun medeniyet tasavvurunun anlaşılmasında yol göstericidir. Müslüman toplumda şehir ve bölge tarihçiliğine büyük önem verilmiş ve bu hususta pek çok eser kaleme alınmıştır. Şehirlerin tarihî ve dinî sebeplerle üstünlükleri ile buralarda cereyan etmiş muhtelif olayların ele alındığı bu türde yoğunlaşıl原因 şehirler, Mekke ve Medine olmuştur. Zaman içerisinde Kudüs, Şam, Mısır gibi İslâm Tarihi açısından önemi haiz diğer mekânlar hakkında pek çok bölge ve şehir tarihi eseri oluşturulmuştur.

İslâm'ın iki mukaddes şehri olan Mekke ve Medine için "Harameyn" tabiri kullanılmaktadır. Sözlüklerde "harem" kelimesi dokunulmaz ve korunmuş manalarını ihtiva etmektedir.² Müslümanlar nazarında büyük öneme sahip bu bölgelere, tarih boyunca büyük bir teveccüh gösterilmiş ve İslâm devletlerince bu mübarek mekânların hizmetinde bulunmak en temel gaye olmuştur. Öyle ki Harameyn'i de içeren Hicaz bölgesini idareleri altında bulunduran İslâm reisleri "Harameyn'in Hâkimi" nitelemesi yerine "Hâdimü'l-Harameyn" yani "Harameyn'in Hizmetçisi" unvanını kullanmayı tercih etmiş ve bu sıfatla anılmayı kendileri için bir şeref ve saadet vesilesi bilmişlerdir.³

İslâm Medeniyeti'nin oluşumu İslâm'ın doğuşuna şahitlik eden Mekke şehri ile başlatılsa da Medine şehri; Müslümanların ilk yurdu ve devletin merkezi olması, vahyin bir kısmının burada nazil olması, Hz. Peygamber'in hicretten vefatına kadar ömrünü burada geçirmiş olması ve Medine'de medfûn bulunması gibi sebeplerle tarih boyunca kendisine büyük önem verilen bir şehir olmuştur ve İslâm devletleri tarafından Medine'ye özel bir hassasiyet gösterilmiştir.

Osmanlı tarihi boyunca İslâm'ın kutsal şehirleri kabul edilen Mekke ve Medine hizmetinde bulunulmuş ve bu mübarek mekânlarda çeşitli imar ve onarım faaliyetleri yürütülmüştür. Osmanlı padişahları harameynin yenileme ve imarına yönelik çeşitli vakıf faaliyetlerinde bulunmuştur. Harameyn'in hizmetine önem verenlerden biri de Sultan Abdülmecid olmuştur. Abdülmecid'in Medine'ye medrese ve kütüphane yaptırdığı bilinmektedir.⁴

² Harem ve Harameyn isimlendirmelerine ilişkin detaylı bilgi için bk. Salim Ögüt, "Harem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 1997) 16: 127-132.

³ Hulusi Yavuz, "Osmanlı Padişahlarının İftihar ettikleri Unvanlardan Biri: Hadimü'l-Harameyn", *Makalat 2* (1999), 9.

⁴ Osmanlı dönemi Mekke ve Medine hizmetlerini anlatan pek çok eser kaleme alınmıştır. Eyüp Sabri Paşa'nın *Mir'atü'l-Harameyn*'i bu husustaki en seçkin eserlerden biridir.

Sultan Abdülmecid'in ilmî faaliyetlerinden biri de Türkçe Medine tarihine dair bir eserin yazılmasına vesile olmasıdır. Aşkî Mustafa Efendi ile Sultan Abdülmecid'in Beylerbeyi Camii'nde karşılaştığı bir gün padişah, Aşkî'den, Medine Tarihi hakkında bir eser telif etmesini istemiş ve kendisine bir miktar maddî ihsanda bulunmuştur. Aşkî, Medine'ye ulaşır ulaşmaz bu isteği yerine getirmeye çalışacağına dair söz vermiştir. Daha sonra Aşkî'nin Medine'de titiz bir araştırma safhasına başladığı ve araştırmaları neticesinde Medine tarihi hakkında eseri bize ulaşan müelliflerin başında gelen Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî'nin, *Vefâü'l-Vefâ Bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*⁵ eserini tercüme etmekte karar kıldığı bilinmektedir. Aşkî, eserine *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye*⁶ adını vermiştir.

Aşkî'nin eserini oluşturmada önce tercüme edeceği eseri seçmek için Arapça, Farsça ve Türkçe yüzü aşkın eseri incelediği bilinmektedir. Bu titiz araştırma safhası neticesinde Semhûdî'de karar kılması üzerinde şüphesiz ki Semhûdî'nin ilmî şahsiyeti, tasavvufî yönü, dînî hassasiyeti ve bidatler noktasındaki hassas ve dikkatli tutumu belirleyici olmuştur. Zira Semhûdî, birçok ilim dalındaki yetkinliğini şüphesiz *Vefâü'l-Vefâ*'sında da ortaya koymuştur. Ayrıca tarih eserlerinde aktaracağı bilgileri bizzat teyit etmiş ve kendi gözlemlerini bildirmiştir. Eserinde sık sık “ben derim ki...”, “ben ölçtüm...” gibi ifadeler kullanmıştır. Barca, Semhûdî'nin, yaşadığı dönemde de yalnız ilim tahsiliyle meşgul olmayan, toplumda meydana gelen değişim ve gelişimlerin dışında kalmadan dini ve sosyal meselelere dair görüş bildiren ve yöneticilik yaptığı bilinen bir şahsiyet olduğunu belirtmektedir.⁷

Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ*'sı klasik medine tarihçiliği bağlamında seçkin bir yere maliktir. Eserin, bünyesinde çeşitli ilim sahalarına dair bilgileri barındıran yöntemi, onu kapsamlı ve nitelikli bir eser hâline getirmektedir. *Vefâü'l-Vefâ*'da, coğrafya ve seyahatname türünde eserler ile çeşitli tarih kitaplarından istifade edildiği bilinmektedir. Bu hususların, ilmî çalışmalarında insanlığın faydasını

⁵ Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında ilgili eser kısaca *Vefâü'l-Vefâ* şeklinde zikredilecektir.

⁶ Eserin ismiyle ilgili ilk çalışmaları yapan İsmail Erünsal'dır. Erünsal, eserin ismini kısaltarak *Medine Tarihi* şeklinde zikretmiştir. Daha sonraki çalışmalarda da eser için bu isimlendirme tercih edilmiştir. Bununla birlikte ilgili eser, Nurettin Gemici ve Ömer Faruk Can tarafından yapılan bir çalışmada *Ta'tîr* şeklinde isimlendirilmiştir. Çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında ilgili eser kısaca *Medine Tarihi* olarak zikredilecektir.

⁷ Bk. İbrahim Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, (Siirt: Siyer Yay., 2016), 61-66.

öncelemeyi ilke edinen mütercim Aşkî'nin seçiminde belirleyici olduğunu düşünmek mümkündür. Zira Aşkî eserinde sıklıkla insanlara fayda sağlama amacıyla ve böylece kendisi için bir hayır dua beklentisinde olduğunu dile getirmektedir. Medine'de bilinen mekânların hususiyetlerini tarif ederken gösterdiği titizliği, kimi yerlerde başka eserlerden de istifade ederek ilgili mekânları ziyaret edecek kişileri bilgilendirmesi, insanlara fayda sağlayabilme amacına matuftur. Bu çerçevede, ele aldığı meselelerin çoğunlukla işlevsel ve hatırdâ tutulmasında fayda gördüğü yönlerini öncelediği söylenebilir.

Medine Tarihi eseri, tercüme edildiği kaynak olan *Vefâü'l-Vefâ*'nın telif edildiği dönem olan 15.yy'dan 19.yüzyıla kadar geçen uzun süreçteki gelişimin seyrini görebilmemize olanak sağlaması yönüyle önem arz etmektedir.

Eserin tarihî değerini artıran diğer bir özelliği, dönemin padişahı Sultan Abdülmecid'e sunulmak üzere kaleme alınmış olmasıdır. Bu sebeple nüshanın temiz ve okunaklı bir nesih hattına sahip olması dikkati çekmektedir.

Aşkî'nin Medine Tarihi eseri taşıdığı tarihî değerini yanı sıra, metinde işlenen konulara ilişkin çeşitli şairlere ait çok sayıda manzume barındırması yönüyle Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı alanı için de önem teşkil etmektedir.

Aşkî Mustafa Efendi'nin üç cilt hâlinde oluşturduğu eserin ilk iki cildi Semhûdî'nin mezkûr eserinin tercümesi olup üçüncü cildi Aşkî'nin, Semhûdî'den sonraki dönemleri ele alarak oluşturduğu kendi müşahedelerine dairdir. Eserin bilinen üç nüshası bulunmaktadır. Bu çalışmada ilgili üç nüsha arasından İstanbul nüshası esas alınmıştır.

Tez çalışmamız esnasında, Semhûdî'nin, *Vefâü'l-Vefâ*'sından büyük ölçüde faydalanılmıştır. Ayrıca Aşkî Mustafa Efendi ve Semhûdî hakkında yapılmış akademik çalışmalar incelenmiş ve istifade edilmiştir. Kütüphane katalogları, çeşitli yüksek lisans ve doktora tezleri ile makaleler, çalışmamız için önem teşkil eden diğer kaynaklar olmuştur.

Bu çalışmanın amacı; Aşkî Mustafa Efendi hakkındaki çalışmalar üzerinde yürütülen araştırmalar neticesinde, yazara ve ilgili eserine dair bilinenleri ortaya koymak ve Medine tarihine dair eserin günümüz Türkçesine kazandırılmasıdır. Bu çabamız, ilgili eser üzerinde devam etmekte olan tezlerin tamamlanmasıyla sonuçlanacaktır.

Medine Tarihi hususundaki Türkçe kaynakların sınırlılığı bizi bu çalışmayı yapmaya teşvik etmiştir.

Çalışmamızda, Aşkî'nin Medine tarihine dair üç ciltten oluşan eserinin, ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarının transkripsiyonu yapılmış ve ilgili varakların muhtevası tahlil edilmiştir. Metnin muhtevası; metinde işlenen konular, eserde bulunan şahıs, mekân, kitap, kabile isimleri ve ayetler üzerinden incelenmiştir. İlgili isimler, konu üzerinde yapılmış önceki çalışmalardan istifade edilerek mümkün olduğunca doğru okunmaya çalışılmıştır. Bu isimlerin istifadeye sunulmasıyla, Medine tarihi hakkında yapılacak başka çalışmalara küçük de olsa bir katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Şunu belirtmek gerekir ki çalışmamızın sınırları, tez adında belirtildiği üzere Medine Tarihi eserinin belirli bir bölümünü kapsamaktadır. Eserin hususiyetlerine dair nihai sonuca, Aşkî'nin Medine Tarihi eseri üzerinde devam etmekte olan tezler tamamlandığında ulaşılabacaktır.

1. MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN MÜELLİFİ, MÜTERCİMİ VE 2. CİLT 182-279 NUMARALI VARAKLARIN MUHTEVASI

Çalışmamızın bu bölümünde, Aşkî Mustafa Efendi'nin, *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye*⁸ eserine kaynak teşkil eden *Vefâü'l-Vefâ Bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* adlı eser ve müellifi Semhûdî'nin hayatı ve eserleri ile Aşkî'nin hayatı, eserleri ve Medine Tarihi ele alınacaktır. Medine Tarihi'nin ilgili varakları eserin imla hususiyetleri ve içeriği, metinde işlenen konular, iktibas edilen ayetler, eserde bulunan; şahıs, mekân, kitap, kabile isimleri üzerinden incelenecektir.

1.1. es-Semhûdî ve Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ Adlı Eseri

Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihi eseri üç ciltten oluşmakta ve ilk iki cildinin Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* adlı eserinin tercümesi olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda ilk olarak Semhûdî'nin hayatı, eserleri ile *Vefâü'l-Vefâ*'nin hususiyetlerini bilmek önem arz etmektedir.

Semhûdî'nin asıl adı Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî olup H.844 (M. 1440) yılında Yukarı Mısır Nil'in batısında yer alan Semhûd şehrinde doğmuştur. Küçük yaşta Kurân-ı Kerîm'i ezberlemiş, kadı olan babasından hadis, fıkıh ve Arapça dersleri almıştır. Eğitimini tamamlamak için H.858'de (M.1454) babasıyla Kahire'ye gitmiş, burada çeşitli hocalardan tefsir, hadis, Arap dili, fıkıh vb. pek çok ilmin derslerini okumuş ve ders aldığı hocalarından olan Münâvî'nin vasıtasıyla tasavvuf yoluna girmiştir. Genç yaşta ders okutmaya ve fetva vermeye başlayan Semhûdî, hocası Münâvî'nin yardımcısı olup İbn Tolun Camii'nde hadis, Sâlihiyye Medresesi'nde fıkıh dersleri okutmuştur.⁹

Semhûdî, Kahire'deki görev ve yetkilerini bırakarak annesiyle beraber hac ibadetini eda etmek için Mekke'ye gitmiş fakat hac dönemine yetişememiştir. O yıl Mekke'de kalarak orada bulunan âlimlerden dersler almış ve kendisi de başkalarına dersler vermiştir. Mekke'de kaldığı süre zarfında Mekke ve Medine hakkındaki

⁸ Aşkî Mustafa Efendi, *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye*, (İstanbul Üniversitesi Ktp., Demirbaş Numarası: NECTY01488- NECTY01490).

⁹ Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Semhûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 2009), 36: 489-491.

rivayetleri toplamaya başlamıştır. Daha sonra Medine’ye yerleşen Semhûdî, kısa süre içerisinde Medine’nin önemli âlimlerinden biri olup Medine’de ikamet eden pek çok kişiye dersler vermeye devam etmiş ve Medine halkına hizmette bulunmak için çevre belde ve ülkelerin sultanlarıyla iyi geçinmiştir. Semhûdî’nin, yine hac görevini yerine getirmek maksadıyla Mekke’de bulunduğu bir tarihte, Mescid-i Nebevi’de çıkan bir yangın sırasında kütüphanesindeki kitaplar büyük oranda zayi olmuştur. Medine tarihine dair en hacimli eseri olan *İktidâü’l-Vefâ Bi-Ahbâri Dâri’l-Mustafâ* adlı eseri de bu yangında zayi olmuştur ki ilgili eseri ileride tekrar *Vefâü’l-Vefâ* ismiyle kaleme alacaktır.¹⁰

Semhûdî, birçok ilim dalında yetkin eserler kaleme almış bir âlimdir. Eserleri içerisinde Medine tarihine dair eserlerinin ayrı bir yeri olup Klasik Medine tarihçiliği denilince ilk akla gelen eserlerden birisi Semhûdî’nin *Vefâ’sı* olmuştur.¹¹

Vefâü’l-Vefâ adlı eserin neşri beş cilt olup bir mukaddime, sekiz bab (bölüm) ve seksen dokuz fasıllı içermektedir. Birinci bölümde Medine’nin isimleri; ikinci bölümde faziletleri ve tarihsel süreçteki gelişimi; üçüncü bölümde hicretten önce ve hicret yıllarında Medine sakinleri; dördüncü bölümde Mescid-i Nebevî ve Hz. Peygamber’in evi ile çevrelerindeki diğer yerleşim alanları, Medine pazarı, muhacirlerin evleri; beşinci bölümde Hz. Peygamber’in bayram namazgahı, Medine’deki diğer mescidler, Bakî Mezarlığı ve buraya defnedilen meşhur şahsiyetlerin kabirleri ve Uhud Dağı ile orada şehid olanlar; altıncı babda Medine’nin bereketli kuyuları, Hz. Peygamber’e nispet edilen kaynak suları, ağaçlık ve hurmalıklar ile onun sefer ve gazvelerinde namaz kıldığı mescitler; yedinci bölümde ise delilleriyle Hz. Peygamber’i ziyaret etmenin önemi ve adabı anlatılmıştır.¹²

1.2. Aşkî Mustafa Efendi’nin Hayatı Ve Eserleri

Künyesi Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî olan yazarın hayatına dair bilgiler bazı arşiv belgeleri ve kendi eserleri ile sınırlıdır.

Aşkî’nin, çalışmamızın konusunu oluşturan Medine Tarihi eserinin birinci cildinde bulunan “Sebeb-i Terceme-i în Kitâb-ı Müstetâb” başlığı altında hayatına ve

¹⁰ Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 43-45.

¹¹ Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 72-73.

¹² Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 98.

eserlerine dair bilgiler verdiğini görmekteyiz.¹³ Ayrıca Aşkî hakkında oluşturulan akademik çalışmalar onun hakkında yeni bilgileri açığa çıkarmıştır.¹⁴ İlgili kaynaklardan istifade ederek Aşkî'nin hayatına dair bilinenlere değineceğiz.

Aşkî Mustafa Efendi'nin, Kilis'te, muhtemelen 18. yüzyılın son çeyreğinde 1785-1789 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir.

Hadis eğitimi için genç yaşta Mısır'a gitmiş ve bir süre Câmîü'l-Ezher'de faydalı ilimler tahsil etmiştir.¹⁵ Daha sonra Mekke'ye dönme arzusu duyarak Mısır'dan ayrılmıştır. Mekke'de yirmi yıl boyunca ilim tahsiline devam etmiş, bu süreçte evlenip çocuk sahibi olmuş fakat zamanla geçim sıkıntısı yaşamaya başlamıştır. Daha sonra hem daha rahat bir hayat elde etme gayesi hem de Hz. Peygamber'e duyduğu özlem neticesinde Medine'ye gitmiştir. Burada Buhârî-i Şerîf ve Mesnevî-i Münîf dersleri vermiştir.¹⁶ Bu hususta Orhan Bilgin, Aşkî'nin, İslami ilimler dışında İran edebiyatına da fazlaca hâkim olduğunu zira bir taraftan Buhârî okuturken diğer taraftan da Mesnevî okutmasının bu durumu teyit ettiğini ifade etmektedir.¹⁷

Aşkî, hayatını Medine'de sürdürmeye niyetli iken, Medine'de karşılaştığı sıkıntılar neticesinde dostlarının da teşvikiyle İstanbul'a gitmiştir. Çeşitli zorluklar ile yolculuğunu tamamlayıp nihayet İstanbul'a ulaşan Aşkî, Sultan Abdülmecid ile karşılaşmış ve padişah tarafından kendisine ve ailesine ihsanlarda bulunulmuştur.¹⁸ Aşkî, padişahın kendisinden Medine tarihine dair bir eser yazmasını istemesi üzerine Medine'ye geri döndüğünde bu esere başlayacağına dair söz vermiştir. İstanbul'da iki ay kadar kaldıktan sonra Medine'ye döndüğünde söz verdiği eseri yazmak için

¹³ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:3^b-11^b.

¹⁴ Aşkî'nin hayatı ve eserleri hakkında ilk çalışmalar, önce Orhan Bilgin sonra İsmail E. Erünsal tarafından kaleme alınmıştır. Bk. Orhan Bilgin, "Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 5 (1989); İsmail E. Erünsal, "Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dair Eseri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6 (1990). Hakkında yapılan yüksek lisans tezinde arşiv belgeleri de kullanılarak hayatına dair yeni bilgilere ulaşılmıştır. Bk. Mehmet Şamil, Baş, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)", (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007). Hayatı hakkında en kapsayıcı bilgiler için bk. Mehmet Şamil Baş, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Sâkî-nâme Mesnevîsi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35 (2012). En güncel bilgiler için bk. Nurettin Gemici - Ömer Faruk Can, "Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihine Dâir Birtakım Yeni Bulgular", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8 (2020), 171-190.

¹⁵ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:3^b.

¹⁶ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:4^a.

¹⁷ Bilgin, "Aşk-Nâme", 213.

¹⁸ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:8^b.

Buhârî, Müslim gibi hadis kitapları ve siyerleri incelediği titiz araştırmalarından sonra tercüme etmek üzere Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* adlı eserini seçmiştir.¹⁹

Aşkî, H.1258/1841 yılının Rebiülevvelinde müsveddelerini yazmaya başladığı eserini, 1263/1847 yılı Cemâziyelevvelinde tamamlamıştır.²⁰

Aşkî Mustafa Efendi'nin ne zaman ve kaç yaşında vefat ettiği tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalar neticesinde, vefatının 85 yaşlarında, H.1288-1297 (M.1871-1877) yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir.²¹

Aşkî 'nin dîvânını, mesnevîlerini ve tarih manzumelerini içeren *Behce-i Letâif ve Lehce-i Maârif* adlı külliyyatı Mehmet Salih Efendi tarafından üç kez istinsah edilmiştir. İlgili külliyyatın içerisinde *Aşk-Nâme*²², *Vahdet-Nâme*²³, *Der Na't-ı Mesnevî ve Sâhib-i Mesnevî*, *Mi'rac-Nâme*²⁴, *Sâkî-Nâme*²⁵ ve *Dîvân*²⁶ eserleri bulunmaktadır.

Ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde, henüz bir nüshasına rastlanılmamış olsa da Aşkî'ye ait *Fîhi Mâ Fîh Terceme ve Şerhi* isimli bir eser olduğu bilinmektedir.²⁷

Aşkî'ye ait diğer mensur eser, *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye*'dir. Bu eser, ayrı bir başlık altında incelenecektir.

1.3. Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye Bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye

Çalışmamıza konu olan eser, Sultan Abdülmecid'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Eser 3 ciltten oluşmakta olup ilk iki cildi Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* eserinin açıklamalı ve muhtasar tercümesi niteliğinde olup son cildi Aşkî'nin Medine'de kaldığı süre boyunca elde ettiği birikim ve gözlemlerini içermektedir.²⁸

¹⁹ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1: 10^a-10^b.

²⁰ Erünsal, "Aşkî Mustafa Efendi" 117.

²¹ Baş, "Vahdet-nâme", 21.

²² Bk. Bilgin, "Aşk-nâme", 211-222.

²³ Bk. Baş, "Vahdet-nâme"

²⁴ Bk. Bilgin, "Mi'rac-nâme"

²⁵ Bk. Baş, "Sâkî-nâme"

²⁶ Bk. Melek, Bıyık Yapa, "Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)" (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007).

²⁷ Baş, "Sâkî-Nâme", 268.

²⁸ Baş, "Sâkî-Nâme", 251.

Eser üç cilt olarak yazılmış; dokuz bab, yüz yirmi iki fasıl ve bir hatimeye ayrılmıştır. Her cildin sonunda içindikiler bölümü bulunmaktadır.

Eserin bilinen üç nüshası bulunmaktadır.²⁹ Elimizdeki İstanbul nüshası İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde Türkçe yazmalar bölümünde; *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Beriyye* adıyla ilk cildi NECTY01448, ikinci cildi NECTY01489, üçüncü cildi NECTY01490 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Birinci cilt 349, ikinci cilt 372, üçüncü cilt ise 258 varaktan oluşmaktadır. Her cildin sonunda istinsah tarihi kayıtlıdır. Bu kayıtlara göre eserin birinci cildi H. 1262 (M.1845), ikinci ve üçüncü ciltleri ise H.1263 (M.1846) tarihlerinde tamamlanmıştır.

İlgili kütüphaneden öğrenilen bilgilere göre eser; sırtı kırmızı, kapakları siyah meşin bir cilt içerisinde. Her cildin başında fihrist bulunmaktadır. Eserin serlevhaları mihrabiyeli ve tezhipli, kağıdı aharlı ve filigranlıdır. Söz başları kırmızı renkli ve cümle sonları yaldızlıdır.

Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış, süslü ve sanatlı bir anlatıma sahip olan eser, içerisinde pek çok Arapça ve Farsça manzum-mensur ifade barındırmaktadır. Eserde sıklıkla ayet ve hadislerden yararlanılmıştır. Eserde bir kısmı Aşkî'ye bir kısmı başka şairlere ait olan Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere pek çok şiir bulunmaktadır.

1.4. Nüshanın İmla Hususiyetleri

Aşkî, *Ta'tîru Ercâi'd-devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbari Beledi Hayri'l-Beriyye* adıyla yazdığı eseri üç cilt hâlinde oluşturmuştur. Elimizdeki İstanbul nüshasının müstensihisi Mehmet Rasih Bursevî'dir ve üç cilt de Medine'de istinsah edilmiştir.³⁰

İlgili nüsha, Sultan Abdülmecid'e sunulması sebebiyle temiz, okunaklı ve düzgün bir nesih hattına sahiptir.

Her varakta yan yana iki sayfa bulunmakta ve her sayfa 25 satırdan oluşmaktadır. Satırlar, kırmızı mürekkeple çizilmiş çift çizgili çerçevelerin içerisine

²⁹ Önceki çalışmalarda eserin bilinen tek nüshasının İstanbul Üniversitesi'nde bulunduğu ifade edilmiştir. Kahire ve Paris'teki kütüphanelerde tespit edilen diğer iki nüsha için bk. Gemici - Can, "Medine Tarihine Dâir Birtakım Yeni Bulgular", 183-188.

³⁰ Erünsal, "Aşkî Mustafa Efendi", 113.

yazılmıştır. Sayfa sonlarında, klasik yazma eser geleneğine uygun olarak rakabe³¹ bulunmaktadır.³² Varakların “a” yüzünün sol alt köşesine numaralandırma yapılmıştır.

Eserde siyah mürekkep kullanılmış olup; bab ve fasıl başlıkları, ayet ve hadislerin büyük çoğunluğu ve ayrıca önemli görülen bazı cümle ve ibareler kırmızı mürekkeple yazılmış ya da bazı satırların altı kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

İncelenilen varaklarda, Aşkî'nin, bazı isimleri Semhûdî'den farklı şekilde kaydettiği tespit edilmiştir. Örneğin; 247^b varağındaki “Şâs” isimli mekân “Şâş”, 255^a varağındaki “Ebrak-ı Hutrab” isimli mekân “Ebrak-ı Hutrat”, 258^b varağındaki “Eşîk” isimli mekân “Esîk”, 262^a varağındaki “Bi’ru Ğadek” isimli mekân “Bi’ru Adak” şeklinde kaydedilmiştir. Verilen örneklerdeki farklılıklar, ilgili kelimeleri bütünüyle birbirine yabancılaştıracak türden olmayıp birkaç harf ya da hareke değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, bazı mekân adlarının söz konusu iki kaynakta son derece farklılaştığı durumlar da mevcuttur. Bu farklılıkların tümü *Metindeki Tercüme Yöntemi* başlığında ayrıca ele alınacaktır.

Bazı varaklara derkenar eklenmiştir.³³ Derkenarlar sayıca sınırlı olup incelediğimiz sayfa aralığı dahilinde toplam yedi ayrı yerde bulunmaktadır.³⁴ Bunların bir bölümünü, önemli görülen meselelere dikkat çekmek amacıyla eklenmiş “Matlab” başlıkları oluşturmaktadır. Örneğin; 187^b ve 188^a varaklarında Hz. Fâtıma'nın vefatı ve kabri konusuna yönelik üç adet “Matlab” eklentisi bulunmaktadır.

Eserin genelinde harekelendirme yapılmadığı bununla birlikte farklı biçimlerde okunması muhtemel bazı kelimelerin harekeli yazıldığı görülmektedir. Ayet ve hadislerin bazılarının yazımında da hareke kullanılmıştır. Ayrıca eserde

³¹ Rakabe, yazma eserlerde sayfaların numaralandırılması söz konusu olmadığı için eldeki metnin bütünlüğünü takip maksadıyla, her varağın "b" yüzünün sol alt kenarında sonraki sayfanın ilk kelimesinin yazılmasıdır. Bk. Selami Ece, *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri (1-2)*, (Erzurum: Eser Yayınları, 2015), 222.

³² Transkribe edilen sayfa aralıkları bu sistemle oluşturulmuştur fakat 243^b varağında rakabe kaydı bulunmamaktadır.

³³ Çeşitli tarihî, edebî ve dînî kitaplarda unutulmuş veya izahına ihtiyaç duyulan ibareler asıl metnin yan tarafına yazılır ve bu da genellikle derkenar ifadesiyle belirtilirdi. Bk. Atilla Çetin, “Derkenar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV yay., 1994), 9: 179-180.

³⁴ İlgili örnek varaklar için bk. 204^a, 204^b, 213^a, 218^a, 218^b, 222^a, 222^b, 223^a, 227^a, 233^b, 235^a, 236^a, 239^a, 242^a, 242^b, 267^b, 268^b, 271^a, 273^a, 278^b, 279^a.

noktalama işaretleri kullanılmamış olup yalnızca cümle sonlarını belirtmek amacıyla yaldızlı simgeler kullanılmıştır.

Eserde yer alan manzumeler genellikle kırmızı çerçeve içerisinde ve alt alta beyit düzeninde bulunmakla birlikte bazen mısraların yan yana gelecek şekilde aynı satırda yazıldığı tespit edilmiştir. Örneğin; 194^b, 199^a, 254^b, 227^a varaklarında yan yana yazılmış manzumelere rastlanmaktadır.

Eserin transkribe edilen varaklarında müstensihden kaynaklanan bazı yazım hatalarına rastlanmıştır.

Metnin bazı bölümlerinde, bir kelimeyi oluşturan harflerden bazılarının sehven eksik yazıldığı tespit edilmiştir. Örneğin; 208^a varağında “Sedî” (سدى) şeklinde yazılan şahıs isminin, metnin geneline bakıldığında “Esedî” (اسدى) olması gerektiği anlaşılmaktadır. 259^a varağındaki “آرة” adlı mekân ise “ارة” şeklinde iki elif harfi kullanılarak yazılmıştır.

Bazen bir kelimeyi oluşturan harflerin yerlerinin değiştirilmesi sûretiyle yazım hataları yapıldığı görülmektedir. Örneğin; 225^b varağındaki “رزین العبدرى” ismi “زرین العبدرى” şeklinde yazılmıştır.

Bazı kelimelerin yazımında harf hatası yapılmıştır. Örneğin; 254^b varağındaki; [مزينه] مذينه, 272^b varağındaki [زمخشزى] زمخشزى, 276^b varağındaki خاء [بخن مال رابح] gibi.

Eserde, aslı hemzeli olan kelimelerin bazen hemzesiz bazen hemzeli yazıldığı görülmektedir. Örneğin; 186^a varağında عايشه ismi عايشه, 209^a varağındaki مصائب kelimesi مصايب, 237^b varağında علا isimli mekân علا, 250^a varağındaki مداءنى ismi مدائنى, 251^a varağındaki فضاء isimli mekân فضا, 255^b varağındaki ابواء isimli mekân ابوا, 255^a varağındaki سفها kelimesi سفها şeklinde yazılmıştır. Verilen örneklerin dışında, aslı hemzeli olup metinde hemzesiz yazılmış pek çok kelime bulunmaktadır.

Bazı kelimelerin yazımında, ilgili kelimenin aslında bulunmayan fazladan bir nokta eklenmiştir. Örneğin; 207a varağında عطا ف بن خالد ismi عطا ف بن خالد

şeklinde, 198 a varağındaki بزل kelimesi بزل şeklinde yazılmıştır. 230^a varağında جناب سعادت kelimesinde ب harfinin üzerine fazladan iki nokta eklenmiştir.

Bazen aslı noktalı olan kelimelerin sehven noktasız yazıldığı görülmektedir. Örneğin; 218^a varağındaki زين المراعى ismi زين المراعى şeklinde yazılmıştır. 279^a varağında اصبع بن مسلم olması gereken kelime حشن şeklinde, 235^b varağında اصبع بن مسلم olması gereken isim اصبع بن مسلم şeklinde yazılmıştır.

Aşkî'nin, sehven unuttuğu kelimeler için sonradan cetvelin dışına eklemeler yaptığı görülmektedir. Bu eklemeleri bazen noktalı ok işaretleriyle göstermiştir. Örneğin; 193^a varağındaki “idüb”, 201^a varağındaki “kabri”, 242^b varağındaki “idüb” kelimesi 248^a varağındaki “eylediklerinde”, 255^a varağındaki “Medineye” kelimeleri cetvelin dışına sonradan eklenmiştir. Yazımı unutilan kelimelerin bir kısmı ise cetvelin dışına çıkma gereği duyulmadan satır aralarındaki en yakın boşluğa eklenmiştir. Örneğin; 193^a varağındaki “fülan”, 193^b varağındaki “eyledi”, 199^a varağındaki “güşâ”, 275^a varağındaki “menazilinde”, 277^a varağındaki “radıyallahu anh” kelimeleri gibi. İlgili kelimeler transkribe edilen metinde bağlamlarına göre bulunmaları gereken yere yazılmıştır.

Satır sonuna denk gelen kelimeler cetvelin dışına çıkmamak amacıyla, sıklıkla ait olduğu cümlemin üzerindeki boşluğa; bazı kelimelerin sonlarındaki uzatma harfleri de yine aynı şekilde ait olduğu cümlemin bir üst satırına yazılmıştır.

Bazı bölümler imla hatası sebebiyle silinmiş ve farklı bir yazı biçimiyle düzeltilmiştir. Örneğin; 201^b varağındaki “bu dahi ziyarete şâyeste bir makâm-ı âlîdir” cümlesinin, 237^a varağındaki “ve”, 269^b “cibâlden” kelimelerinin silinen birtakım kelimelerin üzerine yeniden yazıldıkları anlaşılmaktadır.

Sehven iki kere yazılan kelimeler silinmemiş ve hataya bazen ilkinin bazen ikincisinin üzeri çizilmek sûretiyle müdahale edilmiştir.³⁵ Örneğin; 209^a varağındaki “idüp”, 189^b varağındaki “ikamet”, 279^a varağındaki “buyurur ki”, 222^b varağındaki “olan” kelimeleri çizilmiştir.

Sehven yanlış yazılan bölümlerin çoğunlukla suyla silindiği ve sayfada oluşan ıslaklıktan dolayı bir miktar boşluk bırakılarak yazma işlemine devam edildiği

³⁵ Transkribe edilen sayfa aralıkları genel olarak bu düzeltme usûlüne uymakla birlikte 255^b varağında iki kere yazılmış olan “dimekle” kelimesinin ikincisi, kısa çizgilerle daire içerisine alınmıştır.

görülmektedir. Örneğin; 200^a, 209^b, 231^b varaklarında bazı kelimeler arasında söz konusu boşluklara rastlanmaktadır.

Ayrı yazılması gereken kelime ve terkipler bazen bitişik yazılmıştır. Örneğin; 276^a varağındaki خاكپای.

Bazı kelimelerin sonunda bulunan belirtme hâl ekinin ی harfi ile yazılması gerekirken, müstensih, bu tarz kelimeleri bazen hemze ile yazmış ve ilgili kelimenin sonuna hareke eklemiştir. Örneğin; 194^a varağında قصّی (kıssayı) yazılmak istenirken قصّة (kıssa-i), 231^b varağında وادی (vadiyi) yazılmak istenirken وادی (vadi-i), 253^b varağında ربّذه یی (Rebezeyi) yazılmak istenirken ربّذه (Rebeze-i) yazılmıştır.

183^a varağındaki “Fahr-i Resûl” terkibi vavsız yazılmıştır: فخر رسول.

207^b varağında Uhud şehitleri bahsinde, Vâkıdî’den aktarılan bir rivayette Sa’d b. Rebî ve Abdullah b. Cahş olması gereken isimleri, Sa’îd b. Rebî ve Abdullah b. Cascâs şeklinde kaydettiği tespit edilmiştir.

Verilen örneklerdeki gibi sehven oluştuğunu düşündüğümüz imla hataları, transkribe edilen metne mümkün olduğunca doğru biçimleriyle yazılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, metnin tamamında aynı şekilde tekrarlanan ve klasik kaynaklardan farklı şekilde İbn Zebbâle, Kadı İyyâz gibi şeddeli yazılan isimlerin, mütercimim tercihindan kaynaklandığı düşünülerek müdahale edilmeden doğrudan yazıldıkları gibi kaydedilmiştir.

Eserde hareke kullanılmamasından dolayı farklı şekillerde okumanın mümkün olduğu bazı şahıs ve mekân adlarının yazımında, müellif Semhûdî’nin eserinden faydalanılmıştır. Fakat ilgili eser ve meşhur bazı rivayetler üzerinde yapılan araştırmalara rağmen bazı mekân ve şahıs isimlerin okunuşu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Transkribe edilen metinde, bu türden kelimelerin yazımında üstünlü okuyuş tercih edilmiştir. Örneğin; İdamü’l-Bahr (249^a), Bi’ru Hasım (250^a), Hilvân b. İmrân (253^b), Feyd b. Hâm (254^a), Aynü’n-Nahl (254^a), Arân (259^b), Kayd (260^a), Bi’ru Âsar (262^a), Mefrâh (267^b), Batnu Zî Keşd (271^b), Cürfü’l-Arz (272^a), Cinâb Benî Karâre (273^a), İbn Vezâ (273^b), Afve (276^b), Hazrâ (278^b), Zamân (278^b), Mescid-i Sar’a (207^a), Abâ Mescidi (202^a).

Bazı mekân adlarının okunuşunda ise muhtelif rivayetlerle karşılaşmış ve okunuşlardan biri tercih edilmiştir. Örneğin; “Bi’ru Ünâ” (210^b) şeklinde kaydettiğimiz mekân adının kaynaklarda “Bi’ru Enâ”, “Helâbe” (251^a) şeklinde kaydettiğimiz mekânın “Hilâb” ve “Hulâbe”, “Benî Enîf” (256^b) şeklinde kaydettiğimiz mekânın “Beni Uneyf”, “Teahhin” (269^a) şeklinde kaydettiğimiz mekânın “Ti’in” ve “Tu’in”, “Amîsü’l-Hamâm” (270^a) şeklinde kaydettiğimiz mekânın “Umeysü’l-Hamâm” şekillerinde de geçtiği ayrıca “Zî Karde” (268^a) şeklinde kaydettiğimiz gazvenin “Zû Kared” adıyla da meşhur olduğu bilinmektedir.

Okunuşu hakkında muhtelif rivayetlere başvurduğumuz diğer kelimeler şu şekildedir:

Bi’ru Zatü’d-Derc (211^a), Nûrye (215^b), Bi’ru Vedî (219^a), Aşereh (235^b), Kehfü A’sâr (236^a), Kurh (237^b), Mescidü’s-Saîd (237^b), Mescid-i Liyye (238^b), Kasru Merâcil (241^a), Kasru Abdullah b. Âmir Berûme (247^a) Kasru Ebû Bekîr el-Osmânî (247^a), Vec (250^a), Bi’ru İhn (251^a), Himâ Darbe (252^a), Himâ Zi’s-Şerâ (252^b), Himâ Feyd (254^a), Aynü Harre (254^a), Aynü Bâride (254^a), Ureyfitân (255^a), Cebel-i Ahmer (260^b), Benî Beyâza (260^b), Bi’ru Zer (261^a), Bi’ru Zû Ervân/Zi Evân (261^a), Ağavât Harem (266^a), Seniyyetü’l-Mürâre (270^b), Cebûbü’l-Musallâ (271^b), Bi’ru Cüdcüd/Bi’ru Cüd (271^b), Haşâşîn (274^a), Şevzâ (278^b). Ayrıca eserdeki “Beremrem” (269^a) isimli mekânın kaynaklarda “Yeremrem” adıyla geçtiği tespit edilmiştir.

1.5. 182-279 Numaralı Varakların Muhtevası

Bu başlık altında ilk olarak Aşkî Mustafa Efendi’nin, eserin yazımında izlediği yöntem hakkında bilgilendirme yapılacaktır. Ardından metinde ele alınan konular, metnin ihtiva ettiği ayetler; şahıs, mekân, kabile ve kitap isimleri çerçevesinde tahlil edilecektir.

1.5.1. Metindeki Tercüme Yöntemi

Etimolojik olarak, bir ifadenin ait olduğu dilden başka bir dile aktarılması anlamında olan “tercüme” kelimesinin aslının Arapça “terceme” kelimesi olduğu bilinmektedir. Tarih boyunca medeniyetlerin kültür ve birikiminin birbirlerine aktarılması tercüme işlemi ile sağlanmıştır.

Klasik Türk Edebiyatı'nda "tercüme" bugün bilinen çeviri işleminden farklı bir anlam taşımaktadır. Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*'nde tercüme işlemine dair çeşitli biçimleri sınıflandırmıştır. Bu bağlamda, genişletilerek yapılan çeviriler hakkında ifade ettiği üzere, kaynak olarak alınan eser olduğu gibi çevrilmez ve mütercim kendisini asıl esere bağlı saymaz. Kimi yerlerin olduğu gibi çevrilmesi fakat asıl önemli görülen yerlerin yazarın kendi düşüncelerini eklemesi sûretiyle genişletilmesi söz konusudur. Yazarlar eseri çevirirken kendilerinden pek çok şey katarlar, meydana getirdikleri esere "terceme" adını vermeleri ise üstat saydıkları ilk yazara karşı bir saygı ifadesidir.³⁶

Aşkî'nin Medine Tarihi eseri de daha evvel yapılan çalışmalarda "telif-tercüme" ya da "yeniden yazım" şeklinde isimlendirilmiştir.

Aşkî, Medine Tarihi eserinin birinci cildinin mukaddime bölümünde "*Sebeb-i Terceme-i in Kitâb-ı Müstetâb*"³⁷ başlığında eserin oluşumuyla ilgili bilgiler vermiş, bu bağlamda metinde izlediği yönteme de işaret etmiştir.

Aşkî bu bölümde eserini dokuz bab, yüz yirmi iki fasıl ve bir hatime ile üç cilt hâlinde oluşturduğunu bildirmektedir. Anlaşılması zor ifadelerden uzak durarak eserinin anlaşılır olmasını amaçladığını "...mu'allak 'ibârelerden berî ve fehmi müşkil olan elfâz ve lügatlerden ârî"³⁸ ifadesiyle dile getirmektedir. Ayrıca ilgili bölümde tercüme edilen eserin ilk iki cildinin, Semhûdî'ye ait *Vefâü'l-Vefâ* adlı eserin tercümesi olduğu ancak söz konusu eserin 15. yy'da telif edilmesi ve Osmanlı dönemindeki gelişimle ilgili bilgi verememesinden dolayı üçüncü cilt ile ekleme yapıldığı ifade edilmektedir.³⁹

Aşkî'nin eserini oluştururken kullandığı yöntem, incelediğimiz varaklar özelinde değerlendirilecektir.

Aşkî'nin, transkribe edilen varaklarda, tercümesini yaptığı eserin müellifi Semhûdî için "Sâhib-i Târih" nitelemesini kullandığı tespit edilmiştir. Eserinde kendisinden bahsederken "Aşkî" ve "Fakîr" nitelemelerini kullanmıştır.⁴⁰

³⁶ Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 80-81.

³⁷ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:3^b-11^b.

³⁸ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:11^b.

³⁹ Aşkî, *Medine Tarihi*, 1:11^a.

⁴⁰ İlgili örnekler için bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:187^a, 195^a, 239^b.

Aşkî'nin, eserini oluştururken izlediği yöntem ile tercümesini yaptığı eserin müellifi Semhûdî'nin yöntemi büyük oranda benzerlikler içermektedir. Semhûdî, *Vefâü'l-Vefâ* adlı eserinde; sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya gayret etmiş, aktaracağı bilgileri eleştiri süzgecinden geçirmiş ve onlara kendi tespitlerini eklemiştir. Gerekli gördüğü hususlarda, istifade ettiği eserlere eklemeler yapmış ve eserinde eklemelerde bulunduğu bölümleri çeşitli lafızlarla belirtmiştir.⁴¹ Aşkî de eserinde, aktardığı hususları bölmek sûretiyle tercümeye ara vererek kendi görüşlerini belirtmiştir. Örneğin; Safiyye bint Abdülmuttalib'in kabri hakkındaki rivayetleri aktardıktan sonra ilgili kabrin kendi zamanındaki konumu hakkında bilgilendirmede bulunmuştur.⁴² Başka bir bölümde Medine'de Bakî mezarlığının haricinde bilinen makamlara dair olan bahiste, sonraki dönemde telif edilen tarih kitaplarından hareketle bilgilendirmede bulunduğunu ifade etmektedir.⁴³ Aşkî bu bilgilendirmelerin kendisine ait olduğunu belirtmek için “Aşkî dir ki” ifadesini kullanmıştır.

Aşkî bazı bölümlerde, işlediği konuya ilişkin kendi düşünce ve kanaatlerini belirtmiştir. Örneğin; “Bi'ru Zemzem” isimli kuyunun Hz. Fâtîma'ya nispet edildiğine dair rivayeti aktardıktan sonra, kendi görüşünün, mezkûr kuyunun Hz. Peygamber'e ait olduğu yönünde olduğunu ifade ederek bu görüşünü gerekçelendirmiştir. Daha sonra, kendi vaktinde Bi'ru Zemzem'in, Semhûdî hazretlerinin buyurduğu gibi itibarı kalmayıp unutulmuş olduğunu eklemiştir.⁴⁴

Aşkî eserini oluştururken sebep-i telif kısmında da ifade ettiği üzere pek çok eserden faydalanmıştır. İncelediğimiz varaklarda istifade edilen eserler *Kitap İsimleri* başlığında incelenecektir. Örneğin; eserin sekizinci faslında Medine-i Münevvere'de bulunan çeşitli mekânların bahsinde, İmam Mecdî'nin “*Meğânim*” isimli kitabından eklemeye yaptığını ve bu sayede hadis ve lugat sahasıyla meşgul olan zatların faydalanmasını amaçladığını belirtmiştir.⁴⁵ Yine başka bir bölümde, “Beydâ” isimli mekânın bahsinde okuru, “Bu bahşîñ dañi tafşîlin murâd iden ‘Alî el-Ğârî ‘aleyhi

⁴¹ Barca, *es-Semhûdî ve Medine Tarihi*, 117-119.

⁴² Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:195^b.

⁴³ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:202^a.

⁴⁴ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:211^b.

⁴⁵ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:254^b.

rahmetu'l-bārī ḥazretleriniñ Mehdī Risālesine naẓar eyleye” ifadesiyle ilgili kaynağa yönlendirmektedir.⁴⁶

Yukarıda işaret edildiği üzere eserde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmaya gayret edilmiş fakat özellikle eserin içerisinde geniş yer tutan manzumelerin, süslü ifadeler ve edebi sanatlar yönünden oldukça zengin olduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Türkçesi’nde Arapça ve Farsça öğeler önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda incelediğimiz eserde Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere sıklıkla rastlanmaktadır. Eserin bazı bölümlerinde Arapça ifade ve ayetlerin tercümesi yapılmış fakat çoğunlukla açıklama yapılmadığı tespit edilmiştir. Kimi yerlerde Arapça ibareler kırmızı mürekkeple yazılmak yahut altları çizilmek sûretiyle vurgulanmıştır.

Metnin incelediğimiz varaklarında, Arapça şiirler ağırlıkta olup 89 Arapça ve 29 Türkçe olmak üzere toplam 118 manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerin hepsi birbirinden farklı uzunluklarda olup 42 tanesi beyitten, 2 tanesi ise tek mısradan oluşmaktadır. Türkçe manzumelerden birinin tek mısraının Farsça yazıldığı tespit edilmiştir.⁴⁷ Aşkî kendisine ait manzumeleri aktarırken “Aşkî” ile “Aşkîyâ” nisbelerini kullanmış bazen de şiirin ona ait olduğunu bildiren “li-mütercimihî” ibaresini eklemiştir.

Aşkî Mustafa Efendi’nin eserlerine ilişkin çalışmalar arasında Melek Bıyık Yapa’ya ait doktora tezi⁴⁸ ön plana çıkmaktadır. İlgili Dîvân’da ve çalışmamızda yer alan manzumelerin incelenmesi neticesinde metinlerin bazı noktalarda birbirinden farklılaştığı görülmüştür. Örneğin çalışmamızda Hz. Hüseyin’in şehadetini konu edinen mersiye Dîvân’a 7 beyit ilave edilerek aktarılmıştır. Ayrıca mezkûr iki eserde yer alan manzumeler birtakım kelime ve terkip yönüyle birbirinden ayrılmaktadır:

Ne gündür ‘îdini mâtem iden bir mâh-ı hayretdir

Ne gündür ‘ıydını mâtem iden bir mâh-ı hasretdür

Mısralarında son kelimelerin mezkûr iki eserde birbirinden farklı kaydedildiği görülmektedir. Aşağıdaki örneklerde söz konusu iki eserde bulunan manzumelerde farklı anlamları karşılayan Farsça kelimeler kullanıldığı dikkati çekmektedir:

⁴⁶ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:268^a.

⁴⁷ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:246^b.

⁴⁸ Bk. Bıyık Yapa, “Aşkî Mustafa Divanı (Edisyon Kritik)”

Ser-i sevdâ-yı hicrânı bu çarhı bî-sükûn itdi

Ser-i sevdâ-yı hicrânı bu çarhı bî-gûn itdi

Benim meydânıma cân-bâz olan gelsün bu mâtemde

Benüm meydânuma cân-bâzâr olan gelsün bu mâtemde

Çalışmamızda, akademik çalışmalara kaynaklık etmesi açısından esas metne bağlı kalınmıştır.

Eserde ayet ve hadislerden sıkça istifade edilmiştir. İlgili ayetlerin, konunun daha iyi anlaşılması gayretiyle bazen tamamından iktibasta bulunulmuş bazen de incelenen meseleyi ön planda tutmak amacıyla meselenin özüne işaret eden kısımları zikredilmiştir. Bazı ayetler, ilgili konu bağlamında iki kere zikredilmiştir ve aktarılan ayetlerin hangi sûrede bulunduğu hakkında açıklama yapılmamıştır.

Bazen ayet ve hadisler hakkında açıklamalarda bulunulurken bazen de yalnızca Arapçalarının aktarılmasıyla iktifa edilmiştir. Aktarılan hadislerin, metin kısımları çoğunlukla birebir tercüme edilmeden hikâyeleştirilmiş ve kısaltılmıştır. Hadislerin sened kısımları çoğunlukla hafzedilmiş, bazen hadisin yalnızca son ravisi zikredilmiş bazen de senede dair bir bilgi sunulmadan yalnızca hadisten istifade edilen kaynak ve muhaddis belirtilmiştir.

Aşkî, tercümesini yaptığımız varakların bazı bölümlerinde, Semhûdî'nin aktardığı bilgilerde kısaltmaya gittiğini ifade etmekte ve ilgili konunun tafsilatını merak edenlerin, asıl kaynak olarak isimlendirdiği *Vefâü'l-Vefâ*'ya müracaat etmesini "tafşîlin murâd iden aşla rücû' eylesün" ifadesiyle tavsiye etmektedir.⁴⁹

Aşkî, eserinde, bazı mekânların kendi zamanında bulundukları hâl üzere bilgilendirme yapmış ve kendi müşahedelerini belirtmiştir. Bazen konuya ilişkin manzumeler eklemiştir.

Bazen işlediği konunun sınırları dışında kalan meselelere dair tafsilatlı açıklamalar yapmıştır. Örneğin; Nefsüzzekiye'nin makamı hakkında bilgilendirme yapılırken, Îsâ b. Mûsâ ile aralarında cereyan eden savaş ve Nefsüzzekiye ile

⁴⁹ İlgili örnekler için bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2: 208^a, 218^b, 243^a, 250^a, 267^b.

ordusunun bu savaşta gösterdikleri kahramanlıklar ayrıntılarıyla ele alınmıştır.⁵⁰ Yine Hz. Fâtıma'nın kabri bahsinde, naaşının taşınması için tabut görevinde bir eşyanın imal edilmesi ve Hz. Fâtıma'nın naaşının mümkün olduğunca örtülmesi yönündeki hassasiyetine dair meseleler ele alınmıştır.⁵¹

Aşkî, eserinde bazı isimleri Semhûdî'den farklı şekilde okumuştur. Bunların bir kısmının, küçük harf ve hareke farklılıkları olması sebebiyle sehven oluştuğunu düşünmekteyiz. Bazı mekân adlarında ise söz konusu iki eser arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu iki eserin incelenmesi neticesinde, Aşkî'nin eserinin incelediğimiz varaklarında karşılaştığımız bazı yer adlarının, Semhûdî'nin eserindeki karşılıklarının şu şekilde olduğu düşünülmüştür:

Af'as: Ak'as
Aynü'l-Ğefâr: Aynü'l-Ğevâr
Arhasiyye: Arhadiyye
Şâş: Şâs
Ebrak-ı Hutrat: Ebrak-ı Hutrab
Esîk: Eşîk
Eyraku'd-Disâ: Ebraku'd-Diâs
Bi'ru Adak: Bi'ru Ğadek
Behrâh: Bahrec
Berh: Berc
Belâkit: Belâkis
el-Belîde: el-Büleyde
el-Bezrû: El-Bezvâ
el-Beyrâ: el-Bethâ
el-Buveyriye: el-Buveyime
Enfe⁵²: Anka
el-Emese: el-Eteme
el-Ehfer: el-Ecfer
Ezyel: Ezbel

⁵⁰ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:202^b-204^a.

⁵¹ Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:187^a-189^b.

⁵² Bu mekân adı metinde الف şeklinde iki elif harfi ile kayıtlıdır. Bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:255^a.

Ucâmir: Uhâmir
Esâfir: Eşâkir
Ufâiyye: Ufâiye
Elec: Emec
Târmân: Tûrbân⁵³
Te'ahhin: Te'în
Tenâsib: Tûnâdib/Tenâdub
Cebâne: Cebbâne
Cebûb: Cebveb
Seyyâle: Seyâle
Semîha: Sûmeyha
el-Cels: el-Celsî
el-Cefn: el-Cefru
el-Cemmâdat: Cemmâvat
Celbe: Cûleyye
el-Cemûm: Cemûh
Cibâb: Cinâb
es-Sâcce: es-Sâce
Hisân: Hişân
el-Hilâ: el-Hilâe
Sinâr: Sibâr
Suhl: Sucl
Seniyyetü'l-Miderre: Seniyyetü'l-Mirre
Zü'l-Cileyfe: Zü'l-Cîfe
Habhâbe: Habcebe
Hâciz: Hâcir
Helâb Sa'b: Helâey Sa'b
Hûriyân: Havretân
Hab: Hâbe
el-Hayâr: el-Habâr

⁵³ Bu mekân adı aynı varakta ilk geçtiği yerde Târmân; ikincisinde Tûrbân şeklinde geçmektedir. Bu durum, kelimenin ilk geçtiği yerde sehven hatalı yazıldığını göstermektedir. Bk. Aşkı, *Medine Tarihi*, 2:268^b.

Feyfâü'l-Huyâr: Feyfâü'l-Hubâr

Hayru'l-İzek: Habrâu'l-İzek.

Haşşâş: Haşâş

Hasreme: Haşreme

Vebğân: Vebi'ân

Yerâm: Berâm

Resân: Bersân

Transkribe edilen metinde, ilgili mekân adlarına müdahale edilmeden yazıldıkları gibi kaydedilmiştir.

Aşkî, metinde, işlediği konuya ilişkin hakkında açıklama yapılması gereken hususlar için “tafşîli qarîben gelür”⁵⁴ ifadesiyle bilgilendirmelerde bulunmuştur. Daha önceden bahsi geçen hususlar tekrar edildiğinde ise “zîkri mürûr eyledi”, “tafşîli mürûr eyledi”⁵⁵ ifadeleriyle, eserin ilgili konunun geçtiği bölümüne yönlendirmiştir.

Eserin incelediğimiz varaklarında iktibasta bulunulan ayetler ile eserde geçen kitap, mekân ve kabile isimleri ayrı başlıklar hâlinde incelenecektir.

1.5.2. Metinde İşlenen Konular

Aşkî'nin Medine Tarihi eserinin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarında esas itibarıyla işlenen konular; Bakî mezarlığında medfûn olan şahsiyetlerin kabirleri, ilgili kişilerin ve bilhassa ehl-i beytin faziletleri ile Medine şehrinde bulunan meşhur mekânların özellikleri hakkındadır.

Metinde yer alan konular, eserin varak tertibi sırasınca ayrıntılara değinilmeden kısaca değerlendirilecektir. Birbirinin devamı niteliğinde olan meseleler, sayfa aralıkları belirtilmek sûretiyle birlikte tasnif edilecektir.

Medine Tarihi'nin ikinci cildinin 182-279 numaralı varakları; Faslû's-Sâdis bölümü ile başlamaktadır.

Faslû's-Sâdis; altıncı fasıl olup 182^a-203^b varakları arasındadır. Sahabe ve Ehl-i beyt'ten Bakî mezarlığına defnedilenlerden bazıları ve bir kısım meşhur makam/türbelere dair rivayetleri ihtiva etmektedir.

⁵⁴ İlgili örnekler için bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:184^a, 202^a.

⁵⁵ İlgili örnekler için bk. Aşkî, *Medine Tarihi*, 2:201^b, 207^a.

Bu fasılda hakkında malumat verilen kişiler şu şekildedir: İbrâhim bin Muhammed, Osmân bin Maz'ûn, Rukıyye bint Muhammed, Fâtıma bint Esed, Abdurrahmân bin Avf, Sa'd bin Ebû Vakkâs, Abdullâh bin Mes'ûd, Huneys bin Huzâfe, Es'ad bin Zûrâre, Fâtıma bint Muhammed, Hasan bin Alî bin Ebû Tâlib ve beraber defn olanlar, Hüseyin bin Alî bin Ebû Tâlib, Abbâs bin Abdulmuttalib, Safiyye bin Abdulmuttalib, Ebû Süfyân b. Hâris, Ezvacü'n-Nebî, Osmân bin Affân, Sa'd bin Muâz, Saîd el-Hudrî, Ümmehâtü'l-Mü'minîn, Ukayl.

Bu bölüme konu edilen şahısların medfûn bulundukları mekânlar muhtelif rivayetler üzerinden tarif edilirken bazen mekânlar hakkında tafsilatlı açıklamalar yapılmış ve kabirlerin birbirlerine göre konumları izah edilmiştir. Bu izahatları bazen ilgili şahısların faziletleri hakkında söylenen beyitler takip etmektedir. Örneğin; 183^a-183^b varaklarında Osmân b. Maz'ûn, 183^b-184^a varaklarında Rukıyye bint Muhammed, 186^a varağında Fâtıma bint Esed, 186^b varağında Abdurrahmân bin Avf ve Sa'd bin Ebû Vakkâs hakkında manzumeler sunulmuştur. İlgili örnekler dışında, eserin genelinde ehl-i beyt ve sahabenin faziletlerine ilişkin pek çok şiir bulunmaktadır.

182^a-183^b

İlgili varaklarda, Bakî'ye defnedilen ilk kişinin Hz. Peygamber'in mahdum-ı mükerrerleri İbrâhîm aleyhiselâm veya Osmân b. Maz'ûn olabileceği yönündeki muhtelif rivayetler aktarılmış ve bu rivayetler değerlendirilmiştir.

Zaman içerisinde Bakî'ye rağbetin artması ile birlikte her kabilenin kendisi için bir bölgeyi kabir mekânı tahsis ederek bölgede bulunan ağaçları kestiği ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, Osmân b. Maz'ûn'un defnedildiği mekânı "Revhâ" olarak isimlendirdiği, "Revhâ" ismiyle müsemma iki farklı bölgenin bulunduğu ve bu bölgelerin tarifi hususlarında çeşitli rivayetler aktarılmıştır. Daha sonra, Hz. Peygamber'in Osmân b. Maz'ûn'un kabrine koyduğu taşın Mervân b. Hakem tarafından kaldırılması meselesi ele alınmış ve Mervan b. Hakem'in bu fiilini eleştiren beyitler sunulmuştur.

183^b-184^a

İlgili varaklarda; Hz. Rukıyye'nin, Hz. Peygamber'in emri ile Osmân b. Maz'ûn hazretlerinin kabrinin çevresine defnedildiği ifade edilmektedir.

Hız. Ömer'in, Rukıyye'nin vefatından hasıl olan gözyaşları sebebiyle kadınları hiddetle susturması üzerine Hız. Peygamber'in; göz ve kalp ile ağlamanın Allah'ın bir rahmeti olup bunun şirkten beri olduğunu, ne vakit dil ve el ile ağlanırsa o zaman bunun şeytani bir ağlama olacağını buyurduğu rivayetlere yer verilmiştir. Rivayete göre Hız. Peygamber, Hız. Rukıyye'nin kabrinin yanında ağlamakta olan Hız. Fâtıma'nın gözyaşlarını hırkasının bir ucuyla silmiş ve onu teselli etmiştir. Bu bahis, Aşkî'nin kendisine ağlamayı öğütlediği beyitlerle son bulmaktadır.

184^a-186^a

Fâtıma bint Esed'in medfûn bulunduğu mekân hakkında muhtelif rivayetler aktarılmış ve bu rivayetler değerlendirilmiştir.

Bu bahiste, Fâtıma hazretlerinin faziletini ve Hız. Peygamber'in ona verdiği değeri konu edinen çeşitli rivayetler sunulmuştur. Rivayete göre Hız. Peygamber, Fâtıma bint Esed'in vefat haberini aldığında üzerindeki hırkayı çıkarıp Hız. Fâtıma'nın üzerine örtülmesini ferman buyurup Hız. Fâtıma defnedilmeden önce kabrine girmiş ve burada Kur'an-ı Kerim tilavet ederek dualarda bulunmuştur. Hız. Peygamber'in oğulları Kâsım ve İbrâhîm aleyhiselâm da dahil olmak üzere kabir sıkmasından yalnız Hız. Fâtıma'nın kurtulacağını ihtiva eden tafsilatlı beyanların ardından, Hız. Peygamber'in, kabrinin içine girmek sûretiyle kendisine duada bulunduğu başka şahsiyetlerin de bilindiğine işaret edilmektedir. Rivayete göre bu şahıslardan biri, Hız. Hatice'nin oğludur ki kabri, Bakî' ile Benî Abdüddâr sokağının arasında bir mevzidedir. Diğer şahıslar ise Abdullah el-Mûzenî ve Ümmü Rûmân Âişe hazretleridir.

Aşkî, bu bilgileri aktarmakla, ilgili mekânları ziyaret edecek kişilerin kendilerine selam verip feyzlerinden nasiplenmelerini amaçladığını ifade etmektedir. Bu bahis, Hız. Fâtıma'yı tazim eden Aşkî'ye ait beyitler ile nihayet bulmaktadır.

Daha sonra sırasıyla; Abdurrahmân b. Avf (186^a), Sa'd b. Ebû Vakkâs (186^b), Abdullah b. Mes'ûd (186^b), Huneys b. Huzâfe (186^b), Es'ad b. Zûrâre (187^a) ve Fâtıma bint Muhammed (187^a) hazretlerinin medfûn bulunduğu mekânlar hakkında vârid olan çeşitli rivayetler değerlendirilmektedir.

187^b-190^a

İlgili varaklarda tasfilatlandırılan husus, Hız. Fâtıma'nın cenazesinin taşınması için kendi vasiyeti üzerine ilk kez tabut görevinde kullanılan bir nesnenin

üretildiğidir. Rivayete göre, tabut görevinde kullanılan bu ahşap nesne ilk olarak Habeş diyarında görülmüş daha sonra Hz. Fâtıma'nın vasiyeti üzerine kendi cenazesinde kullanılmıştır ki daha sonra ehl-i harameyn kadınları bu geleneği sürdürmüştür.

Kabrinin üzerinin azami ölçüde örtülmesi için hayattayken tedbirler alan Hz. Fâtıma'nın bu hassasiyetinin sebebine ilişkin muhtelif rivayetler aktarılmıştır. Bu husustaki rivayetlerin bir kısmı, Hz. Fâtıma'nın naaşının tanınmasından endişe duyduğu bir kısmı da cenazesini taşıyacak kimselerden hayâ etmesi sebebiyle büsbütün örtülmeyi arzuladığına dair manaları ihtiva etmektedir.

190^a-194^a

Ehl-i beytin kabirlerini ziyaret edip buralarda dua etmenin müstecap olduğunu zira ehl-i beytin server-i enâm olduğunu söyleyen Aşkî, ilgili varaklarda ehl-i beytin nihayetsiz faziletini tarif etme hususundaki gayretini “*katre-i mine'l-bahr u zerre-i mine's-şems*” teşbihiyle ifade etmektedir.

Ehl-i beytin faziletleri bağlamında Hz. Peygamber'in iki nesne terk ettiği, birinin Kitabı'llah birinin de ehl-i beyt olduğu; bir kulun Resûlullah ve onun ehl-i beytine muhabbet etmedikçe kamil mümin olamayacağı, Resûlullah'ın şefaatine nail olmak için onun evladlarına muhabbet etmenin gerekliliği, Resûlullah'ın soyuna eziyet etmenin ona eziyet etmek olduğu ve ona eziyet etmenin de yüce Allah'a eziyet etmek anlamına geleceğine dair manaları ihtiva eden birçok rivayet aktarılmaktadır. Bu kısımda, kimlerin ehl-i beytten sayılması gerektiği meselesi de rivayetler üzerinden değerlendirilmektedir.

Daha sonra Aşkî, Allah Rasûlüne ve Kur'an'a duyulan sevginin ehl-i beyt ve ashap sevgisini de zorunlu kıldığı, özellikle Hz. Peygamber ve ailesine hürmet edenin ahirette şefaet ve ecre nail olacağı itikadından hareketle çeşitli rivayetlerle konuyu derinleştirmektedir.

Rivayete göre Ca'fer b. Süleyman Medine emiri iken, İmam Mâlik hazretlerini darp etmiş ve İmam Mâlik kendi hanesine getirildiğinde bu kişiye hakkını helal ettiğini zira mahşer gününde Hz. Peygamber evladının sıkıntıya düşmesinden hayâ ettiğini bildirmiştir.

Bu kısımda Ehl-i beytin faziletlerinden sonra, Hz. Peygamber'in ensar ve evladlarına dua buyurduğuna işaret edilerek ensar ve evladlarına da muhabbet duymanın gerekliliği ifade edilmektedir.

Bu bahis, Aşkî'nin ehl-i beyte duyduğu özlemi ve onlara iki cihanda yakın olma niyazını ifade ettiği beyitlerle tamamlanmaktadır.

194^a-195^b

İlgili varaklar; Hz. Hasan, onunla beraber defnedilen zatlar ve Hz. Hüseyin'in kabirleri beyanındadır.

Hz. Hasan'ın kabri hususunda aktarılan rivayete göre; Hz. Hasan vefatından önce Hz. Peygamber'in gölgesinde bulunmak arzusuyla Hz. Aişe'nin hanesindeki mekânı kendisine tahsis etmesini istemiş ve Hz. Aişe bu isteği kabul etmiştir. Fakat Ümeyyeoğulları'nın bu sebeple toplanıp savaş hazırlığına başladığını öğrenen Hz. Hasan, kendi arzusundan vazgeçerek validesi Hz. Fâtıma'nın civarına defnedilmeyi vasiyet etmiştir.

İbnü'n-Neccâr'ın rivayetine göre Hz. Hasan'ın kabrinde; Zeynelâbidîn Alî b. El-Hüseyin, Ebû Ca'fer el-Bâkır, Muhammed b. Zeynelâbidîn ve Ca'fer es-Sâdık İbnü'l-Bâkır medfûndur. Ayrıca 860 tarihinde ilgili kabrin kazıldığı sırada, Hz. Ali aleyhisselâmın kabrinin de burada bulunduğu dair işaretlere hükmedildiği ifade edilmektedir. Bu hususta Aşkî, zikredilen zatları tazim eden bir şiirle, ilgili zatların sahip olduğu ilim ve faziletleri inkâr edenlerden yakınmaktadır.

Hz. Hüseyin'in kabri bahsinde, na'sının Kerbelâ'dan getirilip validesinin civarına defnedildiği ifade edilmektedir. Ardından Aşkî, kendisine ait ve ölçüsüz olduğunu belirttiği bir mersiye ile Hz. Hüseyin'in şehadetinden duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Yezid'in Hz. Hüseyin'e yaptığı zulmü, Hz. Âdem a.s zamanından bu yana hiçbir milletin yapmadığını dile getirerek, bu zulmün cezasını Allah'a irsal edip Hz. Hüseyin'in acısına ah etmektedir.

195^b-198^b

İlgili varaklarda sırasıyla; Abbas b. Abdülmuttalib, Safiyye bint Abdülmuttalib, Hz. Peygamber'in eşleri, Osman bin Affân, Sa'd b. Muâz, Saîd el-Hudrî hazretlerinin kabirleriyle ilgili muhtelif rivayetler aktarılmaktadır.

İbn Şeybe'nin rivayetine göre Abbas b. Abdülmuttalib'in kabri, Fâtıma bint Esed'in kabrinin çevresinde Benî Hâşim kabristanındadır. Yine İbn Şeybe'nin

rivayetinde Safiyye bint Abdülmuttalib'in kabrinin de Bakî'ye açılan sokakta bulunduğu bildirilmektedir.

İbn Şeybe'nin rivayetine göre, Akîl b. Ebû Tâlib bir gün, Ebû Süfyân b. Hâris'i Bakî'de dolaşarak kabir mekânı aramaktayken görmüş ve elinden tutup kendi hanesine götürmüştür. Ebû Süfyân b. Hâris, ilgili mekâna kendi eliyle bir kabir kazmış ve vefatından sonra bu kabre defnolunmuştur. Daha sonra, Ebû Süfyân'ın vefatı farklı rivayetlerle ele alınmaktadır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin kabirleri hakkında Sahîh-i Buhârîde bulunan bir rivayete göre Hz. Âişe, Resûlullah'ın yanına değil diğer ezvâc-ı tâhirât'ın yanına defnedilmeyi vasiyet etmiş ve bunun üzerine Bakî'ye defnedilmiştir. Ayrıca Hz. Hatice'nin Mekke'de, Hz. Meymûne'nin Mekke çevresinde "Serife" isimli bölgede olmakla birlikte diğer ümmehâtü'l-mü'minîn'in tamamının Bakî'de medfûn olduğu ifade edilmektedir.

Aşkî, Osman bin Affân'ın kabri beyanında, onun şehadetinin birçok tarih kitabında bulunması ve herkesçe bilinmesi sebebiyle yalnızca kabri hususunda bilgilendirmede bulunduğunu ifade etmektedir. Müteakip rivayetler, Hz. Osman'ın şehadeti hususundadır. Hz. Osman'ın şehadeti sırasında hiç kimsenin onun yerinden kaldırılmasına cesaret edemediği, bu yüce zata türlü ihanet ve hakareti reva görmenin caiz olmayacağı manalarını ihtiva eden rivayetler üzerinden Hz. Osman'ın defni tafsilatlandırılmaktadır.

Rivayete göre, naaşı Bakî'ye getirilmiş fakat buraya defnedilmekten men edilmesi üzerine "Haşşükevkeb" denilen mekâna defnedilmiş ve kabrinin kötü bir muameleye uğramasından korkularak kabrinin üzerine bir duvar inşa edilmiştir. Devamında, "Haşşükevkeb" isimli mekânda medfûn olduğuna dair çeşitli rivayetler üzerinden defnedilişi tafsilatlandırılmaktadır.

Rivayete göre, Hz. Osman'ın cenaze namazı insanlar tarafından kılınmamış fakat yüce Allah katında melekler tarafından çevrildikleri bir mekânda kılınmıştır. Bir rivayette, Hz. Osman'ın naaşının bir süre bekletildikten sonra Haşşükevkebe getirilirken cenazesini melaike-i azam'ın teşrif ettiği belirtilmektedir.

Müteakip rivayetler, Hz. Osman'ın fazileti hususundadır. Aşkî, ilgili konuyu Hz. Osman'ın şehadetiyle yaşanan derin üzüntüyü dile getirdiği bir şiir ile sonlandırmaktadır.

Sa'd b. Muâz'ın kabri hususunda vârid olan bir rivayette, onun kendi menzilinde vefat ettiği ve Resûlullah tarafından namazının kılınmasının ardından ilgili mekâna defnedildiği ifade edilmektedir.

Sa'îd el-Hudrî'nin kabri hususunda vârid olan bir rivayette, Sa'îd el-Hudrî'nin yaşlılığı sırasında oğlu Abdurrahman'a ölümünün yaklaştığını ifade etmesi üzerine Bakî'de boş bir mekânı ayırdıkları ifade edilmektedir. Sa'îd el-Hudrî oğluna, ilgili mekâna defnedilmek arzusunda olduğunu söylemiş ve vasiyeti üzerine defnedilmiştir.

198^b-201^b

İlgili varaklar, Semhûdî'nin zamanında Bakî'de ve Medine-i Münevvere'de bilinen meşhur makam/türbelerin beyanındadır.

Bu konuda aktarılan rivayetlere göre ehl-i beytten, sahabelerden ve tâbiîn hazretlerinden birçok zat Bakî'de medfûndur. Sonraki dönemlerde evliya ve âlimlerden birçok zatın da Bakî'ye defnolunduğu öyle ki burada ayak basacak boş bir yerin olmadığı bilinmektedir. Fakat selef-i sâlihîn hazretlerinin, kabirlerin yüceltilmesinde aşırıya gidilmesinden imtina edip kubbe ve binadan geri durması sebebiyle bilinen kabirler sayıca sınırlıdır. Bununla birlikte, bazı kabirlerin üzerinin kubbe biçiminde inşa olunduğu, örneğin Bakî'nin girişinde sağda büyük bir kubbede Abbas bin Abdülmuttalib, Hasan b. Ali ve onlarla birlikte ehli beytten pek çok şahsiyetin medfûn olduğu bildirilmektedir. Müteakip rivayetler, ilgili zatlar ve makamlarının özellikleri hakkındadır. Bu bahis, ehl-i beyt ile ilgili Arapça şiirlerin takdim edilmesiyle tamamlanmaktadır.

Ümmehâtü'l-Mü'minîn'in mübarek makamları hususunda vârid olan rivayete göre, Akîl hazretlerine nispet edilen kabir cihetinde medfûnlardır. İbnü'n-Neccâr'ın rivayetine göre, mezkûr mekânda dört adet kabir bulunmakla birlikte ezvâc-ı tâhirâtın hangilerinin burada bulunduğu bilinmemektedir. Semhûdî hazretleri, mezkûr kabirlerin Memlûk Sultanı Kayıtbay zamanında onarıldığını ifade etmektedir.

Ukayl hazretlerinin mübarek makamı hususunda, ilk olarak onun etrafında medfûn olan zatlar hakkında rivayetler aktarılmaktadır. Rivayete göre, Ukayl hazretleri ile biraderzâdesi Abdullah b. Cafer el-Tayyâr el-Cevâd ve Ebû Süfyân b. Abdülmuttalib aynı yerde medfûndur. İlgili mekânın, Hz. Peygamber'in burada

bulunup Bakî ehli için duada bulunması yönüyle önemli olduğu belirtilmekte ve burayı ziyaret edecek kişilere duada bulunması tavsiye edilmektedir.

Bir rivayette, Hz. Ukayl'in yakınında bir ravza bulunduğu ve Hz. Peygamber'in evlâd-ı kirâmlarından üçünün bu ravzada medfûn olduğu bildirilmektedir. İlgili ravzadan sonra Abbas b. Abdülmuttalib ravzası bulunmaktadır.

Müteakip rivayetler; İbrâhim b. Resûlullah, Safiyye bint Abdülmuttalib, Osman b. Affân, Mâlik bin Enes el-Asbahî ve İsmâil b. Ca'fer es-Sâdık hazretlerinin mübarek makamları hakkındadır. Hz. Safiyye, Bakî'nin çıkışında kubbesiz bir kabirde medfûndur. Aşkî, ilgili kabrin kendi zamanında da yüksek kubbeli mübarek bir mekân olarak bilindiğini belirtmektedir.

Rivayete göre, Osman b. Affân hazretlerinin kabrinin üzerine Selâhaddîn-i Eyyûbî zamanında yüksek bir kubbe inşa edilmiştir. Muhtelif rivayetlerde bildirildiğine göre Hz. Osman'ın makamının çevresinde; kubbeyi tamir eden mütevellinin, Muhyiddin el-Hanbelî'nin ve daha birçok mübarek kimsenin mefdûn olduğu bilinmektedir.

Fâtıma bint Esed'in mübarek makamı hususunda varid olan rivayetlere göre, Hz. Fâtıma'nın Bakî'de medfûn sanıldığı fakat bunun meşhur bir hata olduğu ifade edilmektedir. Zira Hz. Fâtıma'nın Bakî dışına defnedilmiş olup Hz. Fâtıma'ya ait olduğu düşünülen makamda medfûn olan zatın Sa'd b. Muâz olduğu belirtilmektedir.

Mâlik bin Enes el-Asbahî hazretlerinin makamının, Bakî'ye giren kişinin karşısında kalacak bir mevzide olduğu bildirilmektedir. Müteakip rivayetler, ilgili mekânda medfûn olan diğer zatlar hususundadır.

İsmâil b. Ca'fer es-Sâdık hazretlerinin mübarek makamı hususunda vârid olan rivayetlere göre kabri Hz. Abbas'ın makamının tersi yönünde olup üzerine kubbe inşa edilmiştir. Rivayete göre, sonraki dönemlerde Medine suru bu makama bitişik inşa edilmiştir. İlgili makamda mübarek bir kuyu olup burada hastalara şifa olan bir su ve batı yönünde küçük bir mescid bulunmaktadır. İlgili mescidin Zeynelâbidîn hazretlerine nispet edildiği yönünde rivayetler mevcuttur. Bu bağlamda ilgili mekân, çeşitli rivayetler ışığında tafsilatlandırılmaktadır.

Bakî'de mevcut olan türbe ve makamların bu kadarla sınırlı olup zikredilenler dışındakilerin yok olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Osman b. Affân

hazretlerine nispet edilen makamın çevresinde, Halîme es-Sa'diyye hazretlerine mensup bir kubbenin de bulunduğu ifade edilmektedir. Aşkî, Bakî'yi ziyaret edecek kimselerin bunu bir zenginlik addedip, zikrolunan zatlara dua etmeden geçmemesini zira bu mekânlarda edilen duanın reddedilmeyeceğini ifade ettikten sonra Arapça bir şiir takdimiyle konuyu tamamlamaktadır.

201^b-203^b

İlgili varaklarda, Bakî'de bilinen türbelerle ilgili bilgilendirmenin tamamlandığı fakat Medine'de Bakî dışında bilinen üç makamın daha bulunduğu ifade edilmektedir. Bunlar; Hamza b. Abdülmuttalib, Mâlik b. Sinan ve Nefsüzzekiyye hazretlerinin makamlarıdır.

Hiz. Hamza'nın makamı hususunda aktarılan rivayete göre, ilgili makam Nâsır-Lidînillâh'ın annesi tarafından inşa ettirilmiş olup yüksek ve kapısı demirden sağlam bir binadır. Semhûdî hazretlerinin bildirdiğine göre mezkûr kabir, kendi zamanında kireç ve kiremit ile bina edilmiş bilinen bir kubbedir. İlgili makamın 893 tarihinde Sultan Kayıtbay tarafından onarıldığı ve bir bölümüne taharethane imal edilip derinine bir kuyu kazıldığı ve halkın bu kuyudan yararlandığı rivayet edilir. Müteakip rivayetler, ilgili makamda Hiz. Hamza'nın çevresinde medfûn bulunan zatlar hakkındadır.

Mâlik b. Sinan hazretlerinin makamının, Medine'nin batısında sura bitişik yüksek bir kubbe şeklinde olduğu ve içinde bir mihrap bulunduğu bildirilmektedir.

Nefsüzzekiyye hazretlerinin makamının ise Sel' Dağı'nın doğusunda siyah taşla örülmüş bir yapı olduğu, buraya kubbe inşa etmek istenmişse de çeşitli sebeplerle başarılı olunamadığı ifade edilmektedir.

Bu bölümde tafsilatlandırılan başka bir husus, Nefsüzzekiyye'nin şehadetidir. Rivayete göre Nefsüzzekiyye, Ebû Ca'fer el-Mansûr zamanında şehit edilmiştir. Şehadetinin sebebi bağlamında, İsâ b. Mûsâ ile aralarında cereyan eden savaş hakkında tafsilatlandırmalar yapılmıştır. İlgili yerlerde Aşkî, Nefsüzzekiyyenin fazileti, şehadeti ve ordusuyla birlikte muharebede gösterdikleri kahramanlıkla ilgili şiirler sunmaktadır. Nefsüzzekiyye'ye biat eden kişilerden pek çoğunun bu muharebede şehit olduğu ve Nefsüzzekiyye'nin, Mâlik b. Sinan hazretlerinin makamına yakın "Ahcârü'z-Zîyt" adlı mekânın yanında şehit olduğu bilinmektedir. Bu sırada elinde bulunan Hiz. Ali'ye ait kılıcın, İsâ b. Mûsâ tarafından alındığı ve

ilgili kılıcın daha sonra Hârûn Reşîd'e intikal ettiği ifade edilmektedir. Nefsüzzekiyye'nin naaşı kız kardeşi ve kızının tercihiyle Bakî'ye getirilmiş ve buraya defnedilmiştir.

203^b-208^a

Yedinci fasıl Uhud Dağı, Uhud Şehitliği ve burada medfûn şühedaların faziletlerini ihtiva etmektedir.

İlgili varaklarda Hz. Peygamber'in "Uhud Dağı beni sever ben dahi onu severim" ve "Uhud, cennet kapılarından bir kapıdır" buyurduğu ve Uhud ile beraber zikrettiği mübarek mekânlar zikredilmektedir. Amr b. Avf'ın rivayetine göre Hz. Peygamber, dört dağın cennet dağlarından, dört nehrin de cennet nehirlerinden olduğunu buyurmuştur. Bunlar: Uhud, Rakkan, Tûr, Lübnan Dağları; Nil, Fırat, Seyhan, Ceyhan nehirleridir.

Bu bölüm; ilgili mübarek mekânların önemleri, birbirlerine ve Medine'ye göre konumları ile coğrafi özellikleri gibi pek çok tafsilatı içermektedir. Örneğin; Semhûdî hazretleri, Mescid-i Nebevî'den Uhud Dağı'na bitişik olan Mescid-i Fesih'e kadar üç mil otuz beş zirâ mesafe tespit ettiğini ifade etmektedir.

Daha sonra Uhud adının nasıl belirlendiği hususunda muhtelif rivayetler aktarılmaktadır. Bu bağlamda vârid olan rivayetlerin bir kısmı; ensarın Uhud'a komşu olması sebebiyle ilgili mekânın Ehl-i Uhud tesmiyesiyle bilindiği fakat bu terkipteki muzafın zaman içinde düşürülmesiyle sadece Uhud ismiyle anıldığına ve Hz. Peygamber'in teşriflerinde Uhud'un bu yakınlıktan sevinç duyduğuna dair manaları ihtiva etmektedir.

Birçok kabul gören rivayete göre, Hz. Peygamber'in yaslandığı sütun kendisinden ayrılmanın üzüntüsüyle ağlamış ve orada bulunan sahabeden bazı kimseler bu mucizeye şahit olmuştur. Yine vahiy öncesi dönemde Medine'de bir taşın, Hz. Peygamber'e selam vermesi hadisesi birçok kaynakta kabul gören meşhur mucizelerdendir. Mezkûr rivayetler bağlamında, Uhud'un Hz. Peygamber'e duyduğu sevgi ve hayranlığın mümkün olabileceği meselesi ele alınmaktadır. İlgili konu Aşkî'nin, cümle varlığın Hz. Peygamber'in aşığı olduğunu dile getirdiği şiiriyle pekiştirilmektedir.

Rivayete göre Hz. Peygamber, Uhud şühedalarının bulunduğu arazide namaz kılmıştır. Ve her sene başında şühedaların kabirlerini teşrif ederek Uhud ehline selam verip onlara duada bulunduğu bilinmektedir.

Müteakip rivayetler, Uhud özelinde bu nevîden faziletli mekânlara muhabbet duyanın caiz olduğu; cansız varlıklar olsalar bile onların dahi peygamberlere ve yüce zatlara olan muhabbetlerinin inkar edilmediği, Uhud şühedalarının makamlarını ziyaret edenlerin selamının geri çevrilmeyeceği hususundadır.

Sa'lebî hazretlerinin rivayetinde, Hz. Peygamber'in Uhud gününde muharebe son bulduğunda Mus'ab b. Umeyr hazretlerinin başında Kur'an tilavet ederek burada şehit olan zatlar için duada bulunduğu ve her kim burayı ziyaret edip selam verirse Allah'ın bu duayı geri çevirmeyeceği bildirilmiştir.

Daha sonra Uhud Gazvesi'nde şehit olan yetmiş civarında ashab-ı kirâmın bir kısmının kabirleri ele alınmıştır. Aşkî, önceki bölümlerde Hz. Hamza'nın şehadetinin işlenmiş olup sözün burada acıyı yeniden hatırlamaktan sakınılarak kısaltıldığını ifade edilmektedir. Rivayete göre Hz. Hamza ile beraber aynı kabirde medfûn olan zatlar: Abdullah b. Cahş ve Mus'ab b. Umeyr'dir.

Amr b. Cemûh ve Abdullah b. Amr b. Harâm'ın kabirleri hususundaki bir rivayete göre, bu iki zat-ı kirâm aynı kabirde medfûndur. Muâviye'nin ilgili mekâna su kuyusu icra etme girişiminde, şühedaların kabirlerine yaklaşıncı mezkûr mekânı kazdırıp naaşlarını buraya naklettiği bildirilmektedir. Bu nakil işlemi şehadetlerinden kırk sene sonra vuku bulmuştur. Tahminen hâlâ bu arazide, su kaynağının batısında mübarek bir mekânda medfûnlardır. Ve bu mekâna yakın kible yönünde bir su aktığı bilinmektedir. Bu bahiste gayet uzun ayrıntılar olduğunu ifade eden Aşkî, tafsilatını merak edenin asıl kitaba başvurmasını tavsiye etmektedir. Ayrıca diğer Uhud şühedalarının mekânlarının bilinmediğini fakat tahminen onların mübarek kabirlerinin de mezkûr Hz. Hamza'nın kabrinin etrafında olması gerektiğini ifade etmektedir. Zira Ebû Saîd el-Hudrî hazretleri, Hz. Peygamber'in "Uhud'a kim nakl olunduysa onu haberin eriştiği mekâna defnedin." buyurduğunu rivayet etmektedir.

208^b-223^b

Bâbü's-sâdis, altıncı bölüm olup Medine-i Münevvere'nin mübarek meşhur kuyuları; Hz. Peygamber'e nispet edilen ağaçlık, çeşme, sadaka arazileri ile Hz.

Peygamber'in seferleri ve gazveleri sırasında namaz kıldığı rivayet edilen mescitlerin beyanındadır. Bu bölüm, beş fasıldan müteşekkildir.

Altıncı bölümün ilk faslı, Medine'deki mübarek su kuyularını ihtiva etmektedir. Medine ve çevresinde Hz. Peygamber'e nispet edilen kuyulardan başlamak sûretiyle sırasıyla tarifi yapılan mekânlar şu şekildedir: Bi'ru Erîs, Bi'ru A'vâf, Bi'ru Ünâ, Bi'ru Enes b. Mâlik b. Nadr, Bi'ru Ehâb, Bi'ru Bussa, Bi'ru Budâ'a, Bi'ru Câsum, Bi'ru Cemel, Bîrhâ, Bi'ru Hulve, Bi'ru Zar', Bi'ru Rûme, Bi'ru Sükyâ, Bi'ru Ukbe, Bi'ru 'İnebe, Bi'ru 'İhn, Bi'ru Ğars, Bi'ru Karrâsa, Bi'ru Karîsa, Bi'ru Yesîre.

İlgili varaklarda adı geçen mekânlar; arazi ve konumlarının tarif edilmesi, o mekânda vuku bulan olayların ve çeşitli sebeplerle kendilerine nispet edilen üstünlüklerinin aktarılması yöntemiyle ele alınmaktadır. İlgili mekânlar hakkında Arapça şiirler takdim edilmiş ve özellikleri hakkında muhtelif rivayetler aktarılmıştır.

Bi'ru Erîs'in, "Bi'ru Hâtem" ismiyle de bilindiği zira Hz. Peygamber'in yüzüğünün içine düştüğü meşhur kuyunun burası olduğu rivayet edilir. Bu bağlamda mezkûr kuyunun fazileti, sebep-i tesmiyesi ve bu olayın meydana gelişi ile kuyunun bulunduğu arazinin tafsilatlandırılması hususunda muhtelif rivayetler takdim edilmektedir.

Sahîh-i Müslim'de bulunan meşhur bir rivayete göre Ebû Mûsâ el- Eş'arî, Hz. Peygamber'in hizmetiyle meşgul olma gayesiyle yola çıktığı bir gün Hz. Peygamber'i Bi'ru Erîs'de bulmuş, Eris'in kapısında beklemekteyken bu mübarek mekânda sahabeden bazı şahsiyetlerin cennetle müjdelendiğine şahitlik etmiştir. O gün Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek cennetle müjdelenen zatların Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman olduğu bildirilmektedir.

Gazâlî'nin İhyâ'sında buyurduğuna göre, mezkûr kuyunun suyu önceden acı ve tuzlu olup Hz. Peygamber'in bu kuyuya tükürmesinin ardından burada son derece lezzetli bir su oluşmuştur. Bu bağlamda pek çok rivayet vârid olmuştur. İbn Cemâa hazretlerinin buyurduğuna göre, Hz. Peygamber tükürdükten sonra Medine kuyuları arasında en tatlı ve lezzetli suyu olan kuyu Bi'ru Erîs olmuştur. Sonraki dönemlerde buraya bir merdiven eklendiği ve insanların bu merdiveni kullanarak kuyudan su içip abdest aldığı rivayet edilmektedir.

Hız. Peygamber'in sadakalarından diğeri Bi'ru A'vâf'dır. Vârid olan rivayetlere göre Hız. Peygamber burada abdest alıp suyunu bu kuyuya döktüğü, suda hasıl olan bereketten üzerinde yeşil çimenlerin bittiği ve insanların teberrüken ziyaret ettiği mübarek bir mekân olduğu bilinmektedir.

“Bi'ru Ünâ” hususunda vârid olan rivayetlere göre, Benî Kurayza'nın muhasara edildiği zamanda, Hız. Peygamber'in bu kuyudan su içerek orada bulunan mescitte namaz kıldığı bilinmektedir. Semhûdî hazretlerinin beyanına göre bu mekân kendi zamanında maruf değildir.

“Bi'ru Enes b. Mâlik b. Nadr” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Hız. Peygamber'in su istemesi üzerine ilgili kuyudan bir kova ile su çıkarılmış ve Hız. Peygamber bu suyun üzerine süt dökerek içmiştir. Ve yine bir rivayette Hız. Peygamber'in mezkûr kuyuya tükürdüğü ve suyunun son derece lezzetlendiği ifade edilmektedir. İbn Şeybe hazretlerinin kalamından anlaşıldığına göre mezkûr kuyuya Ribâtiye denilmektedir. Zeynü'l-Merâğî hazretleri, ilgili kuyuya “Bi'ru Eyûb” ve “Bi'ru Zatüd-Derc” dahi denildiğini buyurmaktadır.

“Bi'ru Ehab” hususunda tarih erbabının kelimalarından hasıl olan sonuca göre, mezkûr kuyuya “Bi'ru Zemzem” dahi denilmektedir. Semhûdî hazretleri, Mekke ahalisinin Bi'ru Zemzem'e itibar edip, teberrüken suyunu her yere gönderdikleri gibi Medine ahalisinin de mezkûr kuyuya itibar gösterip suyunu kullandıklarını ifade etmektedir.

Ve bir rivayette, mezkûr kuyunun Hız. Fâtıma'ya nispet edildiği ifade edilmektedir. Aşkî ise kendi görüşünün, “Bi'ru Zemzem” kuyusunun Hız. Peygamber'e ait olduğu yönünde olduğunu, Hız. Fâtıma'nın ilgili kuyuyu teşrifinin Hız. Peygamber'den çok sene sonra gerçekleştiğini ifade etmektedir. Zira Hız. Peygamber'in bu kuyuyu teşrif edip tükürdüğüne ve bu sebeple insanların mezkûr kuyudan bereket umarak su aldıklarına dair rivayetler vârid olmuştur. Aşkî, kendi vaktinde Bi'ru Zemzem'in, Semhûdî hazretlerinin buyurduğu gibi itibarı kalmadığını, unutulmuş olduğunu ifade etmektedir.

“Bi'ru Bussa” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Hız. Peygamber mezkûr kuyuda başını yıkamış ve suyunu bu kuyuya dökmüştür. Ayrıca Medine ahalisinin, bu kuyunun yakınında bulunan bir bostanı sel basıp da mezkûr kuyunun suyunu kirletene kadar Bi'ru Bussa'nın suyunu kullandıkları rivayet edilir. Başka bir

rivayette, işaret edilen bostanın içinde küçük bir kuyu bulunduğu ve asıl bu kuyunun Bi'ru Bussa adıyla anıldığı ifade edilmektedir. İbnü'n-Neccâr bu hususta, bostanın içindeki küçük kuyunun değil kible yönündeki büyük kuyunun “Bi'r'i Bussa” olduğunu ifade etmekte ve bu husus çeşitli rivayetlerle desteklenmektedir. Bu bağlamda kuyunun konumu ile ilgili muhtelif rivayetler aktarılmaktadır.

“Bi'ru Buda'a” hakkında ilgili varaklarda, mezkûr kuyuda meydana gelen çeşitli olaylar ve kuyunun fazileti hususunda vârid olan pek çok rivayet aktarılmaktadır. Bir rivayette, Hz. Peygamber'in mezkûr kuyudan abdest alıp abdest suyunu kuyuya döktüğü ve kuyuya tükürerek duada bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca hastalanan kişileri bu kuyuda yıkadıkları ve hastaların Allah'ın izniyle şifa bulduğu ifade edilmektedir. İbnü'n-Neccâr hazretlerinin buyurduğuna göre, bu kuyu bir şifa kaynağı olup suyu son derece lezzetli ve hoş kokuludur.

Ebû Dâvûd'un Sünen'inde bulunan bir rivayete göre Ebû Saîd el-Hudrî hazretleri, Hz. Peygamber'in ilgili kuyudan abdest aldığını görüp Hz. Peygamber'e bu kuyuya necis şeyler atıldığını haber vermiş ve bunun üzerine Hz. Peygamber, bu suyun saf olduğunu ve onu hiçbir şeyin kirletmeyeceğini buyurmuştur.

“Bi'ru Casum” hakkında vârid olan rivayetlere göre, ilgili kuyunun “Casim” adıyla da anıldığı, Hz. Peygamber'in bu kuyudan su içerek çevresinde namaz kıldığı, suyunun son derece lezzetli olduğu bilinmektedir. Semhûdî hazretleri, bu kuyunun kendi zamanında maruf olmadığını haber vermektedir.

“Bi'ru Cemel” hakkında vârid olan rivayetler, “Cemel” kelimesinin bir devenin mezkûr kuyuya düşmesi veya kuyuyu kazan kişinin adının “Cemel” olması neticesinde kuyuya muzaf olduğuna dair manaları ihtiva etmektedir. Rivayete göre Bi'ru Cemel, Hz. Peygamber'in abdest aldığı mübarek bir kuyudur. Daha sonra ilgili kuyunun bulunduğu çevre hakkında pek çok rivayetin ulaştığı ifade edilmekte ve bu rivayetlerin bir kısmı aktarılmaktadır.

“Bîrhâ” hakkında Sahîh-i Buhârî'de bulunan bir rivayete göre Ebû Talha, Medine'de bostan ve mal yönünden varlıklı bir zat olup bostanlarının içinde en sevgili olan malı Bîrhâ idi. Başka bir rivayette, Ebû Talha'nın mezkûr bostanını insanlara bağışlamayı arzu ettiği fakat Hz. Peygamber'in akraba ve evladlarına paylaştırmasını tavsiye ettiği bildirilmektedir.

Müteakip rivayetler; Hassân b. Sâbit'in Ebû Talha'nın hissesinden aldığı payı Muâviye'ye satması hadisesi ve Muâviye'nin mülküne geçen ilgili bostanla aynı mevkide bulunan Benî Hudeyle Köşkü hakkındadır. Mezkûr köşk hakkında bilinen pek çok rivayet aktarılmaktadır.

İbnü'n-Neccâr'ın rivayetine göre Bîrhâ büyük bir bahçe olup, içinde pek çok ağaç ve ekin bulunan suyu son derece lezzetli ve bereketli bir kuyudur. Rivayete göre, Mescid-i Nebevî mezkûr bostanın kible yönünde bulunmakta olup, Hz. Peygamber çok zaman mezkûr kuyuyu teşrif ederek suyundan içmiştir.

İlgili varaklarda Bîrhâ'nın isimleri ve isimlendirişine sebep olan olaylar hakkında bir tenbih başlığı bulunmakta ve mezkûr mekânın ismi hakkında müstakil kitaplar yazıldığı ifade edilmektedir. Bu bölüm, vârid olan rivayetlerin bir kısmının aktarılmasıyla tamamlanmaktadır.

“Bi'ru Hulve” hakkında vârid olan bir rivayete göre Hz. Peygamber, mezkûr kuyuda bulunan “Erâk” ağacında kaylûle buyurup kuyunun suyundan içmiştir ve bu kuyu artık maruf değildir. Müteakip rivayetler, mezkûr kuyunun konumu hakkında detaylı bilgileri ihtiva etmektedir.

“Bi'ru Zar” hakkında İbn Zebâle hazretleri; Hz. Peygamber'in Benî Hatme Mescidi'nde namaz kılıp, buradaki “Zar” kuyusunu teşrif edip burada abdest alarak kuyuya tükürdüğünü rivayet etmektedir. Mezkûr kuyunun artık maruf olmadığı ifade edilmektedir.

“Bi'ru Rûme” hususunda vârid olan bir rivayete göre Hz. Peygamber mezkûr kuyu hakkında “Ne güzel hafiredir Müzeyne Hafiresi”⁵⁶ buyurmuş, bunun üzerine Hz. Osman bu hadisi duyduğunda kuyunun yarısını satın alıp sadaka olarak bağışlamış ve insanlar mezkûr kuyunun suyunu kullanmaya başlamışlardır. Bu bağlamda, Hz. Osman'ın kuyuyu satın alışı hususundaki pek çok rivayet aktarılmakta ve Matrî hazretleri, mezkûr kuyunun kendi zamanında harap olduğunu haber vermektedir.

“Bi'ru Sükyâ” hakkında İbn Gassân hazretlerinin buyurduğuna göre “Sükyâ” isimli mekânın adı aslında “Felc” olup burada bulunan kuyunun ismi Sükyâ idi. Hz. Âişe'nin buyurduğuna göre, Hz. Peygamber için en lezzetli su Bi'ru Sükyâ'dan getirilirdi. Aşkî, bu hususta pek çok rivayetin vârid olmakla birlikte çoğunun önceki

⁵⁶ “Hafire”, kazılmış çukur bölge ve kabir manalarında kullanılan bir kelimedir.

fasıllarda işlendiğini ve tasfilatını görmek isteyenlerin asıl kaynağa bakmasını tavsiye etmektedir.

“Bi’ru Ukbe” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Hz. Peygamber ilgili mekânda Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ile ayaklarını sarkıtarak oturmuştur. Aşkî, mezkûr kuyunun konumunu bildiren herhangi bir rivayetin zikredilmediğini ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in, bir kuyunun dibinde oturduğuna dair gelen rivayetin meşhur bir hadise olduğunu ve bu olayın gerçekleştiği mekânın “Bi’ru Erîs” olduğunu ifade etmektedir.

“Bi’ru ‘İnebe” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Hz. Peygamber Bedir Gazvesi’ne giderken askerleri mezkûr kuyu üzerinde toplamış ve yaşları küçük olanlardan bir kısmını ordudan ayırarak geri göndermiştir. Matrî hazretleri, işaret edilen olayın vuku bulduğu mekânın “Bi’ru Sükyâ” olduğunu ifade etmiştir. Semhûdî hazretleri ise bu hususta vârid olan diğer rivayetlerden hareketle, işaret edilen askerlerin toplanması hadisesinin iki mekânda gerçekleştiğini, bunlardan birinin “Bi’ru Sükyâ” diğerinin ise “Bi’ru ‘İnebe” olması gerektiğini ifade etmektedir.

“Bi’ru İhn” hususunda, mezkûr kuyunun “Bi’ru Besîre” adıyla bilindiğine veya “Bi’ru Besîre” yakınlarında bulunduğu dair çeşitli rivayetler aktarılmaktadır. Sahibü’l-Umde hazretlerinin buyurduğuna göre mezkûr kuyu kendi zamanında hâlâ “Avâlî” isimli mekânda bulunup kullanılmakta ve “Bi’ru Besîre” şeklinde de isimlendirilmektedir.

“Bi’ru Ğars” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Hz. Peygamber vefat ettiği zaman mezkûr kuyunun suyuyla yıkanmayı arzulamıştır. Ayrıca mezkûr kuyunun cennet kuyularından bir kuyu olduğu, Hz. Peygamber’in bu kuyuyu teşrif edip su içtiği ve abdest aldığı rivayet edilir. Kuyunun fazileti hakkında pek çok hadis-i şerifin vârid olduğu bildirilmektedir.

“Bi’ru Karrâsa” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Câbir b. Abdullah, babası şehit olduğunda borçlu olduğu kimselere borcunu Karrâsa’nın meyvesiyle ödemek istemiş fakat alacaklılar bu teklifi kabul etmeyerek haklarını eksiksiz olarak istemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, sahabeden bazı kimseler ile mezkûr kuyuyu teşrif ederek Abdullah hazretlerinin borcundan kurtulması için dua buyurmuş ve daha sonra burada bereketle hasıl olan meyveden borcu ödenmiştir. Müteakip

rivayetler, ilgili hadisenin muhtelif tarikleri ve Bi'ru Karrâsa'nın özellikleri hakkındadır.

“Bi'ru Karîsa” hususunda vârid olan bir rivayete göre, Hz. Peygamber mezkûr kuyudan abdest alıp suyundan içmiştir. Başka bir rivayette mübarek yüzüğünün buraya düştüğü ve sonradan yüzüğün kuyudan çıkarıldığı ifade edilmektedir.

“Bi'ru Yesîre” hususunda İbn Zebâle hazretlerinin rivayetine göre Hz. Peygamber Benî Zeyd kabilesini teşrif edip, kuyuları üzerinde durup “Bu kapının ismi nedir?” diye sormuş. “Usra'dır” cevabını işitmesi üzerine kuyunun ismini değiştirerek “Böyle değildir belki Yusra'dır” buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber'in mübarek hırkasını bu kuyunun üzerine koyup kuyu hakkında dua buyurduğu rivayet edilir. Mezkûr kuyunun, daha evvelden beyan olunan “Bi'ru 'İhn” olabileceği zira “Bi'ru Yesîre” ismiyle maruf bir kuyunun bulunmadığı ifade edilmektedir.

Bu bölümde, bilinen ve kendisine itibar edilen yirmi bir adet kuyu olduğu ve bunların yedi taneye hasredildiği ifade edilmektedir. Rivayete göre, insanlar arasında meşhur olanlar şu yedi kuyudur: Bi'ru Erîs, Bîrhâ, Bi'ru Rûme, Bi'ru Ğars, Bi'ru Budâ'a, Bi'ru Bussa, Bi'ru Sükyâ. Fakat yedinci kuyu hakkında vârid olan üç farklı ismin söz konusu olduğu ifade edilmektedir.

Daha sonra mezkûr yedi kuyu hakkında bir şiir beyan edilip isimleri bu beyit vasıtasıyla toplanmıştır. Ardından Aşkî, ezberlenmesi ve orada bulunacak kişilerin bu mekânlara rağbet etmesi amacıyla, işaret edilen yirmi bir kuyunun isimlerini şiirleştirdiği bir manzumeyi sunmaktadır.

Birinci fasıl tamamlanmadan önce “Tetimme” başlığı altında Hz. Peygamber'e nispet edilen bazı su kaynakları beyan edilmektedir. İlgili başlıkta, Hz. Peygamber'in Benî Harâm mağarasının yanında bulunan pınardan abdest aldığı ve Hendek Gazvesi'nde sahabe ile beraber mezkûr mağarada gecelediğine dair rivayetler aktarılmaktadır. Semhûdî hazretleri kendi zamanında mezkûr kuyunun suyunun kesik olduğunu ancak su yatağının hâlâ mevcut olduğunu ifade etmektedir. İbnü'n-Neccâr hazretlerinin buyurduğuna göre mezkûr pınara “Aynü'l-Ezrak” denilmektedir. Bu hususta mezkûr pınarın suyunun nereden geldiği; sonraki dönemlerde geçirdiği onarım işlemleri, çeşitli mekânlara yakınlığı gibi özellikleri hakkında çeşitli rivayetler aktarılmaktadır. Semhûdî hazretleri, Hz. Peygamber'e

nispet edilen mezkûr pınarın ona ait olmadığını ancak Hz. Peygamber'e ait olan su kaynağının, buradan geçerek aktığını ifade etmektedir.

Rivayetlerden hasıl olan sonuca göre Medine'de Hz. Peygamber zamanında pek çok su kaynağı bulunmakta idi. Bunların çoğunun harap olup bir kısmının sonraki dönemlerde Muâviye tarafından onarıldığı bilinmektedir. Su kaynaklarının sonradan onarıldığı hususunda pek çok rivayet vârid olmuştur. Cevheratü's-Semîne sahibinin beyanına göre; Aynü'z-Zürkâ'nın suyu, Kubâ'nın batısında bulunan üç adet kuyudan gelmektedir. Bu kuyular: Bi'ru'n-Nebiyy, Bi'ru Ribât ve Bi'ru Ğadk'dır.

Medine'de hâlâ akmakta olan pınarlarının tamamının Aynü'z-Zürkâ'nın suyu olduğu belirtilerek birinci fasıl sonlandırılmaktadır.

223^b-227^a

İkinci Fasıl, Hz. Peygamber'e nispet edilen sadaka arazileri ve kendi eliyle diktiği ağaçlara dairdir.

İlgili fasılda Hz. Peygamber'e nispet edilen malların, Muhayrîk isimli bir Yahudinin vasiyetiyle kendisine intikal ettiğini bildiren rivayetler yer almaktadır. Bu zatın iman getirmiş olabileceğini ihtiva eden rivayetlerin yanı sıra, bazı rivayetlerde iman etmediği ancak Hz. Peygamber'e bazı gazvelerinde yardım ettiği ifade edilmektedir. Aşkî, Muhayrîk'in, Uhud Gazvesi'nde bulunup burada katledildiğine dair olan rivayetin bu zatın Müslüman oluşunun bir delili olduğuna işaret etmektedir. Vârid olan bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'e nispet edilen malların Benî Kurayza, Benî Nadîr veya Benî Hanîfe'den geçtiği ifade edilmektedir.

Rivayete göre, Hz. Peygamber'e Muhayrîk'den intikal eden malları şu şekildedir: Delâl, Burka, A'vâf, Sâfiye, Meyşeb, Hesnâ, Meşrebetü Ümmü İbrâhîm. İlgili mekânlar hakkında vârid olan rivayetler aktarılarak konumları ve çeşitli özellikleri ayrıntılarıyla tarif edilmektedir.

Hz. Peygamber'e ait olan bostanlar hakkında ihtilafın olduğu ve bu bağlamda pek çok rivayetin vârid olduğu ifade edilmektedir. Semhûdî hazretleri ihtilaflardan hasıl olan sonuca göre Selmân-ı Fârisî'ye ait olan ve Hz. Peygamber'in kendi eliyle ağaç diktiği mekânın "Delâl" olduğunu ifade etmektedir. Başka bir rivayette Hz. Peygamber'in kendi eliyle üç yüz hurma fidanı diktiği mekânın "Bostan-ı Fekîr"

olduğu ve aynı sene dikilen hurma ağaçlarının tamamının meyve verdiği ifade edilmektedir. Bu husus, müteakip rivayetlerle tafsilatlandırılmaktadır.

Semhûdî hazretleri, Fekîr bostanının Avâlî’de bulunduğunu fakat buranın Hz. Peygamber’in sadakalarından biri olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, ilgili bostanın kime ait olduğu hususunda muhtelif rivayetler aktarılmaktadır.

İlgili varaklarda işlenen diğer bir konu; Hz. Fâtıma’nın, Hz. Ebû Bekir’den Hz. Peygamber’in mirasını talep etmesi ve Ebû Bekir’in bu isteği geri çevirmesi hadisesidir. Aralarında geçen bu hadise neticesinde Hz. Fâtıma’nın, Hz. Ebû Bekir ile vefatına kadar konuşmadığı rivayet edilir. İlgili sadakaların sonraki dönemlerde Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hazretlerinin ve sonra sırayla Hz. Ali evladlarının tasarrufuna bırakıldığı bilinmektedir. Daha sonra ise Benî Abbas’ın kabz eylediği rivayet edilir. Bu hususta ilgili mekânla ilgili vârid olan muhtelif rivayetler aktarılmaktadır.

Aşkî; Râfizîler’in bazı hadislerin gereğini, hakiki manasını ve üstünlüğünü inkar ederek yalan beyanda bulunduklarını ve ilgili rivayetlerin bu yönde uydurulmuş olduğunu, ilgili hadislerin hem işaret edilen zaman hem de söz konusu şahıslar yönüyle gerçekleşmiş olamayacak tutarsızlıklar barındırdığını belirtmektedir. Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir arasında geçen miras mevzusunun kendilerinin kasdettiği biçimde buğz ve dünyevi arzu ile olmadığını ifade etmekte ve onların bu kötü kasıtlarını eleştirdiği bir beyit ile bu bölümü tamamlamaktadır.

227^a-233^b

Üçüncü fasıl, Mekke ile Medine arasındaki güzergâhta bulunup Hz. Peygamber’e nispet edilen mübarek mescitlerin beyanındadır. İlgili varaklarda hakkında malumat verilen mescidler şu şekildedir: Mescid-i Şecere, Mescid-i Müarres, Şerefü’r-Revhâ, Areku’z-Zübye, Mescid-i Revhâ, Mescidü’l-Munsaraf, Mescid-i Revîse, Mescid-i el-Esâye, Arc, Tel’a tarafında Arc verâsında olan Mescid, Lahyu Cemel, Sükyâ, Müdliceti Te’in, er-Ramâda, el-Ebvâ, Beyza, Akabe-i Herşâ, Cuhfe’de bulunan iki mescid, Gadîr-Humm, Kudeyde, Hurre-i Akabe-i Hulays, Hulays, Batnu Merru’z-Zahrân, Serif, Mescidü’t-Ten’im.

İlgili varaklarda vârid olan rivayetler; mezkûr mescitlerde meydana gelen önemli olaylar, bulundukları arazinin özellikleri, onlar için kullanılan farklı isimlendirmeler, sebep-i tesmiyeleri, çevrelerinde bulunan muhtelif mekânların

açıklanması, günümüzde hâlâ mevcut olup olmadıkları hususlarının değerlendirilmesi, Hz. Peygamber'in bu mescidleri teşrif edip namaz kıldığı yönündeki bilgiler ve faziletleri beyanındadır.

233^b-236^a

Dördüncü fasıl, Aşkî'nin zamanında hac yolculuğuna çıkan kimsenin yolunun üzerinde veya yakınında bulunan Mekke ile Medine arasındaki diğer mübarek mescitlerin beyanındadır. Aşkî, hac yolculuğuna çıkanların ilgili mescitlerden geçtiğini ancak geçtikleri mekânların faziletlerini bilmediklerinden, bu mekânların ecrinden mahrum kaldıklarını ifade etmektedir. Burada tarifi yapılan mescidler veya mescidlerin bulunduğu arazilerin isimleri şu şekildedir: Debbetü'l-Müste'cele, Zatü Ecdâl, Hayîreteyn, Defrân Medîre, Safrâ, Seniyye-i Mibrek, Bedir, Aşereh, Selâse-i Fûru'/Fer', Kehf-i A'sâr, Mükammel.

236^a-239^b

Beşinci fasıl, Hz. Peygamber'in gazve ve seferleri sırasında namaz kıldığı mübarek mescitlerin beyanındadır. Tarifi yapılan mescidler veya mescidlerin bulunduğu arazilerin isimleri şu şekildedir: 'İsre, Mescid-i Sehbâ, Şemrân Mescidi, Mescid-i Tevbe, Seniyyetü Midrân, Zatü'z-Zidâb, Ahdar, Bi'lâ, Kevkeb isimli mekânın çıkışındaki arazi, Târâ, Zü'l-Huleyfe, Zi'l-Hayfe, Şuk şuk, Havz, Hicr, Sa'îd Kurh, Vâdî-i Kurâ, Benî 'Uzre köyündeki mescit, Rak'a, Zi Merve, Feyfâu Fafileteyn, Zi Huşüb.

İlgili varaklarda, yukarıda işaret edilen mescidlerin dışında ayrı bir başlık olarak ele alınmadan yeri geldikçe tarifi yapılan başka mescitler de bulunmaktadır. Örneğin; Mescid-i Hudeybiye, Mesci-i Ci'râne, Mescid-i Liyye bunlardan bazılarıdır.

Aşkî, bu faslın sonunda, ilgili mekânlardan çoğunun hususiyetleriyle bilinmemesinden dolayı vârid olan rivayetleri özetleyerek aktardığını ifade etmektedir. Buna rağmen kısaltarak da olsa pek çok mekânı zikretmesindeki amacın; buraları gezecek zatların mezkûr mescidleri ziyaret etmesi ve şayet varlıklı iseler harap olmuşların onarılmasına gayret edip hadislerde işaret olunan ecre nail olması ve bu vesileyle kendisine dahi hayır duada bulunması arzusu olduğunu ifade etmektedir.

239^b-242^b

Bâbü's-sâbi' yedinci bölüm olup Medine-i Münevvere'nin vadileri, koruları, çeşitli mübarek mekânları; dağları, meşhur suları gibi yer adlarının kaydedilmesi ve sair şeylerin beyanındadır. Bu bölüm, sekiz fasıldan müteşekkildir.

İlgili babın ilk faslı, Akîk Vadisi ve sınırları hakkındadır. Akik Vadisi'nin fazileti hakkında pek çok rivayet bulunduğu ifade edilmektedir. İbn Zebâle hazretlerinin rivayetine göre Hz. Peygamber Akîk Vadisi'nde uykuda iken sahabeden birinin kendisini uyandırması üzerine “Sizlere ne oldu ki beni uykudan uyandırdınız ben nefsimi Vadi-i Mübarek'de görmekte idim.” buyurmuştur.

Müteakip rivayetler, Akîk'in konumu ve diğer bazı bölgelere yakınlığı gibi özellikleri ihtiva etmektedir. Hududu hakkında pek çok muhtelif rivayetin vârid olduğu ve bu fasılda yalnızca bir miktarının aktarılması ile yetinildiği ifade edilmektedir.

Rivayete göre Akîk Vadisi; Medine'ye iki veya üç mil uzaklıkta olup havası ve toprağı son derece latiftir. Başka bir rivayette; Akîk'de bulunan suyun son derece lezzetli olduğu; Medine ehlinin, Akîk'de sel olduğu günlerde, neşe içinde özel hazırlıklar yapmak sûretiyle burada toplanmaya gayret ettikleri ifade edilmektedir. İlgili bölümde, Akîk'i medheden Arapça beyitlerin takdiminin ardından “Hecir Vadisi” hakkında da Arapça bir şiir aktarılmaktadır.

242^b-246^b

İkinci fasıl; Akîk Vadisi'nin ikta olarak verilmesi, orada inşa edilen köşkler, Akîk'e ait bazı güzel anlatılar ve sair özelliklerinin beyanındadır.

İlgili bölümde aktarılan rivayetler; Hz. Peygamber'in sahabeden bazı kimselere Akîk'in arazisinden bir miktarını vermekle onları burada tasarruf sahibi kılıp, ziraat hususunda görevlendirdiğine dair manaları ihtiva etmektedir. Rivayete göre bu zatlardan biri Bilâl b. Hâris hazretleri olup Hz. Ömer'in halifeliği sırasında Akîk'den kendisine verilen araziye satın alıp ihtiyacı olan kişilere dağıtmıştır. Başka bir rivayette Urve b. Zübeyr hazretleri'nin, kendisine düşen Akîk arazisine bir köşk inşa ettirdiği ifade edilmektedir. Müteakip rivayetler; ilgili köşkün hangi amaçlarla inşa edildiği, sonraki dönemlerde kimlere ait olduğu ve hakkında söylenmiş bazı manzumeleri ihtiva etmektedir.

İlgili varaklarda, hakkında vârid olan rivayetlerin ve şiirlerin aktarıldığı diğer köşkler şu şekildedir: Kasrû ‘Âsım, Kasrû Ebû Hâşim el-Muğîre, Kasrû Anbese, Kasrû Ebû Bekir bin Abdullâh bin Mus’ab ez-Zübeyrî, Kasru Abdullâh bin Ebû Bekr bin Ömer bin Osman bin Affân.

Aşkî, zikredilen toprak ve köşklere hiçbirinin baki kalmadığını ve dünyadaki her mülkün ve saltanatın gelip geçiciliğini ifade etmektedir. Daha sonra ebedi mülkün sahibine yönelmenin gerekliliği üzerine dervişâne bir şiirle bu faslı tamamlamaktadır.

246^b-247^a

Üçüncü fasıl “Arsa” isimli vadide bulunan köşkların ve bazı bölgeler için söylenmiş şiirlerin beyanındadır. Bu fasılda hakkında rivayetlerin aktarıldığı mekânlar şu şekildedir: Kasru Hârîce, Kasru Abdullâh, Kasru Mervân, Kasru Sa’îd bin el-‘Âs.

247^a-249^b

Dördüncü fasıl, “Himâ”, “Şecere” isimli toprak parçası, “Şerîd Tepesi” ve diğer bazı mekânların beyânındadır. Ayrıca bu fasıl, Akîk’deki göller ve ona bağlı olmuş vadiler hakkındaki rivayetlerin bir kısmını ihtiva etmektedir.

İlgili konuda vârid olan rivayetlere göre üç adet “Himâ”⁵⁷ bulunmaktadır. Bunlar: Tedâru’, Ümmü Hâlid Himâsı ve el-‘Âkîr’dir. Daha sonra mezkûr mekânların çeşitli özelliklerini ihtiva eden rivayetler ve Arapça şiirler aktarılmaktadır.

249^b-252^a

Beşinci fasıl, Medine-i Münevvere’nin diğer vadileri ve orada bulunan çeşitli mevzilerin beyanındadır. İlgili fasıl, vârid olan rivayetlerin özetlenmesi sûretiyle pek çok mekân ismini ihtiva etmektedir. Hakkında bilgilendirme yapılan mekânlar şu şekildedir: Vâdî-i Buthân, Vâdî-i Rânûnâ, Vâdî-i Kanât, Vâdî-i Müzeynib, Vâdî-i Mehzûr.

252^a-253^a

Altıncı fasıl, Medine’deki önemli korular, “Himâ” isimli mekânın sebeb-i tesmiyesi ve kimlerin bu mekânı “Himâ” olarak isimlendirdiği hususundaki

⁵⁷ “Himâ” hem özel bir mekânın adı için hem de genel olarak “koru” manasında kullanılan bir kelimedir.

rivayetlerin beyanındadır. Ayrıca bu fasılda Hz. Peygamber'e nispet edilen kuru hakkında vârid olan rivayetler ele alınmıştır.

Rivayete göre himâ, otluk mekân anlamına gelmekte olup kabileler birbirlerinin himâsına izinsiz girmezlerdi. Asma'î hazretlerinin buyurduğuna göre iki adet meşhur himâ vardır ve bunlar “Darbe” ve “Rebeze”dir. Müteakip rivayetler, bilinen diğer koruların tafsilatlandırılması hakkındadır.

Hz. Peygamber'e nispet edilen korunun adının “Nekî” olduğu ve Hz. Peygamber'den sonra Nekî adının dört halifenin korularına da izafe edildiği ifade edilmektedir. İmam Nasr hazretlerinin rivayetine göre Hz. Peygamber'e ait olan “Nekî”, Medine yakınlarında Müzeyne diyarındadır. Başka bir rivayete göre, İbn Ömer hazretlerine, Nekî yalnızca Hz. Peygamber'in atlarına özgü bir kuru mudur diye sorulmuş ve İbn Ömer, bu korunun tüm Müslümanların atları için kullanılabilir olduğunu bildirmiştir. Daha sonra “Nekî” hakkında vârid olan çeşitli rivayetler aktarılmaktadır.

253^a-254^b

Yedinci fasıl, diğer korular ve onların durumları beyanındadır. İlgili fasılda hakkında malumat verilen korular şunlardır: Rebeze, Darbe, Feyd.

254^b-279^b

Sekizinci fasıl, Medine-i Münevvere'nin dağları, arazileri, burada imal edilmiş su kuyuları, Medine vadilerine ilişkin olan isimler ve Medine yönünde bulunan diğer çeşitli mekânların beyanındadır. İlgili mekânlar alfabetik sıraya göre işlenmiş olup ilgili bölgelerin muhtelif özellikleri ele alınmıştır.

Aşkî, bu faslın tafsilatıyla bilinmesinde fazlaca fayda gördüğü için Semhûdî'nin eserinde yer alan rivayetlere ekleme yaptığını ifade etmektedir. İmam Mecdî'nin “Meğânim” isimli eserinin gerekli gördüğü bölümlerini özetlemek sûretiyle kendi eserine aktardığını ve özellikle hadis ve lugat sahasıyla meşgul olan zatların faydasına sunduğunu belirtmektedir.

Bu fasılda, bir mekânın beyanında başka mekân isimlerinden faydalanılmış, böylece bilinen meşhur yerlerin birbirlerine göre konumları üzerinden tarif yapılmıştır. Tüm mekân isimleri tam olarak verilmeye çalışıldığı için ilgili fasıl pek çok özel isim ihtiva etmektedir.

Müstensihin tarifini yaptığı mekânlar, alfabetik olarak şu şekildedir:

Harf-i Elif: Arâm, Âra, Enfe, Ubâr ve ‘Ubeyr, Ebrak-ı Hutrat, Eyraku’d-Disâ, Ebraku’l-‘Azzâf, ‘Ublâ, Ebvâ, el-Emese, Usâl, el-Esâye, el-Esebe, el-Useyfiye, el-Useyl, el-Ecrad, Eceş, Ucümü Benî Sâ’ide, Ucâmir, Ahbâb, Ahcârü’z-Zîyt, Ahcârü’l-Mirâ, el-Ehyâ, el-Ahâric, Ahzam, el-Ahdar, Edeye, Ezâhir, Urâbin, Erâk, Ersed, Ercâm, el-Arhadiyye, Erdu Câbir, Ervâ, Erûm, Erîke, Eskaf, Esvâf, Esâfir, el-Eş’ar, el-Esîf, el-Esîk, ‘Urfecâ, Edâtü Benî Ğaffar, Edâh, Edâfir, İdam, el-Atvel, A’sâr, E’zum, E’mâd, el-Avâf, el-A’vas, el-Ağleb, Ufâ’iyye, el-Efrâk, el-Efles, el-Af’as, el-Akhal, Elâb, Elben, Elhân, Ummü’l-‘Îyâl, Elec, Zû Emer, İmmere, İnsan, el-En’um, İhâb, Zû Evân, el-Evsât, Eyyid.

Harf-i Be: Bi’ru Ermâ, Bi’ru İlye, Bi’ru Cüşem, Bi’ru’l-Harre, Bi’ru Hârice, Bi’ru Harîf, Bi’ru’l-Hasiy, Bi’ru Hateme, Bi’ru’d-Düreyk, Bi’ru Zervân, Bi’ru Rukâne, Bi’ru Zemzem, Bi’ru Ziyâd, Bi’ru’s-Sâyib, Bi’ru Sümeýha, Bi’ru Şeddâd, Bi’ru ‘Â’işe, Bi’ru ‘Azk, Bi’ru Zâtî’l-‘Alem, Bi’ru ‘Âsır, Bi’ru ‘Adak, Bi’ru Fâtîme, Bi’ru Feccâr, Bi’ru Midrâ, Bi’ru Merak, Bi’ru Muttalib, Bi’ru Ma’ûne, Bi’ru’l-Melik, Bi’ru Hecîm, Bâlâ, El-Beyra, El-Becerat, Buhrân, Behdân, Bedâ, Behrâh, El-Bedâyi’, Bedir, Birâk, Birâku Havre, Birâku Habt, Yerâm, Resân, Berh, El-Berirtân, Berk, Burka, Birk, El-Birke, Birme, Belâkit, El-Berûd, Buzre, El Bezrû, Bassa, Bûday’, El-Bethâ, Buthân, Batnu İdam, Batnu Zî Sulb, Batnu Nahl, El-Büteyhâ, Bu’âs, Ba’î’, Bûğayğa, El-Bakkâl, Bek’â, Buk’, Bekî’ul-Buthân, Bekî’u’l-Habhabe, Bekî’ul-Hayl, Bekî’u’z-Zübeyr, Bekî’u’l-Ğarkad, El-Bekerât, El-Bilât, Belâkis, Belhân, Buldûd, El-Belde ve El-Belîde, Buvâtân, El-Buveyriye, Buveyra, El-Beydâ, Beysân.

Harf-i Ta: Târâ, Tebûk, Tahnum, Târmân, Ter’a, Türen, Terîm, Tesrîr, Tedâru’, Ti’âr, et-Te’ânîk, Te’ahhin, Temennî, Tenâsib, Tehmel, Teyded, Teys, Teyem, Teymâ.

Harf-i Sa: es-Sâcce, Sâfil-i Asğar ve Sâfil-i Ekber, Sinâr, Suhl, Sirâ, Süreyyâ, Sü’âl, Süğra, es-Sümâm, Semğ, Seniyyetü’l-Havz, Seniyyetü’ş-Şerîd, Seniyyetü As’as, Seniyyetü Midrân, Seniyyetü’l-Miderre, Seniyyetü’l-Vedâ’, Sevr, Seyb.

Harf-i Cim: el-Câr, Câ’is, Cebâr, Cebâne, Cebelü Benî ‘Ubeyd, Cebelü Cüheyne, El-Cebûb, el-Cüsâ, Cescase, Cehhâf, Cuhfe, el-Cedâcid, Cüddü’l-Esâfî, Cüddü’l-Mevâlî, Cüd’ul-Cidr, Cüz mân, el-Cerâdîh, el-Cürf, Cerru Hişâm, Cezl, Cezîretü’l-Arab, Cisru Buthân, Cifâf, el-Cels, el-Cefn, Celbe, Cemmâdât, Cümdân,

el-Cemûm, el-Cemme, Cinâb, Cenefâ, el-Cüneyne, el-Civâ, el-Cevvâniye, Cibâr, Zâtü'l-Ceyş, Zü'l-Cileyfe, el-Ciyyî.

Harf-i Ha: Hâciz, Hâle, Hâtib, Hâit Beni'l-Medâş, Hibre, Hubs, el-Hubeyş, el-Hutt, Hisâs, el-Hicâz, Hicr, Hudeyle, Hurâd, Harbî, Hurud, Harretü Eşca', Harretü Hakl, Harretü'l-Havz, Harretü Râcil, Harretü'r-Reclâ, Harretü Rimâh, Harretü Zühre, Harretü Benî Süleym, Harretü Şevrân, Harretü Abbâd, Harretü Beni'l-Udayde, Harretü Kubâ, Harretü Leylâ, Harretü Mi'sam, Harretü Meytân, Harretü'n-Nâr, Harretü Vâkım, Harretü Benî Beyade, Harretü'l-Vebere, Hazre, Hazmü Benî Uyâl, Hazen, Hesnâ, Huseyke, El-Haşâ, Hisân, Haşâşîn, Hisnü Hall, Hizva, Hazîr, Hafyâ, Hafîr, Hakl, El-Hilâ, El-Halâyik, Hilît, Huleyfe, Huleyf, Hammâtân, Humam, Zâtü'l-Hummât, Hamt, Hamrâ'u'l-Esed, El-Humeyrâ, el-Humeyye, el-Henân, Himâ, Hûriyân, Havzâ, Havzu 'Amr, Havzu Mervân, Havzu İbn Hişâm, Hâh, Hâs, Habe', el-Hayâr, Hubbân, Hayru'l-İzek, Habrâ'ü Sâif, Hubze, el-Harrâr, Hurba, el-Harmâ, Harîk, Hureym, Huzeymiyye, Haşşâş, Huşüb, el-Hasreme, Huşeyn, el-Hasiyy, Hazire, Zâtü'l-Hıamiyy, Hafeynen, Hafıyye, el-Halâik, Hulâyil, Hals.

1.5.3. Metinde İşlenen Ayetler

Müslüman toplumun kimliğini oluşturan ve yaşantısına yön veren temel unsurlar; Kur'an-ı Kerim'de emrolunan, öncelenen ve sakındırılan hususlardır. Kur'an ayetleri, vahyin yaşanılan olaylar neticesinde nazil olması ya da yaşanılan olayların vahye konu edilmesi yönüyle tüm İslâmî ilimlerin kılavuzu olmuştur. Bu bağlamda, İslâm tarih yazıcılığının başat öğeleri de Kur'an-ı Kerim ayetleri ile Hadîs-i Şerîflerdir.

Aşkî'nin Medine Tarihi eserinde incelenen meseleler sıklıkla ayet ve hadislerden iktibaslarla bulunmak sûretiyle delillendirilmiştir. Eserin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarında toplam 17 ayetten istifade edildiği tespit edilmiştir. İlgili ayetler, metindeki varak sırası esas alınarak incelenecektir:

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا.

“Şüphesiz biz sana (sorumluluğu) ağır zor bir söz vahyedeceğiz.”⁵⁸

Bu ayet, ehl-i beytin faziletleri bahsinde geçmektedir (190^b). Hz. Peygamber'in insanlara iki emanet (sekaleyn) bıraktığı manasını ihtiva eden meşhur rivayet aktarıldıktan sonra ehl-i beytin; itibar ve mevkilerinin yüceliği ile tavsiyelerinin gereğince hareket edilmesinin vacip olması sebebiyle “emanet” isimlendirmesine tâbi oldukları belirtilmektedir.

...إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا.

“...Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”⁵⁹

Bu ayet, ehl-i beytin faziletleri beyanında yukarıdaki ayetle aynı bahiste zikredilmiştir. (190^b)

Müslim'de vârid olan bir rivayete göre Hz. Peygamber'in üstünde siyah kıldan yapılmış mübarek bir hırka varken yanına sırasıyla; Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ile Hz. Fâtıma teşrif eylemiş ve Hz. Peygamber onları hırkasının içine alarak ilgili ayeti tilavet buyurmuştur.

... وَإِنَّ مِنْهَا لَمَّا يَلْهَيْ مَنْ خَشِيَ اللَّهَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ.

⁵⁸ Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), el-Müzzemil 73/5.

⁵⁹ el-Ahzâb 33/33.

“...Taş da vardır ki, Allah korkusuyla (yerinden kopup) düşer. Allah, yaptıklarınızdan hiçbir zaman habersiz değildir.”⁶⁰

Bu ayet, Uhud Dağı’nın fazileti hakkında, Uhud’un Hz. Peygamber’e duyduğu sevgiyi ve ona yakın olduğunda kendisinde apaçık bir sevgi görüntüsünün hasıl olduğu bahsinde zikredilmektedir. (205^a)

Bu hususta Uhud’un, Hz. Peygamber’e duyduğu muhabbetin yüce Allah’ın kudretiyle meydana geldiği ifade edilmekte ve bu bağlamda Kur’an-ı Kerim’de, Hz. Dâvûd ile beraber Allah’ı tespit ettiği bildirilen dağlar delil gösterilmiştir. Taşlara ululuk ve korku duyma özelliklerinin Allah tarafından verilmesi gibi Uhud Dağı’na da Hz. Peygamber’e yönelik bir sevgi verildiği ifade edilmektedir.

... فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ.

“...Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir.”⁶¹

Bu ayet Uhud’un fazileti bahsinin devamında zikredilmiştir. (205^b) Aktarılan bir rivayete göre Hz. Peygamber Uhud Gazvesi sırasında ordusuyla beraber Uhud Dağı tarafını teşrif etmiş, münafıkların ordusu ise Dırâr Mescidi ve oradan İr Dağı tarafına gitmişlerdir. Daha sonra Cennet ehlinin Uhud tarafında bulunması sebebiyle Uhud’un cennet dağlarından sayıldığı; İr Dağı’nın da cehennem ehlinin tarafında bulunması sebebiyle cehennem dağlarından sayıldığı bilinmektedir.

لَا يُسَلَّ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسَلُّونَ.

“O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar.”⁶²

Bu ayet, yukarıda yer alan rivayetle birlikte zikredilmektedir. (205^b) İlgili rivayette İr Dağı’nın kötülendiği ve kendisine buğzedildiği ifade edildikten sonra sevilmeyen ve buğzedilen eşeğe de “îr” denildiği belirtilmekte ve bu hususta hükmi ilâhîden sual olunmayacağı ifade edilerek ilgili ayet aktarılmaktadır.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ...

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah’ın, lutfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar...”⁶³

⁶⁰ el-Bakara 2/74.

⁶¹ eş-Şûrâ 42/7.

⁶² el-Enbiyâ 21/23.

İlgili ayet, Uhud şühedalarının durumu bahsinde zikredilmektedir. (206^b) Hz. Peygamber'in Uhud şehitliğinde namaz kıldıktan sonra ayrılırken sağ kişilerle vedalaşmış gibi burada bulunan kabirlere veda ettiği rivayet edilmektedir. Bu hususta ilgili ayette yüce Allah'ın, şehitlerin diri olduğunu bildirdiğine işaret edilmektedir.

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ.

*“Sabretmenize karşılık selâm sizlere. Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!”*⁶⁴

Bu ayetten iki kere iktibasta bulunulmuştur. İlk olarak yukarıda aktarılan, Allah yolunda öldürülenlerin diri olup, Allah katında rızıklandırıldıklarına dair anlamları ihtiva eden ayetin arkasından zikredilmektedir. (206^b) Rivayete göre, Hz. Peygamber her sene Uhud şehitlerinin kabirlerini ziyaret ederek, ayette buyrulduğu üzere selam verirdi.

İlgili ayet, Uhud şühedaları bahsinin devamında (207^a) ikinci kez zikredilmiştir. Bu hususta varid olan rivayet, Uhud şehitliğinde medfûn olan zatların, işaret edilen ayet-i kerime ile verilen selama karşılık verdiklerini ihtiva etmektedir.

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

*“Mü'minlerden öyle adamlar vardır ki, Allah'a verdikleri söze sâdık kaldılar. İçlerinden bir kısmı verdikleri sözü yerine getirmiştir (şehit olmuştur). Bir kısmı da (şehit olmayı) beklemektedir. Verdikleri sözü asla değiştirmemişlerdir.”*⁶⁵

Bu ayet, Uhud günü hususundaki rivayetler (206^b) sırasında zikredilmektedir. Rivayete göre, Hz. Peygamber Uhud gününde Mus'ab b. Umeyr'in baş tarafında durarak ilgili ayeti okumuştur. Metinde ayetin tamamından iktibasta bulunulmamış olup ayetin yalnızca başlangıç ve son bölümünden birkaç kelimesi zikredilmiştir.

İlgili rivayetin devamında Hz. Peygamber'in, orada şehit olan şühedalar için duada bulunduğu, bu bağlamda şehitlerin makamını ziyaret edip selam verenlerin selamına karşılık bulacağı bildirilmektedir.

... أَفْمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ...

⁶³ Âl-i İmrân 3/169-170.

⁶⁴ er-Ra'd 13/ 24.

⁶⁵ el-Ahzâb 33/23.

“...Kendisine güzel bir vaadde bulunduğumuz ve o vaad edilen şeye kavuşacak olan kimse...”⁶⁶

Bu ayet, Uhud şühedaları bölümünün devamında Hz. Hamza’nın şehadeti bahsinde (208^a) yer almaktadır. Esedî hazretlerinin rivayetine göre, ilgili ayet Hz. Hamza hakkında nazil olmuştur.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ...

“Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz...”⁶⁷

Bu ayet, altıncı bölümdeki Medine-i Münevvere’nin mübarek kuyularından olan Bîrhâ bahsinde zikredilmektedir. (214^b) Bir rivayete göre ilgili ayet nazil olduğunda Ebû Talha, kendi mülkünde olan Bîrhâ bostanını sadaka olarak dağıtmak istemiş fakat Hz. Peygamber mezkûr bostanı öncelikli olarak akraba ve yakınlarına bağışlamasını tavsiye etmiştir.

مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ...

“Onların mallarından Allah’ın, savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar...”⁶⁸

Bu ayet, Hz. Peygamber’in sadaka arazileri ve kendi eliyle diktiği ağaçları ihtiva eden ikinci fasılda yer almaktadır. (226^b) Bu bahiste, Hz. Peygamber’e nispet edilen sadakaların kendisine hangi vasıtalarla ulaştığı ve ilgili sadakaların durumu hususunda muhtelif rivayetler aktarılmıştır. Hz. Peygamber’in ilgili sadakaların çoğunu muhacirler arasında pay ettiği ve kalanının kendisine ait sadakalar olarak Hz. Fâtıma’nın elinde bulunduğu ifade edilmektedir.

... الَّذِي نَزَلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا.

“Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkân’ı indiren Allah...”⁶⁹

Bu ayet, Mekke ile Medine arasındaki güzergâhta bulunan, Hz. Peygamber’e nispet edilen mübarek mescitlerin işlendiği üçüncü fasılda zikredilmektedir. (227^a) İlgili bölümde, Hz. Fâtıma ile Hz. Ebû Bekir arasında Hz. Peygamber’in sadakalarından olduğu bilinen Fedek arazisi sebebiyle bir çekişme yaşandığı ve

⁶⁶ el-Kasas 28/61.

⁶⁷ Âl-i İmrân 3/92.

⁶⁸ el-Haşr 59/6.

⁶⁹ el-Furkân 25/1.

sonradan farklı halifelerin zamanlarında da bu hadisenin gündeme geldiği rivayet edilir.

İbn Şeybe hazretlerinin rivayetinde bir zatın Ebû Ca'fer'e, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den kendisine yönelik bir haksızlığa şahit oldu mu diye sorması üzerine; Ebû Ca'fer ilgili ayeti okuyarak en küçük bir haksızlığın vaki olmadığını ifade etmiştir.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

“Bilesiniz ki, Allah’ın dostalarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de.”⁷⁰

Bu ayet, Medine-i Münevvere’nin vadileri, koruları gibi çeşitli mübarek mekânlarının işlendiği yedinci bölümde; mübarek mekânlara hürmet edip, bakıma ihtiyacı olanlarını onarıp Hz. Peygamber’in şefaatine ve Allah’ın (c.c.) rahmetine layık olma bahsinde (239^b) zikredilmektedir. Mübarek mekânlara hizmette bulunmanın, mahşer gününde cennet köşkünde gölgelenip ayette buyrulan sırma mazhar olmayı sağlayacağı ifade edilmektedir.

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ.

“Şairlere ise haddi aşan azgınlara uyarlar.”⁷¹

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ. وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ.

“Görmez misin ki onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar ve yapmadıkları şeyleri söylerler.”⁷²

Bu ayetler sekizinci fasılda; Medine-i Münevvere’nin arazileri, burada imal edilmiş su kuyuları gibi Medine yönünde bulunan çeşitli mekânların (260^a) işlendiği, “Elec Vadisi” bahsinde (260^a) zikredilmektedir.

Rivayete göre Ömer b. Abdülazîz “Humeyd” isimli bir şairin okuduğu şiiri duymuş ve ona bu ayet-i kerimeyi okumuştur.

...لَهَا شَرِبٌ وَلَكُمْ شَرِبٌ يَوْمَ مَعْلُومٍ .

“...Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır...”⁷³

⁷⁰ Yûnus 10/62.

⁷¹ eş-Şuarâ 26/224.

⁷² eş-Şuarâ 26/225-226.

Bu ayet, yukarıda işaret edilen fasılda, “Hicr” isimli mekânın bahsinde (274^b) zikredilmektedir. Hicr’in, Vâdilkurâ’ya bir günlük mesafede bir mekân olup orada Semûd arazisi ve kuyusunun bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu bağlamda metinde, Semûd kavmi ile dişi deve hakkında nazil olan ilgili ayet-i kerimeden iktibasta bulunulmuştur.

1.5.4. Metinde İşlenen İsimler

Medine Tarihi adlı eserin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarında yer alan çok sayıda şahıs, mekân, kabile ve kitap ismi tespit edilmiştir. Medine’nin tarihine ilişkin önem arz eden söz konusu isimler, bilhassa İslam Tarihi ve Medine Tarihi alanında yapılacak olan çalışmalara kaynaklık etmesi bağlamında istifadeye sunulacaktır. İlgili isimler, metinde yer aldıkları varak numaraları ile birlikte sıralanacaktır.

1.5.4.1. Şahıs İsimleri

Aşkî’nin transkripsiyonunu yaptığımız eserin, Medine tarihine dair olması sebebiyle en sık karşılaşılan nitelemelerin Hz. Peygamber’e yönelik olması doğaldır. Bununla birlikte ilgili eser sahabe, tâbiîn ve sonraki nesillerden çok sayıda âlim ve müellif ismi ihtiva etmektedir.

Eserin ikinci cildinin 182-279 numaralı varakları arasında, Hz. Peygamber için kullanılmış 23 farklı isimlendirme tespit edilmiştir. Hz. Peygamber’in isimleri çoğunlukla kendisini metheden Farsça ve Arapça terkipler ile birlikte zikredilmiş ve ardından salât ve selâmda bulunulmuştur. İlgili isimler içerisinde en sık tekrarlananlar Rasûl-i Ekrem (439 kere), Server-i Enâm (40 kere) ve Rasûla’llâh (37 kere) olmuştur. Eserde Hz. Peygamber için kullanılan isimlendirmeler, metinde geçtiği şekliyle alfabetik olarak şu şekildedir:

Ahmed: 186^a, 202^b, 202^b, 205^b (2 kere).

Ahmed-i Muhtâr: 205^b.

Cenâb-ı Risâlet-Me’âb: 192^b, 238^b, 276^a.

Ebu’l-Ğâsım: 221^a.

Fahr-ı ‘Âlem: 222^a.

⁷³ eş-Şuarâ 26/155.

Faḥr-ı Resūl: 183^a, 198^b.

Ḥabīb-i Ekrem: 279^b.

Ḥabīb-i Kibriyā: 194^a, 194^b, 195^a, 205^a.

Muṣṭafā: 187^a, 190^a, 199^b, 222^a, 239^b.

Nebiyy-i Muḥterem: 223^b, 276^a.

Rasūla'llāh: 182^a (2 kere), 183^a, 183^b, 185^a (3 kere), 185^b, 188^a, 190^b (2 kere), 191^a, 192^a (2 kere), 193^b, 200^a, 207^a, 209^a, 209^b, 212^a, 212^b, 213^a, 214^a, 214^b (2 kere), 215^a, 217^b (2 kere), 220^b, 221^b, 226^b, 232^b, 235^a, 239^b, 240^b (2 kere), 253^a.

Rasūl-i Ekrem: 182^a (7 kere), 182^b (5 kere), 183^a (5 kere) 183^b (3 kere), 184^a (4 kere), 184^b (2 kere), 185^a (4 kere), 185^b (4 kere), 186^a, 188^b (2 kere), 189^b (3 kere), 190^a (5 kere), 190^b (4 kere), 191^a (5 kere), 191^b (3 kere), 192^a (3 kere), 192^b (3 kere), 193^a, 193^b (3 kere), 194^a, 196^a, 196^b, 197^a, 197^b, 198^a, 198^b, 199^a, 200^a (4 kere), 201^b, 202^b, 203^b, 204^a (7 kere), 204^b, 205^a (4 kere), 205^b (5 kere), 206^a (4 kere) 206^b (2 kere), 207^b, 208^a (3 kere), 208^b (4 kere), 209^a (4 kere), 209^b (3 kere), 210^a (2 kere), 210^b (4 kere), 211^a (4 kere), 211^b (5 kere), 212^a (2 kere), 212^b (2 kere), 213^a (5 kere), 213^b (3 kere), 214^a (4 kere), 214^b (3 kere), 215^a (2 kere), 215^b (2 kere), 216^b (4 kere), 217^a (3 kere), 217^b (4 kere), 218^b (2 kere), 219^a (2 kere), 219^b (4 kere), 220^a (4 kere), 220^b (3 kere), 221^a (4 kere), 221^b (3 kere), 222^a (4 kere), 222^b (3 kere), 223^a, 223^b (6 kere), 224^a (4 kere), 224^b (3 kere), 225^a (4 kere), 225^b (5 kere), 226^a (5 kere), 226^b (3 kere), 227^a, 227^b (7 kere), 228^a (6 kere), 228^b, 229^a (6 kere), 229^b (2 kere), 230^a (4 kere), 230^b (8 kere), 231^a (6 kere), 231^b (5 kere), 232^a (6 kere), 232^b, 233^a (4 kere), 233^b (6 kere), 234^a (3 kere), 234^b (6 kere), 235^a (4 kere), 235^b (5 kere), 236^a (8 kere), 236^b (7 kere), 237^a (3 kere), 238^a (5 kere), 238^b (5 kere), 239^a (4 kere), 239^b, 240^a (6 kere), 240^b (7 kere), 241^a, 242^b (3 kere), 243^a (4 kere), 243^b (2 kere), 246^a, 248^a (2 kere), 248^b (2 kere), 252^a, 252^b (7 kere), 253^a (4 kere), 253^b, 255^a, 255^b (3 kere), 256^a (3 kere), 256^b (4 kere), 257^a (4 kere), 257^b, 258^a (2 kere), 258^b (3 kere), 260^b (2 kere), 261^a (3 kere), 261^b (2 kere), 262^b (2 kere), 263^a (5 kere), 263^b (2 kere), 266^a, 267^a, 267^b (2 kere), 268^a (3 kere), 268^b (5 kere), 269^b (2 kere), 270^a (3 kere), 277^a.

Rasūlū's-Şekāleyn: 213^a.

Resūl-i Müctebā: 195^a.

Risālet-Penāh: 197^a, 239^b, 240^a, 268^a.

Şāhibü'l-Mu'cizāt: 224^b.

Sālār-ı Enbiyā: 227^b.

Server-i ʿ Ālem: 206^a, 228^a, 276^a.

Server-i Enām: 183^a, 183^b, 184^a, 186^b, 191^a (2 kere), 198^a, 199^a, 204^b, 205^a, 205^b, 206^a (2 kere), 207^b, 208^a, 208^b, 209^a (2 kere), 210^b, 211^a (2 kere), 212^a, 213^a, 214^a (2 kere), 219^b, 220^b, 224^a, 224^b, 227^b, 232^a, 233^b, 234^b, 255^b, 256^a, 258^a, 268^a, 269^b, 271^a, 276^a.

Server-i Enbiyā: 202^b.

Şāh-ı Risālet: 183^b, 205^b.

Şeh-süvār-ı Enbiyā: 186^a, 205^b, 208^b, 268^b, 276^a.

Zāt-ı Saʿ ādet-i Nebeviyye: 255^b.

İncelediğimiz varaklar içerisinde, Hz.Peygamber haricinde 651 adet şahıs ismi geçmektedir. Eserde geçen şahısların bazıları birden fazla niteleme ve birbirinden farklı uzunluklarda künyeler kullanılarak zikredilmiştir. Birden fazla niteleme kullanılarak aynı kişiden bahsedildiği anlaşılan durumlar için ilgili şahsa dair en sık geçen isimler birlikte listelenecektir. Şahısların üst soyuna yahut kabilesine dair bilgileri içeren uzun künyeleri kısaltılarak aktarılacaktır.

Eserin mütercimi kendisinden 20 yerde Aşkî, 1 yerde Aşkîyâ ve 3 yerde Fakîr şeklinde bahsetmektedir. Eserde ismi geçen şahıslar alfabetik olarak şu şekildedir:

ʿ Abbās: 184^a, 185^b, 188^a, 189^b, 190^a, 190^b, 191^a (2 kere), 191^b, 194^b, 201^a, 211^a, 226^a (2 kere), 226^b (2 kere), 245^b.

ʿ Abbās bin ʿ Abdu'l-Muṭṭalib: 195^b (2 kere), 199^a, 200^a, 239^a.

Ādem: 195^b.

ʿ Abdi'r-Raḥman bin Saʿ id: 276^a.

ʿ Abdu'l-ʿ Aziz: 195^b, 196^a, 198^b, 207^a, 207^b.

ʿ Abdu'l-ʿ Aziz bin ʿ Abdullāh bin ʿ Amr bin ʿ Oṣmān: 246^a.

ʿ Abdu'l-ʿ Aziz bin ʿ Abdullāh el-ʿ Oṣmānī: 241^a, 247^a.

ʿ Abdu'l-ʿ Aziz ibn ʿ Īmrān: 184^a, 218^a.

ʿ Abdu'l-ʿ Aziz İbn ʿ Ömer: 247^b.

ʿ Abdu'l-Ġani: 237^b.

ʿ Abdu'l-Ḥamid bin Caʿ fer: 211^a.

ʿ Abdullāh bin ʿ Abbās: 239^a (2 kere), 243^a, 263^a.

- ‘ Abdullāh bin ‘ Aḥmed bin Caḥş: 279^b (2 kere).
- ‘ Abdullāh bin ‘ Amr bin Ḥarām: 207^b (2 kere).
- ‘ Abdullāh bin ‘ Amr bin Oṣmān: 249^b, 250^a.
- ‘ Abdullāh bin Ca‘ fer: 195^b, 196^a (2 kere), 200^a, 265^a (3 kere).
- ‘ Abdullāh bin Caḥş: 202^a, 207^a, 207^b.
- ‘ Abdullāh bin Cascās :207^b.
- ‘ Abdullāh bin Cebīl: 197^a.
- ‘ Abdullāh bin Ebī Bekr: 243^a, 246^a (2 kere).
- ‘ Abdullāh bin ez-Zübeyr: 197^a, 266^b.
- ‘ Abdullāh bin Ḥanzala: 279^a.
- ‘ Abdullāh bin Ḥasan: 192^b, 202^b (2 kere), 229^b.
- ‘ Abdullāh bin Mālīk el-Ḥuzā‘ ī: 215^a.
- ‘ Abdu’llāh bin Mes‘ ūd: 186^b.
- ‘ Abdullāh bin Mūkerrem el-Eslemī: 236^a.
- ‘ Abdullāh bin Nāfī‘ : 246^a.
- ‘ Abdullāh bin ‘ Ömer: 229^a (3 kere), 230^b, 233^b, 236^a.
- ‘ Abdullāh bin Süleymān: 218^a.
- ‘ Abdu’llāh bin Revāḥa: 214^a.
- ‘ Abdullāh bin es-Sāyib: 250^a.
- ‘ Abdullāh bin ez-Zübeyr: 197^a, 266^b.
- ‘ Abdullāh bin ‘ Urve: 243^b, 244^b.
- ‘ Abdu’l-Melik İbnü’l-Mācişūn: 198^a.
- ‘ Abdullāh el-Ca‘ ferī: 244^b.
- ‘ Abdullāh el-Medānī: 246^a.
- ‘ Abdullāh İbn ‘ Abbās el-Hezīlī: 242^a.
- ‘ Abdullāh İbn Ḥamza ez-Zübeyrī: 256^a.
- ‘ Abdullāh İbn Ḥasan bin Ḥasan Ebu’l-‘ Abbās: 265^a.
- ‘ Abdullāh ibni Zübeyr: 198^a.
- ‘ Abdu’l-Melik bin Cābir bin ‘ Atīk: 222^a.
- ‘ Abdu’l-Melik el-Cārī mevlā Mervān bin el-Ḥakem: 271^a.
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin ‘ Avf: 186^a (5 kere).
- ‘ Abdu’r-Raḥmān bin ‘ Abdullāh bin ‘ Abdu’r-Raḥmān bin Ebī Şa‘ şa‘ a: 207^b.

‘Abdu’r-Raḥmān bin Ḥabīb es-Sülemī: 217^a.
‘Abdu’r-Raḥmān bin Sa‘īd el-Ḥudrī: 198^b.
‘Abdu’r-Raḥmān el-Evsat: 200^b.
‘Abdu’r-Raḥman eṭ-Ṭabātabī: 193^b.
‘Abdu’r-Raḥmān İbn Oṣmān bin ‘Ubeydu’llāh: 197^b.
‘Abdu’r-Raḥmān Kārabaş: 230^b.
‘Abdu’ş-Şamed/‘Abdu’ş-Şamed bin ‘Alī: 251^b (2 kere).
Aḥiḥa bin Celāḥ: 272^a.
Aḥmed bin Cābir: 251^a.
Aḥmed bin Fāris: 275^a.
Aḥmed Müstaẓī’: 199^b.
Aḥrem: 279^a.
Aḥvaş: 263^b.
‘Ā’iše/‘Ā’iše-i Şiddīka: 186^a (3 kere), 188^b (3 kere), 194^a (2 kere), 196^b, 197^b, 218^a, 225^b, 233^a (2 kere), 239^a, 239^b (2 kere), 240^b (3 kere), 249^b, 261^a, 261^b, 267^b, 276^a.
‘Ā’iše ibnetuhū ‘Oṣmān: 198^a.
‘Ā’iše İbn Nümeyr bin Vākıf: 261^b.
‘Ā’iše binti Kūdāme: 183^b.
‘Aḳīl/ ‘Aḳīl bin Ebī Ṭālib: 182^b (3 kere), 184^a, 185^a, 186^a (3 kere), 186^b, 187^a (3 kere), 187^b (2 kere), 189^b, 193^b, 195^b (2 kere), 196^a (8 kere), 196^b (3 kere), 199^b.
Aḳşehrī: 236^b, 266^a.
A‘lā’ bin ‘Abdü’r-Raḥmān: 248^a.
‘Alī: 185^a, 187^b, 188^a (3 kere), 188^b, 190^a, 191^a, 192^a, 192^b (2 kere), 206^b, 219^b, 226^a (2 kere), 226^b (2 kere), 232^b, 265^a, 275^a, 278^b.
‘Alī ‘Arīz: 221^b.
‘Alī bin ‘Abdullāh bin ‘Abbās: 263^a.
‘Alī bin Ebā Ṭālib: 184^a, 185^a, 225^a, 262^a, 262^b.
‘Alī bin Ḥasan Şedqumī el-Ḥüseynī: 219^b.
‘Alī bin Ḥüseyn: 226^a.
‘Alī bin Mūsā/‘Alī bin Mūsā er-Rızā: 278^a, 278^b.
‘Alī el-Ḳārī: 268^a.

Āmine: 255^b (2 kere).
 ʿAmr bin ʿAvf: 204^a, 230^a.
 ʿAmr bin Cemūḥ: 207^b (3 kere).
 ʿAmr bin el-Nuʿmān el-Beyāzī: 266^b.
 ʿAmr bin ez-Zübeyr bin el-ʿAvvām: 278^a.
 ʿĀmir ez-Zübeyrī: 258^b.
 ʿAmir bin Saʿd/ʿAmir bin Saʿd bin Ebī Vaḳḳaṣ: 240^a, 240^b.
 ʿĀmir bin Şālih: 244^a.
 ʿAmmār: 217^a.
 ʿAmr İbn Saʿīd el-ʿĀş: 195^a.
 ʿAnbese/ʿAnbese bin Saʿd/ʿAnbese bin Saʿīd bin el-ʿĀş: 245^b (4 kere), 267^a.
 Aʿrābī: 272^b.
 Aʿrec: 207^a.
 Aşbaʿ bin Müslim: 235^b.
 ʿĀşım bin ʿAmr bin ʿÖmer: 244^b.
 ʿĀşım bin ʿÖmer bin el-Ḥaṭṭāb: 259^a.
 ʿĀşım bin Süveyd: 220^a.
 Aşīlī: 261^a, 264^b, 267^a.
 Aşmaʿī: 252^a (2 kere), 253^b.
 ʿAşķī: 186^a, 187^a, 194^a, 195^b (2 kere), 200^a, 202^a, 205^b (2 kere), 211^b, 218^b,
 222^a (2 kere), 223^b, 224^a, 228^a, 239^b, 246^a, 249^a, 266^a.
 ʿAşķiyā: 187^a.
 ʿAtṭaf ibn Ḥālid: 207^a.
 ʿAzīzü'd-Devle/ʿAzīzü'd-Devlet Reyḥānu'l-Bedriyye eş-Şihābī: 212^a, 212^b.
 Bāci: 216^a.
 Bedir: 263^a.
 Bedir bin Ferḥūn: 210^a.
 Bedir bin Ḳureyş bin Maḥled: 263^a.
 Bedrī Bedrū'd-dīn: 218^b.
 Bekrī: 259^a, 273^b.
 Bekrū'l-ʿAcemī eş-Şayrifī: 216^b.
 Benī Cuşem bin el-Ḥāriş: 252^a.

Benî Ümeyye bin Zeyd: 251^a.
Berā' bin 'Āzib: 232^a.
Berā' ibn Ma' rūr: 220^b.
Beyhaḳī: 188^a, 191^a, 207^a, 248^a.
Bezzāz: 249^b.
Bilāl: 214^a (2 kere), 223^b, 242^b (2 kere), 243^a (5 kere), 258^a.
Bilāl bin el-Ḥāriṣ: 241^a, 242^b (2 kere).
Biṣr Es-Sülemī: 269^a.
Burhāne'd-dīn/ Şeyḫ Burhāne'd-dīn el-Ġaṭān: 210^a (2 kere).
Büreyd: 187^b.
Cābir: 185^a, 220^b, 221^a (4 kere), 221^b (2 kere), 258^a, 275^a.
Cābir bin ' Abdullāh: 205^b, 207^b, 220^b, 221^a, 231^a, 260^a.
Ca' fer bin Ebī Ṭālib: 256^a.
Ca' fer bin Süleymān: 192^b, 245^b, 247^a, 247^b.
Ca' fer ibn Ṭalḥa: 259^b.
Ca' fer ez-Zübeyri: 260^a.
Ca' fer-i Şādık/Ca' ferü'ş-Şādık ibnü'l Bāḳır: 194^b (2 kere), 201^a.
Cemāl Maḥmūd el-' Acemī: 193^b.
Cemre: 275^b.
Cenāb-ı Risālet-Me' āb: 192^b, 238^b, 279^a.
Cibrīl-i Emīn: 258^b.
Cübeyr: 196^a.
Cübeyr bin Muṭ' im: 197^a (2 kere).
Cürcānī: 261^a.
Cüşem bin el-Ḥazrec: 260^b.
Ebā Bekr: 188^a (3 kere), 188^b (6 kere), 189^a, 192^b (2 kere), 209^a, 209^b, 210^a, 211^a, 214^a (2 kere), 218^b, 225^b, 226^a (4 kere), 22⁶ (4 kere), 227^a (3 kere), 253^b, 259^a.
Ebā Bekr eş-Şiddīk: 185^b, 188^a, 204^b, 206^b, 209^a, 225^b, 226^a, 258^a, 265^b.
Ebā Ḥālid: 245^b.
Ebā Hureyre/ Ebū Hureyre: 194^b, 204^a, 204^b, 227^b, 246^a, 248^a, 248^b (4 kere), 261^a (2 kere), 268^a.
Ebā Sa' id: 212^a.

Ebā Seleme: 267^b.
Ebā Süfyān bin Hāriş/Ebā Süfyān: 195^b, 196^a (3 kere), 200^a.
Ebā Ṭalḥa: 197^b, 214^b (2 kere), 215^a, 215^b (3 kere), 216^b.
Ebā ʿUbeyde: 264^b.
Ebā Yaʿlā: 208^b.
Ebā Z̤er/Ebū Z̤er el-Ġıfārī: 253^b (2 kere), 257^a (3 kere).
Ebī ʿAbdullāh el-Esedī: 227^b.
Ebī ʿAbdullāh Mālīk bin Enes el-Aşbaḥī: 200^b.
Ebī ʿAbdullāh el-Māzinī: 249^a.
Ebī ʿAmmāre: 208^b.
Ebī Bekr bin Ḥazm: 215^b.
Ebī Bekr bin el-Ḥaccāc: 236^a (2 kere).
Ebī Bekr bin Mūsā: 273^a.
Ebī Bekīr el-ʿOşmānī: 247^a.
Ebī Caʿfer el-Manşūr/Manşūr: 202^b (4 kere), 215^a (3 kere), 216^a, 226^b, 227^a (5 kere), 251^b, 254^a.
Ebī Dāvud: 256^b.
Ebī Ġassān: 195^b.
Ebī Kaṭīfe: 271^b.
Ebi'l-Ferec el-Işfahānī: 242^a.
Ebi'l-Ḳāsım Ṭāhir bin Yaḥyā: 247^a.
Ebī Mūsā: 266^a.
Ebī Nümeş ibn Ebī Saʿīd Ḥasan bin ʿAlī bin Kaṭāde el-Ḥasenī: 193^a.
Ebī Ḥumeyd es-Sāʿdī: 204^a.
Ebī Ṭalḥa el-Enşārī: 276^b.
Ebī'l-Vākıdī: 213^b.
Ebī Muʿāviye: 235^a.
Ebī't-Ṭayyib Aḥmed bin Aḥmed bin Aḥmī Eş-Şāfiʿi: 264^a.
Ebī ʿUbeyde: 251^a.
Ebī ʿUbeyd El-Ḳāsım bin Sellām: 264^a.
Ebū ʿAbdullāh el-Feyyūmī: 208^a.
Ebū ʿAbdullāh eş-Şevrī: 216^a.

Ebū Aḥmed es- Sükkerī: 264^b.
Ebū ‘Alī el-Hicrī: 246^a.
Ebū ‘Alī el-Megālī: 264^a.
Ebū Bekr bin ‘Ayyāş: 192^b.
Ebū Bekr el-Eşam: 216^a.
Ebū Bekr El-Ḥāzī: 272^a.
Ebū Ca‘ ferū’l-Bākır: 194^b.
Ebū Ca‘ fer el-Manşūr: 215^a.
Ebū Cehm bin Ḥuzeyfe: 197^a.
Ebū Dāvūd: 206^a, 279^b.
Ebū Esīd: 213^a.
Ebū Ferā: 199^a.
Ebū Ğassān: 182^a, 182^b, 187^a, 204^b, 218^a, 225^a, 240^a.
Ebū Ḥanīfe: 277^b.
Ebū Ḥassān: 214^b.
Ebu’l-‘Abbās el-‘Arāḥī: 240^b.
Ebu’l-‘Abbās Mursī: 188^a.
Ebu’l-‘Abbās es-Seffāḥ: 226^b.
Ebu’l-Baḥterī: 236^a, 265^b.
Ebu’l-Hamīm bin Huzeyfe: 197^a.
Ebu’l-Ḥasen el-Mühellebī: 272^b.
Ebu’l-Heyşem bin Teyyihān /Ebu’l-Heyşem: 213^b, 214^a (3 kere).
Ebū Heyşem el-Müzenī: 236^a.
Ebū Kaṭīfe: 266^a.
Ebū Mecde: 256^a.
Ebū Mūsā el-Eş‘ārī: 208^b.
Ebū Mūsā el-Müzenī: 269^a.
Ebū Nu‘aym: 255^b.
Ebū Şāme/ Ebū Şahme: 200^b, 201^a.
Ebu’ş-Şümūs: 273^a.
Ebū Temām: 241^b.
Ebū ‘Ubeyde bin ‘Abdu’llāh: 186b,

Ebū ‘Ubeyde bin El-Ḥāriṣ: 270^b.
Ebū ‘Ubeyd el-Bekrī/Ebū ‘Ubeydetü’l-Bekrī: 216^a, 238^a, 253^b, 254^a, 264^b,
272^a.
Ebū Z̤er el-Herevī: 269^a.
Ebū Zinād el-‘ Alāmī: 269^a.
Ebū’l-‘ Abbās Aḥmed bin Mūsā bin ‘ Acīl: 212^b.
Ebū’l-Ferec Nāşırü’d-dīn el-Merāġī: 222^a.
Ebū’l-Feth el-İskenderī: 276^b (2 kere).
Ebū’l-Münzir bin Muḥammed: 259^b.
el-Ecber İbn ‘ Avf bin el-Ḥāriṣ: 256^a.
el-Hicrī: 267^a.
Enes: 203^b, 209^a, 211^a (2 kere), 214^b, 219^b, 223^a, 240^b (2 kere).
Enes bin Mālik: 185^b, 204^a, 204^b, 211^a (3 kere), 220^a, 227^b.
Ervā/Ervā binti Üveys: 248^a (9 kere).
Es‘ ad bin Zūrāre: 182^b, 187^a (2 kere).
Esedī: 228^b (2 kere), 229^b, 230^a, 230^b (2 kere), 231^a (6 kere), 231^b (3 kere),
232^a (4 kere), 232^b (3 kere), 233^a, 233^b, 240^a, 244^b, 253^b (2 kere), 254^a (2 kere), 257^b,
259^a, 259^b, 260^b, 261^b, 262^a, 264^b, 267^b, 269^b, 273^a.
Esmā binti Ebā Bekr: 266^b.
Esved bin Sevāde: 247^b.
Ezherī: 263^a.
Eş‘ aş: 247^b.
Evs bin Şābit: 215^b.
Ḍarbe binti Rabī‘ a bin Nezār: 253^b.
Dāreḳuṭnī: 270^a.
Dāvud: 205^a, 249^a.
Dāvud bin Ḥuşayn: 204^a.
Dāvud bin ‘ İṣā: 249^a.
Dāvud bin Selīm: 247^a.
Deylemī: 191^b.
Dīk: 200^a.
Faḳīr: 195^a, 239^b, 254^b.

Fārūk: 250^a (2 kere).

Fāsi/ Taḳıyyü'l-Fāsi: 193^a, 233^a, 238^b, 239^a (2 kere).

Fāṭıma: 184^b, 187^a (2 kere), 187^b (4 kere), 188^a (4 kere), 188^b (2 kere), 189^a (3 kere), 189^b (5 kere), 190^b, 191^a, 191^b, 192^b, 193^a (2 kere), 194^a, 194^b (2 kere), 196^b, 203^b, 206^b, 225^b (3 kere), 226^a, 226^b (2 kere), 227^a.

Fāṭıma binti Esed: 184^a (5 kere), 184^b (2 kere), 185^a (4 kere), 185^b (3 kere), 186^a (3 kere), 195^b, 198^b (2 kere), 200^b (2 kere).

Fāṭıma binti Rasūl: 187^a, 188^a, 189^a.

Fāṭıma Ḥuzā' iyye: 207^a.

Fāṭıma binti Ḥüseyn: 211^b (5 kere).

Fāṭımatü'z-Zehrā: 187^a, 187^b, 193^a, 206^b, 211^b, 226^b, 254^b, 259^a, 262^a.

Feyd bin Ḥām: 254^a.

Füray' a: 215^a.

Ġanm: 257^b.

Ġurve bin Üzeyne: 274^a.

Ḥabīb ibn Evs: 249^a.

Ḥadīce: 184^b, 185^b, 189^b, 196^b.

Ḥāfız ' Abdu'l-Ġanī/ Ḥāfız bin ' Abdu'l-Ġanī el-Maḳdisi: 219^a, 237^a.

Ḥāfız bin Ḥacer: 204^b, 215^b, 216^a (2 kere), 267^b.

Ḥāfız el- Münzirī: 205^a.

Ḥāfız es-Seḥāvi: 191^b.

Ḥākim: 206^a, 237^a, 237^b, 256^b.

Ḥakīm bin Ḥizām: 197^a, 198^a, 279^b.

Ḥālīd el- ' Advānī: 240^b.

Ḥalīl: 264^b.

Ḥalīme es-Sa' diyye: 201^b.

Ḥallād bin Cemūḥ: 207^b.

Ḥammād bin Seleme: 216^a.

Ḥamza bin ' Abdu'l-Muṭṭalib: 201^b.

Ḥārice bin Zeyd: 207^b.

Ḥārice İbn Ḥamza bin ' Abdullāh bin ' Abdu'r-Raḥmān bin el- ' Avvām: 246^b, 261^a.

Ḥārīṣ: 270^a.
Ḥārīṣ bin Kelede/Kelede: 277^a (2 kere).
Ḥārīṣ bin ʿUbeyd: 221^b.
Hārūn: 206^a (5 kere).
Hārūn Reṣīd: 203^b (2 kere), 244^b.
Ḥasan: 189^b (2 kere), 190^b, 191^b, 192^b (2 kere), 194^a (4 kere), 194^b (4 kere),
226^a.
Ḥasan bin ʿAlī: 187^b, 188^a, 189^a, 199^a.
Ḥasan bin Ebī Nūmey bin Berekāt: 202^a.
Ḥasan bin Ḥasan: 226^a (2 kere).
Ḥasan bin Ṣābit bin Ṭahīr: 237^a.
Ḥasan bin Zeyd: 225^a, 231^b (2 kere).
Ḥassān bin Ṣābit: 214^b, 215^b (2 kere), 267^b.
Ḥasan İbn ʿAclān: 232^b.
Hāşim bin Muḥammed bin ʿUmerī: 207^a.
Heyşam el-Mūzenī: 248^b.
Heyşem bin Naşr el-Eslemī: 213^b.
Hicrī: 247^a, 247^b, 248^a, 248^b, 252^b, 253^a, 253^b, 254^a, 256^a, 258^b (2 kere), 259^a
(2 kere), 260^a, 267^a, 276^a, 278^a, 279^b.
Ḥilvan bin ʿİmrān: 253^b.
Hind binti Uşāle: 235^a.
Hişām: 245^b (2 kere).
Hişām bin İsmāʿīl: 272^b.
Hişām bin ʿUrve: 240^a, 241^a, 242^b, 243^b, 244^b (2 kere).
Hişām ibn ʿAbdu'l-Melik: 245^b.
Ḥucendī: 198^a.
Ḥudā-yı Lem Yezel: 214^b, 221^a.
Ḥumeyd: 260^a.
Ḥumeyd bin ʿAbdu'r-Raḥmān: 186^a.
Ḥumeydu'l-Elcī: 259^b.
Ḥunāfe: 210^b (2 kere).
Ḥuneys bin Ḥuzāfe es-Sehmī: 186^b.

Ḥuveyṭib bin ʿ Abdü'l-ʿ Uzzā: 198^a.
Ḥuzeym bin Fātik: 255^a.
Ḥüdā-yı Teʿ ālā: 192^a.
Ḥüseyn: 190^b, 191^b, 192^b (2 kere), 194^a, 194^b (6 kere), 195^b, 202^b, 226^a, 265^b (2 kere).
Ḥüseyn bin ʿ Alī: 187^a, 189^a, 265^a.
Ḥüseyn bin Ebī el-Heyca/ Ḥüseyn ebī el-Heycā: 246^b.
Ḥüseyn bin el-Cevād el-Ḥasan el-ḥʿāceḡī Şihābü'd-Dīn Aḥmed el-Ḳāvāni: 220^a.
ʿ Iyāz/ Ḳaḍī ʿ Iyāz: 199^a, 216^a (2 kere), 239^a, 241^a, 252^b, 255^b, 260^b, 261^a, 264^b, 267^a, 270^b, 272^a, 275^b.
İbn ʿ Abbās: 183^b, 185^a, 191^a, 206^a (2 kere), 233^b, 239^a (2 kere).
ʿ Abdullāh İbn ʿ Abbās el-Hezilī: 242^a.
İbn ʿ Abdi'l-Berr: 185^a, 189^a, 215^a, 217^b, 225^a, 235^a.
İbn ʿ Asākir/ Şeyh Emīnū'd-Dīn İbn ʿ Asākir: 219^a, 219^b.
İbn Cemāʿ a: 198^b, 210^a, 277^b.
İbn Cübeyr: 200^a, 200^b, 254^a, 256^b.
İbn Ebī Aḥmed: 248^b.
İbn Ebī ʿ Aṭā: 244^a.
İbn Ebī Dīnār: 195^b.
İbn Ebü'z-Zinād: 217^a.
İbn Eşʿ aş el-Müzenī: 255^b.
İbn Feḍāle: 234^b.
İbn Ḥacer/Ḥāfız ibn Ḥacer: 188^a, 204^b, 217^b, 264^b, 267^b.
İbn Ḥazm: 259^b.
İbn Herme: 267^a.
İbn Heysem: 253^a.
İbn Ḥibbān: 219^b, 256^b.
İbn Hişām: 234^a, 237^b, 244^a, 268^b, 271^a.
İbn Ḥüzā: 261^a.
İbn İşhāk: 224^b, 234^a (2 kere), 234^b (2 kere), 235^a (2 kere), 236^b, 237^a, 238^a, 238^b (2 kere), 255^a, 260^b, 263^a, 268^b, 270^a, 277^a, 279^a.

İbn Milḥe: 257^a.
İbn ʿÖmer: 206^b, 227^b (2 kere), 228^a (2 kere), 229^a, 229^b, 230^b, 240^a, 252^b,
253^b, 268^a, 277^b.
İbn Semʿān: 207^a.
İbn Seyyidi'n-Nās: 218^b, 267^b.
İbn Sikkīt: 256^b, 264^a.
İbnu'l-Eṣṣīr: 257^a, 266^a.
İbnu'l-Furāt: 263^a.
İbnu'l-Müzekkī: 245^b.
İbrāhīm bin Ḥamza: 248^a.
İbrāhīm bin Hiṣām: 244^a, 246^a.
İbrāhīm bin İsmāʿīl bin Mucemmiʿ: 220^a.
İbrāhīm bin Mūsā ez-Zübeyrī: 242^a.
İbrāhīm ibn ʿAlī bin Ḥasan er-Rāfiʿi: 196^b.
İbnü'l-Cevzī: 188^b, 191^b.
İbnü'l-Faḳīh: 278^b.
İbnü'l-Ḳāsim: 273^b.
İbnü'n-Neccār: 184^a, 184^b (3 kere), 194^b, 199^b (3 kere), 200^a, 201^b, 206^a,
210^a, 210^b, 212^a (2 kere), 213^b, 214^b, 215^b (3 kere), 218^a, 219^a (2 kere), 220^a, 222^b (3
kere), 248^b.
İbnü'z-Zübeyr: 255^b.
İbn Reṣīd: 237^a.
İbn Saʿd: 186^b, 197^b, 219^a, 228^a, 263^a, 267^b, 272^a, 273^a.
İbn Seyyidi'n-Nās: 218^b, 267^b.
İbn Şeybe: 197^b, 240^b, 242^b, 243^a, 247^b (3 kere), 249^b (4 kere), 250^a, 251^a,
251^b (2 kere), 252^a, 262^b (2 kere), 265^a, 266^a, 267^a, 268^a, 269^a, 270^b, 275^a.
İbnü'ş-Şeyḥ: 192^a.
İbn Şihāb: 197^b, 223^b (2 kere), 247^b, 273^a.
İbn ʿUḳbe: 277^a.
İbn Vehb: 273^b.
İbn Veẓāʿ: 273^b.

İbn Zebbāle: 249^a (2 kere), 182^a, 183^b, 184^a, 184^b, 186^a, 189^a, 196^a, 196^b (2 kere), 197^b, 202^a, 210^b (3 kere), 211^a (2 kere), 212^b, 215^b, 216^b, 217^a, 220^a, 221^b (2 kere), 225^a, 225^b, 227^b, 229^b, 230^a, 230^b, 231^a (4 kere), 231^b (2 kere), 234^a, 234^b (2 kere), 235^b (3 kere), 236^a (3 kere), 237^a (5 kere), 237^b (4 kere), 238^a (3 kere), 239^b, 240^a, 240^b, 241^a, 246^b, 247^a, 247^b, 248^a, 248^b, 249^a (2 kere), 250^a (2 kere), 250^b (2 kere), 251^a, 256^b, 260^a, 272^a.

İbrāhīm bin Ca^c fer: 237^a.

İmām Aḥmed: 224^b, 260^b.

İmām Beḡavī: 205^a.

İmām Ġazālī: 189^b, 196^a, 209^b, 261^a.

İmām Mālik: 192^b.

İmām Mecdī: 199^a, 199^b, 213^a, 215^b, 218^b, 235^b, 243^b, 244^b, 254^b, 255^b, 261^a, 263^b, 270^a, 271^a.

İmām Merāḡī/Merāḡī: 232^b, 258^b, 262^b.

İmām Nāfī^c: 200^b.

İmām Naşr: 252^b.

İmām Nevevī/ Nevevī: 205^a, 255^b, 261^a, 270^b, 273^b, 274^b.

İmām Rezīn: 264^b, 267^b.

İmām Şāfī^c ī: 248^a, 253^a.

İsā: 202^b (2 kere), 203^a, 203^b.

İsā bin Ma^c n: 235^b.

İsā bin Meryem: 230^a.

İşhāk bin Eyūb el-Maḥzūmī: 246^a.

İşhāk bin Yaḥyā bin Ṭalḥa: 204^a.

İşhāk el-Ḥuzā^c ī: 233^b.

İsmā^c īl: 187^b, 249^a.

İsmā^c īl bin Ca^c fer/İsmā^c īl bin Ca^c fer eş-Şādık: 201^a, 265^a.

İsmā^c īl bin el-Velid bin Hişām bin İsmā^c īl: 211^b.

İsmā^c īl bin Eyyūb bin Seleme: 211^b.

İsmā^c īlī: 269^a.

İzze'd-dīn Seleme: 200^b.

Ka^c b bin el-Eşref: 266^a.

Ka' b bin Esed: 267^a.
Ka' b bin Mālik: 208^a, 272^a.
Ka' b bin Züheyr bin Seleme: 254^b.
Ka' b el-Aḥbār: 257^a.
Ḳāsım bin Muḥammed bin Ca' fer: 265^a.
Ḳāyıtbaş/ Sulṭān Ḳāyıtbaş: 200^a, 202^a.
Ḳays bin el-Ḥaṭem: 261^a.
Kehmes bin Ḥasan: 187^b.
Kemāl ed-Demirī: 273^a.
Ḳirāṭī: 223^b.
Kirmānī: 215^a (2 kere).
Ḳudāme bin Mūsā: 182^a (2 kere).
Küleyb/Küleyb bin Vā'il: 254^a (3 kere).
Lebīd/Lebīd bin el-^c Aṣam: 261^b (2 kere), 269^a.
Maḍrebe binti Nizāre: 253^b.
Maḥled bin ez-Zübeyrī: 246^a.
Maḥmūd: 193^b.
Mālik: 198^a, 199^a.
Mālik-i Dūzaḥ: 203^b.
Mālik bin Ebī ^c Āmir: 197^b.
Mālik bin Enes/ Mālik bin Enes el-Aṣbaḥī: 200^b, 207^b.
Mālik bin Sinān: 202^a, 203^b, 208^a, 212^a, 256^a, 256^b (2 kere), 275^b.
Ma^c mer: 226^a.
Manşūr: 202^b (3 kere), 226^b, 251^b, 254^a.
Maṭrī: 198^b, 200^b, 201^a, 210^a, 210^b, 211^b, 212^a, 214^b, 215^b (2 kere), 218^a, 218^b (2 kere), 219^a, 220^a, 222^b (2 kere), 228^b (3 kere), 229^b, 230^b (2 kere), 231^a, 233^b, 234^a (3 kere), 235^a, 236^b, 237^a (2 kere), 237^b, 238^a (3 kere), 238^b, 239^a (3 kere), 250^b, 251^a, 252^a, 262^b.
Mecdi: 200^a, 219^b, 226^b, 228^b, 231^a, 231^b, 237^a, 237^b (3 kere), 238^a, 251^a (2 kere), 253^b, 259^a, 259^b, 260^a, 260^b (2 kere), 261^a, 264^a, 266^a, 267^a, 267^b, 271^b, 272^a (2 kere), 273^a, 279^b (2 kere).
Medāyini: 250^a.

Meğāzī: 270^a.
 Mehdī: 192^b, 202^b, 226^b, 254^a, 268^a.
 Me 'mūn: 226^b, 227^a (5 kere), 265^b (2 kere).
 Merāgī: 232^b, 258^b, 262^b.
 Mercānī: 239^a, 257^a (2 kere), 263^a, 267^b.
 Mervān: 183^a (3 kere), 223^a, 248^a (2 kere), 248^b (2 kere), 265^a.
 Mervāñ bin Hākem: 194^a, 247^a.
 Merzūk bin Vālāh: 244^b.
 Mes' ūdī: 189^a (2 kere),
 Mevlā-yı Mütē' āl: 185^a, 185^b, 190^b, 191^a (2 kere), 191^b (2 kere), 192^a, 192^b (3 kere), 194^a, 197^b, 198^a, 200^a, 202^b, 204^b, 205^a, 206^b (2 kere), 209^a, 216^b, 217^a, 221^a, 225^a, 226^a, 253^a, 260^a, 268^a (2 kere), 274^b, 279^b.
 Meymūne/Meymūne binti el-Hāriş el-Hilāliyye: 197^a, 233^a (4 kere).
 Miḡdād: 272^a, 278^b.
 Misver bin İbrāhīm: 248^b.
 Mu' āviye: 196^a, 198^a, 207^b, 214^b (2 kere), 215^a (3 kere), 215^b (2 kere), 222^b, 223^a (4 kere), 248^b (4 kere), 262^b, 265^a (2 kere).
 Mu' āviye bin Ebī Süfyān: 215^a (2 kere), 215^b (2 kere), 262^b, 270^b.
 Muḡalletāy: 242^b.
 Muḡire bin el-Hūneys: 244^b.
 Muḡire bin Şu' be: 195^b.
 Muḡammed: 192^a (2 kere), 202^b, 209^b (2 kere), 210^a, 242^b, 249^b, 256^a, 257^a.
 Muḡammed Bāḡır: 194^b.
 Muḡammed bin ' Abdullāh bin el-Hākem: 198^a.
 Muḡammed bin ' Abdullāh bin Ḥasan: 202^b.
 Muḡammed bin ' Abdullāh İbn ' Amr bin ' Oşmān: 210^b.
 Muḡammed bin ' Abdullāh el-Bekrī: 246^a.
 Muḡammed bin ' Abdu'r-Raḡmān: 211^a.
 Muḡammed bin ' Alī: 187^a, 188^a, 189^a (2 kere), 196^b.
 Muḡammed bin Ca' fer: 278^a, 278^b.
 Muḡammed bin Feḡāle: 234^a.
 Muḡammed bin Heyşem el-Mūzenī: 253^a.

Muḥammed bin İbrāhīm: 257^a.
Muḥammed bin K^c ab el-Ḳurṭubī: 225^a.
Muḥammed bin Mu^c āviye: 246^a.
Muḥammed bin Sa^c īd: 194^b.
Muḥammed bin Ṭalḥa et-Teymī: 215^a.
Muḥammed bin ^c Ubeydu'llāh bin ^c Alī: 196^b.
Muḥammed bin Yaḥyā: 196^b, 265^a.
Muḥammed bin Zeyd bin ^c Alī: 196^b (2 kere), 265^b.
Muḥammed bin Zeyne'l-^c Ābidīn: 194^b.
Muḥammed bin ^c Īsa el-Cāferī: 247^b.
Muḥayrīḳ: 223^b (6 kere), 224^a (2 kere).
Muḥyi'd-dīn el-Ḥanbelī: 200^b.
Murāviḥ el-Mūzenī: 252^b.
Mūsā: 206^a (3 kere).
Musā bin Muḥammed: 247^b.
Muş^c ab bin ^c Umeyr: 202^a, 206^b, 207^b (2 kere).
Mūsā bin el-Hādī: 226^b.
Mūsā bin ^c Īmrān: 230^a.
Mūsā bin ^c Īsā: 202^b.
Muş^c ab İbnu'z-Zübeyr: 266^b.
Muṭayr: 193^a (2 kere).
Muṭṭalib bin ^c Abdullāh/ Muṭṭalib bin ^c Abdullāh bin Ḥanṭab: 206^a, 262^a (2 kere).
Muvaffaḳ ibn Ḳudāme/ İbn Ḳudāme: 196^a (2 kere).
Münverī: 223^a.
Münzir bin ^c Abdullāh el-Ḥamrānī: 241^a.
Münzir bin ez-Zübeyr: 266^b.
Mücāhid: 256^a.
Mürtezā: 191^b, 194^b, 195^a, 225^a, 226^a (2 kere), 226^b (4 kere), 232^b (3 kere), 236^b, 265^a (3 kere), 265^b, 267^a (2 kere), 277^b.
Müslim: 190^b, 260^b, 261^a (2 kere), 270^b.
Müsta^c inü'l-^c Abbāsī: 239^a.

Müstanşır: 189^a.
Müstersid-Billāh: 199^b.
Mütevekkil: 189^a, 231^b, 232^a.
Müzenī: 260^a.
Nāfi^c bin Ez-Zübeyr: 266^b.
Nāşır Aḥmed ibn el-Müstaẓi^ʿ: 239^a.
Nāşır-Lī dīnī'llāh Ebī^c Abbās /Nāşır: 201^b (2 kere).
Naşr bin Ḥāriş bin Kelede: 256^a.
Necme'd-dīn Yūsuf er-Rūmī: 210^a.
Nefsü'z-Zekiyye: 202^a, 202^b (3 kere), 203^a (3 kere), 203^b (3 kere), 223^a (2 kere), 257^a.
Nesā^ʿi: 212^b.
Nevfel bin^c Āra: 244^b.
Niyār bin Mekrem es-Sülemī: 197^a.
Nizār bin Me^cad: 273^b.
Nu^c māl bin Mālīk: 207^b.
Nübeyh bin Vehb: 187^b, 196^b.
Nübeyṭ bin Cābir: 215^b.
Oşmān: 197^b (5 kere), 198^a (6 kere), 198^b (2 kere), 200^b, 209^a, 209^b (6 kere), 217^a (6 kere), 217^b (8 kere), 218a, 218^b, 225^b, 258^a, 261^a, 262^a, 264^b, 272^a, 275^a.
Oşmān bin^c Affān: 183^a, 184^a, 197^a (2 kere), 197^b, 198^a, 200^b, 201^b, 209^a, 217^a, 245^a, 253^b, 254^a, 258^a, 261^b.
Oşmān bin Ka^cb: 210^b.
Oşmān bin Maz^cūn: 182^a (4 kere), 182^b (5 kere), 183^a (3 kere), 183^b (4 kere), 184^a (3 kere), 186^a (2 kere), 187^a, 198^a (2 kere).
Oşmān bin Muḥammed bin el-Ḥuneys: 197^a.
Ömer: 183^b (2 kere), 186^b, 192^b (2 kere), 200^b, 201^a, 209^b (2 kere), 210^a, 211^a (2 kere), 213^b, 218^b, 225^a (2 kere), 226^a (3 kere), 226^b (4 kere), 227^a (2 kere), 232^b, 240^a (2 kere), 241^a, 242^b, 243^a (2 kere), 250^a, 253^a, 253^b (2 kere), 255^a (2 kere), 270^a (3 kere), 271^b, 275^b (3 kere), 277^a (3 kere), 278^a.
Ömer bin^c Abdullāh bin^c Urve: 244^b.
Ömer bin^c Abdü'l-Azīz: 187^b, 192^b (2 kere).

‘Ömer bin ‘Alī: 184^a, 187^a (2 kere), 207^a.
‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb: 196^a.
‘Ömer bin Esed: 225^a.
Ra‘ bel: 227^a.
Raḥmān: 239^b.
Rebī‘ a bin Nizār: 273^b.
Re ‘īsü’ş-Şemsü’l ‘Amrī: 193^b.
Remāḥ El-Medenī: 275^b.
Reyhāne: 210^b.
Reyhānu’l-Bedriyye eş-Şihābī: 212^a.
Rezīn El-‘ Abderī: 218^b, 225^b.
Rüstem: 203^a.
Sa‘ d: 186^b, 248^a, 264^a, 265^b.
Sa‘ b bin Ceşşāme: 255^b.
Sa‘ d bin Bekr: 253^b.
Sa‘ d bin Ebī Vaḳḳāş: 186^b (2 kere), 218^a, 252^a, 279^a.
Sa‘ d bin Ḥayseme: 219^b.
Sa‘ d bin Mu‘ āz el-Eşhel/Sa‘ d bin Mu‘ āz: 186^a, 198^b (2 kere), 200^b.
Sa‘ id bin Zeyd: 248^a (2 kere).
Şafānī: 256^a, 274^a.
Şafiyye binti ‘Abdu’l-Muṭṭalib: 195^b, 200^a.
Şafvān bin Mu‘ aṭṭal/Şafvān: 215^a (3 kere).
Şaġānī: 267^a.
Şāḥib-i Tārīḥ: 187^a, 188^b, 189^a, 189^b, 194^b, 196^a, 197^b, 198^b, 200^b, 201^a, 201^b, 202^a, 204^b, 206^a, 207^a, 209^b, 210^a, 210^b, 211^b (2 kere), 212^a, 212^b, 214^a (2 kere), 215^a, 215^b, 217^b, 218^a, 218^b (3 kere), 219^a, 220^a, 220^b, 221^b, 222^a, 222^b, 224^a, 224^b, 225^a (2 kere), 225^b, 227^b, 228^a (2 kere), 228^b (3 kere), 229^a, 229^b, 230^a, 231^a, 232^a, 232^b, 233^b (2 kere), 234^a (2 kere), 235^b (2 kere), 236^b, 237^b, 238^a, 239^a (2 kere), 245^b, 251^a, 252^a (2 kere), 254^a, 255^b (2 kere), 259^a, 259^b, 260^a, 264^a, 264^b, 265^a, 270^b, 277^b, 278^a, 279^a.
Şāḥibü’l-Meṭālī‘: 238^b.

Şāhibu'l-^ç Umde: 210^a, 216^b (2 kere), 218^a, 219^b, 220^b (2 kere), 232^a, 262^a,
262^b.

Şāhibu'n-Nihāye: 263^a.

Şāhib-i Taḥkīkūn-Nuşra: 218^a.

Şāhibü'l-Mu^ç cem: 252^a.

Şahr bin Mālik bin Iyās: 231^a.

Sa^ç id bin ^ç Abdu'r-Raḥmān bin Ruḳayş: 220^a.

Sa^ç id bin ^ç Amr: 221^b.

Sa^ç id bin ^ç Anbese İbn Sa^ç id bin el-^ç Āş: 267^a.

Sa^ç id bin el-^ç Āş bin Sa^ç id bin el-^ç Āş ibn Ümeyye: 247^a.

Sa^ç d bin Ḥarām: 221^b.

Sa^ç id bin er-Rebī^ç: 207^b, 258^a.

Sa^ç id bin Müseyyeb: 209^a.

Sa^ç id bin Ruḳayş: 220^a.

Sa^ç id bin Zeyd: 248^a.

Sa^ç id el-Ḥudrī: 198^b (3 kere), 200^b, 202^a, 208^a, 212^a (2 kere), 212^b (2 kere),
256^a.

Şa^ç lebī: 206^b.

Sālim: 257^b.

Sālim el-Bānkī: 196^b.

Sehl bin Ḥuneys: 198^a.

Sehl bin Sa^ç d: 213^a.

Şeqafī bin Fehd el-Ḥāfız el-Hāşimī: 193^b.

Sekīne binti Ḥüseyn: 246^a.

Şelāḥa'd-dīn ibn Eyyūb: 200^b.

Seleme bin el-Ekva^ç: 270^a.

Selmān: 190^b, 223^b, 224^b, 225^a (3 kere).

Selmān-ı Fārisī: 190^b, 223^b, 224^b (4 kere), 225^a (3 kere).

Seriyye bin ^ç Abdu'r-Raḥmān: 244^b.

Seyfe'd-dīn Ḥüseyn bin Ebī el-Heycā: 222^b.

Şiddīk/ Şiddīk-ı Ekber: 225^b, 227^a.

Şıdkī: 260^b.

Sultānū'z-Zahir Berkūk: 193^b.
Sunğur: 202^a (2 kere).
Süfyān: 277^a.
Süfyān bin 'Āşım bin 'Abdu'l-āziz bin Mervān: 246^a.
Süheyli: 204^b, 205^b, 266^a, 269^b.
Süleymān: 209^b, 241^a.
Süleymān bin 'Āşım: 236^a (2 kere).
Süleymān bin Halil: 233^a.
Süveyd İbnü'n-Nu' māt: 236^b.
Şa' bī: 273^b.
Şāhīn Cemāl: 200^a, 213^b.
Şeddād bin Evs: 215^b.
Şeddād bin Ümeyye ez-Zühli: 278^a.
Şedqamī: 219^a.
Şerīd: 248^b (2 kere).
Şerīf: 216^b.
Şerīf ' Aqil: 193^b.
Şeyh 'Ābid Muḥammed el-Fārisī: 193^a.
Şeyh ' Afīfū'd-dīn: 193^a.
Şeyh Eminü'd-Dīn İbn ' Asākir: 219^a.
Şeyh Hasan el-Bevrīnī: 199^b.
Şeyhü'l-Merāgī: 276^b.
Şeyh Mecdī: 277^a.
Şeyh Mecdü'd-dīn Lağvi: 274^b.
Şeyh Muḥyi'd-dīn el-' Arabī: 199^b.
Şeyh Muḥibbu'd-Dīn İbnü'n-Neccār: 219^a.
Şeyh Mütevekkil el-Mekki: 216^b.
Şeyh Naşırü'd-Din: 275^b.
Şeyh Şafīyye'd-dīn Ebū Bekr bin Aḥmed es-Selāmī: 210^a.
Şihāb: 275^b.
Şu' ayb: 268^b.
Şüreyh/ Şüreyh bin Hāni-i'ş-Şeybānī: 250^a (3 kere).

Şeyhü'l-harem Zeyni Mercân: 251^b.
Şeyhü'l-haramü'n-Nebevî Bedre's-Şehâbî: 223^a.
Tâhir bin Yaḥyâ: 246^a, 247^a.
Ṭalḥa: 197^b, 265^b, 268^a, 268^b.
Ṭalḥa bin Ebî Ḥudayr: 235^b.
Ṭalḥa bin Ḥirâş: 222^a.
Ṭalḥa bin 'Ömer bin 'Ubeydu'llāh: 246^a.
Ṭaberānî: 183^b, 192^a, 204^a, 258^a, 270^a.
Ṭaberî/Muḥibbū't-Ṭaberî: 191^b, 218^a, 233^a.
Taḳiyyî'l-Maḳrizî: 193^a.
Taḳiyyü'l-Fāsî: 193^a, 233^a, 238^b.
Temîmî: 260^b.
Tirmizî: 256^b.
Ṭufeyl: 210^b.
Ṭufeyl bin Ebî Ka'b el-Enşārî: 215^a.
'Uḳayl: 200^a (5 kere), 202^a.
'Ubeyde/'Ubeyde bin el-Ḥārîş: 235^a (5 kere), 257^b, 263^a.
'Ubeydu'llāh bin Ebî Seleme el-'Amrî: 251^b.
'Ubeydu'llāh bin Er-Rebî': 275^a.
'Ubeydu'llāh bin et-Teymî: 259^b.
'Ubeydu'llāh bin Mervān: 238^a.
'Ubeydu'llāh el-Ahvāzî: 253^b.
'Uḳbe: 183^b, 210^b, 215^a, 223^a.
'Ukkāşe bin Muş'ab: 266^b.
'Umeyr Mevlā Ebi'l-Laḥm: 256^b.
'Urve bin ez-Zübeyr: 22^b, 241^a, 243^a, 244^b, 246^a.
Übey bin Ka'b: 215^b.
Ümmü Eymen: 226^b.
Ümmü'l-Ġamra: 250^a (4 kere).
Ümmü Ḥabîbe binti Ebî Süfyān: 197^a.
Ümmü Ḥabîbe binti Şaḥr bin Ḥarb: 196^b.
Ümmü Ḥabîbe er-Rā'ie: 269^b.

Ümmü Hālid: 247^b (2 kere), 248^a.
Ümmü ‘ İkyin: 269^b (2 kere).
Ümmü Ma‘ bed El-Huzā‘ iyye: 232^b.
Ümmü Rūman ‘ Ā ‘işe: 185^b.
Ümmü Seleme: 187^b, 190^b, 191^a, 196^b (3 kere), 238^b, 239^a, 268^a.
Üsāme bin Sinān: 200^b.
Üsāme bin Zeyd: 184^a, 185^b, 214^a.
Vācib Te‘ ālā: 205^a, 253^a.
Vāḳıdī: 207^b, 223^b, 224^a, 247^a, 265^a, 265^b, 278^b.
Vāşile: 192^a, 192^b.
Velīd: 244^a, 249^b, 262^a.
Velīd bin ‘ Abbās el-Ḳureyşī: 259^b.
Velīd bin ‘ Abdi’l-Melik: 243^b, 246^b.
Velīd bin Zeyd: 244^a.
Yaḥyā: 207^a, 227^b, 243^b (2 kere), 244^a, 245^a.
Yaḥyā İbn ‘ Abdullāh bin Ḥüseyn: 247^a.
Yaḥyā bin Ebī Ṭālib: 272^b.
Yaḥyā bin Mūsā: 248^b.
Yaḥyā bin Sa‘ īd: 2499^a.
Yaḥyā bin ‘ Urve: 244^a.
Yaḥyā ez-Zübeyrī: 256^a.
Ya‘ ḳūb: 193^a, 266^b.
Ya‘ ḳūb el-Mağribī: 193^a.
Yāḳūt/Yāḳūtī: 216^a, 255^b, 256^b, 260^b, 266^a, 267^a, 270^b, 271^a, 271^b, 272^a, 273^b,
274^b, 275^a (2 kere), 276^b.
Yezīd: 195^a (2 kere), 254^b.
Yezīd bin ‘ Abdu’l-Melik: 226^b.
Yezīd bin Abdi’l-Melik bin Muğīre en-Nevfelī: 247^b.
Yezīd bin Mu‘ āviye: 265^a, 276^a.
Yūnus: 247^b.
Zebīr bin Baṭā: 224^b.
Zehrā: 183^b, 193^a, 194^b, 227^a (2 kere).

Zekeriyyā İbn İbrāhīm bin Muṭī^c: 240^a.
Zekvān bin ^c Abdūkays ez-Zerķī: 218^a.
Zekvī bin Şālīḥ: 212^a.
Zemaḥşerī: 216^a, 272^b, 274^a (3 kere), 278^a.
Zeyne'l-^c Ābidīn ibn ^c Alī bin Ḥüseyn: 265^b.
Zeyd bin ^c Āşım: 245^a.
Zeyd bin Erḳam: 190^a, 232^b.
Zeyd bin Ḥasan: 226^a.
Zeyd bin Ḥārīşe: 273^a, 279^a.
Zeyd bin Şābit: 258^a (2 kere).
Zeyd bin Sa^c d: 213^b.
Zeyd bin es-Sāyib: 196^b.
Zeynü'd-Dīn: 228^b.
Zeynü'l-Merāġī: 211^a, 219^a, 219^b, 235^a,
Zeyric: 189^a.
Zeyneb: 189^b, 203^b, 204^a (2 kere).
Zeyneb binti Buseyṭ: 204^a.
Zeyneb binti Caḥş: 189a,
Ziyād bin ^c Abdullāh el-Medānī: 246^a.
Ziyād bin Ebī Süfyān: 275^a.
Zübeyr: 236^a, 241^a, 241^b, 245^a, 247^a, 247^b (2 kere), 249^a, 253^b, 259^a, 265^b,
266^b (5 kere), 267^a, 278^b, 279^a.
Zübeyr bin Bekkār: 241^a, 244^b, 252^b.
Zübeyr bin el-^c Avvām: 200^a, 267^b.
Züheyr: 269^a.
Zühri: 197^a, 223^b (2 kere), 255^b.

1.5.4.2. Mekân İsimleri

Aşķı'nın eserinde, incelediğimiz sayfa aralıklarının büyük çoğunluğunun mekânların tarifi üzerine olması sebebiyle çok sayıda mekân ismiyle karşılaşılmıştır. Çalışmanın konusunu oluşturması sebebiyle en çok zikredilen Medine-i Münevvere olmuştur. Hemen her varakta geçmekle birlikte toplamda 357 kere zikredildiği

görülmüştür. İncelediğimiz varaklarda, Medine-i Münevvere'nin isimleri ile birlikte toplamda 848 farklı mekân ve yer ismi geçmektedir. Medine'den sonra en çok zikredilen isimler Akîk (128 kere) ve Uhud (63) olmuştur. Eserde geçen ve bu başlıkta listelenen bazı mekân adları, kendisinde meydana gelen gazve, seriyye ve sefer isimlerine işaret etmektedir. Örneğin incelenen varaklarda 44 kere geçen Bedir isminin bir kısmı Gazve-i Bedir /Yevm-i Bedir şeklinde Bedir arazisinde cereyan eden gazveye işaret etmektedir.

Varaklarda geçen mekân isimleri metinde geçtiği şekliyle alfabetik olarak şu şekildedir.

‘ Abā Mescidi: 202^a.

Acr: 212^b.

‘ Afeyre: 27^{9b}.

‘ Afve: 276^b.

Ağavāt Harem: 266^a (2 kere).

Ağr: 219^b.

Aḥbāb: 256^b.

Aḥcārü'l-Mirā: 257^a (2 kere).

Aḥcār-ı Zīyt: 203^b (2 kere), 256^b (4 kere), 257^a (5 kere).

Aḥḍar: 237^a, 279^a.

Aḥzam: 257^b.

‘ Aḳabe: 187^a, 220^b.

‘ Aḳīḳ/Vādī-i ‘ Aḳīḳ: 186^b, 211^a, 214^a, 232^b, 236^a, 240^a (7 kere), 240^b (8 kere), 241^a (18 kere), 241^b (7 kere), 242^a (3 kere), 242^b (5 kere), 243^a (2 kere), 244^b (3 kere), 245^b (2 kere), 246^a (3 kere), 246^b, 247^a, 247^b, 248^b, 249^a (5 kere), 249^b, 252^a (2 kere), 255^a, 255^b (2 kere), 256^a, 257^b, 258^a, 258^b, 260^a, 261^b, 264^a, 266^b, 268^b, 269^b, 270^a (2 kere), 271^b, 272^a (4 kere), 272^b (2 kere), 273^b (5 kere), 274^a, 275^a (2 kere), 276^a (2 kere), 277^a, 277^b (7 kere), 278^b (2 kere), 279^b (2 kere).

‘ Alā: 237^b.

‘ Alām: 233^b.

A‘ lā-yı Žavreyn: 224^a.

‘ Alemeyn: 232^a.

‘ Amīsü'l-Ḥamām: 270^a.

‘ Anābis: 245^b.
Āra: 254^b, 259^a, 279^b.
‘ Arān: 259^b (2 kere).
Āra-yı Hākl: 254^b.
Arām: 254^b.
‘ Arefe-i Mekke: 273^a.
Arḥādiyye: 250^a, 257^b.
Arḥaşıyye: 255^b, 274^b.
‘ Areḳu’z-Zübye: 229^b, 230^a.
‘ Arşa: 246^a, 264^b (4 kere), 247^a (2 kere).
‘ Arşatü'l-Bekrî: 272^a.
‘ Arîş: 221^b.
‘ Arşâti’l-Baḳl: 247^a (3 kere).
‘ Arşati’l-Mā: 247^a (3 kere).
‘ Arūrā: 264^b.
Arz-ı Ġaṭafān/ Ġaṭafān: 264^b, 271^a, 275^b.
A‘ şār: 236^a, 258^b.
‘ Aşereh: 235^b.
‘ Atbî: 210^b (2 kere).
‘ Avsā: 249^b.
‘ Avālî: 219^a, 219^b, 225^a (3 kere), 249^b, 252^a, 263^b, 269^a, 270^a, 271^b, 272^b.
‘ Ayn-ı A‘ lā: 259^a.
‘ Ayn-ı Ezîne: 269^b.
‘ Ayn-ı Feştās: 265^a.
‘ Ayn-ı Ḥayf-ı Leylā: 265^a.
‘ Ayn-ı Ṭalîl: 269^b.
‘ Ayniyye: 216^b.
‘ Aynu'l-Ġefār: 264^a.
‘ Aynü Bāride/Bāride: 244^b, 254^a.
‘ Aynü Ḥārre: 254^a.
‘ Aynül-Ezraḳ: 222^b (2 kere), 223^a (2 kere), 263^b, 271^a.
‘ Aynül-Ḳuşeyrî/‘ Aynü'l-Ḳuşeyriyyi: 231^a, 269^b.

‘Aynü’n-Nahl: 254^a.
‘Ayn’üş-Şühedā: 223^a.
‘Aynü’z-Zürkâ/Zürkâ: 223^a (3 kere), 223^b (5 kere).
‘Ayrü’l-Beyr: 262^b.
‘Azre: 275^b.
Bāb-ı Ferādīs: 195^b.
Baḥrī: 234^b.
Ba‘ī: 265^a.
Baḳī: 195^b, 196^a (5 kere), 196^b (4 kere), 197^a (4 kere), 197^b (3 kere), 198^a (2 kere), 198^b (3 kere), 199^a (4 kere), 200^a (2 kere), 200^b (2 kere), 201^b (2 kere), 203^b, 204^b (2 kere), 212^a, 241^a, 252^b, 265^b, 272^a, 277^a.
Baḳḳālīn: 196^b.
Bālā: 262^b.
Baṭnu ‘Āḳil: 260^a.
Başra: 253^b, 254^a (2 kere), 264^b, 272^b, 273^a.
Başsa: 222^a, 256^a (2 kere), 264^a.
Baṭnu Merri/ Baṭnu Merru’z-Zahrān: 232^b (3 kere), 233^a (2 kere).
Baṭnü Nahl: 264^b (6 kere).
Baṭnu Zī Haşb: 249^b.
Baṭnu Zī Keşd: 271^b.
Baṭnu Zī Şulb: 264^b.
Bedir: 184^a (2 kere), 204^b, 210^a, 219^a, 230^a (2 kere), 230^b, 232^a, 234^a (3 kere), 234^b (3 kere), 235^a (2 kere), 235^b (3 kere), 256^a (3 kere), 258^b, 263^a (7 kere), 263^b (4 kere), 268^a, 268^b, 270^a, 273^b, 276^a, 278^a (2 kere), 279^a, 279^b.
Be‘ḳī: 252^b.
Beḳī‘ Ḥabḥabe/ Beḳī‘ u’l-Ḥabḥabe/Ḥabḥabe: 214^a (2 kere), 266^a (4 kere).
Beḳī‘ ul-Buṭḥān: 266^a (2 kere).
Beḳī‘ ul-Ḥayl: 266^a.
Beḳī‘ ul-Muşallā: 266^a (2 kere).
Beḳī‘ u’z-Zübeyr: 266^a, 266^b.
Belākiş: 266^b (3 kere).
Belāt: 216^a.

Berķ: 263^b.
Beryān: 263^b.
Bevc: 239^a.
Bi'ālā/Bu'ālā: 237^b (2 kere).
Bilāt: 222^b, 266^b, 276^b.
Bedā: 263^a.
Beḥdān: 263^a (2 kere).
Beḥrāḥ: 263^a.
Benū Aḥrāk: 234^b.
Benu'n-Nār: 234^b.
Berīḥā: 216^a.
Beḳ'ā: 265^b (2 kere).
Beḳī'c u'l-Ġarḳad/Ġarḳad: 251^a (2 kere), 266^a (2 kere), 266^b (3 kere).
Beḳī'c u'z-Zübeyr: 265^b, 266^a, 266^b.
Belākit: 263^b.
Belḥān: 267^a.
Beremrem: 269^a (2 kere).
Berre: 225^a, 263^b.
Berīre: 225^a, 263^b.
Berūd: 236^a, 264^a.
Beṭḥā: 227^b, 229^a, 240^a, 245^a, 264^a.
Betīn: 251^a.
Beydā: 228^b, 242^a, 267^b (6 kere), 268^a (6 kere), 274^a, 276^a.
Beyne'l-Ḥacūneyn: 233^b.
Beyne's-Ṣeniyyeteyn: 233^b.
Beysān: 268^a (2 kere).
Beyz/ Zūḳāḳu'l-Beyz: 269^b, 272^b.
Beyza/Zu'l-Beyza: 232^a (2 kere), 264^a.
Birāk: 263^b (2 kere).
Birāḳu Ḥabt: 263^b (2 kere).
Birāḳu Ḥavre/Ḥavre: 263^b, 278^a.
Bīrḥā: 212^b, 214^b (4 kere), 215^a, 215^b (7 kere), 216^a (8 kere), 219^a, 222^a.

Birk: 263^b.
 Birke: 223^a, 231^b (2 kere), 249^b, 263^b, 277^a.
 Birme: 263^b, 266^b (2 kere).
 Bi`r-i `Alī: 218^b, 227^b, 279^b.
 Bi`ru `Adaḡ: 262^a.
 Bi`ru `Ā`iṣe: 261^b.
 Bi`r-i `Āraḡ: 225^a (2 kere).
 Bi`r-i `Āṣar: 225^a (2 kere), 225^b.
 Bi`ru `Āṣır: 262^a.
 Bi`r-i A`vāf/ A`vāf: 210^b (6 kere), 222^a, 224^a (4 kere), 224^b.
 Bi`ru `Azḡ: 261^b.
 Bi`r-i Besīre: 219^a, 219^b (4 kere).
 Bi`r-i Buḡā`a/Buḡā`a: 212^b, 213^a (3 kere), 213^b (2 kere), 219^a, 222^a (3 kere).
 Bi`r-i Cāsūm/Cāsūm: 213^b (4 kere), 214^b (2 kere), 222^a.
 Bi`r-i Cemel/Cemel: 214^a (4 kere), 214^b (3 kere), 219^a, 222^a (2 kere), 272^b.
 Bi`ru Cūd: 271^b.
 Bi`ru Cüdcüd: 271^b (2 kere).
 Bi`r-i Ebī `İnebe/Ebī `İnebe: 218^b, 219^a (3 kere), 222^a.
 Bi`r-i Ehāb: 211^a, 211^b (4 kere), 222^a.
 Bi`r-i Enes/ Bi`r-i Enes Bin Mālik: 211a (2 kere), 222a.
 Bi`r-i Ġadḡ: 223^a.
 Bi`r-i Ġars/Ġars: 219^a, 219^b (6 kere), 220^a (10 kere), 222^a (2 kere), 267^b.
 Bi`r-i H̄ātem: 208^b, 209^b.
 Bi`r-i H̄ulve/ Zuḡāḡ-ı H̄ulve: 216^b (4 kere), 222^a.
 Bi`r-i `İhn/`İhn: 219^a (2 kere), 219^b (3 kere), 221^b, 222^a (3 kere), 251^a (2 kere), 256^b.
 Bi`r-i Ḳarāṣa: 220^b (2 kere), 221^b, 257^b.
 Bi`r-i Ḳarīṣa/Ḳarīṣa: 221^b (3 kere), 222^a.
 Bi`r-i Ḳarrāṣa/ Ḳarrāṣa: 220^b (2 kere), 221^a, 222^a.
 Bi`r-i Kebīr: 212^a, 212^b (4 kere).
 Bi`r-i Mālik bin en-Naḡr: 211^a.
 Bi`ru Hecīm/Hecīm: 262^b.

Bi`ru'l-Melik: 262^a (2 kere).

Bi`ru Meraḳ: 262^a (2 kere).

Bi`r-i Ribāt: 223^a.

Bi`r-i Rūme/Rūme: 198^b, 217^a (6 kere), 217^b (4 kere), 218^a (6 kere), 219^a, 220^b, 221^a, 221^b, 222^a (3 kere), 241^a, 247^a (2 kere), 247^b, 252^a, 257^b, 262^b, 272^a.

Bi`r-i Suḳyā/Mescid-i Suḳyā/Suḳyā: 211^a (2 kere), 218^a (5 kere), 218^b (4 kere), 219^a (4 kere), 219^b, 222^a (2 kere), 231^b (7 kere), 232^a, 238^a (2 kere), 241^a, 261^a, 265^b, 266^a, 269^b, 272^b.

Bi`ru Ma^cūne: 262^a.

Bi`ru Sūmeyḥa: 261^b.

Bi`ru Şeddād: 261^b.

Bi`ru Cüşem: 260^b, 272^b.

Bi`ru Ermā: 260^b.

Bi`ru Fāṭıma: 262^a, 278^a.

Bi`ru Feccār: 262^a.

Bi`ru Ḥasm: 250^a.

Bi`ru İlye: 260^b.

Bi`ru Midrā: 251^b, 262^a.

Bi`ru Mu^cāviye: 250^b, 255^b.

Bi`ru Muṭṭalib: 259^a, 261^b, 262^a.

Bi`ru'n-Nebiyy: 223^a.

Bi`ru Rukāne: 261^b.

Bi`ru Sāyib: 259^a, 261^b (2 kere).

Bi`rū-^cUḳbe: 218^b.

Bi`ru ^cUrve: 241^a, 244^a, 244^b (8 kere), 247^a, 261^b.

Bi`r-i Üñā: 210^b, 211^a, 222^a.

Bi`ru'l-Ḥarre: 261^a.

Bi`rū'l-Yesire: 221^b.

Bi`r-i Zār^c/Zār^c: 216^b (2 kere), 222^a.

Bi`r-i Zemzem/ Zemzem: 211^b (4 kere), 260^b.

Bi`ru Zī Evān: 261^b.

Bi`ru Zū Ervān: 261^a.

Bi`ru Buşşā/ Buşşā: 212^a (5 kere), 212^b (4 kere), 219^a, 222^a (2 kere).
Bi`ru Derīk: 261^a.
Bi`ru Ḥārīce: 261^a (2 kere).
Bi`ru Ḥaṭeme: 261^a.
Bi`ru Ḥarīf: 261^a.
Bi`ru Şūmeys: 238^b.
Bi`ru Z̤āti'l-^c Alem: 262^a.
Bi`ru Zer^c: 261^a.
Bi`ru Ziyād: 261^b.
Bi`ru'd-Düreyk: 261^a. (2 kere).
Bi`ru'l-Ḥaşıy: 261^a, 279^a.
Bi`ru Z̤ervān/Z̤ervān: 261^a (2 kere).
Bu^c āş: 264^b.
Buḥrān: 263^a (2 kere).
Buḵ^c: 265^b (2 kere), 266^a.
Buldūd: 267^a.
Burḳa: 224^a (3 kere), 224^b (2 kere), 263^b.
Bustān-ı Berirtān/Berirtān: 225^a (4 kere), 225^b, 263^b.
Bustān-ı Feḳīr/ Feḳīr/ Feḳīreyn: 224^b (2 kere), 225^a (4 kere), 267^a.
Buṭnān: 266^b.
Buṭḥān-ı Ezher: 277^a.
Buṭḥān İbn Ezher: 264^a.
Buvāt: 267^a (3 kere).
Buvāṭān: 267^a.
Buveyra: 267^a, 267^b (6 kere).
Buveyre: 225^b.
Buż^c a: 251^a.
Buzre: 264^a.
Büḍay^c: 264^a.
Büḡayḡa: 265^a (3 kere).
Büleyd: 267^a.
Cā^c is: 270^a.

Cebāne: 271^a, 271^b.
Cebār: 270^a.
Cebel-i Aḥmer: 260^b.
Cebel-i ‘Ayneyn: 250^b.
Cebel-i ‘Ayr: 246^a.
Cebel-i Ebī Ḳubeys: 204^b.
Cebel-i Ḥirā/Ḥirā: 204^b (2 kere).
Cebel-i ‘Îr: 204^a (2 kere), 205^b (2 kere), 249^b.
Cebel-i Ḳuds/ Ḳuds: 204^a, 204^b, 254^b.
Cebel-i Lübnān: 204^a.
Cebel-i Raḍvā/ Raḍvā: 204^a, 204^b (3 kere).
Cebel-i Ramāt: 207^a.
Cebel-i Şebîr/ Şebîr: 204^b (2 kere).
Cebel-i Sel‘: 202^b (2 kere), 203^a, 223^a, 270^b.
Cebel-i Şevr/Şevr: 204^b (2 kere), 262^b, 271^a.
Cebel-i Tebr/Tebr: 237^b, 254^a.
Cebel-i Tūr: 204^a, 204^b (2 kere), 205^a.
Cebel-i Uḥud/ Uḥud: 186^b, 202^a, 203^b, 204^a (9 kere), 204^b (8 kere), 205^a (9 kere), 205^b (7 kere), 206^a (5 kere), 206^b (3 kere), 207^a (3 kere), 208^a (3 kere), 223^b, 250^b, 256^b, 257^a (2 kere), 258^a, 258^b (2 kere), 270^b, 272^a, 273^b, 275^a, 276^b, 277^b.
Cebel-i Veriḳān/ Veriḳān: 204^a, 204^b (4 kere), 229^b (2 kere), 230^a (3 kere), 258^b, 274^a.
Cebel-i Zübāb/Zübāb: 256^b, 270^b (2 kere), 271^b, 276^b.
Cebelü Benî ‘Ubeyd: 271^b (2 kere).
El-Cebūb: 271^b.
Cebūbü’l-Muşallā: 271^b (2 kere).
Ceḥḥāf: 271^b (2 kere).
Ceḥḳāf: 271^b.
Celbe: 272^b.
Cemā: 244^b (4 kere), 245^a (kere), 246^a, 272^b (2 kere).
Cemācîl: 272^b.
Cemmādāt: 272^b, 273^a.

Cemūh: 232^b (2 kere).
Cenefā: 273^a, 273^b (3 kere).
Cerār: 272^b.
Cerru Hişām: 272^b.
Ceşcāşe: 271^b.
Ceyhān: 204^b.
Cezîretü'l-Arab: 272^b (3 kere).
Cezl: 272^b.
Cibāl-i Ğaţafān: 276^b.
Cibāl-i Medīk: 234^b.
Cidām: 275^b.
Cibār: 273^b.
Cidde: 238^a, 238^b, 253^a, 272^b.
Cināb: 273^a.
Cisru Buḥhān: 249^b, 272^b.
Cuḥfe: 231^a, 231^b, 232^a (7 kere), 255^b, 271^b.
Cüdd'ül-Cidr: 272^a.
Cüddü'l-Eşāfī/Eşāfī: 271^b, 272^a.
Cüddü'l-Mevālī: 272^a (2 kere).
Cüheyne/Cebel-i Cüheyne: 256^a, 258^a, 258^b, 264^a, 267^a, 269^b, 271^b (2 kere),
274^a, 279^a.
Cümdān: 263^a, 273^a (4 kere).
Cürf: 214^a, 218^a, 246^a, 247^a, 260^b, 272^a (4 kere), 272^b (4 kere).
Cüzṡmān: 272^a (2 kere).
Dār-ı   Ak l: 184^a, 186^a, 186^b, 187^a (3 kere), 187^b (2 kere), 195^b, 196^a, 196^b.
Dār-ı Fe l: 211^a.
De   n: 235^b.
Debbet 'l-M ste  cele/M ste  cele/Debbe: 234^a (8 kere), 234^b, 278^a.
Del l: 224^a (4 kere), 224^b (2 kere).
De  : 265^a.
Dicle: 272^b.
Di  r: 255^a.

Dūdā: 269^b.
Dūme: 238^a (2 kere).
Duşem: 252^a.
Ebi'l-Ḥamrā: 270^a.
Ebraḳ-ı Ḥutrat : 255^a.
Ebraḳu'l-^ç Azzāf/^ç Azzāf: 255^a (3 kere).
Ebvā: 196^a, 230^a, 231^b (6 kere), 232^a (3 kere), 255^b (4 kere), 257^b, 276^b.
Ebvāb: 214^a.
Ecred: 269^b.
Eceş: 256^b.
Ecrad: 255^a, 256^a, 256^b, 258^b, 271^b.
Eḏāfir/Zu'l-Eḏāfir: 258^b (2 kere), 278^a.
Eḏāḥ/ Veḏāḥ: 258^b.
Eḏātü Benī Ğaffār: 258^b (2 kere).
Edeye: 257^b.
Elāb: 259^a.
El-Af^ç as: 259^a.
El-Aḥāric: 257^b.
El-Aḥḍar: 257^b.
El-Ağleb: 259^a.
el-^ç Āḳir: 247^b (2 kere).
El-Akḥal: 259^a.
El-Aṭvel: 258^b.
El-^ç Avāf: 259^a (2 kere).
El-A^ç vaş: 259^a.
El-Baḳḳāl: 265^b (6 kere), 266^a.
El-Belde: 267^a (3 kere).
El-Belīde: 267^a.
Elben: 259^a.
El-Becerāt: 262^b.
El-Bedāyi^ç : 263^a.
El-Bekerāt: 266^b.

El-Beyra: 262^b.
El Bezrū: 264^a.
El-Buṭeyḥā: 264^b.
El-Buveyriye: 267^a.
Elc: 273^a.
El-Cār: 271^a (2 kere), 276^b, 279^a (2 kere).
El-Cedācid: 271^b (3 kere).
El-Cefn: 272^b.
El-Cels: 272^b.
El-Cemme: 273^a.
El-Cemūm: 273^a (4 kere).
El-Cerādīḥ: 272^a.
El-Cevvāniye: 273^b.
El-Cibāb: 273^a.
El-Civā: 273^b.
El-Ciyyī: 274^a.
El-Cüneyne: 273^b (2 kere).
El-Cüşā: 271^b.
El-Efles: 259^a (2 kere).
El-Efrāk: 259^a.
El-Eḥfer: 256^b.
El-Eḥyā: 257^a, 270^b.
El-Emeşe: 255^b.
El-En^cum: 260^a (2 kere), 260^b.
El-Eşebe/Zū'l-Eşebe: 255^b.
El-Esīf: 258^b.
El-Esīk: 258^b.
El-Evsāt: 260^b.
El-Ḥalāyik/Ḥalā'ik: 277^a (2 kere), 279^b.
El-Hān: 259^a.
El-Ḥarmā :279^a (2 kere).
El-Ḥarrār: 278^b, 279^a.

El-Ḥasreme: 279^a.
El-Ḥaşā: 276^b.
El-Ḥaṣiyy/Bi 'ru'l-Ḥaṣiyy: 279^a (2 kere), 279^b.
El-Ḥayār: 278^b (2 kere).
El-Ḥenān/Ebraḳu'l-Ḥenān: 278^a (3 kere).
El-Ḥilā: 277^a.
El-Ḥubeyş: 274^a.
El-Ḥumeyrā: 277^b.
El-Ḥumeyye: 278^a.
El-Ḥutt: 274^a.
El-Uşeyfiye/Zū-^c Uşeyfiye: 256^a, 272^a.
E^c mād: 259^a.
Enfe: 255^a.
Endlūs: 216^a.
Erāk/^c Aynu'l-Erāk: 257^b (2 kere), 265^a.
Ercām: 257^b.
Erḏu Cābir: 257^b.
Eriḥā: 216^a (2 kere).
Erīs/ Bi 'r-i Erīs: 208^b (5 kere), 209^b (6 kere), 210^a (8 kere), 218^b (2 kere),
219^a, 222^a (2 kere), 225^b, 258^a, 261^a (2 kere), 262^a.
Er-Resī: 246^a.
Erşed: 257^b (3 kere).
Ervā: 257^b (2 kere), 258^a (2 kere).
Esāfir: 258^a.
Esāvīf: 258^a (2 kere).
Eşāye/ Bi 'r-i Eşāye/ Mescid-i Eşāye: 231^a (6 kere), 255^b (3 kere).
Eşil/Zū Eşil: 256^a.
Eş-Sācce: 269^b.
Esvāf: 258^a (3 kere).
Eş^c ar/Vādī-i Eş^c ar: 204^b, 258^a, 258^b (2 kere), 259^a, 263^b, 274^b, 276^b, 278^a.
Et-Te^c ānīḳ: 269^a (2 kere), 270^a.
Evlāti'l-Ceyş: 273^b.

Eyraḳu'd-Diṣā: 255^a.
Eyyid: 260^b.
Ezāḥir/Ṣeniyyetü'l-Ezāḥir: 257^b.
E'zum: 258^b.
Ezyel: 257^b.
Fāri': 215^a.
Fāris: 272^b.
Feḏā: 251^a.
Fedek: 225^b (2 kere), 226^a (2 kere), 226^b (5 kere), 269^a, 271^b, 275^a, 275^b (3 kere), 278^b.
Felc: 218^a.
Ferfere: 237^a.
Feyfāü Faḥleteyn: 238^a.
Feyfāü'l-Ḥuyār: 247^b (2 kere), 278^b.
Fülcān: 218^a.
Für': 235^b, 236^a (3 kere), 244^a, 254^b (2 kere), 263^a, 273^b, 279^a.
Fürs: 272^b.
Fürāt: 198^b, 204^b, 242^a, 272^b.
Ġābe: 252^a.
Ġadīr-Ḥumm: 232^a (2 kere).
Ġarāre: 262^a.
Ġavr: 272^b (2 kere).
Ġāyir: 231^a.
Ġurāb: 252^a.
Ḥabeş: 187^b, 188^a, 223^b, 271^a, 271^b.
Ḥabḥābe: 261^b.
Ḥabra'ü Şā'if: 278^b.
Ḥāciz: 274^a (2 kere).
Ḥaḏārī: 251^b.
Ḥaḏramut: 272^b.
Ḥaḏre: 254^b.
Ḥafeynen: 279^b.

Ḥafīr: 277^a.
Ḥafiyye: 279^b.
Ḥafr-i Ebī Mūsā: 272^b.
Ḥafyā: 277^a (2 kere).
Ḥabeʿ: 278^b.
Ḥāḥ: 278^a (2 kere), 278^b (6 kere).
Ḥāle: 274^a.
Ḥalīfe: 279^b.
Ḥalīqa: 279^b.
Ḥaliş: 259^b.
Ḥammātān: 277^b.
Ḥamrā: 230^b, 277^b.
Ḥamrā ʿuʿl-Esed: 277^b.
Ḥamt: 277^b, 278^a.
Ḥanīf: 234^a.
Ḥarbi: 274^b.
Ḥarīk: 279^a.
Ḥark: 241^a.
Ḥarre: 219^a, 241^a, 244^a, 246^a, 247^a, 249^b (3 kere), 250^a (3 kere), 257^a (3 kere),
262^b, 276^a, 279^a.
Ḥarre-i Benī Beyāda: 276^a.
Ḥarre-i Benī Qurayza: 276^a.
Ḥarre-i Benī Süleyim: 259^b, 274^a, 275^a, 275^b.
Ḥarre-i Benī Zühre: 276^a.
Ḥarre-i Ġarbiyye: 211^b, 260^b, 262^a, 278^a.
Ḥarretü ʿAbbād/ʿAbbād: 275^a.
Ḥarretü Beniʿl-ʿUḍayde: 275^a.
Ḥarretüʿn-Nār: 264^a, 275^a, 275^b (8 kere).
Ḥarre-i Şerikiyye: 251^a.
Ḥarre-i Şevrān/Şevrān: 251^a, 275^a (2 kere).
Ḥarretü Eşcaʿ: 275^a.
Ḥarretü Ḥaql/Ḥaql: 275^a (2 kere), 276^b.

ẖarretü Meytān: 275^b.
 ẖarretü Mi' şam: 275^b.
 ẖarretü Leylā: 275^a, 275^b (2 kere).
 ẖarretü'l-Ḥavz: 275^a.
 ẖarretü Rācil: 275^a.
 ẖarretü'r-Reclā: 274^a, 275^a (4 kere).
 ẖarretü Rimāḥ: 275^a.
 ẖarretü'l-Ṭabā: 275^a.
 ẖarretü Vākım/Vākım: 262^a, 275^a, 275^b (2 kere), 276^a (3 kere).
 ẖarretü Zühre: 275^a, 276^a.
 ẖarretü'l-Vebere/Vebere: 254^b, 274^a, 276^a (4 kere).
 Ḥāş: 278^b.
 Ḥaşāşān: 279^a.
 Ḥaşşāş: 279^a.
 Ḥaşşāşīn: 274^a, 276^b.
 Ḥaşşü Kevkeb: 197^a (3 kere), 197^b, 198^a (3 kere).
 Ḥaşşü Ṭalḥa: 276^b.
 Ḥātīb: 274^a.
 Ḥavz/Seniyyetü'l-Ḥavz: 237^b, 270^a (2 kere).
 Ḥavzā: 278^a.
 Ḥavzu ' Amr: 278^a.
 Ḥavzu İbn Hişām: 278^a.
 Ḥavzu Mervān: 270^a, 278^a.
 Ḥay: 231^a.
 Ḥayber: 204^a, 225^b (2 kere), 226^a (2 kere), 236^b (7 kere), 237^a (2 kere), 263^b (2 kere), 268^a, 269^b, 270^a (3 kere), 270^b, 271^b, 273^a (4 kere), 273^b (6 kere), 274^a (3 kere), 275^b (2 kere), 276^b, 278^b (2 kere).
 Ḥayf: 233^a, 234^b, 235^b.
 Ḥayfe/Zi'l-Ḥayfe: 227^b, 237^b.
 Ḥayf-ı Benī Sālim: 235^b.
 Ḥayireteyn: 234^b.
 Ḥāyit Benī'l-Medāş/Ḥāyit: 274^a (2 kere).

Ḥayru'l-İzek: 278^b.
Ḥazen: 276^b (2 kere).
Ḥazīm: 257^b.
Ḥazīr: 277^a.
Ḥazirā/ Ḥazārī: 197^a, 197^b.
Ḥazīre: 279^b (3 kere).
Ḥazmü Benī 'Uvāl: 276^b (2 kere).
Ḥazrā: 278^b.
Ḥazre: 276^b.
Ḥelāb Şa' b: 251^a.
Ḥendeķ: 198^b, 204^b, 222^a.
Ḥesnā: 224^a (6 kere), 276^b (3 kere).
Ḥışn-ı Ebī Hāşim: 244^b.
Ḥıtāfe: 210^b.
Ḥibre: 274^a.
Ḥicr: 237^b, 255^a, 257^b, 274^b (3 kere).
Ḥicāz: 231^a (2 kere), 250^b, 254^b, 263^a, 267^a, 272^b, 274^b (3 kere), 275^b, 276^b, 279^a (3 kere).
Ḥilīt: 277^a.
Ḥimā'l-'Āķar: 247^b.
Ḥimā Beyr: 252^b.
Ḥimāü'r-Rebeze/Rebeze: 252^a, 252^b, 253^a, 253^b (8 kere), 254^b, 255^a, 258^a, 264^b (3 kere), 273^b.
Ḥimā-yı Dārbe/Dārbe: 252^a, 253^b (10 kere), 254^a (6 kere), 255^a (2 kere), 256^b, 258^a, 259^a, 260^a, 266^b, 269^a, 270^a, 271^b, 272^b, 273^b.
Ḥimā Feyd/Feyd: 254^a (2 kere), 257^b, 271^b, 273^a, 273^b, 277^a.
Ḥimā-yı Kāyd/Kāyd: 252^b, 256^b, 260^a (2 kere).
Ḥimāü'n-Neķī': 249^a, 252^b (3 kere).
Ḥimā Zī'ş-Şerā: 252^b.
Ḥisān: 276^b (2 kere).
Ḥişāş: 274^b.
Ḥişnü Ḥall: 276^b (2 kere).

Ḥizva: 276^b, 277^a.
Ḥubbān: 278^b.
Ḥubs: 274^a (4 kere).
Ḥubze: 278^b.
Ḥulāyil: 279^b.
Ḥulayş: 232^b (4 kere).
Ḥuleyf: 277^b.
Ḥumām: 277^b (2 kere).
Ḥuneyn: 204^b, 238^b.
Ḥurād: 274^b.
Ḥurbā: 279^a.
Ḥureym: 279^a.
Ḥūriyān: 278^a.
Ḥuruḍ: 274^b (2 kere).
Ḥurre-i ‘Aḳabe-i Ḥulayş: 232^b.
Ḥuseyke: 276^b (2 kere).
Ḥuşeyn: 279^a (2 kere).
Ḥuşüb/Zī Ḥuşüb: 237^a, 238^a (2 kere), 266^b, 279^a.
Ḥuveyre: 278^a (2 kere).
Ḥuzeymiyye: 256^b, 279^a.
‘Irāk: 254^a (3 kere), 254^b, 260^a, 261^b, 268^a, 279^a.
Bi ‘ru İhāb/İhāb/Nihāb/Yihāb: 260^b (5 kere), 261^b, 278^a.
İbn Māh Kaşrı: 262^b.
İnsān: 260^a (2 kere).
İmmere: 260^a.
‘İrz: 272^a (4 kere).
Vādī-i İdam/İdamü’l-Baḥr/Batnu İdam/İdam: 249^a, 252^a (3 kere), 257^b, 258^b (5 kere), 259^a, 264^b (2 kere), 266^b, 269^a, 273^b.
Vādī-i Kaṇāt/Kaṇāt: 240^b, 249^a, 249^b, 250^a (8 kere), 250^b (2 kere), 252^a, 258^b, 272^b.
Ka‘: 262^a, 275^a.
Ka‘ k: 254^b.

Ḳarḳaratü'l-Küdr: 250^b.
Ḳaşşāşeyn: 241^a, 272^a.
Ḳaşr-ı ʿ Abdullāh bin ʿ Āmir: 247^a.
Ḳaşr-ı ʿ Abdullāh bin Ebī Bekr: 246^a.
Ḳaşr-ı ʿ Anbese: 245^a, 245^b (2 kere).
Ḳaşr-ı ʿ Āşım: 244^b (4 kere), 247^a.
Ḳaşr-ı Benī Ḥudeyle: 215^a (5 kere), 215^b, 274^b.
Ḳaşr-ı Ebā Bekr: 245^b.
Ḳaşr-ı Ebī Hāşım: 244^b.
Ḳaşr-ı Ḥal: 215^b.
Ḳaşr-ı Ḥārice: 246^b.
Ḳaşr-ı Ḥavernak: 243^b.
Ḳaşr-ı Merācil/Merācil: 241^a (4 kere), 246^a.
Ḳaşr-ı Mervān İbn Ḥakem: 247^a.
Ḳaşr-ı Saʿīd bin el-ʿ Āş: 247^a.
Ḳaşr-ı ʿ Urve: 244^a (3 kere), 244^b.
Ḳavrā: 264^b.
Kedīd: 238^a.
Kehf-i Aʿşār: 236^a, 258^b.
Keşib: 234^b, 242^b.
Keşiretü's-Südd/Südd: 250^a, 278^b.
Kerbelā: 194^b, 195^a (2 kere).
Kevkeb: 237^b.
Ḳısmetü'l-Melā'ike: 273^a.
Ḳuf: 224^a.
Ḳurrān: 255^b.
Laḥyu Cemel: 230^a (2 kere), 231^b.
Lezā: 275^b.
Livā: 263^b.
Mācişüniyye: 217^a, 224^a, 249^b (2 kere), 250^b, 251^a.
Maʿ dinü Benī Süleyym: 257^b, 259^a.
Maʿ dinü'n-Nakre: 278^b.

Mağrib: 218^b, 219^a, 228^b (3 kere), 229^b, 234^b, 235^b, 236^a.

Maḥaccetu'ş-Şām/Maḥacce: 241^a (4 kere), 272^a.

Maḥde: 254^b.

Mehī' a: 271^b.

Maḫhe: 249^b.

Maḫmen/Mekmen: 250^a.

Maṭlūbe: 231^a.

Medāric: 231^a.

Meḍīḫ: 234^a (5 kere), 234^b, 236^a.

Medīne/Medīne-i Münevvere: 182^a, 183^a, 184^a, 184^b (2 kere), 186^a, 192^b, 193^a (2 kere), 194^a, 195^a, 196^a (2 kere), 198^a, 198^b, 199^a, 201^a, 201^b (3 kere), 202^a (4 kere), 204^a, 204^b (7 kere), 205^a, 205^b, 206^a, 207^a, 208^b (2 kere), 209^b, 210^a, 211^a (2 kere), 211^b (2 kere), 212^a (3 kere), 212^b (2 kere), 213^b, 214^b, 215^b (2 kere), 216^a, 216^b, 217^a (2 kere), 218^a (2 kere), 218^b, 219^a (2 kere), 219^b (2 kere), 220^a, 220^b, 221^a, 221^b, 222^a, 222^b (5 kere), 223^a (5 kere), 223^b (2 kere), 224^a (3 kere), 225^a, 225^b, 226^a, 226^b, 227^a, 227^b (2 kere), 228^a (5 kere), 228^b, 229^a (2 kere), 231^a, 232^a, 233^b (2 kere), 236^a, 236^b (3 kere), 237^a, 238^a (3 kere), 239^b (2 kere), 240^a, 241^a (8 kere), 241^b (2 kere), 242^a (2 kere), 243^b (2 kere), 244^a (2 kere), 244^b (2 kere), 245^b, 246^a, 246^b (2 kere), 247^a, 247^b (2 kere), 248^a (2 kere), 248^b (3 kere), 249^a (2 kere), 249^b (3 kere), 250^a (2 kere), 250^b, 251^a (2 kere), 252^b (3 kere), 252^b (2 kere), 253^a (3 kere), 253^b, 254^a (5 kere), 254^b (2 kere), 255^a (2 kere), 255^b (3 kere), 256^a, 256^b (3 kere), 257^b (3 kere), 258^a, 258^b (4 kere), 259^a (4 kere), 259^b, 260^a (4 kere), 260^b (8 kere), 261^a, 261^b (3 kere), 262^a (6 kere), 262^b (6 kere), 263^a (2 kere), 263^b (3 kere), 264^a (3 kere), 264^b (7 kere), 265^a, 265^b (3 kere), 266^a (3 kere), 266^b (4 kere), 267^a (3 kere), 267^b, 268^a (2 kere), 268^b (4 kere), 269^a, 269^b (7 kere), 270^a (2 kere), 270^b (4 kere), 271^a (11 kere), 271^b (4 kere), 272^a (7 kere), 272^b (3 kere), 273^a (3 kere), 273^b (4 kere), 274^a (4 kere), 274^b (8 kere), 275^a (6 kere), 275^b (2 kere), 276^a, 276^b (3 kere), 277^a (5 kere), 277^b (8 kere), 278^a (2 kere), 278^b (8 kere), 279^a (3 kere), 279^b (5 kere).

Medrese-i Zümeyni: 222^b.

Mefraḥ: 267^b.

Mekke-i Mükerreme: 193^a, 197^a, 205^a, 206^a, 218^a, 227^b (2 kere), 228^a, 229^b, 233^b (2 kere).

Melel/Ferşü Melel: 229^b (3 kere), 257^b, 263^b, 268^b, 269^a, 269^b, 272^b.
Menāşî^c: 214^a.
Menşık: 254^b.
Merağiye: 262^a.
Mescid-i ‘Ā’işe: 233^a, 233^b (2 kere), 262^b.
Mescid-i ‘Alî: 233^a, 233^b.
Mescid-i ‘Arc/Medāricü’l-‘Arc/‘Arc/‘Arce: 231^a (9 kere), 269^b, 274^a.
Mescid-i Bağla: 252^a.
Mescid-i Ci‘rāne/Ci‘rāne: 233^b, 238^b (2 kere).
Mescid-i Defrān/Defrān/Defrān Medīre: 234^b (3 kere), 235^a (6 kere), 278^a.
Mescid-i Hudeybiye/Hudeybiye: 233^b, 237^b, 238^a (2 kere), 238^b (2 kere), 270^b (2 kere).
Mescid-i İcābe: 262^a.
Mescid-i Kebîr: 202^b, 228^b, 229^a (3 kere).
Mescid-i Kibleteyn: 218^a (2 kere), 274^b, 279^a.
Mescid-i Kūbā/Kūbā/ Harretü Kūbā: 208^b, 210^a, 212^a (2 kere), 219^b (4 kere), 220^a (2 kere), 222^b, 223^a (2 kere), 225^b (2 kere), 249^b, 256^b, 257^a (2 kere), 261^b, 265^a, 267^b (2 kere), 272^a, 273^a (4 kere), 275^a, 278^b, 279^a.
Mescid-i Kudeyd/Kudeyd/Kudeyde: 232^a, 232^b (3 kere), 255^b, 259^b, 273^a.
Merbū^c: 210^b.
Merrān: 273^a.
Mescid-i Dayka/Dayka: 263^a (2 kere), 238^b (3 kere), 252^a (2 kere), 258^b.
Mescid-i Dırār: 205^b, 261^b.
Mescid-i Fağîh: 236^a, 251^a, 261^b.
Mescid-i Fesih: 204^b, 206^a.
Mescid-i Feth: 220^b, 221^b, 223^a, 232^b, 255^b.
Mescid-i Gamāme: 263^a.
Mescid-i Ġazāl/Ġazāle: 227^b, 230^a, 234^b.
Mescid-i Hāram: 193^a.
Mescid-i Harbe/ Harbe: 220^b, 221^b (2 kere), 258^b (2 kere).
Mescid-i ‘İşre/‘İşre: 236^b (3 kere).
Mescid-i Liyye/Liyye: 238^b (3 kere).

Mescid-i Minā ʾteyn/Minā ʾteyn: 260^a, 260^b.
Mescid-i Mü^c arres/Mü^c arres: 228^b (3 kere), 229^a, 240^a, 248^b.
Mescid-i Naşr: 235^b.
Mescid-i Nebeviyye: 204^b, 214^a, 214^b, 222^b (2 kere), 243^b, 251^b, 271^b (2 kere).
Mescid-i Ramāda/Ramāda: 231^b (2 kere), 255^b.
Mescid-i Rātic: 213^b, 214^a.
Mescid-i Rāye: 223^a, 270^b (2 kere), 271^a.
Mescid-i Revīşe/Revīşe: 230^b (4 kere), 231^a (2 kere).
Mescid-i Şar^c a: 201^b (3 kere), 207^a.
Mescid-i Şems/Şems: 248^b, 251^a.
Mescid-i Şecere/Şecere/Şecer: 227^b (5 kere), 228^a (2 kere), 229^a, 238^a, 238^b, 246a, 248^a, 248^b (3 kere), 267^a.
Mescid-i Şerīf: 187^b, 189^b (2 kere), 201^a, 208^b, 216^a, 251^a. 262^a, 276^b.
Mescid-i Şeyḥayn: 263^a.
Mescid-i Tevbe: 237^a.
Mescid-i Zābiyye: 230^a.
Mescid-i Zī Ṭuvā/ Zī Ṭuvā: 233^b (4 kere).
Mescid-i Zu'l-Huleyfe: 227^b, 241^a, 277^b.
Mescidü'l-Helīlec/Helīlec: 233^a, 233^b.
Mescidü'l-Munşaraf: 230^a.
Mescidüş-Şa^c id: 237^b.
Meş^c ar: 272^a.
Meşārif: 251^a.
Meşāş: 248^a (2 kere).
Meşīb: 240^b.
Meşmerān: 237^a.
Meşrebetü Ümmü İbrahīm/Meşrebetü İbrahīm: 224^a (2 kere), 251^a.
Mevşil: 247^b.
Meyşeb: 224^a (3 kere), 224^b (2 kere).
Mezāda Alud: 259^a.
Mışr: 228^b (2 kere), 234^b, 235^b, 252^a, 270^a.

Muḥārib: 273^b, 279^b.
Muḥammil: 253^a.
Muṣallā: 222^b (4 kere), 223^a, 223^b, 238^a, 239^a, 251^a, 266^a.
Müdāde: 274^b, 279^a.
Müderrec: 222^b, 241^a, 241^b, 247^b, 270^a, 274^a.
Müdllice: 256^b.
Müdlceti Te^c īn: 231^b (2 kere).
Mükammel: 236^a (2 kere).
Mülef: 230^b.
Müslih: 234^b.
Naḥl: 238^a.
Naḥle: 258^a.
Nāzirīyye: 251^a.
Nāziye: 230^b, 234^a (4 kere), 234^b (2 kere).
Nāziyeyn: 235^a (2 kere).
Necid: 253^a (2 kere), 254^a (2 kere), 259^a, 261^b, 262^a, 264^b, 269^a, 272^b (2 kere), 274^b, 277^b, 278^b, 279^b.
Neḥīl: 260^a.
Neḫā/Vādī-i Neḫā: 218^b (3 kere), 241^b, 274^a, 276^a.
Neḫabū Benī Dīnār: 265^b.
Neḫī^c: 236^a (3 kere), 237^b, 241^a (3 kere), 249^a, 251^a, 252^b (11 kere), 253^a, 256^a, 259^a (2 kere), 263^b, 275^a, 277^a, 278^a, 279^b (2 kere).
Neḫmā: 252^a.
Neṭāt: 237^b (2 kere).
Nevā^c im: 251^a.
Nīnoy: 247^b.
Nīl: 204^b.
Nu^c mān: 268^a.
Nūrye: 215^b.
Nuṣaybe: 275^a.
Nūḫayl: 238^a (2 kere), 262^b.
Rābiḡ: 232^a, 257^b, 258^a, 270^b.

Rağābe: 241^a, 251^a.
Raḥza: 255^a.
Raḳ' a/Raḳ' a-i Şevb: 238^a (2 kere).
Raḳme: 238^a.
Rānūn: 249^b (3 kere).
Ravza: 189^b, 193^a, 275^a.
Rebeve: 207^b.
Reşān: 263^b.
Revḥā: 182^b (9 kere), 184^a, 187^a (2 kere), 204^b, 229^b (3 kere), 230^a (9 kere),
230^b (3 kere), 246^a, 257^b, 262^a, 270^a, 279^a.
Ribāṭiye: 211^a.
Rihḍiyye: 255^b, 257^b.
Rūm: 272^b.
Rūmiyye: 211^a.
Rüveyşe: 264^a, 270^a (2 kere), 274^a.
Şādıra: 238^b.
Şadīre: 250^b.
Şa' id Ḳurḥ: 237^b.
Şafa: 278^b.
Şafāşif: 249^b.
Şafer: 270^a.
Şāfıl-i Aşğar: 269^b.
Şāfıl-i Ekber: 269^b.
Şāfiye: 224^a (4 kere), 251^b.
Şafrā/Meḍīḳ-i Şafrā/Vādī-i Şafrā: 227^b, 230^b, 234^a (8 kere), 234^b (10 kere),
235^a (9 kere), 235^b (3 kere), 256^a (2 kere), 257^b, 259^a, 263^a, 277^b.
Şāliḥa: 27^{9a}.
Şariḥa: 249^b.
Sāyeb: 238^a.
Seke-i Ḥalīc: 250^a.
Şelāşil: 245^a (3 kere).
Şemğ: 270^a (3 kere).

Şeniyye: 223^b, 231^a, 248^b, 270^a, 270^b, 277^a.
Şeniyye-i Ġazāl: 273^a.
Şeniyyetü Medrān/Medrān: 237^a (2 kere).
Şeniyyetü Midrān: 270^b.
Şeniyyetü'l-Mirre: 256^b, 270^b.
Şeniyyetü'l-Mürāre: 270^b.
Şelāse-i Fūru^c: 235^b.
Şeniyye: 223^b, 231^a, 248^b, 277^a.
Şeniyye-i Herşā/Herşā: 232^a (3 kere), 258^b, 269^b.
Şeniyye-i Mibrek: 235^b (3 kere).
Şeniyyetü 'Aş^c aş: 270^b.
Şeniyyetü Mirre: 257^a, 270^b.
Şeniyyetü Rekūbe: 231^a.
Şeniyyetü'l-Miderre: 270^b.
Şeniyyetü'r-Rikāb: 270^b.
Şeniyyetü'ş-Şerīd: 247^a, 248^b (2 kere), 270^a.
Şeniyyetü'l-Vedā^c: 223^a, 270^b (4 kere), 271^a (3 kere).
Semīḥa: 271^b.
Serḥa-i Şaḥme: 230^b.
Serif: 233^a (2 kere).
Serife: 197^a.
Serrāre: 249^b.
Şeryān: 270^a.
Sevāriḳiyye: 255^b, 263^b, 274^a.
Şeyb: 271^a.
Seyer/Seyerü'l-Mescid: 234^a (5 kere), 234^a, 253^b.
Seyḥān: 204^b.
Seyyāle: 229^b (8 kere), 230^a, 270^a.
Şinār: 269^b.
Şirā: 270^a.
Sūdān: 247^b.
Şuḡl: 270^a.

Şuḥeyrāt/Şuḥeyrātü's-Şümām: 270^a.
Sūḳ-ı ^c Abā: 256^b.
Şulḥā: 274^b.
Sukyā-yı Cezl: 272^b.
Şü'āl: 270^a.
Şügra: 270^a.
Süley^c: 270^b (3 kere).
Şümām/Şümāme: 229^b, 270^a (2 kere).
Sünḥ: 252^a.
Şüreyyā: 270^a.
Süveyḳ: 229^b (2 kere).
Süveyḳa/^c Ayn-ı Süveyḳa: 214^b, 229^b, 272^a, 276^a.
Şa' b-ı Hārūn: 206^a.
Şa' b-ı Zeyd: 275^a.
Şa' bu'd-Deḷāl: 279^b.
Şaḳa: 238^a.
Şaḳḳ: 237^a (2 kere).
Şām: 195^a, 195^b, 196^a (2 kere), 202^b, 208^b, 211^b, 214^a, 223^a (2 kere), 228^b (2 kere), 252^a, 268^a (5 kere), 268^b (2 kere), 269^b, 272^b, 274^b (2 kere), 275^a (2 kere), 276^b, 279^a.
Şāş: 247^b.
Seçere: 247^a.
Şecere-i Muḥammediyye: 239^b.
Şekra: 261^b.
Şemrān: 237^a.
Şeref: 253^a.
Şeref-i Revḥā: 229^a (2 kere), 229^b (4 kere), 230^b.
Şeṭībe: 210^b (4 kere).
Şevzā: 278^b.
Şezāt: 250^a (2 kere).
Şibā^c: 261^b.
Şu' b: 206^a (2 kere),

Şuk şuk: 237^b.
Şüceyre: 267^a.
Taḥnum: 268^b.
Tal^c ānu'l-Yemen: 231^b.
Ṭalūbe: 231^a (2 kere).
Tārā: 237^b, 268^b.
Ṭaraf: 264^b (2 kere).
Tārmān: 268^b.
Ṭaybe: 222^a.
Ṭayf: 247^b.
Te^c ahhin: 269^a (2 kere), 269^b.
Tebūk: 204^a, 237^a (7 kere), 237^b (4 kere), 238^a, 257^b (2 kere), 260^b, 262^b,
268^b (4 kere), 270^b, 271^a, 274^a (2 kere), 274^b, 278^a, 279^b.
Teḏāru^c: 247^a (2 kere), 269^a (3 kere).
Teḏarru^c: 269^a.
Tehmel: 269^b.
Teyem: 269^b.
Teymā: 269^b.
Te^c īn: 231^b (3 kere).
Tunāsib: 269^b.
Tenāşub: 269^b.
Temennī: 269^b.
Ten^c īm/ Mescidü't-Ten^c īm: 228^a, 233^a, 233^b (4 kere).
Ter^c a: 269^a (3 kere).
Terīm: 269^a.
Tesrīr: 269^a.
Teyded: 269^b (2 kere).
Teys: 269^b.
Ti^c ār: 269^a (3 kere).
Tihāme: 238^b, 269^a, 272^b, 279^b.
Türbān: 268^b.
Türbe-i Sa^c b: 249^b.

Türen: 269^a.
Ubār: 255^a.
‘Ubeyr: 255^a.
‘Ublā: 255^a (2 kere), 255^b (3 kere), 257^b, 262^b.
Ucāmīr: 256^b.
Ufā‘ iyye: 259^a.
Ucümü Benī Sā‘ide: 256^b.
Ummü’-‘İyāl: 254^b, 259^a.
Urābin: 257^b.
‘Ureyfiṭān: 255^a.
‘Ureyne: 261^b.
‘Urfecā: 258^b.
Uṣāl: 255^b.
‘Usbe: 249^b.
‘Useyb: 263^b.
Uṣeyl: 256^a (2 kere).
‘Usfān: 259^b, 262^b, 273^a.
Uṭm-ı Benī ‘Abdü’l-Eṣhel: 276^a.
‘Uyūn-ı Ḥamza: 223^a.
‘Uyūn-ı Ḥüseyn: 261^b.
‘Uzeyb: 272^b.
‘Uzeybe: 276^b.
Ümmü Ḥālīd Ḥimāsı: 247^b (3 kere).
Vādī-i Aḥmer: 275^a.
Vādī-i Buṭḥān/Buṭḥān: 249^b (5 kere), 250^a (2 kere), 250^b (3 kere), 251^a (4 kere), 251^b (2 kere), 252^a (2 kere), 264^a (5 kere), 272^b, 275^a, 275^b.
Vādī-i Cifāf/Cifāf: 249^b (2 kere), 251^a (4 kere), 272^b.
Vādī-i Elec/Elec: 259^b (5 kere), 260^a.
Vādī-i Ezraḳ: 259^b, 273^a.
Vādī-i Ḥācir/Ḥācir: 241^b, 258^a.
Vādī-i Ḥalṣ/Ḥalṣ: 279^b (3 kere).

Vādī-i Kūrā/Kurā: 237^b (6 kere), 238^a, 263^a, 268^b, 272^b, 273^b, 274^a, 274^b, 275^a, 275^b (2 kere), 279^b.

Vādī-i Liyye: 238^b.

Vādī-i Mehzūr/Mehzūr: 224^a (4 kere), 251^a (8 kere), 251^b (3 kere), 252^a, 275^a.

Vādī-i Merri: 232^b.

Vādī-i Müzeynib: 250^b, 251^a, 251^b.

Vādī-i Rānūnā/Rānūnā: 249^b, 250^a, 251^a, 260^b (2 kere).

Vādī-i Rīme: 279^b.

Vādī-i Secāsic/Secāsic: 230^a (kere).

Vādī-i Seyyāre: 255^b.

Vādī-i Tā'if/Tā'if: 223^a, 238^b (5 kere), 239^a (3 kere), 249^a, 249^b, 253^a.

Vādī-i 'Ureyd/'Ureyd: 252^a, 269^b.

Vādī-i Zī Tuvā: 233^b.

Vādī-yi Hāḍariyye: 269^b.

Vebgān: 255^a.

Vec/Vec-i Tā'if: 249^b, 250^a (5 kere).

Veddān: 231^b, 232^a (2 kere), 254^b.

Veṭīfū'l-Himār: 241^a.

Yemāme: 260^a, 265^b, 273^b, 274^b.

Yelben: 259^a.

Yelī: 275^b.

Yemen: 212^b, 271^a, 272^b (2 kere), 274^b (2 kere).

Yenba^c-ı Naḥl: 265^a.

Yenbū^c: 204^b, 234^b, 235^a, 235^b (2 kere), 255^a, 258^a, 269^a, 278^b, 279^a.

Yerām: 263^b.

Zāt-i Ehdāl: 256^a.

Zāti 'Irq: 238^b.

Zatü Ecdāl: 234^b.

Zātü'l-Ceyş: 258^b, 263^b, 267^b, 268^b (2 kere), 273^b.

Zātü'l-Hıṭamiyy/Hıṭamiyy: 237^b, 279^b.

Zātü'l-Hummāt: 236^a (2 kere), 277^b (2 kere).

Zatü'z-Zidāb: 237^a.

Zekiyye: 212^b, 223^b.
Zeğābe: 241^a, 252^a (5 kere).
Zerendī: 251^a.
Zevrā: 182^b, 256^b (2 kere), 257^a.
Zī Merve: 238^a, 266^b.
Zī Merv İdamı: 272^b.
Zī Şaleb: 249^b, 250^a.
Zu'd-Đalāl: 278^a.
Zū Emer: 260^a.
Zū Evān: 260^b (2 kere).
Zuḡāḡ-ı Habeşī: 214^b.
Zuḡāḡ-ı Tuvāl: 216^b.
Zu'l-Hedā/Şa' bū'l-Hedā: 278^a (2 kere), 279^b.
Zu'l-Huleyfe: 227^b (5 kere), 228^a (5 kere), 228^b (2 kere), 229^a (2 kere), 230^b,
237^b, 240^a, 241^a (2 kere), 241^b, 244^b, 248^b, 262^b, 267^b (5 kere), 268^a, 268^b, 273^b, 276^a
(2 kere), 277^a, 277^b (4 kere), 278^b.
Zübāb: 254^b, 264^a, 270^a.
Zū'l-Cileyfe: 274^a.
Zū'l-Ḳaşşa: 264^b.
Zū Riş: 250^a.
Zū's-Serḡ: 263^b.
Züfrān: 258^b.
Zū-^c Uşeyfiye: 272^a.

1.5.4.3. Kabile İsimleri

Arap toplumunda, kişilerin ait olduğu kabile ve topluluğa nisbetle anıldığı bilinmektedir. Bu anlamda, eserde birtakım kabile isimlerinin zikredildiği ve bazen ilgili toplulukların yaşadıkları bölgenin tarif edildiği görülmüştür. Mümkün olduğunca doğru okumaya çalıştığımız söz konusu topluluk adlarının bir kısmı Amālîka ve Ashâbü'l-Eyke gibi geçmiş zamanlarda yaşadığı bilinen kavimlere dairdir. Ayrıca eserde yer alan Revâfızlar ve Karâmita gibi bazı mezhep/fırka

isimleri ile belli bir topluluğun kastedilmesi sebebiyle, ilgili isimlerin tamamı bu başlık altında ele alınmıştır.

‘ Amālīka: 275^b.

Aşhābü’l-Eyke: 268^b.

‘ Avf: 278^a.

Benī ‘ Abbās: 226^a (2 kere).

Benī ‘ Abdu’l-Eşhel: 198^b, 257^a.

Benī ‘ Abdullāh: 265^b.

Benī ‘ Abdullāh bin Ğaṭafān: 254^b.

Benī ‘ Abdü Menāf: 235^a.

Benī ‘ Adī: 275^a.

Benī ‘ Alī: 227^a.

Benī Āmine: 246^b.

Benī ‘ Āmir: 242^a.

Benī ‘ Amr bin ‘ Avf/Benī ‘ Amr: 257^a, 263^a, 265^a, 274^a.

Benī Beyāza: 260^b.

Benī Cī‘ ān: 200^b.

Benī Cuşem/Cuşem: 252^a (2 kere).

Benī’d-Deyl: 271^b.

Benī Dinār: 266^a.

Benī el-Ĥāriş bin Ĥazrec: 267^a.

Benī Enīf: 256^b, 261^b.

Benī Eslem/Eslem: 236^a, 273^a.

Benī Ferāre: 278^a.

Benū Ferrāra: 273^a, 273^b (2 kere).

Benī Fezāre: 264^b.

Benī Ğanm: 266^a.

Benī Ğıfār: 217^b, 263^a.

Benī Ĥadre: 256^a (2 kere).

Benī Ĥarām: 222^a (2 kere), 271^a.

Benī el-Ĥuraqa: 275^b.

Benī Ĥārişe: 279^b.

Benî Hâşim: 195^b.
Benî Hâţme: 216^b (4 kere), 251^a, 261^a.
Benî Hudeyle: 215^a, 274^b.
Benî Hüseyn: 193^a, 193^b.
Benî Ğ İnān: 269^b.
Benî İsrā Ğ il: 230^a.
Benî Ğ arāre: 273^a.
Benî Ğaynuḳā / Ğaynuḳā : 223^b, 272^b, 274^a, 276^b.
Benî Kelb: 278^a.
Benî Kilāb: 257^b, 275^b.
Benî Kināne/Kināne: 264^a, 269^a.
Benî Ğurayza: 198^b, 211^a (2 kere), 224^b, 225^a (2 kere), 225^b, 251^a (4 kere),
259^a, 264^b, 275^b, 276^a.
Benî Ğ l-Ğayn: 275^a.
Benî Liḫyān: 262^b.
Benî Mālik: 260^b.
Benî Mālik bin Cemār: 271^b.
Benî Māzin: 198^a, 266^b, 273^a.
Benî Medāş: 274^a.
Benî Muşṭalīḳ: 236^a, 273^b.
Benî Mürre: 274^a, 275^a.
Benî Naḏīr/Naḏīr: 224^a, 224^b (4 kere), 225^a, 225^b (2 kere), 226^a, 263b, 267^b (7
kere).
Benî Naḏr: 223^b.
Benî Neccār/Beni'n-Neccār: 214^b, 261^a, 274^b.
Benî Rübeybe: 279^b.
Benî Rüşd: 279^b.
Benî Sa d: 262^b.
Benî Sā ide: 260^b, 269^b.
Benî Şa lebe/Şa lebe: 224^b, 279^a.
Benî Sālim: 257^b.
Benî Sehl: 258^b.

Benî Seleme: 279^a.
Benî Selim: 275^b, 279^a.
Benî Sevād: 259^a.
Benî Süleym: 248^b, 255^b (2 kere), 257^b (2 kere), 259^a, 259^b, 262^b, 263^a, 270^a,
273^a (2 kere), 274^a (2 kere), 274^b.
Benî Şedkām: 262^b.
Benî Ṭalḥa: 215^a.
Benî ʿUbeyd: 274^a (2 kere).
Benî ʿUbeyde: 258^b, 275^a.
Benî Vākıf: 261^b.
Benî ʿUzre/ʿUzre: 237^b (2 kere), 238^a (3 kere).
Benî Ümeyye: 183^a (2 kere), 194^a (2 kere), 219^b, 250^b, 251^a (2 kere), 279^a.
Benî Zekvān: 271^b.
Benî Zeyd: 221^b.
Benî Zühl: 278^a.
Benî Zühre: 276^a.
Benî Züreyk: 261^a, 261^b, 266^a.
Benū Ḍamra: 264^a.
Benū Ḥasan: 226^b.
Benü'n-Nizār: 237^a.
Cüheyne: 229^b, 274^a, 274^b, 277^a.
Ehl-i Hıızv/Hıızva: 277^a.
Evs: 264^b, 272^a.
Firāre: 253^b.
Ġaṭafān: 275^a.
Ḥazrec: 260^b, 264^b.
Ḳarāmıṭa: 253^b.
Ḳureys: 191^a (2 kere), 238^b, 264^a.
Mıṣrî: 197^b (2 kere).
Müzeyne: 217^a, 241^a, 252^b, 254^b (3 kere), 259^a, 277^b (2 kere).
Revāfızler: 192^a, 227^a.
Şakıf: 239^a.

1.5.4.4. Kitap İsimleri

Aşkî Mustafa Efendi, eserini tercüme sırasında çok sayıda eserden faydalanmıştır. İlgili eserlerin bir kısmından Medine Tarihi'ne doğrudan eklemeler yapılmış, bir kısmı da okuru muhtelif kaynaklara yönlendirme ve bilgilendirme amacıyla zikredilmiştir. Eserin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarında 41 adet eser ismine rastlanmış olup bu eserlerden bazılarının metin içinde farklı şekillerde isimlendirildiği görülmüştür. En çok zikredilen eserlerin başında 'Umdetü'l-Aḥbār (14 kere) ve Şaḥīḥ-i Buḥārī (11 kere) gelmektedir.

Kitap isimleri, metinde geçtiği şekliyle alfabetik olarak şu şekildedir:

Aḥbār: 255^a.

Bālā-yı Kitāb: 205^b, 270^b.

'Umde/ 'Umdetü'l-Aḥbār (Şāḥibü'l-'Umde): 183^b, 186^b, 211^a, 216^b, 218^a, 219^a, 219^b, 220^b, 221^b, 230^b, 232^a, 258^a, 262^a, 262^b.

Cevheratü's-Şemīne: 219^b, 223^a, 241^b, 242^b.

Dürretü's-Şemīne/Dürretü's-Şemīne fī Aḥbārī'l-Medīne: 219^a, 241^b.

Feẓā'il-i Ṭā'if: 223^a.

Esmā'-i Bıḳā': 237^b, 238^a.

Evsat: 258^a.

İḥyā: 209^b.

Ḳāmūs: 250^a, 266^a, 274^b, 275^b, 278^b, 279^a.

Kebīr: 204^a.

Kitāb-ı Müslim: 216^a, 231^b.

Kitābü'l-Aḡānī: 242^a.

Ḳur'ān: 185^a, 191^b (2 kere), 197^a, 198^b.

Lā'iḥa: 192^a.

Medārik: 199^a.

Meḡānim: 254^b.

Mehdī Risālesi: 268^a.

Menāsik-i Kübrā: 210^a.

Mesālik ve'l-Memālik: 259^a, 278^a.

Meşāriḳ/ Meṭāli' ve'l-Meşāriḳ: 218^a, 258^b, 259^a, 264^b, 271^a.

Mevzū'āt: 188^b.
Muṣannef: 216^a.
Muvattā': 216^a.
Müsned-i İmām Aḥmed: 232^a.
Nihāye: 210^b, 216^a, 257^a, 263^a, 266^a, 267^a.
Rıḥle: 200^a.
Rūḥü'z-Zeheb: 189^a.
Şaḥīḥ/Şaḥīḥ-i Buḥārī: 188^b, 196^b, 209^a, 213^b, 214^b, 221^a, 225^b, 229^a (2 kere),
266^a, 267^b.
Şaḥīḥayn: 203^b.
Şaḥīḥ-i Müslim: 208^b, 227^b, 268^b.
Siyer: 255^a.
Sünen: 266^a (2 kere).
Sünen-i Ebū Dāvud: 212^b, 226^a, 238^a, 252^b.
Sünen-i İbn Māce: 219^b.
Şifā: 239^a.
Ṭabaḳāt: 186^b, 197^b, 228^a, 272^a.
Telḥiṣ/Taḥḳīḳü'n-Naşra Bi't-Telḥiṣ Mu'allimü'l-Ḥacera: 186^a, 189^a.
Tārīḥ: 253^b.
Tārīḥ-i Ḥāmīs/Tārīḥü'l-Ḥamīs: 198^a, 198^b.
Tehzīb/Tehzīb-i İbn Hişām: 237^b (3 kere).

2. MEDİNE TARİHİNE DAİR ESERİN İKİNCİ CİLDİNİN 182-279 NUMARALI VARAKLARININ TRANSKRİPSİYONLU METNİ

Bu bölümde, Aşkî'nin Medine Tarihi eserinin ikinci cildinin 182-279 numaralı varaklarının transkripsiyon işlemi yapılırken izlenen yöntem ve ilgili varakların transkripsiyonlu metni yer alacaktır.

2.1. Metinde İzlenen Yöntem

Çalışmamızda, eserin ikinci cildinin 182-279 numaralı varakları Latin alfabesine transkribize edilmiştir.

Söz konusu eser Osmanlı Türkçesi olması yönüyle çok sayıda Arapça ve Farsça ifade içermektedir. Bunun yanı sıra Arapça ve Farsça tamlama ve şiirlere de sıkça rastlanmaktadır. Müstensih tarafından eserin genelinde yabancı öğelere dair herhangi bir açıklama yapılmamakla birlikte bazı Arapça ifadelerin manasına değinilmiştir. Mümkün olduğunca doğru bir şekilde okumaya çalıştığımız bu bölümlerin çevirisi yapılmadan yalnızca Latin alfabesine aktarılmıştır.

Aşkî Mustafa Efendi eserinde ayet ve hadislerden fazlaca iktibasta bulunmuştur. Gerekli gördüğü yerlerde ayet ve hadislerin bazen tamamını bazen de yalnızca konuyla ilgili olan bölümlerini zikretmiştir. Hadisleri aktarırken bazen ele aldığı konuya ilişkin birçok farklı rivayetin sened ve metnine yer vermiş bazen de sened kısımlarını hafız ederek yalnızca metin kısmına işaret etmiştir.

Çalışmamızda, metnin orijinalinde yer alan ayet ve hadisler italik olarak yazılmış, ilgili ayetler “*Metinde İzlenen Ayetler*” başlığı altında ayrıca incelenmiş olduğundan dipnotta yer almamıştır.

Varak numaraları köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir. Eserde konular arası geçişlerde yer alan ibareler bazen bir cümle bazen birkaç kelimeden oluşan söz grupları şeklindedir. Çalışmamızda bu ifadelerin tümü başlık olarak ele alınmış ve kalın bir şekilde vurgulanmıştır.

Aslı hemzeli olan fakat orijinal metinde bazen hemzesiz yazıldığı görülen kelimeler, transkripsiyonlu metne hemzeli şekilde yazılmıştır: ‘*Ā*’ışe, *verā*’, *sā*’ir, *meşā*’ib, *meżā*’ik gibi.

Metnin orijinalinde cümleyi tamamlamak için yaldızlı simgeler kullanılmıştır. Çalışmamızda bu simgelerin karşılığı olarak nokta işareti kullanılmıştır. Ayrıca

müstensihin bu simgeyi kullanmadığı fakat mana yönüyle cümlelerin bittiği bazı yerlerde anlam bütünlüğünü korumak ve okuyuş kolaylığı sağlamak amacıyla gerekli görülen yerlere nokta işareti eklenmiştir. Cümle başlangıçları büyük harf ile yazılmıştır.

Özel isimlerin ilk harfleri büyük harfle başlamış bununla birlikte özel isimlerde bulunan ekler kesme işareti ile ayrılmamıştır.

Transkripsiyon işlemi yapılırken orijinal metnin imlasına bağlı kalınmış ve Eski Anadolu Türkçesi hususiyetleri gözetilmiştir. Bu bağlamda ilgili sözcükler herhangi bir düzeltmeye gidilmeden yazıldığı şekliyle kaydedilmiştir: *buyurdtı, idüp, deyüp, olundı, gelür, didiler ki, şığadı, virdim, iderim* gibi.

Metinde bulunan tüm manzumeler, transkribe edilen metne beyit düzeni içerisinde kaydedilmiştir.

Arapça ve Farsça ön ve son ek alan kelimelerin yazımında kısa çizgi (-) kullanılmıştır: *şem‘a-veş, bî-necât, nâ-sezâ, nihâl-âsâ, pür-nûr, ser-fürû, sitâre-vârî, kemân-keş, şeb-târ* gibi.

Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimelerin arasındaki ek veya sözcükler arasında kısa çizgi (-) kullanılmıştır: *dem-â-dem, keş-â-keş, yek-â-yek, yek-be-yek* gibi.

İki farklı kelimenin birleşimiyle oluşan sözcüklerin yazımında, kelimeler arasında kısa çizgi (-) kullanılmıştır: *seyl-âb, nev-nihâl, teşne-dil, âlî-simât, kej-reftâr, lâle-gûn* gibi.

Kelimelere bitişik yazılmış olan “ile” ve “içün” sözcüklerinin yazımında, kelime ile ilgili sözcükler arasında kısa çizgi (-) kullanılmıştır: *‘aynı-ile, zehr-ile, seniñ-çün, anıñ-çün, geldigi-çün* gibi.

Allah lafzı muzafun ileyh olduğu durumlarda kesme işareti ile ayrılmıştır: *Rasûla ‘llâh, rıdvanu ‘llâh, beytu ‘llâh, sebîli ‘llâh* gibi.

Farsça kelimelerde yazıldığı hâlde okunmayan vav harfleri olan vâv-ı ma’dûlelerin yazımında (ˆ) işareti kullanılmıştır: *hûn-ḥ‘âr, ḥ‘âcegi, ḥ‘âb* gibi.

Birbirinin eş anlamlısı ya da zıddı olan sözcükleri birbirine bağlayan veya kendinden önceki kelimenin tamlayanına bağlanan atıf vavları, transkribe edilen metinde, “u” veya “ü” şeklinde, vav harfinden önceki kelime ünlü ile bitiyorsa da

“vu” veya “vü” şeklinde yazılmış ve kısa çizgi (-) ile ayrılmamıştır. Örneğin; *ercāh ü aqvā, maqbūl u mū‘teber, ‘alā vu ahlā, ezā vü cefā* gibi.

Atıf vavı kullanılması gereken fakat unutulmuş yerler, köşeli parantez içerisine uygun bağlaç eklenerek tamamlanmıştır. Örneğin; *zevk [ü] şevk [ü] surūr, eşk [ü] sirişk, pend [ü] naşīḥat, mezāri‘ [vü] bustān, cūd [u] seḥā, mesrūr [u] ḥandān* gibi.

Çeviri yazı yapılırken söz konusu diller arasında herhangi bir ses kaybına sebep olmadan doğru okunuşun sağlanabilmesi, transkripsiyon işaretlerini kullanmayı gerekli kılan bir ihtiyaçtır. Transkripsiyon işlemi ile çevirisi yapılan metindeki harflerin temsil ettiği seslerin tam karşılığı çevrilen dile ait bazı özel işaretler aracılığıyla ifade edilir.

İncelediğimiz Arap alfabesi ile yazılmış Medine tarihine dair eser Latin alfabesine aktarılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Arap alfabesindeki seslerin karşılıkları metinde şu işaretlerle gösterilmiştir:

ء: ʾ

ث: Ṣ-ṣ

ح: Ḥ-ḥ

خ: Ḫ-ḫ

ذ: Ḍ-ḏ

ص: Ṣ-ṣ

ض: Ḍ-ḏ, Ḑ-ḑ

ط: Ṭ-ṭ

ظ: Ḍ-ḏ

ع: ʿ

غ: Ğ-ğ

ق: Q-q

ك: Ñ-ñ

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki uzun ünlüler ise metinde şu şekilde gösterilmiştir:

آ: Ā-ā

و: Ū-ū

ی: Ī-ī

2.2. Transkripsiyonlu Metin

[182^a] El-Faşlü's-Sâdis Altıncı faşl aşhâb-ı kirâmdan Bâkî' de defn olanlarıñ ba'zılarınıñ qubûrlarıñ ta'yîn ve ehl-i beyt qubûrların ve Medîne-i Münevverede ma'rûf olan muşâhidlerin yek-â-yek ta'rîf ve beyânındadır. Qabr-i İbrâhîm bin Rasûla'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem 'Osmân bin Maz'un rağıya'llâhu 'anh hazretleriniñ qabriniñ yanındadır. Ve dağı bunlarıñ civârına kimler defn olundu beyân olunur. İbn Şeybe hazretleri Bera' rağıya'llâhu 'anh hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ gevher-i pâkîzeleri ve mağdûm-ı mükerremleri İbrâhîm 'aleyhi's-selâm hazretleriniñ 'ömr-i azîzleri on altı aylık iken irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurup Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki Bâkî' a defn idiñ *fe inne lehü mürzî'atün fî'l cenneti*. Ve dağı Muhammed bin 'Ömer hazretlerinden mervîdir ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şemere-i fu'âdları İbrâhîm 'aleyhi's-selâmıñ qabr-i enverleriniñ üzerine şoruş eylediler ibtidâ şoruş olan qabr budur. Ve yed-i sa'âdetleriyle turâb koydılar. Ve defninden sonra ser-i sa'âdetleri tarafına vâkıf olup esselâmu 'aleyküm buyurdu. Ve dağı İbn Zebbâle hazretleri Qudâme bin Mûsâ hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ibtidâ Bâkî' a 'Osmân bin Maz'un rağıya'llâhu 'anh hazretlerini defn idüp oğlu İbrâhîm 'aleyhi's-selâm vefât eyledikde aşhâb yâ Rasûla'llâh ne mekâna defn idelim buyurdılar. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz farfımız olan 'Osmân bin Maz'un hazretlerinin civârına defn olsun buyurdu. Ve Ebû Ğassân hazretleri Ebî Seleme bin 'Abdu'r-Raĥmân hazretlerinden ve bu dağı pederinden rivâyet idüp buyurur ki İbrâhîm 'aleyhi's-selâm hazretleriniñ murg-ı rûĥ-ı pür-fütûĥları âşiyân-ı cinâna pervâz buyurduĥda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'Osmân bin Maz'un hazretleriniñ civârına defn idiñ deyü emr buyurdu. Bundan sonra herkes Bâkî' a raĥbet idüp anda mevcûd olan eşcârı kať idüp ve her kabîle bir nâhiyesin maĥberelik ihtiyâr eylediler ve her bir kabîle maĥberelerin bildiler. Ve İbn Şeybe hazretleri Qudâme bin Mûsâ hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'Osmân bin Maz'un [182^b] hazretlerin Bâkî' a defn idiñ bizim selefimiz olsun fenî'me's-selef selefne 'Osmân bin Maz'un buyurdu. Vaĥtâ ki 'Osmân bin Maz'un rağıya'llâhu 'anh hazretleri Bâkî' a defn olundu eşcâr-ı ģarkadı kať eylediler.

Mezbûrîñ defn olundığı mekâna Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu mekân-ı Revhâdır buyurdu. Cemî' muhâzâ-yı tarîk Muhammed bin Zeyd hazretlerinin dârından zâviye-i 'Aqîle varınca Revhâdır sonra Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu Revhâ nâhiye-i uhâdan buyurdu. Bu sûrette Revhâ iki olmuş olur. Ve Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki hulâşa-i kelâm Hazret-i 'Aqîl hânesi halâ kendi meşhedidir. Ve Muhammed bin Zeydîñ hânesi bunîñ şarkındadır. Ve İbrâhîm 'aleyhi's-selâmîñ meşhediniñ şarkındadır muqaddem zîkr olan Revhâ bu iki meşhedîñ meyânıdır tâ meşhed-i seyyidinâ İbrâhîme kadar mümted olur. ikinci Revhâ evvelki Revhânîñ şarkında akşâ-yı Bâkî' a kadardır murâd evvelki Revhâdır qarîben Es'ad bin Zürrânenîñ kabri bahşinde gelür ki Ebû Gassân hazretleri buyurur ki Revhâ vasaat-ı Bâkî' de olan maşberelerin mekânıdır. Etrâfî dâr-medâr kabristân olmuştur. Ve İbn Şeybe hazretleri Sa'id bin Cübeyr hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ püser-i gevher-i pâkîzi İbrâhîm 'aleyhi's-selâm hazretleri Zevrâya defn olundu. Sebîl mevzi' inde Bâkî' a sâlik olan kimseniñ yesârında ve Muhammed bin Zeyd bin 'Ali hazretlerinin hânesi civârında ve Kudâme hazretlerinden mervîdir ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ferzend-i 'âlîleri İbrâhîm 'aleyhi's-selâm hazretlerini 'Osmân bin Maz'un hazretlerinin kabriniñ yanına defn eyledi. Mezbûrîñ kabri 'Aqîl ibni Ebî Tâlib hazretlerinin dârınıñ hudûdunda Muhammed bin Zeyd hazretlerinin hânesiniñ nâhiyesindedir. Ve İbn Şeybe hazretleri Sa'd bin Cübeyr bin Mut'im hazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki 'Osmân bin Maz'un hazretlerinin kabrini Muhammed bin el-Hanefî hazretlerinin hânesiniñ yanında gördüm. Ve 'Osmân bin Maz'un hazretleri defn olunduğda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz başı tarafına bir taş vaz' idîñ deyü emr buyurdu. Ve 'Abdü'l-'Azîz bin 'İmrân hazretleri buyurdu ki ba'zı kimseden mesmû'um oldu ki başı [183^a] ve kademleri tarafına birer hacir vaz' olundu. Ve Benî Maḥzûm şeyḥlerinden biri buyurdu ki muhâcirînden ibtidâ vefât iden 'Osmân bin Maz'un raḍıya'llâhu 'anh hazretleri. Aşḥâb-ı kirâm şordılar ki yâ Rasûla'llâh ne mekâna defn olunsun Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bâkî' a defn idîñ deyü emr idüp kabre lâḥd ḥafr buyurup lâḥdîñ aḥcârından bâkî bir hacir var idi Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz mezbûr haceri aḥz buyurup yed-i sa'âdetleri ile kabriñ ayak tarafına vaz' eyledi. Mervân bin Ḥakem bed-baḥt Medîne-i Münevvereye emîr

olduğda emr eyledi mezbûr haceri kaldırıp atdılar ve didi ki va'llâhi 'Osmân bin Maz'ûnîñ kabrinde 'alâmet için tâş vaz' olunmaz. **Beyt**

Sînesine seng-i a' dâlar toğunsun günde biñ

İbni Maz'ûn gibi zâta görmedi bir tâş sezâ

Mervân bed-ķâr haceri ref' den soñra Benî Ümeyyeniñ yanına varup Benî Ümeyye Mervâna didiler ki ġâyet kabîh ü nâ-sezâ vü bed-ķâr fi' lde bulundiñ. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yed-i sa'âdetleriyle vaz' eylediği seng-i sa'âdete kaşt idüp yâbâna atdıñ emr eyle girü yerine vaz' olunsun didiler. Mervân bed-fi'âl va'llâhi atdığım şeyi bir dağı mekânına redd eylemem ve eyitmek dağı muhâldir didi. Faķať soñra götürüp 'Osmân bin 'Affân rağıya'llâhu 'anh hazretleriniñ kabrine vaz' eyledi. **Beyt**

Tâş yerine âteş olsun kabır-i Mervânîñ müdâm

Yetişür haşm olmağa Faħr-i Resûl yevmü'l-kıyâm

Ve Ebû Dâvud hazretleri Muţtalib bin 'Abdu'llâh bin Haţîb hazretlerinden bu hadîşde şahâbe zıkr eylemedi. Rivâyet idüp buyurur ki 'Osmân bin Maz'ûn hazretleri defn olunduğda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bir zâta bir hacir getür deyü fermân buyurdu. Ol dağı gidüp haceri mekânından ref' a hıdr olmadı. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz kıyâm buyurup âstîn-i sa'âdetlerini ketif-i sa'âdetlerin berçide olup Muţtalib hazretleri buyurur ki ol kadar kolların şıgadı ki hatta koltuklarınıñ beyâzını müşâhede eyledim. Soñra zât-ı sa'âdet ayâtları haceri ref' idüp ve götürüp kabriñ baş tarafına vaz' buyurdu. Ve Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiz aşhâba müteveccih olup siziñ mâ' lûmıñız mıdır bu benim birâderimiñ kabridir buyurdu. Ve benim [183^b] ehlimden her kim vefât ider ise bu mekâna defn idiñ deyü emr buyurdu. **Beyt**

Kabr-i İbrâhîm 'Osmân bin Maz'ûnuñ şehâ

Yüz sürüp ol ġâk-i meşk-i 'anbere eyle recâ

Mevķif-i şâh-ı risâlet pür-icâbet-gâhdır

Qıl tazarru‘ hāliñi ‘ arz eyle maqbūlu’d-du‘ ā

Ve daħi İbn Zebbāle ħāzretleri ‘ Ā’işe binti Kudāme ħāzretlerinden rivāyet idüp buyurur ki bir kimse ‘ Osmān bin Maz‘ ūn ħāzretleriniñ qabriniñ yanında qāim olsa ħāne-i sa‘ ādet-i nebeviyyeyi meyānında ber-ħicāb olmayaraq müşāhede ider idi. Ve daħi ‘ Umdetü’l-Aħbār nām kitābda zıkr ider ki İbrāhīm ‘ aleyhi’s-selām ve ‘ Osmān bin Maz‘ ūn rađıya’llāhu ‘ anħ ħāzretleri ikisi bir qubbede medfūndur dimişler intehā. **Qabr-i Ruqıyye binti Rasūla’llāh şalla’llāhu ‘ aleyhi ve sellem ve ālihi ve şaħbihi ve sellem.** Taberānī ħāzretleriniñ rivāyetinde İbn ‘ Abbās rađıya’llāhu ‘ anhümā ħāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiziñ kerīme-i muħteremeleri Ĥāzret-i Ruqıyye rađıya’llāhu ‘ anħā ħāzretleri irtihāl-i dār-ı beķā buyurduķda Server-i Enām ‘ aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz ‘ Osmān bin Maz‘ ūn ħāzretleriniñ qabriniñ civārına defn olunsun deyü emr eyledi. Ve nisvānlar giryān ü efgān iderler idi. Ve Ĥāzret-i ‘ Ömer rađıya’llāhu ‘ anħ ħāzretleri ħātūnları savt ile dārb iderek iskāt ider idi. Ve Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz ‘ Ömer ħāzretleriniñ elin tutup şirk ile anları bükādan men‘ eyleme mādem ki anlar gözleriyle ve qalbleriyle bükā iderler ol Allāhıñ bir raħmetidir ki anlārıñ qulūblerine ilkā buyurmuşdır bükā eylesünler. Her ne vaķt lisān u yedleriyle bükā iderler ise ol vaķt bükā-yı şeytānī olur buyurdı. Ve Ĥāzret-i Fāṭımātü’z-Zehrā ‘ aleyhi’s-selām ħāzretleri qabriñ bir tarafında cālis olup dīde-i ħaķķ-ı bīnālarından eşk [ü] sirişkin revān idüp giryān olurdı. Ve Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘ aleyhi ve sellem efendimiz daħi cāme-i sa‘ ādetleriniñ bir tarafıyla dīde-i Fāṭımadan cereyāñ iden eşki siler idi ve İbn Şeybe ve ‘ Uķbe ħāzretleri bu minvāl üzere rivāyet īrād eylediler. **Nāzm**

Ḥūn-feşān ol çeşm-i nā-pākim benim leyl ü nehār

Dīde-i Zehrā sirişkin eyledi arza nişār

Dīde giryān olmasa kimler siler eşkin anıñ

Ağla ey çeşmim senin de bulunur eşkiñ siler

[184^a] Duġter-i pākīze-i peygamberi Ruġiyyeniñ

Mātem-içün ağla ey dil olmasun sende ġarār

Dīde-i maġbūb-ı Ĥaġ giryān olunca sen ne sin

Aġlamakdan görmedi bir kes zarar ey nā-bekār

‘Aşkī-i bī-çāreniñ tā ġaşra dek ġalbinde āh

Şem‘a-vārī ‘ālemi pūr-nūr ider ammā yanar

Ve daġı ‘Urve ġazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Oşmān bin ‘Affān ve Üsāme bin Zeyd raġıya’llāhu ‘anhümā ġazerātlarını Ġazve-i Bedirden el ġoydġı faġaġ Ĥazret-i Ruġiyye raġıya’llāhu ‘anhā bīmār idi binā’an-‘aleyh ruġşat-ı seniyye-i nebeviyye ile Ġazve-i Bedirden giru ġaldılar. **Ĥabr-i Fāţıma binti Esed ‘Alī bin Ebā Ṭālib raġıya’llāhu teālā ‘anhümā.** İbn Zebbāle ġazretleriniñ rivāyetinde Muġammed bin ‘Ömer bin ‘Alī bin Ebī Ṭālib raġıya’llāhu ‘anh ġazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Fāţıma binti Esed raġıya’llāhu ‘anhā ġazretlerini muġācerāt ve ehl-i bey‘adan Medīne-i Münevverede vefāt eyledikde Revġāda ġammām-ı Ebī Ḳatīfe muġābilinde defn eyledi. Ve ol maġalde İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmıñ ve ‘Oşmān bin Maz‘ūn ġazretleriniñ ġabr-i sa‘ādetleri vardır. Ve ġarīben İbn Şeybe ġazretleri ‘Abbās raġıya’llāhu ‘anh ġazretleriniñ ġabri ta‘rīfinde ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz ibn ‘İmrān ġazretleri Fāţıma binti Esed bin Hāşim ġazretleriniñ ġabri yanında defn olundu. Dār-ı ‘Aġilde maġbere-i Ben Hāşimiñ ibtidāsıdır buyurdu. Ve Şāġīb-i Tārīġ ġazretleri buyurur ki bu rivāyetler şarīġdır lākin nāsıñ şimdiki ta‘rīf eyledikleriniñ muġālifidir. Bu meşhed-i İbnü’n-Neccārdan mā‘adā bir eġad zıkr eylemedi. Ve bu daġı ne sened ile ve ne delīl ile zıkr eylemiştir ma‘lūmum degildir ve ‘akla ġāyet ba‘īd bir kelāmıdır ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Fāţıma binti Esed ġazretlerini aġşā-yı Bāġī‘den ġāric olan mekāna defn eylemek muġāldır. Ĥususan

‘Osmān bin Maz‘ūn ḥazretlerinin ḳabri civārını terk idüp ḥaric-i Bāḳī‘a defn ideler. Ḥattā ‘Osmān bin Maz‘ūn ḥazretlerinin ḳabri ḥāric-i Bāḳī‘a dedir deyü rivāyet gelse gerekir. Ve Ḥazret-i Fāṭıma binti Esed bin Hāşim ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizin ‘ind-i nübüvvetlerinde bir derece maḳbūl u mū‘teber idi ki vaşfi ta‘bīr-i aḳlām ile ḳābil degildir tafşīli ḳarīben gelür. Ḥālbuki Server-i Enām şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz [184^b] ve edfenü ileyhi men māte min ehli bıyurmuş iken İbn Maz‘ūnıñ ḳabrinin civarı terk oluna muḥāldir. Vel-ḥālet ḥāzihi nāsın ta‘rīf eyledigi meşhed Bāḳī‘in ḥāricindedir ve bu meşhed meşriḳ tarafında olan zuḳāḳın şāmī cihetindedir. Eger dinülür ise ki meşhedin muḳābilinde olan naḥl İbnü’n-Neccār aña ḥammām deyü ta‘rīf eyledi. Ve rivāyet-i ūlāda muḳābil-i ḥammām-ı Ḳatīfe buyurdu. Bizler İbnü’n-Neccāra bu gūne cevāb viririz ki bu ve sā’ir rivāyeti menşe’-i vehmdir. İbn Şeybe naḳl eyledigi bunu ref‘ ider. Ve buyurur ki ḥammām-ı Ebī Ḳatīfe dimeden murādı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmın meşhedinin cihetidir İbnü’n-Neccār bu rivāyete vāḳıf olmamış binā’en ‘aleyh Fāṭıma binti Esedin ḳabri ve üzerinde ḳubbe-i uḥrā Bāḳī‘a dedir deyü zıkr eylemiş. İkinci rivāyetinde muḳābil-i ḥammām-ı Ḳatīfe buyurdu. Üçüncü rivāyetinde ḳabr-i Fāṭıma binti Esed ḥammām demekle mā‘rūf olan naḥlin muḳābilindedir didi intehā. Ammā meşhedin cihet-i şarḳında ve şāmında muḳābil olan besātīnlere ḳadīmen ve ḥadişen besātīn-i ḥazarī demekle mā‘rūfdır. Ammā ḥammāmü’n-naḥl buyurduğı İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmın meşhedinin şāmī cihetinde kūmeniñ ‘indindedir. Fāṭıma ḥazretlerinin ḥalā mā‘rūf olan meşhedine ḡāyet ba‘iddir her ne ḳadar ḡarbden muḳābiline gelür ise de ve Medīne-i Münevverede ḥammām bir ḳaç mevāzi‘a ıtlāḳ olunur. Ve bu lafz-ı ḥammām Ebī Ḳatīfeye mużāf olmuştur. İbn Zebbāle ḥazretlerinin rivāyetinde vārid oldu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Ubeydu’llāh bin el-Ḥüseyn ḥammāmının mevzi‘inden mürür buyurup mekānı soñra Muḥammed bin Zeyd ḥazretleri iştirā buyurmuştur bir miḳdār taḳdīm buyurup ne‘am mevzi‘ü’l-ḥammām buyurdu. Bu şüretde mevzi‘-i ḥammām ḳurb-ı seyyidinā İbrāhīm ‘aleyhi’s-selāmdır. Ve meşhed-i Fāṭıma binti Esed bu maḥalde olduğına iştibāh yokdır fe-efhem. Ve İbn Şeybe ḥazretleri ‘Abdü’l-‘Azīz bin ‘İmrāndan naḳl buyurduğının ḥāşıl-ı kelāmı budur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bir eḥadiñ ḳabrine nāzil oldu. İllā beş ḳabre nāzil oldu. Üçü nisvān ve ikisi ricāl. Nisvān ḳabirlerinden nāzil olduğu ḳabr biri Mekke de Ḥadiçe

rağıya'llāhu 'anhā Һazretleriniñ Һabridir. Ve dördü Medīne-i [185^a] Münevverededir. Ammā Һabr-i Fāṭıma binti Esed ümmü 'Alī bin Ebā Ṭālib rağıya'llāhu 'anhümā vefāt eyledikde Һazret-i Cābir rağıya'llāhu 'anh buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizin bezm-i enverlerinde cālis olmış idim bir kimse gelüp yā Rasūla'llāh 'Alī ve Ca'fer ve 'Aḳıl Һazretleriniñ vālideleri Fāṭıma binti Esed vefāt eyledi deyü Һaber virdikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Һalkıñ vālidemiñ cenāzesine gidelüm buyurdu. Һapuya vardıkda Һahr-ı sa'adetlerinden pīrāhen-i 'azīzelerin iҺrāc buyurup ğasli tamām olduğda bu pīrāheni ilbās idiñ deyü fermān buyurdu. Cenāze taşra geldikde ba'zı def'a getürüp ve ğāh ilerü ve ğāh girü Һalaraq gider idi. Vaḳtā ki Һabre resīde olduğda muḳaddem bi'z-zāt zāt-ı sa'adetleri Һabre nāzil olup Һur'an tilāvet idüp ve yatup Һabre tuvarlandı. Şoñra laħdden bīrüne teşrif idüp udħulū bismi'llāhi 'alā ismi'llāhi deyü emr buyurdu. Defninden fāriğ olduğdan şoñra ber-pā-ħadem vāḳıf olup cezāke'llāhu min ümmi ve rebībeti Һayran feni'me'l-ümmi ve rebībeti ve ni'me'r-rebībeti küntü lī buyurdu. Aşḫāb-ı Kirām Һazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizdeñ şordılar ki yā Rasūla'llāh cenāb-ı sa'adetleriñizden iki şey müşāhede eyledik muḳaddem sizden bunlar şadır olmamış idi nedir buyurdu. Biri pīrāhen-i sa'adetleriñizi Һahr-ı sa'adetleriñizden iҺrāc buyurup i'tā buyurdıñız ve biri daħi laħde nāzil olup yatup iki tarafa yuvalandıñız. Pīrāheni virmekden murādım inşā'allāh ebdānını āteş mess eylemesün ricāsıyla ve derūn-i laħde temerruğden murādım Mevlā-yı Mute'al Һazretleri Һabirini vāsi' eylesün deyü buyurdu ve dağta-ı Һabrden ya'nī Һabr şığmasından bir eħad necāt bulmadı illā Fāṭıma binti Esed necāt buldı buyurdıkda aşḫāb-ı kirām maħdūmıñız Һāsım daħi necāt bulmadı yā Rasūla'llāh didiler bulmadı ve oğlum İbrāhīm daħi necāt bulmadı buyurdu. 'Allāhümme neccinā min dağtati'l-Һabri. Ve İbrāhīm 'aleyhi's-selām Һāsım 'aleyhi's-selāmdan küçük idi. Ve İbn 'Abdi'l-Berr Һazretleriniñ rivāyetinde İbn 'Abbās rağıya'llāhu 'anhümā Һazretleri buyurur ki 'Alī bin Ebī Ṭālib Һazretleriniñ vālidesi Fāṭıma binti Esed Һazretleri vefāt eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz [185^b] Һamış-i sa'adetlerin ilbās buyurup berāber Һabrinde bir miḳdār ızṭicā' buyurdu. Şordular ki yā Rasūla'llāh cenābıñızdan bu fi'li aşlā müşāhede eylemedik buyurdu Ebī Ṭālib rağıya'llāhu 'anh Һazretlerinden şoñra baña ziyāde Һiḳmeti sebħat iden budır Һamışi ilbās eyledim cennet Һüllesi giysün

deyü ve berâber ıztıcâ‘ eyledim ki haqqında ehven olsun deyü. Ve Enes bin Mâlik rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleri buyurur ki Fâtıma binti Esed rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleri vefât eyledikde Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yanına dâhil olup ser-i sa‘âdetleri tarafında câlis olup raħimeke’llâhu ey ba‘de ümmî buyurup Üsâme bin Zeyd ve Ebü Eyyüb el-Enşârî ve ‘Ömer bin el-Hattâb rağıya’llâhu ‘anhüm ecma‘în hazeratlarını ve bir siyâh ğulâm dağı ğuzûr-ı sa‘âdetlerine celb idüp Fâtıma binti Esediñ kabrini ğafr idiñ deyü emr eyledi. Anlar dağı emre imtişâl idüp kabri ğafr eylediler. Mekân-ı laħde vâşıl olduğda Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yed-i sa‘âdetleriyle laħdi ğafr idüp türâbını iħrâc ider idi. Laħdiñ ğafrinden fâriğ olduğdan soñra derûn-i laħde ıztıcâ‘ buyurup ‘Allâhü’llezî yuhyî ve yumît ve hüve ğayyûn lâ yemût egfir lî-ümmî Fâtıma binti Esed ve vesî‘a ‘aleyhâ medğalühâ bi-ğaqqı nebiyyike ve’l-enbiyâ’illezîne min ğablü fe inneke erğamu’r-râğimîn buyurup üzerine dört def‘a tekbîr idüp Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle berâber ğabre vaz‘ iden ‘Abbâs ve Ebâ Bekr eş-Şiddîğ rağıya’llâhu ‘anhümâ hazeratları idi. Ve bu ğabr-i sa‘âdetiñ ‘indinde du‘â mağbûl olduğına iştibâh yokdır. Mevlâ-yı Mütê‘âl hazretleri şefâ‘atlerine mazğar eyleye âmin. Ve dağı Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ nâzil olduğı kabriñ biri dağı Ħazret-i Ħadîceniñ oğlunuñ kabridir ki tarîķiñ bir tarafında Bâķî‘ ile ‘Abdü’d-Dâr zuğâķınıñ meyânındadır. Ve biri dağı ğabr-i ‘Abdu’llâh el-Müzenî ve biri dağı Ümmü Rûman ‘Â’işe rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleriniñ kabridir. Bunı serd itmeden fâ’ide seyyidinâ İbrâĥim ‘aleyhi’s-selâmıñ meşhedine geldiğde zâyirîn olan olan zevâtlar bunlara dağı selâm virüp feyz-i ma‘nevîlerinden maħrûm olmayalar **Nazm [186^a]**

Fâtıma binti Esed ümmî ‘Alî el-Murtażâ

Ħazret-i Ca‘fer-i Tayyâr [u] ‘Aķîliñ ey şehâ

Mâder-i müşfikleridir hem rebîbe Aĥmede

Ma‘den-i şıdķ [u] sa‘âdet menba‘-ı nûr-ı şafâ

Giydirüp gül-pîrehan lahdine girdi hem Rasûl

Çok du‘ â itdi anıñ-çün Şeh-süvâr-ı Enbiyâ

Şübhesiz maqbûl peygamberdir ol zât-ı şiyem

Rağıya’llâhu Te‘ alâ rağıma’llâhu ‘ aleyhâ

Fâtıma binti Esed ümmi ‘ Alî el-Murtażâ

Dest-giriñ ola ey ‘ Aşkî seniñ rûz-ı cezâ

Ve dağı Hâfız bin Hâcer rağmetu’llâhi ‘ aleyh hazretleri buyurur ki Fâtıma binti Esed hazretleri Akşâ-yı Bâkî‘de üzerinde kubbe olan meşhed anıñ olduğunuñ aslı yokdır. Belki Sa‘d bin Mu‘âz hazretlerinin meşhedidir kezâ fî cevheretü’s-semîne fe-efhem. **Kabr-i ‘Abdu’r-Rađmân bin ‘Avf rağıya’llâhu te‘ alâ ‘anh.** İbn Zebbâle hazretlerinin rivâyetinde Humejd bin ‘Abdu’r-Rađmân hazretleri buyurur ki ‘Abdu’r-Rađmân bin ‘Avf rağıya’llâhu ‘anh hazretlerinde ‘alâmet-i mevt zâhir oldıkda ‘Ā’işe rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleri ‘Abdu’r-Rađmân bin ‘Avf hazretlerine haber irsâl buyurdı ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ yanına defn idelüm ve yâhûd birâderleriñ yanına defn idelüm cevâb buyurdılar ki seniñ hâneñi dayyığa bâdî olmayım ve ben ‘Osmân bin Maz‘ûn rağıya’llâhu ‘anh hazretleri ile mu‘âhede eylemiş idim her kankımız muqaddem vefât iderse soñradan vefât iden dağı ibtidâ vefât ideniñ yanına defn olsun deyü soñra ‘Ā’işe rağıya’llâhu ‘anhâ hazretleri buyurdı ki ‘Abdu’r-Rađmân vefât eyledikde cenâzesini benim huzûruma getürün emr-i mücibince ba‘de’l-vefât cenâzeyi huzûruna getürdiler. Hazret-i ‘Ā’işe rağıya’llâhu ‘anhâ cenâze namâzını kıldılar intehâ. Ve İbn Şeybe hazretlerinin irâd eylediği rivâyetinde ‘Abdü’l-Vâhid bin Muhammed hazretleri buyurur ki ‘Abdu’r-Rađmân bin ‘Avf rağıya’llâhu ‘anh hazretleri vaşıyyet eyledi ki eger ben Medîne-i Münnevverede vefât idersem beni ‘Osmân bin Maz‘ûn hazretlerinin yanına defn idiñ deyü vefât eyledikde Dâr-ı ‘Aķîliñ zâviyesiniñ şarkında kabır hafr olunup anda defn olundu. Taĥķikü’n-Naşra Bi’t-Telĥiş Mu‘allimü’l-Hâcera nâm kitâbda zıkr ider ki

‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Avf ḥazretleriniñ ḡabr-i sa‘ādetleri ḡubbe-i ‘Aḡlīlīñ ḡible cihetinde aḡcār ile mebnī bir ḡatīre vardır. [186^b] Ol maḡaldedir dirler intehā. **Naẓm**

ḡabr ‘aynı-ile ma‘lūm olmadıysa zā’ire

Eyle istimdād-ı rūḡ-ı pāk-i ḡāzır her yere

Şems ervāḡ-ı şaḡābe tāb-dārı şark [u] ḡarb

Erişür imdād için ‘ācizlere baḡr u bere

ḡabr-i Sa‘d bin Ebī Vaḡḡāş raḡıya’llāhu ‘anh. İbn Şeybe ḡazretleriniñ rivāyetinde İbn Raḡīḡān ḡazretleri buyurur ki Sa‘d bin Ebī Vaḡḡāş raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleri beni taleb eyledi ḡuzūrına vardım beni berāber alup Bāḡī‘ tarafına gitdik ve ḡazret-i Sa‘d ile berāber birkaç aded ḡadīd ḡāzuḡ var idi. Dār-ı ‘Aḡlīlīñ zāviye-i şarkıyye-i şāmına geldikde baña emr eyledi ki bu ḡazuḡları bu mekānı ḡafir idüp defn eyle deyü ve ben daḡı ḡafir idüp defn eyledim ve baña buyurdi ki eger vefāt idersem bu yeri delālet eyle beni bu mekāna defn eylesünler vefāt eyledikde oḡluna ḡaber virdim benimle berāber gelüp mezbūr ḡazūkları iḡrāc idüp ol mekāna defn eyledi raḡıya’llāhu ‘anh. Müşārun-ileyh ḡazretleri ‘Aḡīḡde vefāt idüp getürüp Bāḡī‘a defn eyledi. Kezā fī ‘Umdetü’l-Aḡbār. **Beyt**

Dest-res olmazsa bir kes merḡadi pür-būdına

ḡıl teveccūḡ rūḡ-ı pākinden olursun feyz-yāb

ḡabr-i ‘Abdu’llāḡ bin Mes‘ūd raḡıya’llāhu ‘anh. İbn Sa‘d ḡazretleri Ṭabaḡātında Ebū ‘Ubeyde bin ‘Abdu’llāḡ ḡazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki İbn Mes‘ūd raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleri vaşıyyet eyledi ki beni ‘Oşmāñ bin Maż‘ūn raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleriniñ ḡabriniñ yanına defn idiñ deyü. Ve ‘Ubeydu’llāḡ bin ‘Utbe ḡazretleri buyurur ki ‘Abdu’llāḡ bin Mes‘ūd raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleri otuz iki tārīḡinde vefāt idüp Bāḡī‘a defn olundu.

ḡabr-i ḡuneys bin ḡuzāfe es-Seḡmī raḡıya’llāhu ‘anh. ḡazret-i ‘Ömer raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleriniñ kerīmesi ḡazret-i ḡafsa raḡıya’llāhu ‘anhā ḡazretleriniñ

muḳaddem ehli olup ōnra taṭlīḳ idüp Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātü ve’s-selām efendimiz tezvīc buyurđı. Aşḫāb-ı hicreteyn ve muḫācirīn-i evvelīnden Ġazve-i Uḫudda zaḥm-nāk olanlarıñ üçüncüsü bu idi. Mezbūr zaḥmindeñ [187^a] vefāt idüp hicretiñ üçüncü senesi idi. ‘Osmān bin Maż‘ūn ḫāzretleriniñ civārına defn olundu. Bunun vefāt tāriḫinde iḥtilāfāt-ı keşire vārid olmuşdır. Bizler eşaḫḫ aḳvāli beyān bāḳīlerin terk eyledik. **Ḳabr-i Es‘ad bin Zūrāre raḏıya’llāhu ‘anh.** Bu zāt Benī Ġanm bin Mālik bin Neccārıñ biridir. İki ‘Aḳabede ḫāzır olmuşdır hicretiñ ibtidā senesinde vefāt eyledi. İbn Şeybe ve Ebū Ġassān ḫāzretleri buyurur ki ba‘zı aşḫāblarımızdan mesmū‘mız oldu ki Es‘ad bin Zūrāre ve ‘Osmān bin Maż‘ūn ḫāzretleriniñ ḳabrleri Bāḳī‘de Revḫādadır. Revḫā Bāḳī‘iñ vasaṭıdır. Ve Şāḫib-i Tārīḫ ḫāzretleri buyurur ki meşhed-i seyyidinā İbrāḫīm ‘aleyhi’s-selām ḫāzretlerin ziyāret eyledikde lāyık olan bu zātlara selām virüp ve anda vāḳıf olup du‘ā oluna. ‘Aşḳī dir ki selām virdikde bu mażmūn üzre selām virile. **Naẓm**

Es-selām ey Ḥāzret-i İbn Rasūl Muşṭafā

Es-selām ey Ḥāzret-i ‘Osmān Maż‘ūn bā-şafā

Es-selām olsun Ruḳıyye binti Faḫru’l-‘Ālemīn

Fāṭıma Zehrā seniñ-çün eylemişdir çok bükā

Es-selām olsun daḫi ol rūḫ-ı pāk-i aḫara

Fāṭıma binti Esed ümmi ‘Alī el-Murtażā

Es-selām ey İbn ‘Avf Sa‘d bin Vaḳḳāş es-selām

Es-selām ey İbn Mes‘ūd celīl-i aşfiyā

Es-selām olsun Ḥuneys bin Ḥuzāfe hem saña

Hem daḥi İbn Zürrā es-selām it ‘Aşşīyā

Ḳabr-i Fāṭıma binti Rasūl şalla’llāhu ‘aleyhi ve ālihi ve şahbihi ve sellem. Ve evlādlarınıñ Bāḳī’ de ḳabr-i enverleriniñ cihet ve ümmühātü’l-mü’minin raḍıya’llāhu ‘anhünne ecma’ın ḥazerātlarınıñ beyānındadır. İbn Şeybe ḥazretleri rivāyetinde Muḥammed bin ‘Alī İbn ‘Ömer ḥazretleri buyurur ki Fāṭıma raḍıya’llāhu ‘anhā ḥazretleriniñ ḳabr-i enverleri Dār-ı ‘Aḳīl zāviye-i yemāniyyesinde Bāḳī’iñ şāri’indedir. Bu bābda rivāyet-i vefīre-i muḥtelife vārid olmuştur. Cümlesiniñ muḳtezāları Dār-ı ‘Aḳīl ḳurbunda olmaḳdır ve ‘Ömer bin ‘Alī bin Hüseyn bin ‘Alī ḥazretleri buyurur ki Fāṭımatü’z-Zehrā ‘aleyhi’s-selām ḥazretleriniñ ḳabr-i şerīfleri Dār-ı ‘Aḳīl zāviyesi tarafında zuḳāḳıñ muḥazāsındadır. Ve Ğassān bin Mu‘āviye bin Ebī Müzerred ḥazretleri buyurur ki ‘Ömer bin ‘Alī ḥazretleriniñ işāret eylediği mekāndan zirā’ eyledim on beş zirā’dır Ḳunāte ḳadar. ‘Abdu’llāh bin Ebī Rāfi‘ ḥazretleri [187^b] buyurur ki Ḥazret-i Fāṭımanıñ ḳabri Dār-ı ‘Aḳīl ile Ubey dārınıñ meyānında olan zuḳaḳ maḥrecindedir. Ve İsmā’il ḥazretleri pederiniñ işāret eylediği mekāndan ḳıyās idüp Dār-ı ‘Aḳīlde olan Ḳunāt ile ḳabr-i Fāṭımanıñ meyānı yigirmi üç zirā’dır ve ‘Abdü’l-‘Azīz bin ‘İmrān ḥazretleri Ḥammād bin ‘İsā ve Ca‘fer bin Muḥammed ve pederinden rivāyet idüp buyurur ki Ḥazret-i ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anh Fāṭımatü’z-Zehrā ḥazretlerini kendi ḥānesine defn eyledi. Mescid-i Şerīfde ve ḳabri hala bāb-ı mescid ‘indinde ve Esmā binti Huneys İbn ‘Abdu’llāh ḥānesiniñ muvācehesindedir. Ve İbn Şeybe ḥazretleri bu ḥadīşin taḡlīṭine zāhib olup sened-i ḥasen ile rivāyet idüp buyurur ki Ḥasan bin ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anhümā vaşıyyet buyurdu ki beni vālidem yanına defn idiñ Ḥazret-i Fāṭıma raḍıya’llāhu ‘anhā ḥazretleriniñ yanına defn olundu. Nübeyh bin Vehbiñ ḥānesiniñ muvācehesinde olan ḥūhānıñ yanında idi. Ḥūḥā ile ḳabriñ meyānında ṭariḳ olup ve ṭariḳıñ vüs‘atı yedi zirā’dır buyurdu. Ve İbn Şeybe ḥazretleri bu rivāyeti irād eyledikten sonra buyurur ki Ebā Ğassān ḥazretleri ‘Abdu’llāh bin İbrāhīm İbn ‘Ubeydu’llāh ḥazretlerinden rivāyet ider ki Ca‘fer bin Muḥammed ḥazretleri buyurur ki Fāṭıma ‘aleyhi’s-selām ḥazretleriniñ ḳabri kendi ḥānesinde idi. ‘Ömer bin ‘Abdü’l-‘Azīz ḥazretleri mescide idḥāl eyledi gice vaḳti defn olduğundan ekşer nāsın ma‘lūmı olmadı. Ve İbn Şeybe ḥazretleri bunıñ reddine işāret idüp buyurur ki Ebū ‘Aşım en-Nebīl ve Kehmes bin Ḥasan ve Büreyd ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Ḥazret-i Fāṭıma raḍıya’llāhu ‘anhā ḥazretleri vefātından yetmiş gün muḳaddem buyurdu ki ben vefāt eylesem ricāl

beni haml idüp götürirler bu celâlet cismim ile nâsdan hayâ iderim Esmâ binti ‘Umeys ve yâhūd Ümmü Seleme hazretleri buyurdu ki diyâr-ı Habeşde bir nesne gördüm aḥşâbdan i‘mâl idüp cenâzeyi derûnına vaz‘ idüp götürirler ismine na‘ş dirler ve anı dört kimse ref‘ ider didikte Hazret-i Fâtıma gâyet pesend idüp mezbûr na‘ş ı yapırdı ibtidâ-i na‘ş ın mücidi budır. Ve rivâyet-i âḥarda daḥi vârid oldu ki Hazret-i Fâtıma Esmâ binti ‘Umeys hazretlerine buyurdu ki baña gâyet kabîḥ görünür nisâlar [188^a] vefâtında ricâller götürirler. Ve üzerlerine setr olunmak için nesne olmayup cevâriḥleri müşâhede olunur. Esmâ hazretleri buyurur ki diyâr-ı Habeşde nisvânlar üzerine cevâriḥlerini setr için ve hem ricâlden fark için bir nesne vâz‘ ider gâyet esterdir buyurdıkda cerîd taleb idüp kafes-vârî bir mürtefi‘ nesne i‘mâl idüp Hazret-i Fâtıma gördükde gâyet memnûn olup vefâtımdan soñra bunu benim üzerime vaz‘ idîñ deyü emr eyledi. Hâlâ ehl-i ḥarameyn nisvânları üzerine vaz‘ iderler. Bu İbn Şeybe hazretlerinin irâdına şüreti redd bu olsa da câyizdir zîrâ vârid oldu ki ehl-i beytiñ kabir-i şerîfleri yanında bir mermer tâş bulunup üzerinde hâzâ kabrû Fâtıma binti Rasûla’llâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem seyyidetü nisâ’e’l-âlemîn ve kabri Ḥasan bin ‘Alî ve ‘Alî bin el-Ḥüseyn bin ‘Alî ve kabri Muḥammed bin ‘Alî ve kabri Ca‘fer bin ‘aleyhi’s-selâm deyü yazılmışdır. Ve şeyḥ Ebu’l-‘Abbâs Mursî hazretlerinden menkûldır ki kabir-i ‘Abbâsîñ kıble cānibinde vâkıf olup seyyidetü nisâ’ü’l-ehli’l-cenneti Fâtımâtü’z-Zehrâ hazretlerine selâm viridi. Kabir-i şerîf-i enver-i Fâtıma raḍıya’llâhu ‘anhâ ol cihette olduğunu keşf ile mâ‘lûm olduğunu ḥaber virmiş. Bi’t-tekrâr İbn Şeybe hazretleri rivâyetinde Esmâ binti ‘Umeys raḍıya’llâhu ‘anhâ hazretleri buyurdu ki Hazret-i Fâtıma irtihâl-i dâr-ı beḳâ buyurdukda ben ve ‘Ali bin Ebâ Ṭâlib raḍıya’llâhu ‘anh hazretleri ḡasl eyledik. Ve Beyḥakî isnâd-ı ḥasen ile Esmâ binti ‘Umeys hazretleri buyurdu ki Hazret-i Fâtıma vaşıyyet eyledi ki beni sen ve ‘Alî ḡasl idîñ deyü vefâtından soñra ikimiz ḡasl eyledik. Ve İbn Şeybe hazretleri buyurur ki bu rivâyetinde naẓar vardır zîrâ ol vâkt Esmâ hazretleri Ebâ Bekr eṣ-Şiddîḳ raḍıya’llâhu ‘anh hazretlerinin yanında idi. Ve Ebâ Bekr hazretlerinin vefât-ı Fâtımadan ḥaberdâr olmayup ‘Alî raḍıya’llâhu ‘anh hazretleri gice vâkti defn eylediği Buḥârîde şâbittir. Ve Esmâ hazretleri ḡasl eylesün Ebâ Bekriñ ḥaberi olmasun ehlî iken mümkün degildir bu ihtilâfa cevâb ihtimâldir Ebâ Bekr hazretlerinin ḥaberi olsun. Lâkin Hazret-i ‘Alî ḡaraẓını icrâ itsün deyü ri‘âyete ketm idüp ḥaberi olduğın izḥâr itmemiş ola. Ve ḥâfız İbn Ḥacer raḥmetu’llâhi ‘aleyh

hazretleri buyurur ki mümkündür [188^b] Ebā Bekr hazretlerinin haberi olup Hazret-i Murtaẓā beni cinānesine da‘vet ider ümmīdiyle sükūt eylemiş ola. Ve Hazret-i Murtaẓā daḡi ẓan eylemiştir ki Ebā Bekr hazretleri bilā-dā‘vet cenāzeye ḡāzır olur kıyāsiyla haber irsāl itmemiş ola ammā Esmā binti ‘Umeys hazretlerinin ḡadīşinde Hazret-i Fāṭıma kendi nefsinı ḡasl idüp bu ḡaslden şonra ḡaslimi i‘āde etmeyiñ deyü vaşıyyet eyledi didigi rivāyetini ibtāle zāhib olup İbnü’l-Cevzī hazretleri Mevzū‘ātında ĩrād eylemiştir ve Şāḡib-i Tārīḡ hazretleri buyurur ki binti ‘Umeys hazretlerinin cenāze ḡasliniñ vüçübuna ĩrād eylediği delīl ercāḡ ü aḡvādır. Ve ḡadīş-i Şāḡihde Ebā Bekr hazretlerinin haberi olmadı deyü rivāyet yokdır bel Hazret-i Murtaẓā haber virmediler. Ve rivāyet-i āḡarda vārid oldu ki Hazret-i Fāṭıma raḡıya’llāhu ‘anhā hazretleri Esmā binti ‘Umeys vaşıyyet eyledi ki ben vefāt eyledigimde sen ve Murtaẓā hazretleri beni ḡasl idiñ ve bir kimseyi üzerime duḡūle ruḡṣat vermeyiñ buyurmuş idi. Vefātından şonra ‘Ā’işe raḡıya’llāhu ‘anhā hazretleri teşrīf idüp Esmā hazretleri Hazret-i ‘Ā’işeyi duḡūlden men‘ eyledi. Hazret-i ‘Ā’işe infī‘āl idüp Ebā Bekr hazretlerine şikāyet eyledi. Beni Esmā hazretleri Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ kerīme-i muḡteremeleriniñ üzerine duḡūlden men‘ eyledi ve bir ‘arūs hevdeci gibi bir nesne ĩcād eylemiş anı cenāzesiniñ üzerine vaẓ‘ idecekdir buyurdı. Ebā Bekr raḡıya’llāhu ‘anh hazretleri ḡapuya teşrīd idüp yā Esmā ne sebebden ezvāc-ı tāḡirātı Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ kerīme-i muḡteremeleriniñ üzerine duḡūlden men‘ eylediñ ve ‘arūs hevdeci gibi bir nesne ĩcād idüp cenāzeniñ üzerine vaẓ‘ itmekligi murād idermişsin buyurduḡda Esmā hazretleri buyurdılar ki gendüleri ḡayātında vaşıyyet eyledi. Bir eḡad benim üzerime dāḡil olmasun deyü ve benim ĩcād eyledigim nesneyi kendi ḡayātında gördüler ve üzerime vaẓ‘ eyle deyü vaşıyyet buyurdılar didikde Hazret-i Ebā Bekr raḡıya’llāhu ‘anh buyurdı ki her ne vaşıyyet eylediyse icrā idiñ deyü emr idüp ‘avdet eyledi. Şonra Hazret-i Esmā ve Hazret-i ‘Alī raḡıya’llāhu ‘anhümā hazretleri ḡasl idüp na‘şa vaẓ‘ idüp üzerine [189^a] mezbūr setreyi vaẓ‘ eylediler. İbtidā na‘şa vaẓ‘ olunan Hazret-i Fāṭıma raḡıya’llāhu ‘anhā hazretleridir. Ve İbn ‘Abdi’l-Berr hazretleri buyurur ki nisā’-i İslāmdan ber-minvāl-i meşrūḡ nefsinı setr iden ibtidā Fāṭıma raḡıya’llāhu ‘anhā şonra Zeyneb binti Caḡş hazretleri setr eyledi. Hazret-i Fāṭıma raḡıya’llāhu ‘anhā hazretleri tārīḡ-i hicretiñ on birinci senesi māl-i Ramaẓanıñ yigirmi yedisinde yevmü’s-selāse vefāt eylediler ve

işâret vardır ki Murtaẓâ Һazretleri gice defn eyledi intehâ. Şâhib-i Târîh Һazretleri buyurur ki ihtimâldir Һazret-i Fâtımanıñ bu kadar tesettürde mübâlağa itmeden murâdı Ebâ Bekr Һazretleriniñ haberi olmasun deyü bu rivayet dağı Bâķî' de defn olduğunu te'yîd ider. Ve dağı İbn Zebbâle Һazretleriniñ bu rivâyetleri ĩrâdden muķtezî Bâķî' de defn olduğunu işbât itmekdir. Ve Mes'ûdî Һazretleri Rûhü'z-Zeheb nâm kitâbında Ebâ 'Abdu'llâh Ca'fer bin Muḥammed bin 'Alî bin el-Ḥüseyn bin 'Alî raḍıya'llâhu 'anhüm Һazretleri yüz kırk sekiz târîhinde vefât idüp Bâķî' de pederi ve ceddî ile defn olundu. Bâķî' de mevcûd olan mevzî' de Һapularınıñ üzerinde bir mermer taş üstüne bismi'llâhi'r-râḥmâni'r-rahîm el-ḥamdü li'llâh seyyide'l-ümemi ve muḥyi'z-zimemi hâzâ kabrû Fâtıma binti Rasûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem seyyidetü nisâ'e'l-âlemin. Ve kabr-i Ḥasan bin 'Alî ve 'Alî bin el-Ḥüseyn bin 'Alî ve kabr-i Muḥammed bin 'Alî ve Ca'fer bin Muḥammed 'aleyhimü's-selâm intehâ. Bu târîhiñ zuhûru üç yüz otuz iki târîhinde idi. Bundan aḳdem kabr-i Faṭıma ve ḡayrıları ma'lûm olmamak ĩcâb ider. Zîrâ muḳaddem ḳubûr üzerinde binâ ve kerpiç yok idi. Ḳubûr-ı ehl-i beytiñ muḳaddem mu'ayyen ve ma'lûm olunmadığı ḳadîmen ve ḥadişen vülâtiñ 'adâvetleri ehl-i beyte zâhir olduğudur. Ḥattâ Mes'ûdî Һazretleri zıkr ider ki iki yüz otuz altı senesinde Mütevekkil ma'rûf olan Zeyric nâm kimseye emr idüp Ḥüseyn bin 'Alî raḍıya'llâhu 'anhümâ Һazretleriniñ kabr-i sa'âdetlerin hedm ü ḥarâb idüp âşârını ḳoymadı tâ laḥde ḳadar vâşıl oldılar bir eşer bulmadı. Ve bundan mâ'adâ ehl-i beyte gerek ḥayyen ve gerek meyyiten envâ' ezâ vü cefâ iderler idi tâ Müstanşır ḥalîfe olana ḳadar anlarıñ 'uḳûbetlerinden ḥavf olunur intehâ Telḥîş [189^b] rivâyât-ı mâ-yetekaddem Fâtıma raḍıya'llâhu 'anhâ Һazretleriniñ mu'temed olan kabr-i enverleri Bâķî' de oḒlu Ḥasan Һazretleriniñ kabriniñ yanındadır. Ve ba'zıları iki ḳavl ĩrâd eylediler ḳavliñ biri Mescid-i Şerîfde kendi ḥânesindedir. Ve biri dağı Mescid-i Şerîfde Esmâ binti Ḥüseyn Һazretleriniñ bâbınıñ muvâcehesinde bâb-ı nisâniñ şâmındadır bu ḡâyet ba'îd ü merdûddur. Ve dağı İbn Cemâ'a Һazretleri iki ḳavl ĩrâd eylemişdir biri Ravzada imâmın muşallâsınıñ önünde olan şandûḳ mevzî'indedir bu ḳavl ziyâde-i eb'ad u aḒrebdir. Ve Şâhib-i Târîh Һazretleri buyurur ki bu ḳavle vuḳûf-i kesb itmedim ne delîl ile ĩrâd eylemiş. Ve ikinci ḳavl Bâķî' de Fâtıma raḍıya'llâhu 'anhâ Һazretlerine mensûb olan mescidedir. Ya'nî 'Abbâs raḍıya'llâhu 'anh Һazretleriniñ ḳubbesine ḳarîb cihet-i ḳıblededir. Ve İmâm Ēazâlî 'aleyhi rahmetü'l-bârî Һazretleri ziyâret-i Bâķî' den 'add idüp

müsteḥabb olan her şabāḥ Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize selām virdikden soñra Bāḳī'a varup ḳubūrleri ziyāret idüp Ḥāzret-i Ḥasan raḍıya'llāhu 'anh ḥāzretlerini ziyāret idüp Fāṭıma raḍıya'llāhu 'anhā ḥāzretleriniñ mescidinde namāz ḳılına ḥalā beytū'l-hüzn dimekle ma' rüfdır. Zirā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz irtihāl-i dār-ı beḳā buyurdıḳda Fāṭıma raḍıya'llāhu 'anhā ḥāzretleri eyyām-ı hüznünde bu mescidde iḳāmet buyurdılar lākin defnini zıkr eylemedi intehā.Rivāyet olunur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ benāt-ı ṭāhirātınıñ biri Zeyneb ve biri Ruḳıyye ve biri Ümmü Ḳülşüm ve biri Fātımātü'z-Zehrā raḍıya'llāhu 'anhünne cümlesiniñ aşḡarı Fāṭıma raḍıya'llāhu 'anhā idi. Bunlarıñ ḳabrleri ' indinde du' ā müstecābdır ḡaflet olunmıya. Zīrā ehl-i beyt server-i enāmdır. Anlara tevessül iden kimse maḥrūm olmaz. Şi'r

İleyküm küllü mekrumetin tü'evvelü

Fe-küllü muşībetin biküm tehünü

Kefāküm yā ehīle'l-beyti faḥran

'Uluvvühu zirvetü'l-'ulyā 'i ' izzen

Ve entüm li'l-'ulā ḥaḳḳan usülü

Ve küllü melemmetin biküm tezülü

Sivāküm lā yekūnu lehū vuşülü

Ḥadīcetün ümmüküm ve ebun Rasülü

[190^a]

Fe-keyfe yenālū mecdüküm sivāküm

İze'f-teḡara'l-enāmu bi-medḡi ḳavmin

Ve entüm Rabbünā eṣnā ' aleyküm

Fe-entüm melce'ü'l-lācīne zühḡran

Ve izā küntüm ħiyāra'l-ħalkı tırran

Benātü'l-Muṣṭafā ennī 'ubeydün

Fe-ķülū merħaben ennā ķubılñā

Bi-sūħın lā yezālū li-küllı 'ātin

Ve kūnū āyine bi-küllı faẓlin

'Aleyķüm dā'imen ṣallı ilāhı

Ve mā hebbet ṣabe'l-esħāri ev mā

Yemīnen mālehüm fıhi ħuṣūlün

Fe-medħu'l-ħalkı leyse bihı eķülū

Fe-fi't-tenzili medeħakümū cezıl

Fe-men vāfā yüvāfıhi'l-ķabülū

Bi-ħizmetiküm teṣarrefe Cibrilū

Bi-ħıṭati vüddiküm ennı tezılün

Muħıbbınā fe-ṭıbū yā nezülū

Yehnā fe-ebṣırū ṭābe'l-meķilū

Bihi'l-müznü'r-rızā dūmen hüṭülū

Ve sellim küllemā ğaṣnun yemilū

Leyālī feyzüküm fınā teħülū

Ehl-i beyt-i Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ feẓā'iliniñ nihāyeti yoķdır. Teberruken ķatre-i mine'l-baħr u zerre-i mine's-ṣems ĩrād idelim. Fā'idetün tāmmetün ve nāfi'atühu 'āmmetün. Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdılar. *Elā inne 'aybeti ve ķerṣi ehlü beyti ve'l-enṣāru feķbelū*

min maḥsenihim ve tecāvezū ‘an mesī’ihim. Bir gün Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem ḥuṭbede buyurdılar ki ben sizlere iki nesne terk iderim. Biri Kitābu’llāh nūr u hidāyet anda mevcūddır. Ve biri ehl-i beytimdir *ezḡurkūmu’llāh fī ehli beyti* deyü üç def’a tekrār buyurdılar. Ve daḡi Zeyd bin Erḡam ḡazretleriñden şordılar ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ehl-i beyti kimdir ezvāc-ı ṡāhirāt degil midir buyurdılar ki nisālarından şadaḡa ḡarām olan ehl-i beytten ma’dūddır. Ve ehl-i beytten şadaḡa ḡarām olan nisālarından şoñra evlād-ı ‘Alī ve evlād-ı ‘Aḡl ve evlād-ı Ca’fer ve evlād-ı ‘Abbās raḡıya’llāhu ‘anhüm ecma’īn. Ve nefe’ane’llāhu Te’ālā bi- beraketihim. Şoñra didiler ki bu şüretde cümlesine şadaḡa ḡarām olan ve cümlesi ehl-i beytten bir mertebede olmak fehm olunur. Buyurdi ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdi ki ben da’vet olundım icābet eyledim ve sizlere iki şēaleyn terk eyledim biri birinden ekeddir. [190^b] Biri Kitābu’llāh ‘azze ve celle. Ve biri ehl-i beytimdir bunlar birbirinden müteferriḡ olmazlar ḡattā ḡavza baña gelür. *Ve se’eltü rabbī zālīke felā teḡaddimūhümā fe-tehlikū ve lā tuḡaşşirū ‘anhümā fe-tehlikū ve lā tu’allimūhüm fe-innehüm e’lemū minkūm.* Bu ḡadīs-i şerīfi yigirmi şaḡābeden ziyāde rivāyet eyledi Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bunlara şēaleyn tesmiye buyurması ḡadr u rif’at şānlarına ta’zīmen. Ve yāḡūd muḡtezālarınca ‘amel itmek vācib olup kemāl-i meretebe ḡuḡūkların edā itmek ḡāyet şaḡīl olduğundan. Zīrā Mevlā-yı Müte’āl ḡazretleri *innā senulḡī ‘aleyke ḡavlen şaḡīlān* buyurdi. Ve ins ü cinn daḡi şēaleyn tesmiyesi ḡuṡṡānū’l-arz olup ve sā’ir ḡayevāndan temyīz içün ve ehl-i beyt-i nübüvve ri’āyet u ḡürmet ve mezīd-i iḡsān u iḡrām ve ḡuḡūḡ-ı vācibelerin edā itmek herkese vācibdir. Zīrā anlar rūy-ı zemīnde faḡr u neseb ü ḡaseb cihetinden eşref-i büyütdır. ḡuḡuşān nebeviyyeye müttebi’ olurlar ise selef-i ensābları olduğı gibi. ḡazret-i ‘Abbās ve evlādları ve Murtaḡā ve evlādları ve Ca’fer ve evlādları ve ehl-i beytleri gibi riḡvanu’llāhi te’ālā ‘aleyhim ecma’īn. Ve Müslimde vārid oldı ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḡahr-i sa’ādetlerinde siyāḡ şa’rdan bürd-i şerīf olup ḡazret-i ḡasan teşrīf eyledi taḡt-ı bürde idḡāl eyledi. ḡazret-i ḡüseyn teşrīf eyledi anı daḡi idḡāl eyledi. ḡazret-i Fāṡıma geldi anı daḡi idḡāl eyledi. Raḡıya’llāhu ‘anhüm ecma’īn. Şoñra *İnnemā yurīdu’llāḡu li-yuḡḡhibe ‘ankūmu’r-ricse ehle’l-beyti ve yuṡahḡirekūm taḡḡirān* āyet-i kerīmesini tilāvet buyurdi. Ve bir rivāyetde *‘Allāḡümme ḡā’ulā’i ehl-i beyti* buyurdi. Ve Ümmü

Seleme Һazretleri buyurdu ki ve ene yā Rasūla'llāh *ve enti min ehle'l-beyti* buyurdu. Vā'il Һazretleri daĥi ve ene yā Rasūla'llāh didi *ve ente min ehli* buyurdu. Ve rivāyet-i āĥarda vārid oldu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Һazret-i Murtaẓā' buyırdı ki Selmān bizden ve ehl-i beytdendir nāşiĥdir kendi nefsiñ içün yār ittiĥāẓ eyle buyurup ehl-i beytden ta'dād buyurdu kemāl-i şıdk [u] maĥabbetinden ve 'aẓīm ħurbiyyetinden bu rütbe-i vālāya nā'il oldu. Ve Ebā Sa'id el- Ĥudrī rađıya'llāhu 'anh Һazretleri buyurur ki ĥaĥlarında āyet nāzil olan ve āyetden murād Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [191^a] efendimiz ve 'Alī ve Fāṭıma ve evlādları rađıya'llāhu 'anhüm Һazretleridir. Ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ 'ammisi 'Abbās ve evlādlarına şāmildir. Zīrā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *yā rabbī ḥāẓā 'ammī ve şınvü ebī ve ḥā'ulā'ī ehli beytī* buyurdu. Ve bir rivāyetde Ümmü Seleme daĥi ilticā eyledikde *ve enti ey min ehli'l-beyti'l-āmmi* buyurdu. Ve rivāyet-i āĥarda *yā rabbī ḥāẓā 'ammī ve şınvü ebī ve ḥā'ulā'ī ehli beytī fe'sturhüm mine'n-nāri ke-setrī iyyāhüm bi-melātī* buyurduĥda cüdrān-ı ḥāneden āmin āmin āmin şadāsı istimā' olundu. Ve Beyḥaķi rivāyetinde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki bir ħul mü'min-i kāmil ile mü'min olmaz beni kendi nefsinden ziyāde maĥabbet itmedikce ve ehl-i beytime kendi ehl-i beytinden ziyāde maĥabbet itmedikce ve benim zāt-ı ħudsime kendi zātından ziyāde maĥabbet itmedikce. Ve daĥi Һazret-i 'Abbās rađıya'llāhu 'anh Һazretleri bir gün Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimize buyurdu ki yā Rasūla'llāh Ķureyş birbirlerine mülāķi olduĥda beşāset vüĥhla mülāķi olup birbirlerine izĥār-ı maĥabbet iderler ve bizim ile görüşseler ol beşāset-i vüĥh anlarda zāhir olmaz. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu ħavli istimā' eyledikde şiddet [u] ģaẓab ṭārī olup buyurdu ki *velleẓī nefsi bi-yedihi lā yedĥulü ħalbe ricālin el-imānū ḥatta yuĥibbeküm Allāhü ve Rasūlihi*. Ve daĥi İbn Māce rivāyetinde İbn 'Abbās rađıya'llāhu 'anhümā Һazretleri buyırdı ki Ķureyş bir maĥalde şöĥbet iderken mülāķi olsa idik bizi gördüklerinde sukūt olurlar idi. Bunu Server-i Enām efendimize ĥaber virdik buyurdu ki *mā bālu aĥvāmin yeteĥaddeşüne fe-izā ra'evü'r-ricāle min ehli beytī ḥaṭa'ū ḥadıṣehüm va'llāhi lā yedĥulü ħalbe ricālin el-īmānū ḥatta yuĥibbehüm ve lī-ḥarābetihim minnī*. Bir gün Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz pür-ģaẓab teşrif buyurup munir-i 'ālilerine şu'ūd buyurdılar. Mevlā-yı Müte'al Һazretlerine ĥamd ü

şenâdan sonra ba'zı kimseler benim ehl-i beytime ezâ vü cefâ iderler imiş nefsü nefis-i Muhammediyyem yed-i kudretinde olan Mevlâ-yı Müte'âl hazretlerine kasem iderim ki bir kıl mü'min olmaz hattâ baña maḥabbet itmedikce ve baña maḥabbeti [191^b] evlâdına muḥabbetdir buyurdu. Ve rivâyet-i âḥarda benim şefâ'atime nâ'il olmaz illâ qarâbetime muḥabbet itmekle olur buyurdu. Ve rivâyet-i âḥarda ba'zı kimseler baña nesebim ve zevî rahmim ile ezâ iderler bir kimse baña ezâ itmiş olsa Mevlâ-yı Müte'âl hazretlerine ezâ itmiş olur buyurdu. Bir gün Rasûl-i Ekrem şalla'llahu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mürtezâ hazretlerine buyurdu ki sen ve şî'añ ve ehl-i beytiñ ve muḥibbleriñ eger aşḥâbıma daḥl idüp ehl-i bid'atdan olmaz ise ḥavz-ı kevşer üzerine yüzleri beyâz olarak gelürler ve a'dâlarıñız teşne-gân-ı rûsiyâh olarak ḥaşr olurlar. Mevlâ-yı Müte'âl hazretleri seni ve seniñ evlâd-ı ehl-i beytiñe muḥibb olanları mağfîret eyler buyurdu *'Allâhümme'c'alni min ehli beytihi ve muḥibbihi* âmin. Ve Rasûl-i Ekrem şalla'llahu 'aleyhi ve sellem efendimiz du'âsında *Allâhümme'ğfir li'l-'Abbâs ve li-veledihi mağfîraten zâhiraten bâḥineten lâ yuğâdiru zenben. Allâhümme uḥlufhü fî veledihî*. Ve bu du'â gibi enşâr ve evlâdlarına ve evlâd-ı evlâdlarına ve muḥibblerine du'â buyurdu. Ve ḥadîs-i Ṭaberîde ehl-i beyte muḥibb olmaz illâ mü'mîn-i takî ve ehl-i beyte bugz itmez illâ münâfiḳ u şaḳî deyü buyurdu. Ḥadîs-i Deylemîde buyurdu ki bir kimse Allâha muḥibb olursa Kır'âna muḥibb olur ve bir kimse Kır'âna muḥibb olursa baña muḥibb olur ve bir kimse baña muḥibb olursa benim aşḥâbımı ve qarâbetimi sever ve bir kimse ehl-i beytime bugz iderse benim şefâ'atimden mahrûm olur. Ve İbnü'l-Cevzî hazretleri buyurur ki ḥadîşinde evlâd-ı Rasûlullâha bir gün muḥabbet bir senelik 'ibâdetden efdâldir. Ve ehl-i beyte muḥabbet yedi batna kadar nâfi'dir. Ve Ḥâfız es-Seḥâvî hazretleri sened-i şaḥîh ile irâd idüp buyurur ki Rasûl-i ekrem şalla'llahu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki ben bir şecere-i ṭayyibe-i mübârekim ve Fâtıma ḥamelimdir ve Ḥasan ve Hüseyin şemeremdir. Ve benim ehl-i beytime muḥibb olanlar cennetde evrâḳlarıdır ḥaḳkan ḥaḳkan deyü tekrâr buyurdu. Ve ḥadîs-i âḥerde vârid oldu ki bir kimse ehl-i beyte muḥibb olduğu ḥâlde vefât eylese şehîd ü mağfûr u tâ'ib ve kemâl-i imân ile vefât idüp ve melekü'l-mevt cennet ile tebşîr idüp ve münker ü nekîr 'arûs-i leyle-i zifâfda ḥânesine getürür gibi zînet ü ikrâm ü 'izâz ile getürüp ve cennetden ânıñ-çün iki pençere ḳabrine küşâde [192^a] olur ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at üzere vefât iderse bu şüretde Revâfîzler ḥâricinde ḳâlur ki ehl-i sünnet

degildirler. Ve bir kimse ehl-i beyte bâğiz olduğu hâlde vefât eylese yevm-i kıyâmetde meydân-ı ‘araşâta gelür cebhesinde âyisün min rahmeti’llâh yazılmış. Ne‘üzü bi’llâhi min hâzâ. Ve daği Hafız bin Haceriñ Lâ’ihasında olan hadîs budır efendimiz buyurdu ki bir kimse beni ve ehl-i beytimi kalbi ile muhabbet ve lisân u yedi ile i‘ânet iderse ben ve ol kimse a‘lâ-yı ‘illiyînde ber-â-ber oluruz. Ve bir kimse kalbi ile muhabbet ve lisân ile i‘ânet idüp yediyle mu‘âvenet itmez ise bir derec esfelde olur. Ve bir kimse kalbi ile muhabbet idüp lisân u yediyle mu‘âvenet itmez ise ikinci dereceden bir derece esfelde olur. Ve Taberânî ve İbnü’s-Şeyh hâzerâtı rivâyetinde Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurur ki bir kimse üç nesneyi hıfz idüp hakkında ri‘âyet ü hürmet iderse Mevlâ-yı Mûte‘âl hâzetleri dîn ü dünyâsını hıfz ider. Eger hıfz itmez ise Hüdâ-yı Te‘âlâ ol kimseniñ dîn ü dünyâsını hıfz itmez buyurdıkda nedir deyü şordılar sa‘âdetle buyurdu ki hürmetü’l-İslâm ve baña hürmet ve benim erhâmıma hürmet ve bir kimse ehl-i beyte ve enşâra ve ‘araba hürmet ü ri‘âyet itmez ise şu üç şeyden biri olur yâ münâfıkdır veyâ veled-i zinâdır ve yâhud vâlide tuhrîñ ğayrında hâmile olmuş olur. Ve ehl-i beytiñ üzerine şalât itmek meşrû‘iyyeti Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden şordılar ki yâ Rasûla’llâh siziñ ve ehl-i beytiñiz üzerine ne güne şalât idelim buyurdu ki böyle şalât idiñ. ‘Allâhümme şalli ‘alâ Muhammedin ve ‘alâ ‘âli Muhammedin kemâ şalleyste ‘alâ İbrâhîme ve ‘alâ ‘âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîdün. Vâsile radıya’llâhu ‘anh hâzetleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhü ‘aleyhi ve sellem efendimiz Fâtıma ve ‘Alî ve Hasan ve Hüseyin radıya’llâhu ‘anhüm hâzerâtlarını câme-i sa‘âdetleriniñ altına cem‘ buyurdıkda *Allâhümme kad ce‘alte şalavâtike ve mağfirateke ve rıdvâneke ‘alâ ‘İbrâhîme ve ‘alâ âli İbrâhîm innehüm minnî ve ene minhüm fe’c‘al şalavâtike ve rahmeteke ve mağfirateke ve rıdvâneke ‘aleyye ve ‘aleyhim* deyü du‘â buyurdıkda ben kapuda vâkıf olurdım bi-ebî ve ümmî ente yâ Rasûla’llâh ve ene didim buyurdu ki ‘allâhümme ve ‘ala [192^b] Vâsilete buyurdu. Mevlâ-yı Mûte‘âl hâzetleri Fâtıma ve evlâdını nârdan maşûn eylediği şâbittir. Bir gün Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Murtezâ hâzetlerine buyurdu ki dört kimsedir ki ibtidâ cennete dâhil olur. Ben ve sen ve Hasan ve Hüseyin ve evlâdlarımız arhamızda ve evvâclarımız evlâdlarımızıñ verâ’sında ve akrabâ-yı ta‘allukâtımız şâğ u şolda cinân-ı ‘âliyyeye dâhil oluruz buyurdu. Ve bir rivâyetde nañnü benü ‘Abdi’l-Muṭṭalib sâdâtu ehli’l-cenneti. Ene ve Hamza ve ‘Alî ve Ca’fer

ve evlād-ı Ebî Tâlib ve Hasan ve Hüseyin ve Mehdi radıya'llāhu 'anhüm. Ve Mevlā-yı Müte'al hazretleri baña va'd eyledi ehl-i beytimden bir kimse vahdāniyeti ikrār eylese 'azāb bıyurmiya. Ve hadiṣ-i āherde ibtidā ahvāzıma ehl-i beytim gelür şöıra muhibblerim gelür buyurdi. Ve daḡi rivāyet olunur ki bir gün 'Abdullāh bin Hasan radıya'llāhu 'anh hazretleri 'Ömer bin 'Abdü'l-'Aziziñ huzūrına bir hācet için teşrif idüp 'Ömer bin 'Abdü'l-'Aziz hazretleri buyurdi ki bundan şöıra bir hıdmetiñ zuhūr ider ise baña bir tezkire ile emr eyle zīrā ben Mevlā-yı Müte'al hazretlerinden hayā iderim ben seni kapumda gördükce deyü ricā eyledi. Ve Ebū Bekr bin 'Ayyāş hazretleri buyurdi ki eger bir hācet için Ebā Bekr ve 'Ömer ve 'Alī radıya'llāhu 'anhüm hāzerātları baña teşrif itseler ibtidā qarābet-i Rasūl-i Ekrem şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem olmak hasebiyle Murtezā hazretleriñ hācetini revā görüp şöıra Ebā Bekr ve 'Ömer hāzerātlarıñ hācetlerini revā görürüm. Ve Ca'fer bin Süleymān emīr-i Medīne iken İmām Mālik hazretlerini darb-ı şedid ile darb idüp huzūrında bilā 'aql ref' idüp hānesine getürdiler ifākat bulduḡda hāzır olanlara didi ki sizler şahid olıñ beni darb idene helāl eyledim şöıra şordılar ki helāl itmege sebep nedir buyurdi ki havf eyledim ki vefāt eyledigimde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhü 'aleyhi ve sellem efendimize mülākī olurum Cenāb-ı Risālet-Me'abından hayā iderim benim-çün evlādı mu'azzeb ola bināen 'aleyh helāl eyledim deyü buyurdi. Hādīṣ-i āherde vārid oldı ki bir kimse 'Abdü'l-Müttalib evlādına ikrām eylese yāhūd bir ma'rūf eylese ol kendüye dünyāda mükāfāt eylemez ise yārin mahşerde ben mükāfāt iderim buyurdi. Ve dört kimseye yevm-i kıyāmetde şefi' vü müşfi'im buyurdi. Biri evlādıma [193^a] ikrām idene ve biri hācetlerin kazā idene ve biri vaḡt-i şiddetlerinde umūr-ı meşālihlerine sa'y idene ve biri ḡalb u lisān ile muhibb olana 'allāhümme'c'alnī min hāulāi'l-erbe'ati Takıyyü'l-Fāsī hazretleri ba'zı e'immeden hikāyet ider ki ol zātıñ sādāt-ı kirāma derecesiz izhār-ı muhabbete sebep nedir. Buyurdi ki bir kimse var idi Muṡayr dirler idi lākin ehl-i beytden idi. Vefāt idüp namāzını kılmamış zīrā hamāmda la'b u fesād ile meşḡul imiş rü'yāsında Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizi ve Fāṡimatü'z-Zehrā radıya'llāhu 'anhā hazretlerini görüp Zehrā hazretleri andan i'rāz buyurmuşlar. Envā' ricā vü iltimās idüp ḡabāhatini istifsār eylemiş Hāzret-i Fāṡıma buyurmuş ki Muṡayrıñ cenāze namāzını kılmaklıḡı şanıña lāyık görmeyüp ve bize ri'āyet itmediñ didikde bīdār olup min ba'dī ehli beytiñ şālihūn ve tālihūn bu derece muhabbet ider oldı. Ve daḡi hikāyet ider ki Mekke-i

Mükerrermede Ebî Nümeý ibn Ebî Sa'îd Hasan bin 'Alî bin Kâtâde el-Hasenî vefât idüp Şeyh 'Afîfü'd-dîn hazretleri namâzında hazır olmayup rü'yâsında Mescid-i Haramda Fâtıma rağıya'llâhu 'anhâ hazretlerin görüp nâs hıızurına varup fevc fevc selâm virirler idi ve 'Afîfü'd-dîn hazretleri dağı varup üç def'a selâm virüp andan i'râz idüp redd-i selâm buyurmuş. Sebebden su'âl eyledikde buyurmuş ki benim oğlum vefât ider sen namâzında hazır olmazsıñ kabağatını mu'terif olup tâ'ib ü müsteğfir olmuş. Tağıyyi'l-Mađrizî hazretleri Ya'kûb el-Mađribî hazretlerinden hikâyet ider ki Ya'kûb hazretleri Medîne-i Münevverede sekiz yüz on yedi târîhinde Şeyh 'Âbid Muhammed el-Fârisî hazretleri ile ikisi Ravzada câlis iken Şeyh 'Âbid hazretleri buyurmuş ki ben Medîne'de eşrâf-ı Benî Hüseyini rafzları sebebiyle buğz iderdim. Bir gün müvâcehe-i sa'âdete vardım derûn-ı hücreden ismim ile yâ fûlan bin fûlan seni görürim ki evlâdıma buğz idersin hâşâ yâ Resûla'llâh evlâdınñ ikrâh itmeme fakâat anların ehl-i sünnete ta'assubların görüp ikrâh iderim didim mes'ele-i fıkhiyyeden bir mes'ele şordı veled-i aqq nesebe lâhik olur mı olmaz mı belî yâ Resûla'llâh olur [193^b] didim baña buyurdu ki hazâ veledi aqq. Bundan sonra her ne kadar Benî Hüseyin eşrâfların görsem ikrâmda mübâlağa iderdim buyurdu. Ve Re'îsü's-Şemsü'l 'Amrî hikâyet idüp buyurur ki Cemâl Mađmûd el-'Acemî nâm kimse şahib-i servet ü devlet belde'de muhtesib olup bir gün etbâ' u enşarıyla seyyid 'Abdu'r-Rađman eť-Tabâtabî hazretlerinin bâb-ı sa'âdetlerine varup duğüle istizân eyledi. Seyyid hâneden çıkup muhtesibin hıızurına geldigi-çün ta'zîm ü tekrîm ile derûn-ı hâneye alup muhtesib didi ki yâ seyyidî benim hâlim müşküldür ve ben fenâlaşdım didi. Seyyid hayr ola derdin nedir deyü şordı. Muhtesib didi ki yâ seyyidî dün gice cenâbınız Sulţânü'z-Zahir Berkûk hıızurına teşrif idüp benim üzerime ya'nî benden yukarı mekâna câlis olmuş idin benim hâtırına huťur eyledi ki bu benim fevkime câlis oldu deyü gice olduğda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem efendimizi rü'yâda gördüm buyurdu ki yâ Mađmûd sen veledimin tahtına câlis oldin deyü infi'âl idersin Mađmûd bunu seyyide ifâde eyledikde seyyid buyurdu ki yâ Mevlânâ ben kimim ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem efendimiz beni zıkr ider deyüp bükâ eyledi. Hazır olanlar cümlesi vâfir bükâ idüp sonra du'â taleb idüp revân oldılar. Ve Şekafî bin Fehd el-Hâfız el-Hâşimî el-Mekkî hazretleri hikâye eyledi ki Şerîf 'Akîl hazretleri gice baña gelüp ta'âm taleb eyledi. Yokdır deyü itizâr eyledim Rasûl-i Ekrem şalla'llâhü 'aleyhi ve sellem efendimizi rü'yâda

gördüm benden i‘rāz eylediler didim yā Rasūla’llāh ben seniñ ḥadīṣiñe ḥādimim
benden i‘rāz idersin. Buyurdu ki ben senden niçün i‘rāz itmeyeyim benim oğlum
saña gelüp ta‘ām taleb eyledi sen i‘tizār idüp redd idersin buyurdıkda bīdār oldım
ṣabāḥ vaḳtī ṣerīfiñ ḥuzūrına vardım ‘özü taleb eyledim mümkin miḳdārı hediye
daḥi taḳdīm eyledim buyurdu ve bunıñ emsāli ḥikāyet ü aşār-ı vefīre vārid olmuştır
taṭvīle ḥācet yokdır. Heman lāyık olan ehl-i beytiñ a‘māl [u] ef‘āline nāzar itmeyüp
muḥabbetlerinde bezl cehd-i maḳderet idüp ta‘zīmde noḳṣān itmemekdir. Naḳl olunır
ki enṣārdan bir zāt ḥāl-i tebāḥ bir kimseyi rü’yāsında görüp [194^a] şordı ki Mevlā-yı
Müte‘āl ḥāzretleri saña ne mu‘āmele eyledi ‘afv u maḡfīret ile mu‘āmele eyledi didi
maḡfīretiñe sebep ne oldu didi Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz
ile meyānemizde olan nisbet sebep oldu didi. Şordı ki sen ṣerīflerden misin didi lā
didi çünki ṣerīf degilsin nisbet ne yerden ḥāşıl olur kelpiñ çübāna nisbeti gibidir
benim nisbetim didi fe-efhem. Temme kelāmü’l-Ḥāfīz es-Seḥāvi el-‘Allāme.
Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi‘ a. **Nāzm**

Sāgarı bŷy-ı muḥabbetle bu ḥamem cevelāñ

İderek çıkdı ġaraẓdan būda ḥāl-i mestān

Zevḳ [ü] ṣevḳiyle ḳalem ‘arz-ı ḥulūṣ eyleyerek

Ehl-i beytiñ hele vaṣfın iderek şakk-ı zebān

Anlarıñ mihrine bin cān fedā nezrim olup

Bir cāñım var anlarıñ nezre vefā n’etsem emān

Ehl-i beytiñ mihridir mihmār-ı ĩmān-ı ümem

Āteş-i mihr-i muḥabbet dilim itsün vīrān

‘Aşkî-i bî-çâre dürr-i cûdlarınıñ kıtmîri

İki ‘âlemde İlâhî beni dūr itme hemân

Qabr-i İmâm Hasan ve ber-â-ber defn olanlar beden-i ‘Alî ve ser-i sa‘âdet Hüseyn rağıya’llâhu ‘anhüm beyân olunır. İmâm Hasan rağıya’llâhu ‘anh hazretleri cām-ı zehrî dest-i a‘dādan nūş idüp terk-i fenā ve mülk-i beķâyı ihtiyār idüp vişāl-i cedd-i büzürg-vārî Hābîb-i Kibriyā ‘aleyhi efđalu’s-şalāt ve ezke’t-tahıyyā efendimize teşne olup müstaķzir-i peyk-i ecel iken ‘Ā’işe-i Şiddîka rağıya’llâhu ‘anhā hazretlerine haber irsāl idüp sāye-i cedd-i büzürg-vārında hem-sāye olmasına istizān idüp Hazret-i ‘Ā’işe-i baķr-ı mürüvvet buyurdı ki hānemde bir mekân vardır kendi nefsim içün ise bu gün hazret-i Hasanı nefsimde tercîh iderim ol mekânı aña fedā eyledim buyurdıkda bu kışşayı Benî Ümeyye istimā‘ idüp ol vaķt emîr-i Medîne-i Münevvere Mervān bin Hakem olup Benî Ümeyye cem‘ olup va’llāhi defn olmasun deyü men‘ idüp kıtāla müheyyā oldılar. Hasan rağıya’llâhu ‘anh hazretlerine bu peyām-ı mühiş resîde olduğda ehline haber irsāl idüp benim defnim içün munāza‘a maṭlûbum degildir terk eylesünler ve beni vālidem Fāṭıma rağıya’llâhu ‘anhā hazretleriniñ civārına defn eylesünler deyü buyurdı. **Beyt**

Şulḥdır şān-ı şerîfi istemez aşlā cedel

Āb-ı şulḥiyle muḥammer zāt-ı pāki tā ezel

[194^b] Ve imâm Hüseyn rağıya’llâhu ‘anh hazretleri silāḥ-pūş olup kıtāle kaşd eylemiş iken Ebā Hureyre rağıya’llâhu ‘anh hazretleri istimā‘ idüp ne dimekdir cedd-i pākiniñ yanına defn olunmaķdan men‘ iderler deyüp imâm Hüseyn rağıya’llâhu ‘anh hazretleriniñ ḥuzūrına varup yā Hüseyn İmâm Hasan buyurdı ki eger kıtāl ḥavf olursa beni maķbere-i müslimîne defn idiñ buyurdı. İmâm Hüseyn bu peyāmı istimā‘ buyurdıkda terk-i kıtāl idüp Bakî‘de māderi Fāṭıma rağıya’llâhu ‘anhā hazretleriniñ civārına defn eylediler. **Beyt**

Göster bu kara yüzlüye mihr-i cemāliñi

Yā nūr-ı ‘ayn-ı Fāṭıma yā Hasanü’l-verā

Ve daħi İbnü'n-Neccār ĥazretleri buyurur ki Ĥazret-i Ĥasan rağıya'llāhu 'anhıñ ĥabrinde Zeyne'l-Ābidīn 'Alī bin el-Ĥüseyñ ve Ebū Ca' ferü'l-Bākır ve Muĥammed bin Zeyne'l-Ābidīn ve Ca' ferü's-Şādık ibnü'l Bākır rağıya'llāhu 'anhüm ĥazerātları bu ĥabre defn olunmışlardır Allāhümme'nfa' nā bi-füyüzātim. **Nazm**

Yansun o dil ki yakmaz anı mātem-i Ĥüseyñ

Aķsun o göz ki aķmaya be-her dem belā

Ma' mürdür künişt-i nařārā o sīneden

Bir dil ki anda itmeye zeyne'l-Ābidīn cā

Faĥr-i cihāñ Muĥammed Bākır ki 'ilmle

Olmuş ezelde zīver-şadr 'āle'l-Ābidīn

Miĥrāb-ı dīñ Ca' fer-i Şādık ki şavline

'İlm-i ledünde müctehidīñ eyler iķtidā

Ve daħi Şāĥib-i Tārīĥ ĥazretleri buyurur ki sekiz yüz altmıř tārīĥinde imām Ĥasan ve 'Abbās rađıya'llāhu 'anhümā ĥazerātlarıñ meřhed-i sa'ādetleriniñ ĥıble řarafını ĥafr eylediler bir fıřıyye zāhir oldı. Derūnında aĥřābdan bir tābūt ve tābūt üzerinde bir aĥmer keĥeye müřābih pūřide eřrāfı mīĥ ile muĥakkem olmuř ve mīĥleriñ bařı gümüş gibi beyāz müřāhed olunır idi. Ve eřrāfı aĥcār-ı kebīr ile mebnī ba'zı kimseler müřāhede eyledikde Murtezā ĥazretleriniñ vücūd-ı beĥbūdlarıdır belki bu mekāna naķl olmuřdır didiler va'llāhu a'lem **Nazm**

Şīr [ü] merdāñ-ı Ĥudā ya'ni 'Aliyyü'l-Mürtezā

Cism-i pākin ĥurb-ı Zehrāya idüp naķl-i Ĥudā

İki gevherdir o ber-dürç-i şadefde yakışur

Biridir mihr-i cihân biri meh-i burc-i ‘alâ’

Ve daği Muḥammed bin Sa‘îd ḥazretleri zıkr ider ki imâm Hüseyin raḍıya’llâhu ‘anh ḥazretleri vâdî-i Kerbelâda Yezîd-i pelîd ma‘ rekesinde cām-ı şehâdeti nûş idüp pûse-gâh-ı Ḥabîb-i Kibriyâ âğışte-i ḥâk-i ḥûn. olup ser-i sa‘ âdet nevrestelerin vücûd-ı pür-nûr enverlerinden verd-i nihâl-âsâ cudâ [195^a] idüp Şâma getürdiklerinde Yezîd bî-dîn Medîne-i Münevvereye irsâl idüp ol vaqt ‘ Amr İbn Sa‘îd el-‘ Âş Yezîd tarafından ḥâkim idi. Ser-i sa‘ âdeti kefenleyüp vâlideleriniñ civârına defn olundu. Ol Maḥbûb Kurre-i Ḥabîb-i Kibriyâya Yezîdiñ ezâlarından ehl-i âsmân u zemîn ḥûn-feşân oldılar. Faḳîriñ daği şabr qarârım yed-i ihtiyârımdan firâr idüp muḳâbele-i intikâm bir kaç ebyât bu şaḥîfe-i şadra keşide olup her ne kadar nâ-mevzûn ise ḥâl-i muḥabbet budır ehl-i kemâl ma‘ zûr tutsunlar. Mersiyye-i dil-sûz budır.

Mütûn-ı mâtemi ey dil şürûḥ-ı ‘âşıkân eyle

Perişân kışşasın ḥâlim gibi cem‘ it beyân eyle

Dilâ sen tab‘ -ı Düldül Zü’l-fiḳârın elde ḥâmeñdir

Şitâb it Vâdî-i Ḥaydarda dâmen-der-meyân eyle

Recâ-yı nevḥâ-yı nevḥi sirişk-i mâtem-i çeşmim

O vâdî-yi belâda seyl-i zârıñdan tûfân eyle

Keş-â-keşle çeküp çâk eylegil kâlâ-yı ârâmı

Alup egniñe köhne büriyâ mâtem-nişân eyle

Beyân itsem çıkar bir ra‘ d-ı düd dilde mâtemden

Yağar çarh [u] sipihri bād-ı ‘Ādemden emān eyle

Sükūt olsam eridir şem‘a-veş mihr-i şehīdini

Hemān bir kıatresin deryā-yı ‘ummāndan feşān eyle

La‘īniñ nev-nihālin gelüp dürlü ezāsın yaz

Gül-i ruhsārını hāk itdigi cevır [ü] cefāsın yaz

Ham olsun Kerbelā kāfı gibi kıaddiñ fenā kıldıñ

Metā‘ -ı rūh-ı kevneyn o yerde hāk-i pā kıldıñ

‘Aliyyü’l-Mürtezāniñ naḥl-i ümmīdin virüp bāda

Gülistān-ı vücūd-ı bülbulānın bī-nevā kıldıñ

Harāb itdin kıulüb-ı ehl-i beyti seng-i mātemle

Çerāğın tu‘me-i mikrāz-ı tīg-i Kerbelā kıldıñ

Resūl-i Müctebāniñ pūse-gāhıñ gark-ı hūn itdiñ

Şehīd-i şerbet-i şimşīr-i zehri nā-revā kıldıñ

Ser-i nevrestesin ğaltān idüp çevgān-ı cevriñle

Zemīni lāle-gūn itdiñ be zālīm çok cefā kıldıñ

Gülistān-ı cināna bād-ı şarşar irdi ol yerde

Ḥazāna uğradup nevrüz eyyāmın şitā' kıldıñ

İki tāk eylediñ gerdün-ı çarhı tır-i qahrıñla

Kemān-keş oldıgıñ yetmez mi tır-i nevk-i zehriñle

Ne yerdir kim cihāna neşr-i ğam bir cā-yı nekbetdir

Ne gündür 'īdini mātem iden bir māh-ı hayretdir

Pişürsün kanla 'āşüremi māh-ı Muḥarremde

Helāl olsun içenlerden bu şerbet özge şerbetdir

Kitāb-ı bend-i zevkı çekdi çāk itdi bu 'ālemden

Surāḥ-ı kevşer zehr-ile pür itmek ne ḥāletdir

Kitābım dil şarāb olsun sirişkim ehl-i 'āşüre

Dolansun dīde sākī kāse ḥūn birle nevbetdir

Benim meydānıma cān-bāz olan gelsün bu mātemde

Şehīdin 'aşkına kânlar tükürsem de şehādetdir

[195^b] Kān içsem şu yerine teşne-dil cānlar fedā itsem

O zāt-ı pāklardan bendeye mīrās kısmetdir

Sütün-ı saķf-ı ‘arş olsun benim dūd-ı nihān ğayrı

Yapışsun dāmen-i ‘arşa gören kerrūbiyan ğayrı

Şehīdān kânıdır kim rū-yı şems-i lāle-gün itdi

Ser-i sevdā-yı hicrānı bu çarhı bī-sukūn itdi

Ne itdi āsiyāb-ı dest-i kahrı tu‘ me-i tīgı

Vücūd-ı gendümi mīzāb-ı cevre koydı un itdi

Benim bārān-ı eşk-i mātem-i zehr ile seyl-ābım

Buḥūrı telḥ idüp arzıña mecrā-yı ‘uyūn itdi

Vücūd-ı nāzenīn nev-resi maḥbūb-ı Sübhānī

Zaḥim-nāk eyleyüp zālīm ecel cāmını ḥūn itdi

Yeter keşf itme şā‘ir kışsa-i şāh-ı şehīdānı

Anıñ bū-yı firākı nice ‘āķıllar cünūn itdi

Duyanlar mātem-i nazmım vedā‘ eyler hemān cāndan

Meger mersiyyeñ ey ‘Aşķī yazılmış pūr-siyāh kandan

Fehvâsı ehl-i beyte itdiği ezâyı devr-i Âdemden bu âna kadar bir millet itmeyüp ve revâ görmemiştir hazeluhumu'llâh. Ve daği İbn Ebî Dînâr hazretleri zıkr ider ki imâm Hüseyin hazretlerinin ser-i sa'âdetini Yezîdîñ hizânesinde bulunup kefen ile Şâmda Bâb-ı Ferâdis 'indinde defn olundu dirler. Ve bunlardan mâ-'adâ rivâyetler daği vârid olmuştır be's yokdır zâyirîn bu mekâna gelüp ziyâret eyledikde anlara daği selâm virüp du'â eylesün va'llâhu 'alem **Qabr-i seyyidünâ 'Abbâs bin 'Abdu'l-Muṭṭalib raḍıya'llâhu 'anh.** İbn Şeybe hazretleri Ebî Ğassân hazretlerinden naql ider ki 'Abdu'l-'Azîz hazretleri buyurdu ki 'Abbâs bin 'Abdu'l-Muṭṭalib raḍıya'llâhu 'anh hazretleri Fâtıma binti Esed raḍıya'llâhu 'anhâ hazretlerinin qabriniñ civârına Benî Hâşim maqâbiriniñ ibtidâsına Dâr-ı 'Aqılde defn olundu dirler. Ve Mescid-i Hüzn qabr-i sa'âdetiniñ muqâbilinde binâ olundu dirler. Ve rivâyet-i âḡarda Baḡî' iñ vasaṭına defn olundu dirler. **Qabr-i Şafıyye binti 'Abdu'l-Muṭṭalib raḍıya'llâhu 'anhâ.** İbn Şeybe hazretleri rivâyetinde buyurur ki Hazret-i Şafıyye raḍıya'llâhu 'anhâ irtihâl-i dâr-ı beḡa buyurdıkda Baḡî' a ḡurûc idecek zuḡâkıñ âḡirinde Muḡîre bin Şu'be ḡânesiniñ ḡapusu civârına defn olundu. 'Aşḡî dir ki bu ta'rîfe göre bizim vaḡtimizde bâb-ı Baḡî' den çıkdıkda şol ṭarafda yalnız bir ḡubbedir andan mâ-'adâ ol maḡalde ḡubbe yokdır intehâ. **Qabr-i Ebî Süfyân bin el-Ḥâriş bin 'Abdu'l-Muṭṭalib raḍıya'llâhu 'anh.** Ba'zılar 'Aqıl hazretlerinin qabrinde birâder-zâdesi 'Abdullâh bin Ca'fer raḍıya'llâhu 'anhüm ḡazerâtlarıyla [196^a] ber-â-berdir didiler. Ve İbn Şeybe hazretleri buyurdu ki 'Abdu'l-'Azîz hazretleri buyurdu ki baña bâliḡ olan budır ki bir gün 'Aqıl bin Ebî Ṭalib raḍıya'llâhu 'anh hazretleri Ebâ Süfyân bin Ḥâriş hazretlerin Baḡî' de görüb saḡ ve şol cevelân idüp gezer idi. Şordı ki yâ ibni 'ammî ne cevelân idüp gezersin buyurdu ki bir qabr mekânı taḡarrî iderim tâ ki seniñ ḡâneñe idḡâl ideyim 'Aqıl hazretleri yedinden ṭutup ḡânesine idḡâl oldılar. 'Aqıl hazretlerinin ḡânesiniñ bir ṭarafına Ebâ Süfyân hazretleri kendi yediyle bir qabr ḡafr eyledi. Ve girüp bir miḡdâr qabrde câlis oldu. Şoñra çıḡup üç veyâ iki günden şoñra vefât idüp kendi qabrine defn eylediler. Ve Muvaffaḡ ibn Ḳudâme hazretleri zıkr ider ki Ebâ Süfyân hazretlerinin sebeb-i mevṭi ḡacc idüp berber başını tırâş iderken başında bir sükker gibi bir nesne olup kesildi gitdikce cerḡ müştedd olup ol cerḡden vefât eyledi hicretiñ yigirmi târiḡinde idi. Cenâze namâzını 'Ömer bin el-Ḥattâb raḍıya'llâhu 'anh hazretleri ḡılıp Dâr-ı 'Aḡîle defn olundu. Ve Şaḡib-i Târiḡ hazretleri buyurur ki hazret-i 'Aḡîle mensûb olan meşhede defn olundu. Zîrâ İbn Zebbâle ve İbn Şeybe

h  zer  tları H  zret-i ‘A  l Ba  ’ de medf  ndır dimediler. Ve   m  m G  z  l   h  zretleri daği Ba  ’ de degildir buyurdu. Ve   bn   d  me ve ğayrıları buyururlar ki ‘A  l h  zretleri Mu‘  viye h  l  fetinde    mda vef  t eyledi Ba  ’ dedir deyü şöhret bulmasına sebep kendi h  nesi olmak m  n  sebetiyle. Ve y  h  d    mdan cen  zesin get  rm     olalar. Ba‘zı ehl-i t  r  h zikr eyledi ki ‘A  l bin Eb   T  lib ra  ya’ll  hu ‘anh h  zretlerinin   abri Ba  ’   n ibtid  sında olan   ubbedir. Ve anı  n   abrinde bir  der-z  desi ‘Abdull  h bin Ca‘fer e  -T  yy  r ibni Eb   T  lib ra  ya’ll  hu ‘anhüm h  zretlerinin   abridir. Bu z  t-ı ker  mu’s-sim  t  n c  d [u]     s   beyne’l-‘arab me    r bir ker  mi’z-z  t ve ecved-i cem  ’-i ‘Arab olup Med  ne-i Münevverede defn olundu ve ba‘zılar Med  nede vef  t idüp Ebv  da defn olundu didiler. T  r  h-i vef  t     oksan senesinde idi. Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimiz d  r-ı be    ya [196^b] te  r  flerinde on yığında b  l  g olmuş idi. Ra  ya’ll  hu te‘  l   ‘anh. **  abr-i ezv  c  ’n-Neb     alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem ve ra  ya’ll  hu te‘  l   ‘anhünne.**   bn Zebb  le h  zretleri Mu  ammed bin ‘Ubeydu’ll  h bin ‘Al   h  zretlerinden riv  yet idüp buyurur ki ezv  c-ı t  hir  t ra  ya’ll  hu ‘anhünne h  zer  tlarının   ub  r-ı sa‘  detleri zu    k-ı Ba     l  n h  r  c idecek ma   aldedir. Ve daği Zeyd bin es-S  yib h  zretleri buyurur ki ceddinden mesm  ’um olan ‘A  l bin Eb   T  lib ra  ya’ll  hu ‘anh h  zretleri kendi h  nesinde bir bi‘r h  fr iderken bir h  cer z  hir olup üzerinde h  z     abr-i   mm   H  b  be binti     r bin H  rb   mm  ’l-m  ’min  n yazılmış gördükde ‘A  l h  zretleri bi‘ri terk idüp me    nına h  ne bin   eyledi. Ve mezb  r h  neye girüp   abri m    hede eyledim buyurdu D  r-ı ‘A  l  n   ible cihetine düşer ve daği   bn Şeybe h  zretlerinin riv  yetinde Mu  ammed bin Yahy   h  zretleri buyurur ki ba‘zı kimseden g    eyledim ki   mm   Seleme ra  ya’ll  hu ‘anh   h  zretlerinin   abr-i sa‘  detleri Ba  ’ de Mu  ammed bin Zeyd bin ‘Al   h  zretlerinin   abrine   ar  b F    ma ra  ya’ll  hu ‘anh   h  zretlerinin civ  rındadır ve ol me    nı h  fr iderken bir h  cer z  hir olup üzerinde   abr-i   mm   Seleme ra  ya’ll  hu ‘anh   zevc  ’n-Neb     alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem yazılmış bundan ma‘l  m oldu ki   abri ol me    ndadır. Ve Mu  ammed bin Zeyd bin ‘Al   h  zretleri ehline vaşıyyet eyledi ki beni bu   abre defn idi  n deyü sekiz z  r  ’ mi       ‘um  nı h  fr idüp defn eylediler. Ve   bn Zebb  le h  zretleri   br  him ibn ‘Al   bin H  san er-R  f  ’   h  zretlerinden riv  yet idüp buyurur ki Mu  ammed bin ‘Al   h  zretlerinin kölesi S  lim el-B  nk   n  m z  t   abri h  fr idüp bir t  v  l h  cer z  hir olup üzerinde h  z     abru   mm   Seleme zevc  ’n-Neb     alla’ll  hu

‘aleyhi ve sellem yazılmış Nübeyh bin Vehb hazretlerinin hūhası muḳābilindedir turābı gerü redd idüp başka mekāndan ḳabr ḫafr eyledi. Ve Şaḫīḫ-i Buḫārīde meşṭürdür ki Ḥazret-i ‘Ā’işe raḏıya’llāhu ‘anhā ‘Abdullāh bin Zübeyr raḏıya’llāhu ‘anh hazretlerine vaşıyyet buyurdu ki beni Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ nezd-i nebeviyyelerine defn eyleme. Baḳī‘de sā’ir ezvāc-ı tāhirāt raḏıya’llāhu ‘anhünne ḫazerātlarının yanına defn eyle deyü emri mūcibince Baḳī‘a defn olundu. Ve ümmühātü’l-mü’miñin raḏıya’llāhu ‘anhünne ḫazerātları cümlesi Baḳī‘de medfūndır. Faḳaṭ Ḥazret-i Ḥadīce raḏıya’llāhu ‘anhā Mekke-i [197^a] Mūkerremededir Ve Ḥazret-i Meymūne raḏıya’llāhu ‘anhā Mekke-i Mūkerremeye üç sā’at miḳdārı mesāfe Serife nām maḫalde medfūndır. Raḏıya’llāhu ‘anhünne ecma‘īn. **Ḳabr-i emirü’l-mü’miñin seyyidünā ‘Osmān bin ‘Affān raḏıya’llāhu ‘anh.** Ve daḫi emirü’l-mü’miñin seyyidünā ‘Osmān bin ‘Affān raḏıya’llāhu ‘anh hazretlerinin sebeb-i şehādeti ekşer kütüb-i tevārīḫlerde meşṭür ve nāsiñ tevātürle ma‘lūmları olduğından terki evlā görölüp faḳaṭ defni baḫşinden bir nebze irād olundu. Müşārun-ileyh hazretleri şehīd oldıḳdan soñra vücūd-ı pür-cūd-ı sa‘ādetlerin bir mekāna ilḳa itmişler ve bir eḫad ref ine cesāret idemez idi. İbn Şeybe hazretleri Zührī hazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Ümmü Ḥabībe binti Ebī Süfyān raḏıya’llāhu ‘anhā hazretleri bāb-ı mescide teşrīf idüp ey nās baña terk idiñ bu zāt-ı şerīfi kendim defn ide ve illā girüp ḫużūr-ı Risālet-Penāh şalla’lāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizde sizlere inkisār iderim bu Zāt-ı ‘Ālī-Simāt cāmi‘ü’l-Ḳur’ān iken bu derece ihānet ü ḫaḳāreti revā görmek cā’iz degildir buyurdıḳda Cübeyr bin Muṭ‘im ve Ḥakīm bin Hizām ḫazerātları ‘Abdullāh bin ez-Zübeyr ve Ebu’l-Hamīm bin Huzeyfe ve ‘Abdullāh bin Cebīl raḏıya’llāhu ‘anhüm ḫazerātları teşrīf idüp Baḳī‘a getürdiler. ‘Osmān bin ‘Affān hazretlerini Baḳī‘a defn olmaḳdan men‘ iden İbn Necre ve yāḫūd İbn Necdetü’s-Sā’idī nām le’im men‘ eyledi. Ol şehīd-i mazlūm-ı pür-hūn ḫalīfe-i Rasūl-i Ekremi ḫāh nā-ḫāh Baḳī‘den ref idüp Ḥaşşü Kevkeb nām bostāna getürüp cenāze namāzın Cübeyr hazretleri ḳılup ol mekāna defn idüp sa‘ādetle rücū‘ eylediler raḏıya’llāhu ‘anhüm ecma‘īn. Osmān bin Muḫammed bin el-Ḥuneys hazretleri buyurur ki Osmān bin ‘Affān raḏıya’llāhu ‘anh hazretlerini defn iden dört ‘aded kimse idi ve ben daḫi ber-ā-ber idim. Cübeyr bin Muṭ‘im ve Ḥakīm bin Hizām ve Ebū Cehm bin Huzeyfe ve Niyār bin Mekrem es-Sülemī raḏıya’llāhu ‘anhüm ḫazerātları ḫānemiñ önünden cenāzesin geçürürler idi. Ser-i sa‘ādetleriniñ

üstühvânlarının şadâsı deb deb iderdi işitdim Haşşü Kevkebe getürüp anda namâzın kılup ve defn idüp kabriniñ üzerine cidâr hedm eylediler ki kimseniñ ma' lûmı olup sū'-i kaşd itmesünler deyü. Haşşü Kevkeb Baķī' in şarkında Hazirâ dirler bir bustânıñ [197^b] ismidir. Ve Şāhib-i Tārīh hazretleri buyurur ki bu sebebden ol nāhiyeye el-yevm Hazārī deyü tesmiye iderler. Ve İbn Sa' d hazretleriniñ Tabakâtında Mâlik bin Ebî ' Âmir hazretleri buyurur ki nâs ol mekâna mevtâların defn eylemekden teħâşī iderler idi. Osmân bin ' Affân rağıya'llāhu ' anh hazretleri buyurırmış idi ki qarīben sizden bir şālīh kimse bu mekâna defn olur anıñ sebebine nâs eṭrāfına mevtâların defn iderler. İbtidâ ol mekâna kendüleri defn olup soñra halk raġbet idüp eṭrāfına mevtâların defn ider oldılar. Ve İbn Şeybe bin ' Abdullāh bin Ferūh hazretleri rivāyet idüp buyurur ki Ebā Ṭalḥa hazretleri ile ber-ā-ber idim baña birāder-zādesi ' Abdu'r-Raḥmān İbn Osmân bin ' Ubeydu'llāh hazretlerine buyurdu ki gidiñ görñ ' Osmân bin ' Affân hazretlerine ne yaptılar vārup Hazret-i ' Osmānıñ üzerine dāḥil oldıķ üzerinde bir şevb-i ebyāz örtmiş yatur ' avdet idüp Ṭalḥa hazretlerine haber virdik buyurdu ki kālķın gidelüm deyüp cümlemiz gelüp şühedālara olan mu' āmeleyi aña idüp taşra çıkardık üzerine namāz kılalım deyü Mısrīler cem' olup va'llāhi bunuñ namāzını kılamazsız deyü bizi men' eylediler. Ebū Cehm bin Hūzeyfe va'llāhi bunuñ namāzını kılmak lāzım degildir. Zīrā Mevlā-yı Mūte' āl hazretleri anıñ namāzın kıldı buyurdu şühedālara namāz ĩcāb itmez buyurdıķda böyle kelām tekellüm iden zātı Mısrīler seyfleriniñ kabzasıyla vāfir ḍarb eylediler ol kadar ḍarb eylediler ki zann eyledim katl eylediler murādları niçün ' Osmānıñ ḥaķķında böyle ḥüsn-i zann eyledi deyü soñra murād eylediler ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ nezd-i sa' ādetlerine defn ideler. Zīrā muḳaddem Hazret-i ' Ā' işe rağıya'llāhu ' anhā hazretleri Hazret-i ' Osmāna bir kabır mevzi' i hebā buyurmışlar idi. Ol mekâna daḥi defne rāzī olmadılar. Hazret-i ' Osmân ḥayāt-ı sa' ādetlerinde maķbere-i Baķī' a tevsi' içün bir mekân iştirā buyurmışlar idi ol mekâna defn eylediler. Ve İbn Zebbāle hazretleri İbn Şihāb ve ġayrılarından rivāyet idüp buyurur ki Hazret-i ' Osmân rağıya'llāhu ' anh hazretleri Baķī' a defn eylemeden men' eylediler. Haşşü Kevkebe defn olundu. İbtidâ Baķī' de defn olan [198^a] ' Osmân bin Maz' ūn rağıya'llāhu ' anh hazretleri olup kabır-i sa' ādetleriniñ esfeline ' alāmet içün Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiz bir mihrās vaż' idüp halk eṭrāfına mevtâların defn eylesün deyü. Ve buyurdılar ki yā ' Osmân bin Maz' ūn seni

muttaḳāne imām eyledim. Ve Mu‘āviye Mervān bin Ḥakemi Medīneye ḥākim naşb itdikde Ḥaşşü Kevkebi Baḳī‘e idḥāl idüp Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiziñ ‘alāmet için vaz‘ eylediği mihrāsı ref‘ idüp ‘Oşmān bin ‘Affān ḥazretleriniñ ḳabrine vaz‘ eyledi. Ve didi ki ‘Oşmān ve ‘Oşmān fe-defene’n-nāsu ḥavle ‘Oşmān raḍıya’llāhu ‘anh ve nefe‘ana’llāhu bi-‘ulūmihī āmin. Tārīḥ-i Ḥāmīsde Ḥucendī ḥazretleri buyurur ki Ḥaşşü Kevkebde Ḥazret-i ‘Oşmāniñ cenāzesi üç gün maṭrūḥān ḳalup bir eḥadd namāzın ḳılmayup ḥātifden bi nidā’ geldi. Üzerine namāz ḳılmadan defn idiñ zīrā Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretleri namāzını ḳıldı deyü. Ba‘zılar ‘indinde namāzın ḳıldılar. Defn iderken bir siyāhlık iḥāṭa idüp nās ḥavf eylediler bir nida zāhir oldı ki defn idiñ ḥavf eylemeyiñ gördüler ki ol zāhir olan siyāhlık melā’ike-i ‘azām imiş. Ve daḥi Muḥammed bin ‘Abdullāh bin el-Ḥakem ve ‘Abdu’l-Melik İbnü’l-Mācişün ḥazerātları rivāyetlerinde Mālik ḥazretleri buyurur ki Ḥazret-i ‘Oşmān ḳatl olundıḳdan sonra üç gün mezbelelige atdılar gice oldıḳda on iki ‘aded kimse gelüp ve anlardan Ḥuveytıb bin ‘Abdü’l-‘Uzzā ve Ḥakīm bin Ḥizām ve ‘Abdullāh ibni Zübeyr ve ceddin maḳbereye defn itmege getürdiler. Benī Māzinden bir ḳavm anlara rāst gelüp va’llāhi eger bu mekāna defn iderseniz yārin nāsa ḥaber viririm iḥrāc iderler ol mekāndan ref‘ idüp giderken başınıñ ‘izāmları ṭaḳ ṭaḳ ider idi. Ḥaşşü Kevkebe getürüp ‘Ā’işe ibnetuhū ‘Oşmān ber-ā-ber yedinde mişbāḥ tutar idi. Ḳabri ḥafr idüp anda defn eylediler. Ve Sehl bin Ḥuneys ḥazretleri buyurur ki eger şabāḥa ḳalursa bu mezbelelikde gelüp pāre pāre iderler deyüp ol mekāndan ref‘ idüp gice eşnāsında Baḳī‘a defn mümkün olmayup Ḥaşşü Kevkebe giderken eṭrāfımızı bir sevād iḥāṭa idüp ḥavfa dūḳār oldıḳ. Bir şadā zuhūr eyledi ki ḥavfa dūḳār olmayıñ bizler de cenāzeye [198^b] ḥāzır olmaḳ için geldik deyü. Ma‘lūm oldı ki melā’ike-i ‘azām ḥazerātları imiş böyle zāta bu ḳadar cefāyı revā gördüler intehā kelām-ı Tārīḥü’l-Ḥāmīs. **Nazm**

Cennetü’l-Firdevsdir her ḳanda defn olsa o zāt

Cāmi‘u’l-Ḳur’āndır ol Ḥazret-i Ālī-Simāt

Hep melāik şerm iderdi Ḥazret-i ‘Oşmāndan

Sell-i seyf itdi ḥayāsızlar o zāta bī-necāt

Dökdi eşkin seyl gibi cümle sürüşân-ı semâ

Ehl-i îmân dîdesinden ağıdı seyl-âb-ı Fûrât

İşte zî'n-nûreyn 'Osmân âşaf-ı Faḥr-ı Resûl

Rişte-i cismin üzüb zâlimler itdi bî-hayât

Eyledi techîz ceyş-i 'usreti ol rûkn-i dîn

Bi'r-i Rûme ḥafr idüp oldı mübeşşer pür-sebât

Dem-feşân ol dîdeden ol ḥûn-ı 'Osmân 'aşkına

'Aşkiyâ mâtem-keş ol oldı şehîd 'Âlî-Şifât

Ḳabr-i Sa'd bin Mu'âz el-Eşhel raḍıya'llāhu 'anh. İbn Şeybe ḥazretleri 'Abdu'l-'Azîz ḥazretlerinden naḳl idüp buyurur ki Sa'd bin Mu'âz raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri Ğazve-i Ḥendeḳde zaḥm-nâk olup ḥûn ḥabs olup def'a'-i şâniyede Benî Ḳurayza Ğazvesinde mecrûḥ olup kendülerin menzili Benî 'Abdu'l-Eşhel menzilinde vefât idüp Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz namâzını kılup ol mekâna defn olundu. Fâtıma binti Esed raḍıya'llāhu 'anhâ ḥazretlerine mensûb olan meşheddir. Muḳaddem Fâtıma binti Esed ḥazretleri ol mekânda olmadığı zıkr olundu. Lâyık olan ol meşhede varup ziyâretleriyle müşerref olalar.

Ḳabr-i Sa'îd el-Ḥudrî raḍıya'llāhu 'anh. İbn Şeybe ḥazretleri rivâyetinde 'Abdu'r-Raḥmân bin Sa'îd el-Ḥudrî raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri buyurdu ki bir gün pederim Sa'îd el-Ḥudrî ḥazretleri baña buyurdu oğlüm gâyet pîr-i fânî oldım benim akrânımda olan aşḥâblarım cümlesi vefât eylediler benim daḥi ecelim ḳarîbdır elimden tut buyurdu. Elinden tutup tâ aḳşâ-yı Baḳî'a teşrîf idüp ol mekânda bir ḥalî mekân bulup aḣlâ kimse defn olmamış buyurdu. Ey oğlüm ben vefât eyledikde beni bu mekâna

defn eyle buyurdu. Ma‘rûf olan Bakî‘ dedir radıya’llâhu ‘anh Şāhib-i Tārîḥ ḥazretleriniñ ‘aşrında Bakî‘ de ve Medîne-i Münevverede ma‘rûf ve meşhûr olan meşâhidleriñ beyânındadır. Maṭrî ḥazretleri buyurur ki ekşer aşḥâb-ı [199^a] kirâm rıdvanu’llâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘în ḥazerâtları Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥayât-ı sa‘âdetlerinde ve Server-i Enâm ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm efendimizden soñra irtihâl-i dâr-ı beḳâ idenleriñ ekşeri Bakî‘ de medfûndır. Ve ehl-i beytiñ ekşeri ve tâbi‘în ḥazerâtlarından vâfir kimseler Bakî‘ de medfûnlardır. ‘İyâz ḥazretleri Medârikinde Mâlik ḥazretlerinden rivâyet idüp buyurur ki Medîne-i Münevverede vefât iden aşḥâb-ı kirâm rıdvanu’llâhi ‘aleyhim ḥazerâtları on biñ mîkdârı bâkî aşḥâblar etrâf-ı buldâna sitâre-vârî neşr olup füyûzâtlarıyla ‘alemi pür-nûr eylediler. Ve İmâm Mecdî ḥazretleri buyurur ki Bakî‘-i Şerîf aşḥâb-ı kirâm ve ehl-i beyt-i fihâm sâdât-ı tâbi‘în-i hümâm ve evliyâ-yı ‘izâm ve ‘ulemâ-yı zî’l-i ihtirâm ile mâlâmâl bir kadem-nihâde idecek teḥî câ yokdır. Faḳaṭ selef-i şâlihîn ḥazerâtları ta‘zîm-i ḳubûra mübâlağadan ictinâb idüp ḳubbe ve ebniyeden ḥâlî olduğından ekşeri zâyi‘ olup mu‘ayyen ḳabr ḳalmadı faḳaṭ ma‘dûd olan bir ḳaç ḳabrden ‘ibâretdir. Taḥmînen ba‘zı meşâhidleriñ üzeri binâ olundu. Bakî‘ a ḳapudan dâḳıl olan kimseniñ şağında bir ‘aẓîm ḳubbe vardır ‘Abbâs bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ve Ḥasan bin ‘Alî radıya’llâhu ‘anhüm ve sâ’ir ehl-i beyt-i kirâm bu ḳubbede ve etrâfında Bakî‘ a şeref baḥş idüp her birleri müşkil-küşâ ve dergâh-ı ‘âlîleri merci‘-i ḥâcet-revâdır Nazm

‘İẓâmun bi-eknâfi’l-beḳî‘ zekiyyetün

Leḥünne ‘aleynâ ḥürmetun ve zîmamun

Ve ba‘zılar daḥi bu beyti îrâd eylemişdir.

Ḥubbu âli’n-nebiyyi ḥaşvü ḥaşâ’î

Ḳad cerâ fî mefâşilî ve ‘uyûnî

Ene vallâhi muğramun bi-hevâhum

‘Allelûnî bi-zikrihim ‘allelûnî

Ve Ebû Ferâ ḥazretleri rahmetu’llâhi ‘aleyh bu ebyâtları îrâd eylemişdir.

Humu'l-guyūṣu izā mā ezmetun ezemet
Ve'l-Usdu usdu'ş-şerra ve'l-ḳurbe muṣṭarimu
Muḳaddemun ba' de zikri'llāhi zikruhum
Fī kulli bed'in maḥtūmun bihi'l-kulumu
Ye'be lehūm en yeḥi'le'z-zemmu sāḥatehūm
Ḥīmun kerīmun ve eyyidun bi'l-nidā haṣmun
Min ma'şerin ḥubbuhum feraḍa ve buḡzuhum
Kufrun ve ḳurbuhum mencā ve mu' teṣamu

[199^b]

İn ' udde ehlu't-tuḳā kānū e'immetehum
Ev ḳīle men ḥayru ehli'l-arḍi ḳile hūm
Ve ba' zī muḥib-i ehl-i beyt bu ebyātı buyurmıṣdır.
Ve li-āyi li-āli'l-Muṣṭafā ' aḳdu mezhebi
Ve ḳalbī min ḥubbi'ş-şahābeti
Ve mā ene mimmen yestecīru bi-ḥubbihim
Mezemmetü aḳvāmin ' aleyhim teḳaddemū
Ve lākinnenī a' ṭiye'l-ferīḳayni ḥaḳḳaḥum
Ve rabbī bi-aḥvāli'l-beriyyeti a' lemu

Şeyḫ Ḥasan el-Bevrīnī ḳaddese'llāhu te'ālā sırrahu'l-'azīz ḥaṣretleri ḥakīmāne bu
beytleri inṣād buyurmıṣdır

Ḥüsnü ḳannī yā Rabb fīke recā'ī

Fî me‘ âdî ve in tu‘ âîb zenben

İnnā lillāhi ve’r-rasūl muḥibbun

Ve beyyenehū ve’l-mer’u me‘a men eḥebbā

Mevlānā seyyid Şeyḫ Muḫyi’d-dīn el-‘Arabî ḳaddese’llāhu te‘ālā sırrahu’l-‘azîz
ḫāzretleri buyurır

Nî‘ me ḫubbu âli’l-beyti ‘indî ferîzatun

‘Alā ğayzi ehli’l-bu‘di yūrişuni’l-ḳurbā

Ve mā ṭalebe’l-muḫtāru minnā cezā’ehū

‘Alā hediyyetin ille’l-meveddete fi’l-ḳurbā

‘Āşîḳān-ı ehli-i beytden bir zāt buyurmışdır

Yā âle beyti’n-nebiyyi men buzilet

Fî ḫubbikūm rūḫuhū fe-mā ğubinā

Men câ’e ‘an beytiḥi yuḫaddişükūm

Ḳülū lehu’l-beytu ve’l-ḫadîşü lenā

İbnü’n-Neccār ḫāzretleri buyurur ki ehli-i beytiñ üzerinde olan ḳubbe ḳadīm binādır
buyurdığı İbnü’n-Neccār ḫāzretleri altı yüz yigirmi iki târiḫinde ḫalîfe-i Aḫmed
Müstazî’ zamânında vefât eyledi. Ve ḳubbe-i mezbûriñ derûnında iki ‘aded mürtefi’
ḳabr şâc ve safâ’ih ve şufrdan eṭrâfları tırâbzân-vārî keşide olmuştır Müsterşid-
Billāh ḫāzretleriniñ emriyle beş yüz on toḳuz târiḫinde binā olunmuştır. Va’llāhu
a‘lem. **Ve daḫi ümmühātü’l-Mü’minîn raḫıya’llāhu ‘anhünne ḫāzerâtlarınıñ meşhed-i
sa‘âdetleri.** Ḥāzret-i ‘Aḳîl raḫıya’llāhu ‘anh ḫāzretlerine mensûb olan meşhedîñ
cānib ḳiblesindedir İbnü’n-Neccār ḫāzretleri buyurur ki zîr ḳubbede dört ‘aded zāhir

kabir vardır. Ammā ezvāc-ı t̤ahirātđan huşuşıyla kimlerdir ma‘lūm degildir. Ve Şāhib-i Tārīh̄ ḥazretleri buyurur ki hālā bizim zamānımızda kabir āşarı olmayup ḥālī bir raḥbedir s̤abīk̤a taşlar ile mebnī bir ḥatīre olup ḳubbe yok idi. Şoñra sekiz yüz elli üç tārīhinde mi‘ mār [200^a] olan bir Dīk nām emīr ḳubbe binā idüp andan şoñra Şāhīn Cemāl ḥazretleri Ḳāyıt̤bāy ḥazretleriniñ tarafından me‘mūr olup sekiz yüz toksan beş tārīhinde ḳubbe-i mezbūrī termīm ü ıslāḥ eyledi. **Ve daḥi ‘Uḳayl raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ merḳad-ı sa‘ādetleri.** İbnü’n-Neccār ḥazretleri ve aña tābi‘ olan erbāb-ı seyrden mervīdir ki ‘Uḳayl ḥazretleriniñ meşhed-i sa‘ādetlerinde birāder-zādesi ‘Abdullāh bin Ca‘ferü’t-Tayyār el-Cevād ḥazretleri ve Ebā Süfyān bin el-Ḥārīş bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ḥazretleri bu üç zevāt-ı kirām mekân-ı vāḥidede medfūnlardır. Ve ‘Uḳayl ḥazretleriniñ zāviyesi bir maḳām-ı ‘ālīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve ālihi ve şaḥbihi ve sellem efendimiz ol mekānda vāḳıf olup ehl-i Baḳī‘ içün du‘ā ve Mevlā-yı Müte‘āl ḥazretlerinden anlar içün istiḡfār taleb eylediler. Müstecābu’d-da‘ vāt olan emkinelerden biri bu maḳām oldığı muḳaddem zikr olundu. Zā’irine lāyık olan bu maḳāma geldikde mezbūr üç zevāta selām virüp ol mekānda vāfir du‘ā ideler. Ve ol maḥalde bir ravza daḥi vardır ki meşhed-i Ḥazret-i ‘Uḳayle ḳarīb ve ümmühātü’l-mü’miñin ḥazerātlarınıñ meşhed-i sa‘ādetlerine ḳarībdır. Ve Mecdī ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ üç ‘aded evlād-ı kirāmları ol ravzada medfūndır ammā aşlı ma‘lūm degildir. Ve İbn Cübeyr ḥazretleri Rıḥlesinde zikr ider ki ‘Uḳayl ḥazretleriniñ meşhedinden şoñra ravza-i ümmühātü’l-mü’miñin andan şoñra bir şaḡīr ravza vardır ki anda Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ üç ‘aded evlād-ı Kirāmları medfūndır bu ravzadan şoñra ravza-i ‘Abbās bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib raḍıya’llāhu ‘anh intehā kelām. **Ve biri daḥi seyyidünā İbrāhīm ibn Rasūla’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve ‘alā l’ibne ve sellem ḥazretleriniñ merḳad-ı enverleridir.** Zikri mürūr eyledi ve üzerinde bir ‘ālī ḳubbe binā olmuştır. **Ve biri daḥi Şafıyye binti ‘Abdu’l-Muṭṭalib raḍıya’llāhu ‘anhümā ḥazretleriniñ merḳad-ı sa‘ādetleri** Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ‘ammetehusudur. Ve Zübeyr bin el-‘Avvām raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ vālidesidir. Bāb-ı Baḳī‘den ḥurūc iden kimseniñ yesārındadır aḥcārla mebnī bilā ḳubbe bir ḳabirdir. ‘Aşḳī dir ki bizim zamānımızda bir ‘ālī ḳubbe üzere [200^b] bir maḳām-ı vālādır. Bānisi āḥar kitābda kim olduğu beyān olunır. **Ve biri daḥi emīrū’l-mü’miñin seyyidünā ‘Oşmān bin ‘Affān raḍıya’llāhu ‘anh**

hazretleriniñ meşhed-i pür-enverleridir. Üzerinde qubbe-i ‘alî binâ olunmuşdır. Şelâha’d-dîn ibn Eyyüb hazretleriniñ ümerâsından Üsâme bin Sinân nâm zât altı yüz bir târîhinde binâ eylemiştir. Ebû Şâme hazretleri buyurur ki qubbe-i mezbûrîñ bânîsi ‘İzze’d-dîn Seleme hazretleridir. Hazret-i ‘Osmânîñ qabriniñ verâ’sında bir qabr dağı vardır qubbeyi ta‘mîr iden mütevellîniñ qabridir dirler. Ve bu qabriñ yanında kâdî’l-hameyn el-‘allâme Muhyî’d-dîn el-Hanbelî hazretleriniñ qabridir nefe‘ana’llâhu bi-‘ulûmihi. Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki bizim zamânımızda meşhedîñ ğarbında bir reb‘ binâ vardır müşârun ileyh hazretleriniñ hemşîresi ve ol qabrde ba‘zı Benî Cî‘ânîñ ümmü veledlerinden bir hâtûniñ qabridir. Ve bu qabriñ yanında bir hañîre dağı vardır ki ba‘zı etrâkleriñ hâtûnlarıniñ qabrleridir. **Ve biri dağı Fâtıma binti Esed ümmü emîrû’l-mü’mînîn ‘Alî bin Ebî Tâlib rağıya’llahu ‘anhüma hazretlerinin meşhed-i sa‘âdetleridir** ki hâric-i Baķî‘dedir. Bu maħalde olmadıĝı muqaddem beyân oldu lakin meşhûr ğalât olduĝıdan zıkr olundu. Mezbûr meşhedi ziyâret iden kimseler Sa‘d bin Mu‘âz rağıya’llâhu ‘anh hazretlerine selâm virüp ziyâret ideler. Zîrâ ol mekânda medfûn olan bu zâtdır. Amâ beyne’n-nâs meşhûr olan Fâtıma binti Esed ve Sa‘îd el-Hudrî rağıya’llahu ‘anhümâ hażerâtlarıdır lakin ğâyet ba‘îd kelâmdır. Zîrâ bir müverrih zıkr itmemiştir. **Ve biri dağı imâm Ebî ‘Abdullâh Mâlik bin Enes el-Aşbaķî hazretleriniñ meşhed-i sa‘âdetleridir.** İmâm-ı dâru’l-hicredir. Baķî‘den dâhil olan kimseniñ muvâcehesine gelür. Ve bu merķad-ı şerîfiñ cânib-i şerîfinde ve ğarbında birer şaĝîr qubbe vardır. Maṭrî ve sâ’ir ehl-i târîh hażerâtları anâ ta‘arruż idüp kimiñ qubbeleridir söylememişler. Mesmû‘um oldu ki şeyhü’l-ķurâ olan imâm Nâfi‘ hazretleriniñ qabridir va’llâhu a‘lem. İbn Cübeyr hazretleri meşâhidleriñ zıkrinde buyurur ki İbrâhîm ‘aleyhi’s-selâm hazretleriniñ meşhedi ile İmâm Mâlik hazretleriniñ meşhediniñ meyânında emîrû’l-mü’mînîn ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anh hazretleriniñ maħdûmı ‘Abdu’r-Raḥmân [201^a] el-Evsat hazretleriniñ qabri vardır. Künyesi Ebû Şaḥme dimekle ma‘rûfdır. Peder-i ‘âlîleri Hazret-i ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhümâ hadd-i şer‘i darb idüp bîmâr olup vefât eyledikde bu mekâna defn olundu. **Ve biri dağı İsmâ‘îl bin Ca‘fer eş-Şâdık rağıya’llâhu ‘anhümâ hazretleriniñ meşhed-i sa‘âdetleridir.** Üzerine ‘alî qubbe binâ olunmuşdır. ‘Abbâs rağıya’llâhu ‘anh hazretleriniñ meşhedine muķâbil cihet-i ğarbında ve Medîne sûrınıñ rûknindedir. Sûrdan aķdem binâ olup soñra sûrı aña muttasıl binâ eylediler. Kapsı kal‘a derûnındadır. Ve Şâhib-i Târîh hazretleri

buyurur ki meşhed bir biri içinde iki kapısı vardır bāb-ı evvelden dāhıl olup ikinci bāba varmadan iki bāb meyānında bir kuyu vardır nās andan teberrūken şu aḥz iderler ‘alīle gāyet şifādır ve mücerrebdır. Ve mezbūr kapunıñ üzerinde bir ḥacer vardır üzerinde Ḥüseyn bin Ebī el-Heyca ‘ömru sene sitte ve erba‘īn ve ḥamse mi‘e deyü yāzılmışdır. Ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki bu meşhedin ‘arşası şimāl cihetinden ḥavālīleri tā bāba kadar Zeyne’l-‘Ābidīn raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinin ḥāne-i sa‘ādetleri idi. Ve meşhed cihet-i ġarbında bir saġır mescid vardır Zeyne’l-Ābidīn ḥazretlerinin mescididir dirler Mescid-i Şerīfe dāhıl olan kimsenin şāġ cānibinde orta kapu ile āḥir kapu arāsında üzeri yazılı bir tāş vardır. Ve mescid-i mezbūrın cānib-i ġarbında olan bustānı Ḥüseyn ebī el-Heycā ḥazretleri meşhed-i mezbūra vaḳf eylemişdir. Mezbūr bustānıñ meşhed-i cānibine olan taraḑda mescid-i mezbūr vāḳı‘ olmuşdır. Ve nefsi meşhed imām ḥazretlerinin ḥānesidir ve mescid-i sa‘ādetde iki kuyu biri beyne’l-bābeyn bu Zeyne’l-Ābidīn ḥazretlerinin kuyusıdır tedāvi olan bu kuyudur. Ve ikinci kuyu ikinci kapudan dāhıl oldukda yesāra gelür. İbtidā iki kuyu iki kapu meyānında dāhıl olanıñ şāġına gelür teberrūk içün aḥzu’l-mā’ bu kuyudan olur. Zeyne’l-Ābidīn ḥazretleri namāzda iken maḥdūm-ı mükerrerleri Ca‘fer Bākır ḥazretleri bu kuyuya düşüp Zeyne’l-Ābidīn efendimiz namāzını bozmadılar. Ḥāl-i şabāvetinde düşmüş idi Mevlā-yı Mūte’āl ḥazretleri necāt virdi intehā. İbn Şeybe ḥazretleri buyurur ki Zeyne’l-Ābidīn raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinin mescid-i sa‘ādetleri [201^b] sekiz yüz dört tārihinde bāb-ı meşhed-i sa‘ādet tecdīd oldu. Bākī‘de mevcūd olan meşāhidler budır. Ve bunlardan mā‘adā olanlarıñ āşarı ma‘dūmdır. Ve seyyidünā ‘Osmān bin ‘Affān ḥazretlerinin cihet-i şāmında Ḥalīme es-Sa‘diyye ḥazretlerinin zātına mensūb bir ḳubbe vardır bu daḥi ziyārete şāyeste bir maḳām-ı ‘ālīdir. Ziyāret-i Bākī‘i ġanīmet bilüp fevt olunmıya bu kadar zāt-ı celīlū’l-ḳadr anda mevcūddır du‘ā redd olmaz. Nazm.

Seḳallāhu eknāfe’l-beḳī‘i me‘a’l-henā

Seḳā’ibu iḥsānin ve ‘afvin ve ġufrān

Fe-fī seḳḥatin ḳalbī muḳīmūn li-ennehū

Eḳāme biḥī ehlī ve şuḥbī ve iḥvānī

Ammā Medīne-i Münevverede Baķī‘den mā-‘adā ma‘rūf olan meşāhid üçdür biri hāric-i Medīne-i Münevverede seyyidü’s-şühedā Ḥamza bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ‘ammī Rasūl-i Ekrem şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem ḥazretleriniñ meşhed-i pür-feyz-i berekātlarıdır. Bir ‘ālī kubb-e-i ḥasene mütḳane ü muḥkem binā olunmuş ve ḳapısı ḥadīdden beş yüz yetmiş tārīhinde Nāşır-Lī dīni’llāh Ebī ‘Abbās ‘Aḥmed bin el-Müstazī’ ḥazretleriniñ vālidesi binā eylemiştir. Bāb-ı meşhed-i sa‘ādet be-her yevmü’l-ḥamīs küşāde olup züvvārlar ziyaretine giderler. Ve aña ḳarīb bir mescid vardır ki ismine Mescid-i Şar‘a dirler faşl-ı mesācidde tafşīli mürūr eyledi intehā. Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki şimdi meşhed-i seyyidünā Ḥamza raḳıya’llāhu ‘anh kireç ve tūb ile mebnī ve baş tarafında bir ḥacer vardır üzerinde besmeleden soñra innemā ye‘muru mesācida’llāhi men āmene bi’llāhi ve’l-yevmi’l-āḥiri hāzā mışra‘u Ḥamzete bin ‘Abdi’l-Muṭṭalib ‘aleyhi’s-selām ve muşalle’n-nebiyyi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem.‘ Amerahu’l-‘Abdu’l-faķīru ilā raḥmeti rabbiḥi Ḥüseyn ibni Ebi’l-Heycā ḡafera’llāhu lehū ve li-vālideyhi senete şemānīne ve ḥamse miete deyū yazılmışdır. Bu ‘imāret Nāşırñ vālidesiniñ ‘imāretinden on sene muḳaddemdir. Aẓhar olan İbnü’n-Neccār ḥazretleri Medīne-i Münevvereye bundan soñra teşrīf idüp vaḳt-i mücārevetinde kitābını te’līf eylemiş. Ve mezkūr muḥarrir ḥacer muḳaddem Mescid-i Şar‘ada olup mescid-i mezbūr ḥarāb olduğda ḥacer-i mezbūrı cihet-i ser-i sa‘ādet seyyidü’s-şühedā ḥazretlerine vaż‘ eylemişler. Ziyāret olunacak a‘zam-ı mesācidiñ biri Mescid-i Şar‘adır lākin şimdi āşarı daḡi [202^a] ḳalmamak şüretine gelmiştir. Sekiz yüz toksan üç tārīhinde Sultān Ḳāyıtḡay ḥazretleri meşhed-i sa‘ādeti etrāfından bir miḳdār ziyāde idüp bir ḳaç ṭahāret-ḡāne binā idüp ol ṭarafda olan ḳapu dāḡilde ḳalmasıyla ḥademeler isti‘māl idüp hāricde bir bi’r-i āḡir ḡafir idüp nerdübān ile nāzil olunır mürūr [u] ‘ubūr iden ḡalḳ muntefi‘ olmak iḳün cezāhu’llāhu ve raḥmetu’llāhi ‘aleyh. Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki seyyidünā Ḥamza raḳıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ ser-i sa‘ādetleri ṭarafında olan ḳabr Sunḡur nām Türkiniñ ḳabri olup meşhed-i şerīf bināsında ‘imāret nāzırı idi. Ve mescidiñ şaḡnında olan ḳabr umerā-yı Medīne-i Münevvereden bir şerīfiñ ḳabridir ḳubūr-ı şühedādan zan olunmāsun iḳün taşrīḡ olundı ‘Aşḳi dir ki ba‘zı müte’āḡḡirīn tārīḡlerinde bu minvāl üzere beyān eylemişler ki Ḥazret-i Ḥamza raḳıya’llāhu ‘anh efendimiziñ ḳadem-i şerīfleri ṭarafında olan ḳabr-i Sunḡur nām zātıñ ḳabri olup ve ser-i sa‘ādet ṭaraflarında olan ḳabr-i şerīf Ḥasan bin Ebī Nümey bin Berekāt ḥazretleriniñ

evlâdlarından seyyid ‘Uḡayl ḡazretleriniḡ ḡabridir. Ve biri daḡi ṣaḡn-ı mescidde olan ḡabrdır meṣhed-i sa‘ âdetden mâ-‘ adâ üç ḡabrdır dirler. Lâkin vaḡtimizde ḡâhirde iki ḡabrdır intehâ. Seyyidünâ ḡamza raḡıya’llâhu ‘ anḡ ḡazretlerin ziyâret iden zevâtlara lâyıḡ olan ‘ Abdullâḡ bin Caḡṣ ve Muṣ‘ ab bin ‘ Umeyr raḡıya’lâhu ‘ anḡümâ ḡazretlerine daḡi selâm vireler tafṣîli ḡarîben gelür. **Ve biri daḡi Mâlik bin Sinân raḡıya’llâhu ‘ anḡümâ ḡazretleriniḡ meṣhed-i pür-enverleridir.** Sa‘ id el-ḡudrî raḡıya’llâhu ‘ anḡ ḡazretleriniḡ peder-i ‘ âlîleridir. Medîne-i Münevvereniḡ ḡarbında sūra mulâṣıḡ bir ḡubbedir. Bundan soḡra gelen faṣlda beyânı gelür. Üzerinde ḡadîmü’l-binâ bir ‘ âlî ḡubbe ve derûnında bir miḡrâb daḡi vardır. ḡâlâ meṣḡur u meṣḡud ve ṣühedâ-yı Uḡuddan olup bu mekâna naḡl olunup defn olundu. Bu kelâm İbn Zebbâle ḡazretleriniḡ rivâyetinde muṡabıḡtır. Zirâ aşḡâb ‘ Abâ Mescidiniḡ yanında defn olunmuş buyurmuş idi. Bu mekân Medîne bâzârı olup ‘ abâ bey‘ iderler idi. **Ve biri daḡi ḡâric-i Medîne-i Münevverede Nefsü’z-Zekiyye raḡıya’llâhu ‘ anḡ ḡazretleriniḡ meṣhedidir [202^b]** Bâb-ı Şâmda vâḡıf olan kimse müṣâhede ider. Kendileri seyyid ü ṣerîf sülâle-i ṡâhire-i Aḡmediyyeden bir ‘ âlî-ḡadr zat idi ve laḡabları Meḡdîdir. Muḡammed bin ‘ Abdullâḡ bin ḡasan bin ḡasan bin ‘ Alî bin Ebâ ṡâlib raḡıya’llâhu ‘ anḡüm ecma‘ in. Bu meṣhed Cebel-i Sel‘ ṣarḡında ve üzerinde siyâḡ aḡcârla binâ vardır ḡubbe binâ itmek murâd eylediler ise de muvaffaḡ olmadılar meḡcür olan Mescid-i Kebîriḡ derûnında defn olmuṣdır. Ve yanında ‘ ayn-ı cârî vardır nerdübân ile nâzil olunır. Ebî Ca‘ fer el-Manṣûr eyyâmında ṣehîd eylediler. Sebeb-i ṣehâdeti budır ki mezbûr Manṣûriḡ eyyâmında Nefsü’z-Zekiyye ḡazretlerine vâfir kimse bî‘ at eylediler. Ve sebeb-i bî‘ atları bu oldu ki Manṣûr pederlerin ve aḡrabâların min ḡayri ḡaḡḡ ḡabs idüp anıḡ dest-i zulmünden necât bulmaḡ içün ḡayrete gelüp cümlesi Nefsü’z-Zekiyye ḡazretlerine bî‘ at eylediler. Manṣûriḡ daḡi mesmû‘ u olup ḡudurmuş köpek-vârî ḡıṣma gelüp ‘ ammîsi Mûṣâ bin ‘ İṣâ nâm kimseyi dört biḡ ‘ asker-i füccâr üzere serdar naṣb idüp irsâl eyledi. Ol daḡi gelüp Cebel-i Sel‘ üzerinde vâḡıf olup. Yâ Muḡammed leke‘l-emân gel bî‘ at eyle deyü nidâ itdikde Nefsü’z-Zekiyye ḡazretleri ebvâb-ı belânıḡ üzerine küṣâde olacaḡını bu nidâ-yı le‘ imden fehm idüp. Beyt

Ḳâbil-i feyz-i bilâ-ṣâyeste-i dergâḡ olur

Hîḡ ṣekk yok kim bilâ-maḡṣûṣ ehlullâḡ olur

Bu şartla ki bilā-nişāne-i kurb-ı ilāhī mūcib huşul-i sa‘ādet nā-mütenāhidir. Kemāl-i kurb ve qabul Hāzret-i Rasul-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ evlādına haşr olunmuşdır ve nihāyeten ‘ulüvv-i menzilet anlarda ihtitām bulmuşdır deyüp ‘İsā tarafına müteveccih olup ey ‘İsā raqabe-i rıķıyyetim seniñ itā‘at bī‘atına ki ser-fürü itmek muhāldir. Zīrā ceddım imām Hüseyn şehādet ihtiyār idüp Yezīdiñ bī‘atine ser-fürü itmediler. Lākin sen bu qaşd-ı sū‘dan terk idüp encām hālī tefekkür idüp Mevlā-yı Mute‘āl hāzretlerinden ve cedd-i büzürg-vārım Server-i Enbiyādan rüz-ı haşrda şerm-nāk olmayasın. **Nazm**

‘Ākıl oldur ki itdigi ‘ameliñ

Fıkr ide ibtidāda encāmın

O degil kim te‘emmül eylemeyüp

Geçüre gāflet ile eyyāmın

[203^a] Her ne kadar pend [ü] naşihat eylediye fā‘ide mūfīd olmayup yā bī‘at idersiñ ve illā qatliñ ile me‘mūrım dir idi. Nefsü’z-Zekiyye hāzretleriniñ dā‘ire-i bī‘atında üç yüz on mübārizlere nidā itdirdi ki ey tarīķ müsā‘adetde merdāneyim dīn-i sa‘ādet-mendler ve ey meydān-ı mucāhedetde ser-bāzlık da‘vāsın kılan ser-bülendler bismi’llāh bu gün izhār-ı ‘aķīdet günidir ve bu dem işbāt-ı celādet demidir. Rivāyet olunur fi’l-hāl üç yüz on kimse pāk-i abdest alup sipāh-ı hūn-hār ve mübāriz hancer-güzār isti‘dād-ı rezmlle Nefsü’z-Zekiyye hāzretleriniñ huzūrında Cebel-i Sel‘refī‘u’l-bünyānı nigīn [ü] hātem-vārī ihāta kıldılar. ‘İsā bu hālī görüp ol daķı yürüyüp iki taraftan nīrān-ı muhārebe işti‘āl bulur ve hengāme-i rezm-i kerem oldı.

Meşnevi

Efser-i rā‘yet oldı gerdün-sāy

Çıkdı çarķ-ı berīne nāle-i nāy

Kūs [u] feryād oldı ‘ālem-gīr

Müjde-i mevt virdi şavt-ı nefīr

Qomayup yerde na' l-i raḥş defīn

‘ Arşa-i maḥşer oldı rüy-ı zemīn

Bes ki toprāğa çarḥ-ı keş-reftār

Ḥalkıñ āb-ı ḥayātıñ itdi nişār

İçüp eczā-yı ḥāk āb-ı ḥayāt

Dirilüp oldı qābil-i ḥarekāt

Yeryüzünden qopup Sühā-mānend

Eyledi meyl-i āsmān-ı bülend

Zulemāt itdi rezm-gāhı ğubār

Rüz-ı rezm oldı gerdan-i şeb-tār

Oldı şeb-i tāra şem‘i bezm-efrüz

Oldı nevk-i sinān-ı ‘ ālem-süz

Ol ma‘ reke-i pür-şūr ve mehleke-i pür-fişşūr nev-bāve gülzār-ı Aḥmedī ya‘ nī eşca‘ -ı zamāne Nefsü’z-Zekiyye ḥazretleri semend-i kūh-ı temkīn berq-i seyr ile cavelāna gelüp bir elinde ef‘ ī-i rumḥ-i hūn-ḥār ve bir elinde cedd-i pāk-i Murtezānıñ zū’l-fiḳārı ejdehā-yı tiğ şā‘ iḳa-i girdār olup her ḥamlede bir cümleye zehr-i fenā içirir idi. Ve her na‘ rada bir gürühıñ tıyūr-ı ervāḥın āşiyān-ı bedenden uçurır idi. **Naẓm**

Dönerdi geh yemîn [u] geh yesâra

Şalardı lerze haşm-ı bî-ķarâra

Dem-â-dem rezm-i bâzârın idüp tîz

Dökerdi ķan ķalardı tîĝ-i ħûn-rîz

Urırdı Ĥaydâr-ı Kerrârdan dem

Anıñ rezminde bir zâl idi Rüstem

[203^b] ‘Îsâ bedbaht bu şecâ‘at ve bu şalâyeti müşâhede idüp şabra ķarâr ķalmayup dört biñ ‘askeri bir anda perişāñ ve iki şülşünden ziyâdesîñ āĝuşte-i ħāk [u] ħûn idüp mürĝ-i ervāĥların Mâlik-i Dûzaĥa teslîm eyledi. Çâre nüh felek müsâ‘ade itmeyüp ol anda a‘dâ tarafından on biñ ķadar cünüd-ı iblîs pür-telbîs imdâdlarına gelüp cümlesi yek-dil ü yek-cihet olup Nefsü’z-Zekiyye üzerine bir uğurdan ĥamle eylediler **Beyt**

Ra‘d u berķiyle bu şahrâya teveccüh ķılmış

Merg bârânını yaĝdıрмаĝa bir tîre seĥâb

Ķoyıñ ey ĝam-zedeler seyl-i ĝûzer-ĝâhından

Ķitmeden şuya ferâĝat evi mânend-i ĥabâb

Vücüd-ı nâzenîñ Nefsü’z-Zekiyye berk-i ĝül gibi yârelerden pâre pâre olup bālâ-yı semend-i kūh celâdetlerinden rû-yı zemîne nihâl-i serv-âsâ serni-ĝün oldu. **Beyt**

Perde-i setri nesîm-i şubĥ berbâd eyledi

Fitne-i bîdâr idüp bî-dâd bünyâd eyledi

Cüyüş-ı ĥâsirîñ bu ĥâlî ĝörüp üzerine hücûm eyledi. Rûy-ı zemînde daĥı bir miķdâr ceng idüp âĥir-i ķâr murĝ-ı rûh-ı pür-fütûĥları âşiyân-ı cinâna pervâz eyledi. **Naẓm**

Ol nihāl-i nevresi şındırdı devrān ey dirīg

Qıldı ol künc-i felek hāk içre pinhān ey dirīg

Lem‘a-i ruḥsārı ḥurşīd-i cihān-efrūz iken

Eyledi pinhān seḥāb-ı gerd-i ḥırmān ey dirīg

Ser-i sa‘ādetlerin cism-i pākinden cūdā idüp ‘İsā bin Mūsā bedbaḡta getürdiler. Ve sā’ir aşḥāb-ı Nefsü’z-Zekiyyeden necāt bulān pek nādir ḳālmışdır. Cesed-i sa‘ādetlerin hemşiresi Zeyneb ḥazretleri ve kerimesi Fāṭıma ḥazretleri Baḳī‘a defn eylediler. Hālā meşhed-i sa‘ādetlerinde ziyāret olunān faḳaṭ ser-i sa‘ādetleridir. Aşıl şehīd olduḡı mekan Aḥcār-ı Zīyt yanında olup dest-i sa‘ādetlerinde muḥārebe eylediḡı ceddi Murtezā ḥazretlerinin zū’l-fiḳārı olup şehīd olduḡda ‘İsā bin Mūsā aḡz eylemişdir. Şoñra bu zū’l-fiḳār-ı sa‘ādet Hārūn Reşīde intikāl eyledi. İmām Aşmaī ḥazretleri buyurur ki Hārūn Reşīdiñ yanında zū’l-fiḳārı gördüm on sekiz feḳārı var idi intehā. Ve Aḥcār-ı Zīyt Mālik bin Sinān ḥazretlerinin meşhedine ḳarībdır. Va’llāhu a‘lem. **El-faşlu’s-sābi‘**. Yedinci faşl Cebel-i Uḡud ve şühedālarının faẓīleti beyānındadır. Şaḥīḡayn vesā’irlerinde Enes raḡıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu [204^a] ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu Cebel-i Uḡud beni sever ben daḡı anı severim buyurdu. Ve daḡı Ebā Hureyre raḡıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyh ve sellem efendimiz Ġazve-i Ḥayberden teşrīf iderken Cebel-i Uḡud zāhir olduḡda bu cebel beni sever ben daḡı anı severim ve recā olunur ki bu Cebel-i Uḡud ebvāb-ı cināndan bir bābdır buyurdu. Ve Cebel-i ‘Îr ḥaḳḳında bu cebel baña buḡz ider ben daḡı aña buḡz iderim düzaḡ ḳapularından bir ḳapudır buyurdu ve bir rivāyetde Ebī Ḥumeyd es-Sā‘dī ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber Ġazve-i Tebūkden gelür idik Medīne-i Münevvere göründükde hāzā ṭābetün ve hāzā Uḡudun cebelün yuḡıbbunā ve nuḡıbbuhū buyurdılar. Ve İbn Şeybe ḥazretleri rivāyetinde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki Cebel-i Uḡud cennet ḳapularından bir ḳapudır eger Cebel-i Uḡuddan mürür iderseniz eşcārından ekl idiñ hiç olmāzsa nebātından ekl idiñ. Zeyneb binti Buseyṭ ḥazretlerinin rivāyetinde buyurur ki Enes bin Mālik raḡıya’llāhu ‘anh ḥazretleri ehl-i

‘iyāl [u] evlādların irsāl idüp dir idi ki gidiñ baña Cebel-i Uḥudıñ nebātātından getüriñ eger bulamaz iseñiz eşcārınıñ evrāklarından getüriñ zīrā Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden mesmū‘um oldu ki bu cebel beni sever ben daḡı anı severim bu cebeliñ nebātātından ekl idiñ buyurdu. Ve Zeyneb ḥazretleri bizlere nebātātından virüp endek endek ekl ider idik. Ve Dāvud bin Ḥuşayndan mervīdir ki merfū‘ān Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve alihi ve şaḡbihi ve sellem efendimiz Cebel-i Uḥud cennet erkānlarından bir rükndür. Ve Cebel-i ‘Îr cehennem erkānlarından bir rükndür buyurdu. Ve İshāk bin Yaḥyā bin Ṭalḥa ḥazretlerinden mürselen mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Cebel-i Uḥud ve Cebel-i Verikān ve Cebel-i Ḳuds ve Cebel-i Raḍvā cennet cibāllerindendir buyurdu. Ve Ṭaberānī ḥazretleri Kebīrinde ‘Amr bin ‘Avf ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz dört cibālī cennet dāğlarından ve dört enhār cennet nehrlerindendir. Ve dört rezm-gāh cennet mekānlarından ve dört cebelden biri Cebel-i Uḥuddır ki ol beni sever ben daḡı anı severim cennet dāğlarından bir dāğdır. Ve Cebel-i Raḡḡān cennet dāğlarından ve Cebel-i Ṭūr cennet dāğlarından ve Cebel-i Lübnān cennet dāğlarından [204^b] bunlar bir dāğdır. Ve cennet enhārlarınıñ biri Nīl ve Fūrāt ve Seyḥān ve Ceyḥāndır. Ve cennet mekānlarından olan rezm-gāhlar Bedir ve Uḥud ve Ḥendeḡ ve Ḥuneyndir buyurdu Ebū Hureyre raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinden mervīdir ki Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiziñ dāğlarıñ ḡayrlısı Uḥud ve Eş‘ar ve Verikāndır buyurdu. Ve Ḥāfız ibn Ḥacer ḥazretleri cibāl ḡaḡkında olan rivāyātlarıñ iḡtilāfında beytu’llāhu’l-ḡaram ḡanḡı cibālden binā olundu. Ba‘zılar buyurdılar ki altı ‘aded cibālden aḡcār aḡz idüp binā olundu. Cebel-i Ebī Ḳubeys ve Cebel-i Ṭūr ve Cebel-i Ḳuds ve Cebel-i Verikān ve Cebel-i Raḍvā ve Cebel-i Uḥud buyurdılar. Ve İbn Şeybe ḥazretleri Enes bin Mālik raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretlerinden merfū‘ān rivāyet idüp buyurdu ki Mevlā-yı Mūte‘āl ḥazretleri Cebel-i Ṭūra tecellī buyurdıkda cebel-i mezbūr ‘azamet-i ilāhiyyeye ṭāḡat getüremeyüp altı pāre oldu. Üḡi Medīne-i Mūnevvereye ve üḡi Mekke-i Mūkeremeye düşdi. Medīne-i Mūnevvereye düşen Uḥud ve Verikān ve Raḍvā ve Mekkeye düşen Ḥirā ve Şebīr ve Şevr ve Ebū Ḡassān ḥazretleri buyurur ki ammā Uḥud Medīne-i Mūnevvere nāhiyesinde Medīneye üḡ mīldir. Ammā Cebel-i Verikān Revḡada Medīneye dört berīd mesāfedir. Ve ammā Cebel-i Raḍvā Yenbū‘da Medīneye dört ḡün mesāfedir. Ve ammā Mekke-i Mūkeremede Cebel-i

Hirā meşhûrdır. Ve Cebel-i Şevr Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Bekr eş-Şiddîk radıya'llāhu 'anh hazretleriyle ihtifā buyurduğu cebeldir. Ammā Cebel-i Şebîrî zîkr eylemedi 'adem-i zîkrine sebep gâlibân zîkr olan ihtilāfa bâdîdir. Ve Şāhib-i Tārîh hazretleri buyurur ki kendi yedimle kıyās eyledim Mescid-i Nebeviyyeniñ bâb-ı cibrîlîñ 'atebesinden Cebel-i Uğuda muttaşıl Mescid Fesihe kadar üç mîl ve otuz beş zirā' dır. Ammā Medîne kapısı ki bâb-ı Baķî' demekle ma' rûf kapudan Cebel-i Uğudîñ ibtidāsına kadar iki mîl ve yedi zirā' ve bir miķdār daķi ziyādedir. Ammā bâb-ı Baķî' den meşhed-i seyyidünā Hamza radıya'llāhu 'anh hazretlerine kadar iki mîl ve bir şülş ve bir kaç zirā' daķi ziyādedir intehā. Ve imām Süheylî hazretleri buyurur ki Cebel-i Uğuda Uğud tesmiyesi sāyır cibālden menķa' olduķı içün. [205^a] Ammā hāza Cebel-i yuħıbbunā ve nuħıbbuhu hadîş-i şerîfiniñ ma' nāsında muħaddişîn-i 'izām bir kaç ra' nā ma' nā irād eylemişler. Biri budır ki ħazf-ı muzāf vāķi' olmuşdır ey ehl-i Uğud demekdir ve ehl-i Uğuddan murād enşār ħazerātlarıdır. Zîrā enşār Cebel-i Uğuda cîrān idiler. İkinci ma' nā lisān-ı ħāl ile meserret ħāşıl eyledigidir. Zîrā Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ kudūmlarında Cebel-i Uğuda qarîb geldikde izhār-ı meserret ider idi. Ve üçüncü ma' nā ħaķîķat iki taraftan vāķi' olmaķdır Vācib Te' ālā ħazretleri Uğuda muħabbet vaż' idüp niteķîm cibāl-i müsebbihaya Dāvud 'aleyhi's-selām ile ber-ā-ber tesbîh itdiği gibi ve aħcāra ħaşyet vaż' eyledigi gibi niteķîm Mevlā-yı Müte' āl ħazretleri ve *inne minhā lemā yehbiu min ħaşyeti'llāh* buyurmuşdır. Ĥuşuşan Cebel-i Tūr tecellî-i ilāhiyyeden 'azamet-i rabbāniyyeye 'adem taħammülünden tayerān eyledigi gibi bunlara ħaşyet ve Cebel-i Uğuda muħabbet vaż' itmiş ola. Bu ma' nāyı İmām Nevevî ħazretleri şāķiħdir buyurdılar. Ve Ĥafız bin Ĥacer ħazretleri zāhir olan cennet cibālinden olmaķ sebebiyle muħabbet vaż' olunmaķ cā' izdir. Niteķîm cibāl-i müsebbihaya tesbîhiñ vaż' ı cā' iz olduķı gibi. Zîrā Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'ākıla ħiṭāb ider gibi Cebel-i Uğuda ħiṭāb buyurup esken Uğud buyurdı. Ve daķi Ĥāfız el- Münzirî ve İmām Beğavî ħazerātları buyururlar ki ħadîş-i şerîfiñ zāhiriyle ma' nā evlādır. Zîrā cemādātıñ enbiyā vü evliyā vü ehl-i tā' āta muħabbetleri münker degildir. Niteķîm ustūvāne Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ iftirāķına taħammül idemeyüp ħanîn ü bükā' eyledigini ħāzır olan aşķāb-ı kirām istimā' eylediler. Ve Mekke-i Mükerrermede ħable'l-vahy Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ħaceriñ selām virdigi meşhûrdır

bunlar münker degildir. Cebel-i Uḥud ve cemī‘ eczā’-yı Medīne Server-i Enām
‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimize taaşşuk idüp ve likā-yı şerīflerine vālih ü
ḥayrān bu ma‘ nā ḡāyet aḥsendir. Nazmun li-mütercimihī ‘afā ‘anhü’l-Bārī.

Cümle aḥcār u cebel [ü] eşcār-ı arz hem miyāh

Heb Ḥabīb-i Kibriyānīñ ‘āşıkı eylerler āh

Bendesidir māsivallāh ol ḥabībīñ şübhesiz

İns ü cinn cümle melek ḥızmed-güzārı mihr ü māh

[205^b] Böyle bir Şāh-ı Risālet Şeh-Süvār-ı Enbiyā

Penc-nevbet ḥaşre dek her gün ururlar şān-ı şāh

Bābınıñ efkende-i kıtmīri olmaḳ şübhesiz

Yek-durur ‘ālemde olmaḳdan efendim pādīşāh

Sırr-ı ḥubb-ı ‘Aḥmede mazḥar idüp ‘Aşķī ḳuluñ

Ser-firāz it ḳatre-i ‘aşķınla bendeñ yā İlāh

Ve dahi Süheylī ḥāzretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem
efendimiz fāl-ı ḥasen ve ism-i ḥaseni severler idi. Bundan aḥsen isim olur mı ki Uḥud
eḥadiyyetden müştāḳdır ve ḥarekeleri ref‘ dir deyn-i eḥad irtifā‘ına işāretidir. Rasūl-i
Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz eḥadīñ lafzān ve ma‘nān ḥal bu
oldıḳda ta‘alluḳ [u] muḥabbet ḥāşıl oldu. Ve muḥabbet tarafından ḥāşıl olduḳda el-
mer’u me‘a men eḥabbe mazmūnı. Ve busseti’l-cibālu bessā sırrı zāhir olduḳda bu
cebel Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber cennetde
olacağına iştibāh yoḳdır. Ve biri daḡı Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem

efendimiz Ğazve-i Uḡuda giderken cüyüş-ı münāfīķin ‘asākiriñ bir şülüşü idi. Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimizden yüzlerin çevirüp Mescid-i Dırār tarafına ve andan Cebel-i ‘Îr tarafına gitdiler. Ve Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz cüyüş-ı muvaḡḡidīn ile Cebel-i Uḡud tarafına teşrīf buyurdılar ferīķun fi’l-cenneti ve ferīķun fi’s-sa‘îr fehvāsı ehl-i cennet Cebel-i Uḡud tarafında bulunmasıyla Uḡud daḡı cennet cibālinden ma‘dūd oldu. Ve Cebel-i ‘Îr münāfīķin ve Ehl-i Nār tarafında bulunmasıyla Cebel-i nārdan ma‘dūd olup mebgūz oldu aḡlākān ve cehlen ḡimār-ı mezmūma ‘îr dirler ḡükmi ilāhiyyeden su’āl olunmāz. Lā yūs’elu ‘ammā yef’alu vehüm yes’elüne. Ve lehü eydān.

Bārekallāh ey Uḡud ey baḡt-ı mes‘ūd ber-teri

Yār olup gitdiñ cināna şuhbet-i peygamberi

Kimdir ol kim ḡāķiñi kuḡl eylemezler dīdeye

Şimdi sen oldiñ ḡāķikatde cibālīñ serveri

Māye-i ‘aşķ [u] muḡabbetdir seni ser-dār iden

ḡākda olsa olur elbet cihānīñ mihteri

Seng-i pūs itdiñ o pāy-ı Aḡmed-i Muḡtār var

Günde bīn kez raķsa gel şimden gerü faḡrıñ yeri

Başına taķsun çelenk her kim severse Aḡmedi

Bu Uḡud gibi velīkin ‘Aşķī bendiñ ber-teri

Bundan aķdem Bālā-yı Kitābda İbn Şeybe ḡazretlerinden mervī ve Medīne-i Münevverede Yehūdiler sākin oldıḡı zamān Cābir bin ‘Abdullāh raḡıya’llāhu ‘anh

hazretlerinden merfū ān rivāyet [206^a] olundı ki Hāzret-i Hārūn ve Mūsā ‘aleyhi’s-selām hāzerātıları hac ve yāhūd ‘umre niyyetiyle Mekke-i Mükerrremeye teşrīf iderken Medīne-i Münevvereye uğrayup Yehūdilerinı hāvfından Cebel-i Uḥuda şu‘ūd buyurup Hārūn ‘aleyhi’s-selām hāzretleri merīz idi. Mūsā ‘aleyhi’s-selām Hāzret-i Hārūn için Cebel-i Uḥudda bir kabır hāfr idüp buyurdu ki ey birāder-i ‘ālī-kādrım ecel mev‘ūdını kārīb oldı gel bu kabre dāḥıl ol Hāzret-i Hārūn kabre dāḥıl oldıkdā murğ-ı rūh-ı pūr-fütūḥları lāne-i cisminden aşıyāñ-ı cināna pervāz eyledi. Ve Hāzret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām üzerine türāb ilkā idüp Mekke tarafına rāhī oldı. Ve Şāḥib-i Tārīḥ hāzretleri buyurur ki Cebel-i Uḥudda bir şa‘b vardır Şa‘b-ı Hārūn dimekle ma‘rūfdır ḥālk zu‘m iderler ki kabır-i Hārūn ‘aleyhi’s-selām cebelinı ‘alāsındadır ve kārīb zamānda cebelinı ‘alāsında ba‘zı fuḫarādan binā ittiḥāz idüp sākin olmuş nās Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şu‘ūd buyurduğı maḥaldır deyü şu‘ūd iderler ḥālbuki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şu‘ūd buyurduğı maḥal mu‘ayyen degildir faḫaḫ mu‘ayyen olan cebele muttaşıl Mescid-i Fesiḥde namāz kıldı intehā. Ve daḫi İbnü’n-Neccār hāzretleri buyurur ki cebelde bir ḡār vardır nās dirler ki Server-i Enām ‘aleyhi’s-şālātu ve’s-selām efendimiz anda namāz kıldı dirler. Ve dāmān-ı cebelde mescid-i mezbūra muttaşıl şāḫra vardır ol şāḫrada insān başı gircek miḫdārı bir ḫufre vardır Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol maḥalde oturup ve şāḫra-yı mezbūra ittikā buyurup mezbūr ḫufra ser-i sa‘ādetleriniñ mekānıdır dirler. Faḫaḫ İbn Şeybe hāzretleri Muṭṭalib bin ‘Abdullāh hāzretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Cebel-i Uḥudda olan ḡāra dāḫıl olmadı. Terceme-i mihrāsda kārīben gelür. İbn ‘Abbās raḫıya’llāhu ‘anhümā hāzretleri buyurur ki nāsını didiḫi ḡāra Server-i Enām şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz vāşıl olmadı. İbn ‘Abbās raḫıya’llāhu ‘anhümā hāzretleriniñ kelāmınıñ iktizāsı ḡār mihrāsdan soñra olmaḫ lāzım gelür Şu‘b tercemesinde gelür Server-i ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yevmü’l-Uḫud Şu‘bın āḫzına ḫadar var dirler. Ve Ebū Dāvūd ve Ḥākim hāzerātlarından mervīdir ki cebelde aşḫāb-ı kirāma ḫiṭāb idüp buyurdu ki [206^b] Mevlā-yı Müte‘āl hāzretleri şühedā ḫarındāşlarıñızını ervāḫ-ı ṭayyibelerin bir yeşil ḫuş derūnına vāz‘ idüp cennetiñ eşmār u enhārından ekl ve şūrb idüp mütena‘im olurlar bu ḫadişinı āḫarında buyurdu ki Mevlā-yı Müte‘āl hāzretleri şühedālarını ḫālinden bu āyet-i kerīme ile haber virdi

Kavl-i Te‘ālā ve lā taḥsebenne’llezīne ḵutlū fī sebīli’llāhi emvātan bel aḥyā’ün ‘inde rabbiḥim yūrzeḵün. Ve mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz sekiz seneden sonra şühedā’-i Uḥud üzerinde namāz kılup şāğ kimseler ile vedā‘ ider gibi vedā‘ buyurdılar. Ve mervīdir ki be-her sene başında ḵubūr-ı şühedā-i Uḥuda teşrīf idüp *Es-selāmu ‘aleyküm bi-mā şabertüm fe ni‘me ‘ukbe’d-dār* buyurur idi. Ve daḡi *Es-selāmu ‘aleyküm bi-mā şabertüm fe ni‘me ecru’l-‘āmilīn* buyurduḡı daḡi mervīdir. Ve daḡi Fāṭimatü’z-Zehrā raḡıya’llāhu ‘anhā ḡazretleri Ḥamza raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretlerinin ḡabr-i sa‘ādetlerin ziyāret idüp ve ḡabri işlāḡ idüp ser-i sa‘ādetleri ṡarafına ‘alāmet içün ṡaş vaṡ‘ eyledi. Ve Ḥazret-i ‘Alī raḡıya’llāhu ‘anhdan mervīdir ki Ḥazret-i Fāṭıma be-her cum‘a seyyidünā Ḥamza raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretlerinin ḡabr-i pūr-enverlerin ziyāret idüp ve anda namāz kılup bükā ider idi. Civār-ı Ḥaḡḡa vāşıl oluncaya ḡadar ‘ādet-i kerīmeleri bu minvāl üzere idi. Ve Şa‘lebī ḡazretlerinin rivāyetinde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i Uḥud cengden fāriḡ olduḡda Muş‘ab bin ‘Umeyr raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretlerinin başı ṡarafında vāḡıf *mine’l-mü’minīne ricālun* āyet-i kerīmesini ve *mā beddelū tebdīlānya* varınca tilāvet buyurup sonra yā rabbi seniñ ‘abdiñ ve peyḡamberiñ şehādet ider bunlar şühedālardır her kim bunları ziyāret idüp selām virseler selāmların redd iderler buyurdı. Bundan sonra bir āḡer mekānda vāḡıf olup bunlar benim aşḡābımdır yevm-i ḡıyāmetde anlara şāhid olurum buyurduḡda Ebā Bekr eş-Şiddīḡ raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleri yā Rasula’llāḡ bizler seniñ aşḡābıñ degil miyiz buyurdı belī aşḡābımsız lākin benden sonra ne olursız bilmem buyurdı. Ve İbn Şeybe ḡazretleri rivāyetinde İbn ‘Ömer raḡıya’llāhu ‘anhümā [207^a] ḡazretleri buyurur ki bir kimse bu şühedālarıñ yanından mürūr idüp anlara selām virse yevm-i ḡıyāmete ḡadar selām vireniñ selāmını redd iderler. Ve Yahyā ḡazretleri ‘Atṡāf ibn Ḥālīd ḡazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki benim ḡālīm buyurdu ki şühedā-yı Uḥudı ziyāret eyledim ve anlara selām virdim ve redd-i selām eylediklerin istimā‘ eyledim. Ve Fāṭıma Ḥuzā‘iyye ḡazretlerinden mervīdir ki buyurdı ḡız ḡarındāşım ile ber-ā-ber seyyidünā Ḥamza raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretlerinin ziyāretine varup selām virdim ve ‘aleykümü’s-selām ve raḡmetu’llāhi ve berekātüh deyü redd-i selāmların istimā‘ eyledim buyurdı. Ve Beyḡaḡī ḡazretleri Hāşım bin Muḡammed bin ‘Umerī ḡazretlerinden ve bu daḡi ‘Ömer bin ‘Alī ḡazretlerinin oḡlundan rivāyet idüp buyurur ki bir gün pederim beni Medīneden ber-ā-ber aḡṡ idüp cum‘a günü fecr ile

şems meyânında kubûr-ı şühedâ-i Uḥud ziyâretine revân oldık ve ben arkasından gider idim mekâbire vâşıl oldıkda ref' -i şavt ile es-selâmu 'aleyküm bimâ şabertüm fe-ni' me 'uḳbe'd-dâr didikde ve 'aleykes-selâm yâ Ebâ 'Abdullâh deyü cevâb zuhûr eyledi baña iltifât idüp sen misiz cevâb viren buyurdu ben didim lâbını şâğ tarafına alup be-tekrâr selâm i'âde eyledi her bir selâm virdikce redd-i cevâb gelür idi. Üç def' a selam virdikden soñra şükran li'llâhi te'âlâ secde eyledi buyurdu. Ve Ğazve-i Uḥudda cām-ı şehâdeti nûş iden aşḫâb-ı kirâm yetmiş 'aded zevât-ı kirâm olup ba'zıları ziyâde ve ba'zıları nokşândır didiler tafşîli mürûr eyledi bu mekânda tekrâra ḥâcet kâlmadı rıdvanu'llâhi te'âlâ 'aleyhim ecma'în Şāḫib-i Tārīḫ ḥâzretleri buyurur ki faḳaṭ 'alâ-ḳadri'l-imbân zevâtların kubûr-ı pür-nûrların beyân idelim. **Ḳabr-i seyyidünâ Ḥamza 'ammi Rasûla'llâh şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ve raḳıya'llâhu 'anh** şehâdetleri bahşinde mürûr eyledi. Be-tekrâr sîneye tâze dâğ açmadan ihtirâzen anıñla iktifâ olundu. Ḥâzret-i Ḥamza ve hemşîre-zâdesi 'Abdullâh bin Caḫş ve Muş'ab bin 'Ümeyr raḳıya'llâhu 'anhüm bir ḳabrdelerdir. Ve İbn Şeybe ḥâzretleri 'Abdu'l-'Azîz ve İbn Sem'ân ve A'rec ḥâzeratlarından rivâyet idüp buyurdu ki Ḥâzret-i Ḥamza raḳıya'llâhu 'anh ḥâzretleri şehîd olduğı mevzî'de Cebel-i Ramâtın tahtında Mescid-i Şar'ada [207^b] kâlmış idi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz emr idüp ḥâlâ ḳabr 'aṭarları olan Rebeveye getürdiler. Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiz bürd-i sa'âdetlerin kefen idüp ve Muş'ab bin 'Umeyr ḥâzretlerine daḫi bir âḫer bürd-i şerîflerin kefen idüp ikisin bir ḳabre defn buyurdu. Ve 'Abdu'l-'Azîz ḥâzretleri buyurur ki 'Abdullâh bin Caḫş ḥâzretleri daḫi ber-â-ber defn oldu dirler. Ba'zılar ḡâlib-i ḫan Muş'ab bin 'Umeyr ve 'Abdu'llah bin Caḫş ḥâzerâtları Ḥâzret-i Ḥamzanın üzerine binâ olunan mescidiñ tahtında kâldı buyurdılar va'llâhu a'lem. Ve turâb-ı ḳabr-i seyyidü's-şühedâ şudâ'a şifâ olduğı zıkr olundu. Zâyirîn olan ihtiyâṭ idüp üçüne daḫi selâm vireler. **'Amr bin Cemûḫ** ve **'Abdullâh bin 'Amr bin Ḥarâm vâlidu Cābir bin 'Abdullâh raḳıya'llâhu 'anhüm ḥâzerâtlarının kubûr-ı pür-feyz-i berekâtları.** Mālik bin Enes ḥâzretleri 'Abdu'r-Raḫmān bin 'Abdullâh bin 'Abdu'r-Raḫmān bin Ebî Şa'sa'a ḥâzretlerinden rivâyet idüp buyurdu ki 'Amr bin Cemûḫ ve 'Abdullâh bin 'Amr bin Ḥarâm ḥâzretleri ikisi bir ḳabrde seyl tarafında defn olundu. Soñra le'allletin mekânların taḡyîr itmek için ḥâfr olunup ikisini bir ḳabrde buldılar aşlâ taḡyîr olmayup ke'enne bir gün muḳaddem defn olmuş cenāze gibi ter ü tâze naḳl eylediler. Bunların biri

zaḥm-nāk olup dest-i sa‘ādetin yāre üzerine vaż‘ eylemiş bu ḥāl üzere defn olunmuş gine bu ḥāl üzere bulup dest-i peyvestin cerḥiñ üzerinden ref‘ eylediler kendisi gine cerḥiñ üzerine koydı. Şühedā oldukları tāriḥden bu ḥafra gelene kadar kırk altı sene mürūr itmiş idi. Be-tekrār ikisi ḡabr-i vāḥide defn olundu. Ve bir rivāyetde mecrūḥ olan ‘Abdullāh ḡazretleri olup elini yāradan ref‘ eylediler ḡūn-revān olur idi. Şalı virdikde bir eḡadīñ mu‘āveneti olmayarak elini yaranıñ üzerine ḡor idi ḡūn sākin olur idi. Vāḡidī ḡazretleriniñ rivāyetine ḡöre ‘Amr bin Cemūḥ ve Ḥārice bin Zeyd ve Sa‘īd bin er-Rebī‘ ve Nu‘mān bin Mālik ve ‘Abdullāh bin Cascās ve Ḥallād bin Cemūḥ raḡıya’llāhu ‘anhūm ḡazretları mecmū‘ı ḡabr-i vāḥide defn olundu. Bu zevātlarıñ ḡabrde cem‘ olmasına sebeb Allāhu a‘lem Mu‘āviye ‘ayn icrā’sında meşhed-i şühedāya ḡarīb gelüp ve ba‘zı zevātıñ vüçüd-ı beḡbūdları [208^a] zāhir oldıḡda mezbūr mekānı ḡafir idüp ke’enne henüz şehīd olmışlar ḡibi vüçüd-ı sa‘ādetlerin naḡl eylediler. Bu ḡafir şehīd olduklarından şoñra kırk sene mürūr itmiş idi. Ḥālā tahmīnen ve ḡannen ol mevzi‘i seyl ḡarbinda bir mürtefi‘ mekāndır. Ve añḡ ḡarīb ḡıble cihetinde ‘ayn cārī olur va’llāhu a‘lem. Bu baḡş ḡāyet tavīldir ḡıkrinde fā’ide-i ḡalīl olduğundan terk olundu tafşīlin murād iden aşla rüçū‘ eylesün. Ammā sā’ir şühedā-yı Uḡud ‘aynıyla ma‘lūm deḡildir zāhir olan budır mekān-ı mezkūrda Ḥazret-i Ḥamza raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleriniñ ḡabr-i sa‘ādetleriniñ etḡrafında ola. Ve Ebū Sa‘īd el-Ḥudrī raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurur ki şühedā-yı Uḡuddan her kim naḡl olundıysa ḡaber irişdigi mekānda defn olsun. Ve Mālik bin Sinān raḡıya’llāhu ‘anh ḡazretleri menḡūl olan şühedādan olup aşḡāb-ı ‘abā ḡurbunda peyām resīde oldıḡda ol mekāna defn olundu. Ve Ebū ‘Abdullāh el-Feyyūmī ḡazretleri kendi nefsine inşād idüp buyurmuşdır. **Nazm**

Hāmmun bi eṡcāniḡi ilā Uḡudin

Ḥattā izā mā-ra’ā biḡi ‘aceze

Şāra izā ḡīle hel te‘ūdu leh

Yeḡūlü beynī ve beynehū Ḥamza

Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki ehl-i semāwāt-ı sub' 'inde mektûbdır Ḥamza esedu'llāh ve esedu rasûlihî. Ve 'ulemā'-i 'izām Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziñ 'ammileri kaçdır deyü ihtilāf eylediler ba'zıları on ve ba'zıları on tokuzdur didiler. Ammā 'ammetehu altıdır Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ḥazret-i Ḥamza raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri şehid oldıkda aña maḥzûn oldığı gibi bir eḥada olmamışdır. Sedî ḥazretleri buyurdu ki efemen ve'adnāhu va'den ḥasenen fe-hüve lâḳihî âyet-i kerîmesi Ḥazret-i Ḥamza hakkında nâzil oldu. Ve Ka'b bin Mâlik ḥazretleri merşiyesinde buyurır. Ve hiye hâzihî.

Beket 'aynî ve ḥuḳḳa lehā bükāhā

Ve mā yuḡni'l-bükā'u ve la'l-'avîlu

'Ale'l-esedi'l-İlāhi ḡadāte ḳālū

Li Ḥamzete zā-kümü'r-racülü'l-ḳatîlü

[208^b] Uşîbe'l-müslimüne bihî cemî'an

Hünāke ve ḳad uşîbe bihi rasûlu

Ebā yā' lā leke'l-erkānu hüddet

Ve ente'l-mācidü'l-berru'l-vuşûlu

'Aleyke selāmu rabbike fî cinānin

Yuḡālîṭuhā na'imun lā yezûlu

Seyyidünā Ḥamza raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleriniñ künyesi Ebā Ya'lā ve Ebî 'Ammāre idi. Va'llāhu a'lem. **El-Bābü's-sādîs**. Altıncı bâb Medîne-i Münevvereniñ abârı ve 'uyunu ve Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize mensûb sadaḳaları ve zāt-ı nebeviyyelerine 'azv olunān mesâcid ve esfârda namāz ḳıldıkları

mevzi'lerin beyânındadır. Ve bu bâb daği beş faşl üzere müstemildir. **Faşlü evvel âbâr-ı mübârekeler beyânındadır.** Medîne-i Münevverede ve havâlisinde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize mensûb olan kuyuları hûrûf-ı hecâ' üzere müretteb evvel-be-evvel îrâd olunır va'llâhu'l-muvaffıku ile'r-reşâd. Bi'r-i Erîs hemzeniñ fethi ve rânîñ kesri ve yânîñ sükûnı ve âhîri sîn-i mühmele ile Yehûdiden bir kimseye nisbet olunır ki aña Erîs dirler idi. Luğat-ı ehl-i Şâm üzere Erîs felâh demekdir Qubâda bir kuyudur. Bi'r-i Hâtem daği dirler. Ve Şahîh-i Müslimde olan ehâdiş-i meşhûreden Ebû Mûsâ el- Eş'ârî radıya'llâhu 'anh hazretleri hâne-i sa'âdetde abdest alup çıkdı ve didi ki bu gün elbetde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz her ne mekânda bulunur ise hizmet-i şerîfleriyle şeref-yâb olup mülâzemet ideyim nehârim zât-ı 'aliyyeleriniñ hizmetiyle mürûr itsün deyüp Mescid-i Şerîfe gelüp Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimizden şordım didiler bu tarafa müteveccih olup gitdi eşer-i sa'âdetlerine tâbi' olup revân oldım her mülâkî oldıgım zâta şorarak gelüp zât-ı sa'âdet-âyâtların Bi'r-i Erîsde buldım kapuda câlis oldım bi'riñ cerîdden bir kapısı var idi. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz kazâ'-yı hâcet idüp abdest alup namâz kılup gördüm ki Bi'r-i Erîs üzere oturmuş sâk-ı sa'âdetlerin keşf idüp qadem-i mübârekelerin bi're şalkıtmış varup selâm virüp 'avdet idüp kapuda câlis olup gitdi nefsim didim ki bugün Şeh-süvâr-ı Enbiyâ 'aleyhi efâlu's-şalât ve ezke't-tahâyâ efendimiziñ [209^a] bevâbî olurım deyü otururken Ebâ Bekr eş-Şiddîk radıya'llâhu 'anh hazretleri teşrîf idüp kapuyı dağk eyledi kimdir didim Ebû Bekrdir didi ki şabr eyle deyüp huzûr-ı hazrete varup yâ Rasûla'llâh Ebâ Bekr teşrîf idüp izin taleb eyler didim buyurdi ki izin virüp cennet ile tebşîr eyle gelsün fetâh'l-bâb idüp dâhil oldıqda Server-i Enâm 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm efendimiz seni cennet ile tebşîr buyurdi didim Ebû Bekr hazretleri dâhil olup Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şâğ tarafına câlis olup ol daği efendimiz gibi ayakların kuyuya şalkıdup ve sâkların keşf idüp oturdi. Şoñra ben 'avdet idüp kapuda câlis oldım benim birâderim var idi abdest alur bırakmış idim dir idim ki eger Mevlâ-yı Mute'al hazretleri birâderime hayr murâd eylediyse şimdi gelür dir iken bir kimse dâğk-ı bâb eyledi kimdir didim 'Ömer bin el-Hattâbdır buyurdi. Şabr eyle deyüp huzûr-ı Hazret-i peygambere varup selâm virüp 'Ömer bin el-Hattâb hazretleri teşrîf eyledi izin taleb ider didim izin vir cennet ile tebşîr eyle gelsün buyurdi gelüp dâhil ol ve Rasûl-i

Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz seni cennet ile tebşîr ider didim dāhîl olup Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziñ yesārına cālis olup ayakların kıyuya şalkıdup ve sākıların keşf eyledi. Ve ben 'avdet idüp kapuda cālis olup birāderimiñ teşrîfin temennî ider idim bu fıkırde iken bir kimse dākķ-ı bāb eyledi kimdir didim 'Osmān bin 'Affāndır didi şabr eyle deyüp huzūr-ı hāzrete varup haber virdim izin vir ve cennet ile tebşîr eyle ve kendüye gelen meşāyiblerle ber-ā-ber buyurdu. Gelüp fetħa'l-bāb idüp dāhîl ol Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz seni gelecek meşāyibler ile tebşîr ider didim dāhîl olup şāğda ve şolda mekān kalmadığından muvācehe-i sa'ādetlerine karşı culūs buyurdılar. Sa'id bin Müseyyeb hāzretleri bu culūslarını hey'et-i kubūrlarına te'vîl eyledim buyurdu ve bir rivāyetde Hāzret-i 'Osmān rağıya'llāhu 'anh duħūlünde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz sāk-ı sa'ādetlerin setr buyurdu. Ve Şahîh-i Buħārîde Hāzret-i Enes rağıya'llāhu 'anh [209^b] buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve ālihi ve şahbihi ve sellem efendimiziñ yed-i sa'ādetlerinde hātem-i şerîfleri var idi. Efendimizden şöñra Ebā Bekr rağıya'llāhu 'anh hāzretlerine intikāl idüp ve andan 'Ömer rağıya'llāhu 'anh hāzretlerine intikāl idüp ve bundan Hāzret-i 'Osmān rağıya'llāhu 'anh hāzretlerine intikāl itmiş idi Hāzret-i 'Osmān bir gün Bi'r-i Erîsde otururken yedinde olan hātem-i nebevi Bi'r-i Erîse düşdi. Üç gün Bi'r-i Erîs nez' olundu bulunmadı. Bi'r-i Hātem tesmiyesine sebep bu oldu. Ve hadîş-i Buħārîde vārid oldu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz gümüşden bir hātem ittiḥāz buyurup nakış Muḥammedün Rasūla'llāh idi. Ebū Bekr ve 'Ömer rağıya'llāhu 'anhümā ḥāzerātlarından şöñra 'Osmān rağıya'llāhu 'anh hāzretlerine intikāl idüp vaķt-i ḥilāfetlerinde anıñla temhîr-i mekāteb buyurırlar idi. Ve rivāyet-i āḥarda vārid oldu ki eṭrāf u eknāfdan mekātebleriñ keşret-i vürūdından cevāblar taḥrîr oldıkça enşārdan bir zāta virüp mekātepleri ol zāt temhîr ider idi. Ol zātıñ yedinden düşüp taḥarri eylediler bulunmadı. Şöñra bir āḥer hātem ittiḥāz idüp nakış Muḥammedun Rasulu'llāh olarak anı isti'māl buyurır idi. Hātem-i sa'ādetiñ bi're vuķū'ı Hāzret-i 'Osmāniñ ḥilāfetinden altı sene şöñra idi. Ve bu hātem-i Hāzret-i peygamberîde Süleymān 'aleyhi's-selāmıñ hātemi gibi sır var idi. Vaķtā ki Hāzret-i 'Osmāndan hātem zāyi' oldu. Emr ber 'aks olup üzerine ḥurūc idüp mübtedā-yı fitne zuḥūr idüp ilā yevmü'l-kıyāmete silsile-i fitne-i muttaşıl aşlā münkaṭı' olmaz. Ve daḥi Bi'r-i Erîs bustānını Hāzret-i 'Osmān rağıya'llāhu 'anh zevî'l-kurbā ve fuķarā u

mesākīn ü itāma ve ehl-i tārīķe hattā tūyūr u vuḥūṣ ve sibā‘a şurūt üzere taşadduk eylemişdir hattā bāb-ı Bi‘r-i Erīse ber-minvāl-i meşrūḥ bir ḥacer üzerine taḥrīr olunup vaż‘ olunmuş idi. Şoñra ba‘zı umerā-yı Medīne mezbūr ḥaceri ref‘ idüp bir āḥir kuyuya vaż‘ eylemişler intehā. Ve İmām Mecdī ḥazretleri ve İmām Ğazālī ḥazretleri İḥyāsında buyurur ki Bi‘r-i Erīsīñ şuyı muḳaddem telḥ ü şüre idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz tükürdükden şoñra ğāyet lezīz oldu. Va Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri [210^a] buyurur ki İbn Cemā‘a ḥazretleri Menāsik-i Kübrāsında bāb-ı fezā’ilde fażl-ı Bi‘r-i Erīse buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bi‘r-i Erīse tükürdü. Ve ḥātem-i sa‘ādetleri daḥi bi’re düşdü intehā. Şimdi ābār-ı Medīnede Bi‘r-i Erīsen de ‘alā vu aḥlā vu elezz bir kuyu yoḳdır. Ve İbnü’n-Neccār ḥazretleri kıyās idüp kuyunıñ tūli on dört zir‘ā ve ‘arzı beş zir‘ādır. Ve Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Ebā Bekr ve ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anhümā ḥazerātlarıyla ber-ā-ber culūs buyurdıkları mekān üç zir‘ādır ve ‘alāsına mekān binā olunmuş. Mescid-i Ḳubāya ve bustāna ḥizmet idenler sākin olurlar idi. Ve kıble tarafında bir ḥarābe hışn vardır. Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki mezbūr bustān şimdi Şeyḫ Burhāne’d-dīn el-Ğaṭān ḥazretleriniñ mülkinde olup Faḥre’d-dīn ‘Aynī ḥazretleriyle meyānlarında Bi‘r-i Erīs için münāza‘a vāḳı‘ olup ḥişār-ı mezbūrıñ taḥtında bir kıṭ‘a var idi ve bir kıṭ‘a daḥi aḳarib için binā eyledi ki mescidiñ ḳurbunda olup Bi‘r-i Erīsen saḳy itmek üzere muşālaḥa olunup hışn-ı mezbūr Burhāne’d-dīn ḥazretleriniñ bir müddet yedinde ḳaldı. Vaḳtā ki ‘imāret nāzırı sebīl ve bürke binā eyledikde Bi‘r-i Erīsen bürkeye şokulur idi. Ve sebīle daḥi andan gelür idi. Bizim vaḳtimizde kuyunıñ tūlı on tokuz ve nışf zir‘ādır. Ve dört zir‘ā şudur. Ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki Bi‘r-i Erīse nerdübān olup nās nerdübāndan nāzil olup teberrüken şu nūş idüp ve abdest alurlar idi. Nerdübānı ĩcād iden Şeyḫ Şafıyye’d-dīn Ebū Bekr bin Aḥmed es-Selāmī ḥazretleri yedi yüz on dört tārīḥinde züvvārlar maḥrūm ḳalmasun deyü ümmet-i Muḥammede merḥameten ĩcād eylemişdir raḥmetu’llāhi ‘aleyh. Ve Bedir bin Ferḥūn ḥazretleri buyurur ki Bi‘r-i Erīse nerdübān ĩcād iden emīr Ṭufeyliñ vezīri Necme’d-dīn Yūsuf er-Rūmī ḥazretleri gelüp züvvārlarıñ abdest için zaḥmet çeküb hattā bustān bi-bustān tā Ca‘feriyyeye ḳadar gidüp abdest alurlar idi. Ve bustāna duḥūlde daḥi züvvāra ‘usret olur idi binā‘en ‘aleyh bi’re nerdübān binā idüp züvvārlar zaḥmetsiz nāzil olup [210^b] abdest alurlar idi. Bi‘r-i A‘vāf Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ

şadâkalarından birisi daği budır. İbn Şeybe hâzretleri rivâyetinde Muḥammed bin ‘Abdullâh İbn ‘Amr bin ‘Osmân hâzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bi’r-i A’vâfa teşrîf idüp üzerine câlis olup ve abdest alup abdest şuyı bi’r-i mezbûra cereyân idüp abdest şuyunıñ berekâtından cereyân idüp cidâr-ı bi’rde yeşil çemenler bitüb hâlâ ol yeşil çemenler bakîdir. Ve İbn Zebbâle hâzretleriniñ rivâyetinde ‘Osmân bin Ka’b hâzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden bir ḥarâmî firâr idüp Server-i Enâm ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm efendimiz mezbûr ḥarâmîniñ verâ’sından giderken mezbûr ḥarâmî daği eşnâ-yı firârında Şeṭîbe aralığında bir ḥacer ḥarâmîniñ ayâğına tokunup ḥarâmî ser-nigün düşüp Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥarâmîye irişüp ve ol ḥacere du’â buyurup dest-i peyvest-i nübüvvetleriyle mesh buyurdılar. Hâlâ ol ḥaceri nâs teberrüken ziyâret iderler. Hâlâ ol ḥacer Şeṭîbe ile A’vâf beyninde bakîdir. Şâhib-i Târîḥ hâzretleri buyurur ki bir kebîr cez’iñ ismidir Merbû’ kıblesinde ve Hıtâfeniñ şâmındadır. Anda âbâr-ı müteaddidler vardır bi’r-i mezbûr kankısı olduğı ma’rûf degildir. Ve kezâlik Şeṭîbe ma’rûf olmadığından ḥacer-i mezbûr daği ma’lûm degildir. Allâhu a’lem ‘Atbî demekle ma’rûf olan mevzi’dir zîrâ İbn ‘Uḳbe hâzretleri buyurdu ki ‘Atbî A’vâfiñ yanında şark cihetindedir Şeṭîbe bu olduğı şüretde Bi’r-i A’vâf Hunâfe tarafında cez’-i A’vâfdadır şimdi muaṭṭal şuyı yokdır. Ve İbn Zebbâle hâzretleri buyurur ki A’vâf Hunâfe el-Yehūdîniñ olup ve Hunâfe daği Reyḥâne raḍıya’llâhu ‘anhâ hâzretleriniñ ceddidir. Ve Maṭrî hâzretleri ve tevâbi’leri İbnü’n-Neccâr bu kuyudan sükût buyurduğundan anlar daği zıkr itmediler. Bi’r-i Ünâ hünâ vezninde hemzeniñ zammı ve nûnıñ taḥfîfiyledir ba’zılar hemzeniñ fethi ve nûn-ı müşeddede-i meksûre ile ve yâ-ı taḥtiyye ile didiler. Ve ba’zılar hemzeniñ fethi ve teşdîd-i nûn ile ḥattâ veznindedir didiler. Nihâyede mazbûṭ olan feth-i hemze ve teşdîd-i bâ-i muvaḥḥede iledir. Ve İbn Zebbâle hâzretleri [211^a] rivâyetinde ‘Abdu’l-Ḥamîd bin Ca’fer hâzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Benî Ḳurayzayı muḥâşara buyurdıkda ḥayme-i sa’âdetlerin Bi’r-i Ünâ üzerine naşb idüp ve anda olan mescidde namâz kılup ve ol kuyudan âb nûş idüp. Ve ḥayvânların ol maḥalde olan sidre ağâcına bağladılar. Şâhib-i Târîḥ hâzretleri buyurur ki bu maḥal şimdi ma’rûf degildir. Ve Benî Ḳurayzanıñ nâhiyesi mescidleriniñ yanındadır. **Bi’r-i Enes Bin Mâlik bin en-Naḍr raḍıya’llâhu ‘anh** İbn Zebbâle hâzretleriniñ rivâyetinde Enes bin

Mâlik radıya'llâhu 'anhâ hazretleri buyurdu ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şu taleb buyurdılar hâne-i Enesde olan kuyudan bir devl şu çıkup virdiler leben üzerine şuyu döküp Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize i'fâ eylediler nûş idüp Hazret-i 'Ömer huzûrda câlis idi ve Ebâ Bekr hazretleri Server-i Enâm efendimiziñ yesârında olup ve bir A'râbî şâğında idi ilâ âhiri'l-hadîş ve rivâyet-i âharda Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Enesiñ hânesinde olan kuyudan şu içüp ve kuyuya tükürdüler şu bir meretebe-i lezzet tahşîl eyledi ki Medîne'de andan elezz bir şu yok idi. Ve İbn Şeybe hazretleriniñ kelâmından mülahhâş olan kavî-i râcih budur ki mezbûr kuyuya hâlâ Ribâtiye demekle ma'rûf yemene ribâtinin vâkıdır. Rûmiyye demekle ma'rûf olan bustânın cihet-i şâmında dâr-ı Fehl kurbunda fuķarâlar hâlâ teberrûken şuyın aḥz iderler gâyet lezîzdir. Ve Zeynü'l-Merâğî hazretleri buyurur ki şimdi ma'rûf olan Bi'r-i Eyûb dirler ve Bi'r-i Zâtü'd-Derc daḥi dirler. Şâhib-i 'Umde hazretleri buyurur ki Bi'r-i Enes bin Mâlik bu zikr olan kuyudur ve Bi'r-i Mâlik bin en-Naḍr Enes hazretleriniñ pederi ve Bi'r-i Suḳyâ bunlar bir mevzi'dedir sebîl-i kısim tesmiye olan maḥalde Mekke yolunda Medîneye bir mîlden noḳşandır. Mescid-i Suḳyadan 'Aḳîke giden kimseniñ yesârındadır. Mescid-i Suḳyâ dimesden ğaraḫ Hazret-i 'Ömer Hazret-i 'Abbâs ile ol maḥalde istiskâ buyurdıklarından ekṣer nâsa iltibâs vâkı' olup ğalaṭa düşmişler sen fehmi idüp anlarla ma'an ğalaṭda vâkı' olma intehâ. Bi'r-i Ehâb İbn Zebbâle hazretleriniñ rivâyetinde Muḥammed bin 'Abdu'r-Raḥmân hazretleri [211^b] buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i Ehâba tükürdüler ve bu kuyunun nısfını İsmâ'îl bin el-Velid bin Hişâm bin İsmâ'îl iştirâ idüp ol mekânda bir ḫaşr binâ eyledi. Ve nısf-ı âḫirini İsmâ'îl bin Eyyûb bin Seleme iştirâ idüp şuyın vaḳf eyledi. Hadîşde vârid oldu ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i Ehâba teşrîf idüp buyurdu ki yaḫîn vaḳtde Medîneniñ binâsı bu mekâna ḫadar resîde olur Ḥarre-i Ğarbiyyedir. Erbâb-ı tevâriḫin kelâmlarından ba'de ihtilâfâtihim müstefâd olan bu bi're hâlâ Bi'r-i Zemzem dirler bustânın kıble cidârında aşâr-ı binâ müşâhede olunur. Zâhir olan aşâr-ı binâ İsmâ'îl bin el-Velid bin Hişâmın ḫaşrının aşârıdır. Ve bir rivâyetde Fâtıma binti Ḥüseyn radıya'llâhu 'anhâ hazretlerini Fâtımatü'z-Zehrâ radıya'llâhu 'anhâ hazretleriniñ hânesinden iḫrâc itdiklerinde bu mekânda sâkin olup ve bu kuyu anıdır dirler kendileri ḫafr itmiş daḥi dirler. 'Aşḳî dir ki bu ağreb-i

ğarāyibdendir zīrā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ me'sūr kuyularından ta'dād idüp şoñra Hāzret-i Fāṭima binti Hüseyn hafr itdi dimeleri Fāṭima binti Hüseyn hāzretleri ol mekāna naql buyurdıķda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden vāfir sene şoñra idi. Bu kuyuya tükürdü ḥadīşi ne gūne şaḥīḥ olur fe efhem ḥāl bu ki Maṭri hāzretleri buyurur ki bi'r-i mezbūrdan kadīmen ve ḥadīsen nās teberrük idüp āfāk-ı 'āleme teberrūken zemzem-vārī şuyın irsāl iderler ne vechile Fāṭima binti Hüseyn hāzretlerine hafri nisbet olunur ḥal bu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bi'r-i mezbūra teşrīf idüp buşāk-ı sa'ādetlerin ilķā buyurmaları şābit iken. Ammā benim 'indimde rāciḥ olan Bi'r-i Zemzem didikleri Bi'r-i Ehābdır. Ve bustān-ı mezbūrīñ Şām cihetinde bir āḡır kuyu daḡı vardır Fāṭima binti Hüseyn hāzretlerine mensūb olan bu kuyudur. Ve bizim vaḡtimizde Bi'r-i Zemzeme Maṭrīniñ ve Şāḡib-i Tārīḡiñ buyurdıḡı gibi i'tibār olmayup mehcūr rütbesinde olmuşdır intehā. Ve Şāḡib-i Tārīḡ hāzretleri buyurur ki ehl-i Mekke Bi'r-i Zemzeme i'tibār idüp her ṭarafa teberrūken irsāl itdikleri gibi ehl-i Medīne daḡı Bi'r-i Ehāba böyle ri'āyet ü i'tibār idüp belde belde teberrūken [212^a] irsāl iderler buyurmuş kāne fī vaḡtiḡi raḡmetu'llāhu te'ālā. Bi'ru'l-Buşşa bā-i muvaḡḡadeniñ zammı ve şād-ı mühmele-i müşeddedeniñ fethi ve āḡiri hā iledir. Şāḡib-i Tārīḡ hāzretleri buyurur ki ehl-i Medīne 'indinde taḡfīf-i şād ile ma'rūfdır bişşu'l-mā'i reşāḡa'l-mā'u dimişler. Ve Sa'īd el-Ḥudrī raḡıya'llāhu 'anh hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ 'ādet-i kerīmeleri şühedālarıñ ehl [ü] 'ıyāl [u] evlādlarına gelüp ḡatırların su'āl buyurırlar idi. Bir gün yine 'ādet-i kerīmeleri üzere teşrīf idüp Ebā Sa'īd el-Ḥudrī hāzretlerine buyurdu ki yā Ebā Sa'īd sende sidr bulunır mı bugün cum'a gūnidir başımı ḡasl idim belī yā Rasūla'llāh bulunur deyüp götürdi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber Bi'ru Buşşaya gidüp Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz anda ser-i sa'ādetlerin ḡasl buyurup ḡusālesin Bi'ru Buşşa derūnına ilķā eylediler. Ve daḡı İbnü'n-Neccār hāzretleri buyurur ki bu kuyu Ḳubā yolunda bāb-ı Baḡīden Ḳubāya giden kimseniñ yesārına gelür Baḡī' a ḡarībdir bustān arasında seyl gelüp ḡarāb itmiş varup gördüm yeşil şuyı vardır. On bir zir'ā ṭulı ve iki zir'ā şuyı vardır. Ve 'arzı yedi zir'ādır aḡcār ile mebnīdir. Şuyı kuyudan çıķdıķda beyāz olur nefs-i kuyuda iken yeşile mā'ildir ve ḡāyet lezīzdir. Seyl başmazdan aḡdem ehl-i Medīne isti'māl iderler imiş. Rivāyet-i āḡarda vārid oldu ki Zekvī bin Şāliḡ anda olan

hişār maḥallinde menzil binā idüp derün-ı bi're nerdübān ihdāş idüp ve kıyu olan bustānı şeyḫü'l-ḥuddām 'Azīzü'd-Devlet Reyḫānu'l-Bedriyye eş-Şihābī ḥazretleri mürür [u] 'ubūr iden fuḫarāya vāḳf eylemiştir. Ve şuyıñ levni kıyudan munfaşıl oldıḳda beyāz ve lezzeti ḡāyet şirīn idi. Tā seyl başana ḳadar ehl-i Medīne isti' māl iderler idi. Seylden soñra ıslāḥ eylediler ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki kıyu olan bustān ḡāyet kebīr bir bustāndır ve cevānib-i erbe'ası cidārdır. Ve anda bir küçük kıyu daḫi vardır ekşer nās Bi'r-i Buşsa deyü ol şaḡir bi're giderler. Ve İbnü'n-Neccār ḥazretleri buyurur ki kıble ṭarafında olan Bi'r-i Kebīr Bi'r-i Buşsadır zīrā bi'r-i saḡiriñ 'arzı altı zīr'adır. Mālik bin Sinān ḥazretlerinin hişārınıñ [212^b] ḳurbundadır ekābir-i Medīne ve ḥuddam-ı ḥaremiñ ekşerisinden mesmū'um oldı ki Bi'r-i Buşsa Bi'r-i Kebīrdır deyü buyurdılar. Ve faḳīhun şāliḫü'l-ḳudvetü Ebü'l-'Abbās Aḫmed bin Mūsā bin 'Acīl ḥazretleri ve ḡayrıları ve şuleḫā-yı ehl-i Yemen teşriḫlerinde Bi'r-i Buşsayı ziyāret murād eylediklerinde kıble ṭarafında olan Bi'r-i Kebīri ziyāret ve teberrük ḳaşd iderler idi. Ve Şāḫib-i Tārīḫ ḥazretleri buyurur ki rāciḫ olan Bi'r-i Buşsa küçük bi'rdır zīrā hişār-ı mezbūrıñ yanındadır ki muḳaddem İbn Zebbāle ḥazretleri menāzil baḫşinde bu mekāna Acr tesmiye iderler dimiş idi. Ve ol maḫalde olan bi're Buşsa dirler buyurmuş idi. Bi'r-i Kebīr hişārdan soñradır ve ba'iddir. Ve Medīne ḳādīsı Zekiyyü'd-Dīn ibn Ebu'l-Fetḫ bin Şāliḫ raḫmetu'llāhi 'aleyḫ ḥazretleri bu hişārıñ yerine bir ḡuzel menzil binā idüp bi'r-i şaḡire nerdübān ihdāş idüp derünına nāzil olurlar idi. OḒlu içün bustānı icāre itdikde Bi'r-i Kebīri daḫi ta'mīr buyurdılar. Bustān-ı mezbūr müşārun ileyḫ şeyḫü'l-ḥuddām 'Azīzü'd-Devle ḥazretlerinin fuḫarā u ḡurabāya vāḳfıdır bu vāḳfı vefātından iki veyā üç sene muḳaddem vāḳf eylemiştir. Vefātları altı yüz ṭoksān yedi tārīḫindedir intehā. Bi'r-i Şaḡiriñ ḡarbında bustānıñ ḫāricinde ḫayvānlar içün bir sebīl binā buyurup mezbūr kıyudan ṭolar idi. Zekiyye nām bustānı ol sebīle vāḳf eylemiştir. Bu bustān Medīne sūrınıñ şimālindedir va'llāhu a'lem. Bi'r-i Buḫā'a meşḫūr olan bānıñ zammıyladır ve kesriyle daḫi naḳl olunmuştır ve ḳād-ı mu'ceme ve mühmele ile rivāyet olunmuştır ve 'ayn-ı mühmele āḫiri hā ile bu kıyu Bīrḫānıñ cānib-i ḡarbında cihet-i şimāle mā'ildir Sünen-i Ebū Dāvudda Sa'īd el-Ḥudrī raḳıya'llāhu 'anh ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden mesmū'um oldu ki zāt-ı 'aliyyelerine dirler idi ki yā Rasūla'llāḫ size gelen şuyıñ kıyusına lāşe-i kilāb ve necāset-i insān ve ḫırḳa-ı ḫayz ilḳā iderler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi

ve sellem efendimiz *el-mā'u ṭahūrun lā yuneccisuhū* buyurdu. Ve daḡı İbn Māce rivāyetinde *lā yuneccisuhū şey'un illā mā ḡalebe 'aleyhi riḡuhū ve ṭa'muhū ve levnuhū* gelmiştir. Ve Nesā'ī ḡazretleriniñ rivāyetinde Ebī Sa'īd el-Ḥudrī raḡıya'llāhu 'anh [213^a] ḡazretleri buyurur ki bir ḡün gezerken Buḡā'a ṭarafına vardım gördüm ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i Buḡā'adan abdest alurlar didim ki yā Rasūla'llāh bu ḡuyudan abdest alursız ḡāl bu ki ḡuyuya ḡokmış fenā şeyler ilkā iderler el-mā'u lā yuneccisuhū şey'un buyurdu ve İbn Şeybe ḡazretleriniñ rivāyetinde Sehl bin Sa'd ḡazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize bu ḡuyudan yedimle şu virdim nūş eyledi ve ḡuyuya tükürdü. Ve def'a-i uḡrāda mübārek yed-i sa'ādetleriyle şu ḡıkup ve ḡaḡḡında berakāt ile du'ā buyurup ve abdest alup şuyun bi're ilkā eylediler. Ve Ebū Esīd raḡıya'llāhu 'anh ḡazretleri buyurdu ki bustānıma 'ifrīt musallaṭ olup eşmārını sirḡat iderler idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize şikāyet eyledim buyurdu ki yā Ebā Esīd istimā' eyle her ne vāḡt ḡareketlerin ḡüş idersen bismi'llāhi ecībī Rasūla'llāh şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem di buyurdu. Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiziñ ta'rīfī üzere 'ifrīt geldikde söyledim 'ifrīt didi ki yā Ebā Esīd beni Rasūlü's-Şeḡaleyn 'aleyhi's-şalātu rabbi'l-'ālemin efendimiziñ ḡuzūrına ḡötürmeden 'afv eyle ve seniñle 'ahdullāh u mişāḡullāh olsun min ba'd seniñ ḡānene gelmeyim ve eşmārını sirḡat itmeyim ve saña bir āyet-i kerīme ta'līm eyleyim ḡāneñ üzerine tilāvet eyle ehl-i beytiñden ḡavf eyleme aşlā anlara zarar gelmez ve ḡābların keşf itme aşlā zarar gelmez deyü benim ile 'ahd u mişāḡ idüp tilāvet olunacak ayete'l-kürsīdir deyü ḡaber virdi. Ebā Esīd ḡazretleri gelüp ḡışşayı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ḡaber virüp bu āyet-i kerīmeniñ ḡāşşası şādıḡdır ve lākin kendüler kāzıbdır buyurdu. Ve İmām Mecdī ḡazretleri rivāyetinde buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i Buḡā'aya teşrīf buyurup ḡoḡasından abdest alup bāḡī şuyı bi're redd eyledi. Ve ḡuyuya tükürdü ve şuyından nūş buyurdu. Eyyām-ı meymenet iştimāllerinde bir kimse merīz olsa bu bi'riñ şuyından ḡasl itdirir idi bi-izni'llāh şifā-yāb olurlar idi. Ve daḡı Esmā [213^b] binti Ebā Bekr raḡıya'llāhu 'anhümā ḡazretleri buyurur ki bīmārlarımızı Bi'r-i Buḡā'ada üç ḡün ḡasl ider idik bi-izni'llāh şifā bulurlar idi intehā. Ve daḡı İbnü'n-Neccār ḡazretleri buyurur ki bu bi'r pür-şifā şimdi bir bustāndadır āb-ı lezīz [ü] ḡoş-ḡüvār ve ḡüb-ı rāyiḡa ve levni şāfī beyāzıdır. Ekşer

nās andan şu aḥz iderler. Ṭūl on bir zirā‘ bir qarışdır ve iki zirā‘ dan ziyāde şuyı vardır. Ve eṭrāfı binādır ve ‘arzı altı zirā‘ dır. Ebū Dāvud ḥazretleri daḡi böyle zikr eylemiştir. Ekṣer müverriḥīn-i Medīne buyururlar ki bu bi’r-i sa‘ādet taḥtından cārī olup ilkā olunan necāset ve lāşeleri alup gider şuya hīç keder gelmez. Bu bi’r-i pūr-berekāt iki bustān meyānında vāqī‘ olup Şāḥīn Cemāl nām şeyḡū’l-ḥuddām ḥazretleri iştirā idüp ikisin bir idüp mezbūr bi’r yanında mescid ve bürke binā eylemiştir. Ve Şāḡīḡ-i Buḡārīde Sehl ibn Sa’d ḥazretleri buyurur ki nehār-ı cum‘a oldıḡda memnūn olurduḡ zirā Bi’r-i Buḡā‘ ada bir ‘acūzemiz var idi yanına vardıḡda uşul-ı silḡden bize ta‘ām getirir idi intehā. Mezbūr bi’r zann-ı ḡālib kapu tarafında olan bi’rdir teberrūk ḡaşd iden kimse iḡtilāfdan ḡurtulmaḡ için ikisin teberrūken isti‘māl itmek evlādır ve hem bu bustān beyne’n-nās meşḡūr olan vaḡıf bustānlardandır. Ve ol tarafda olan besātīnlerden elṡaf u aḡsen ü a‘lāsıdır. Beyt.

Ve li’n-necmi min ba‘di’l-hubūṡi istiḡāmeten

Ve li’d-dehri eyyāmın tecūdu ve te‘dilu

Bi’r-i Cāsūm vāvsız daḡi faḡaṡ sīn ve mīm ile Cāsīm daḡi dirler. Muḡaddem mesācid baḡşinde mūrūr eyledi ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Rāticde namāz ḡılup ve Bi’r-i Cāsūmdan āb nūş buyurdılar. Ve daḡi Zeyd bin Sa’d ḥazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ve Ebū Bekr ve ‘Ömer raḡıya’llāhu ‘anhūmā ḡazerātları Ebu’l-Heyṡem bin Teyyihān ḥazretlerinin ḡānesine teşrīf idüp Bi’r-i Cāsūmdan şu içüp ve ḡānesinde namāz ḡıldılar. Ve Ebī’l-Vāḡidī ḥazretlerinin rivāyetinde Heyṡem bin Naşr el-Eslemī ḥazretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ bāb-ı sa‘ādetlerinin ḡizmetinde mülāzemet idüp Bi’r-i Cāsūmdan şu içerler idi. [214^a] Bi’r-i Cāsūm ve Ebu’l-Heyṡem bin Teyyihān ḥazretlerinin ḡuyusudur şuyı ḡāyet laṡīf ü lezīz idi. Bir ḡün Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem Ebā Bekr raḡıya’llāhu ‘anh ḥazretleriyle ber-ā-ber Ebu’l-Heyṡem ḥazretlerinin ḡānesine varup su’āl buyurdu ki sizde mā’-i bārid bulunır mı gidüp şelc-vārī mā’-i bārid götüřüp bir miḡdār südüñ üzerine vaṡ‘ idüp Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimize virdi efendimiz nūş buyurdıḡdan şoñra Ebu’l-Heyṡem ḥazretleri buyurdu ki yā Rasūla’llāḡ benim ḡāyet bārid ‘arīşim vardır bugün burda ḡayl olsañız didikte Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz rāzī olup

Ebā Bekr ḥazretleriyle ber-ā-ber ‘arīše dāḥil olup Ebī’l-Ḥeysem ḥazretleri envā’ ruṭab ḥuzūrlarına taqḍīm idüp tenāvül buyurup ol gün anda istirāḥat buyurdılar. Ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki ḥālā bu Bi’r-i Cāsūm ma’rūf degildir. Ammā ciheti Mescid-i Rātic bahşinde mürūr eyledi va’llāhu a’lem. **Bi’r-i Cemel** lafz-ı cīm ile üştür ma’nāsındadır. Sebeb-i tesmiyesi bi’r-i mezbūra bir üştür düşüp helāk olduğından Bi’r-i Cemel tesmiye olmuştur. Ve yāḥud bi’ri ḥafr iden kimseniñ ismi Cemel olmak münasebetiyle tesmiye olmuş ola. Ve daḥi Abdu’llāh bin Revāḥa ve Ūsāme bin Zeyd raḍıya’llāhu ‘anhümā ḥazerātı buyururlar ki bir gün Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bi’r-i Cemel tarafına revān olup bizler daḥi eṣer-i sa’ādetlerince revān olduk. Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz dāḥil olup Bilāl raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri daḥi dāḥil oldı. Bizler taşrada kıldık şoñra Bilāl ḥazretlerinden su’āl eyledik Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ne vecihle abdest aldılar buyurdu ki abdest alup ḥuffın ve dülbendleri üzerine mesh buyurdılar intehā. Bi’r-i Cemeliñ ta’ayyününde ihtilāfāt-ı keşire vāḳi’ olmuştur ba’zılar Cūrf nāhiyesinde ‘Aḳıḳiñ muntehāsındadır didiler. Ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bi’r-i mezbūr Bekī’ Ḥabḥabe nāhiyesinde olmak aşvebdir va’llāhu a’lem. Ve nāhiye-i Bekī’ u’l-Ḥabḥabe bi’r-i mezbüriñ nāhiyesidir Ebvāb nām mekāna kadar ve ol maḥalde ma’rūf Menāşi’ ki tafşili mürūr eyledi. Mescid-i Nebeviyyeniñ şarkında Şām tarafına mā’ildir deyü [214^b] ve üçüncü bâbıñ on birinci faşında mürūr eyledi ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ nāḳa-ı sa’ādetleri Benī Neccār kabilesiniñ yanında oturdu ya’nı Mescid-i Nebeviyyeniñ şarkında şoñra ol maḥalden kıyām idüp gelüp Zukāk-ı Ḥabeşide Bi’r-i Cemel yanında oturdu deyü bu muḳaddem zikrimizi te’yid ider dimiş idik mescidiñ mu’aḥḥarında ḥarf-i Cemel dimekle ma’rūf zukākda Süveyḳa yoluna qarīb bir dayyık zukākda bir küçük kuyudur ol nāhiyeniñ ehli bu kuyudur dirler zan iderim ki ğalaṭdır. Ve Maṭrī ḥazretleri ābār zikrinden şoñra buyurdu ki İbnü’n-Neccār ḥazretleri altı ābār ile iḳtişād idüp yedinci bi’ri zikr eylemedi. Yedinci el-yevm ma’rūf olduğundan sükūt eylemiş ‘amme-i nās meyānında tedāvül iden yedinci bi’r Cemeldir dirler lākin ma’lūm degildir va’llāhu a’lem. **Bırḥā** Şāḥib-i Buḥārīde Enes raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki naḥl u besātīn u māl cihetinden Ebā Ṭalḥa raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri Medīne-i Münevverede ekber enşardan idi. Ve besātīnleriniñ içinde ziyāde sevgilī Bırḥā bustānı idi Mescid-i Mebeviyye bustān-ı

mezbûrîñ kıblesine düşer. Ekser evkâtta Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol bustâna teşrîf idüp şuyından nûş iderler idi. Vaktâ ki *Len tenâlû'l-birre hattâ tunfîkû mimmâ tuhibbûn* âyet-i kerîmesi nâzil oldıkdâ Ebû Talha radıya'llâhu 'anh hazretleri kıyâm buyurup yâ Rasûla'llâh Mevlâyı Müte'al hazretleri *Len tenâlû'l-birre hattâ tunfîkû mimmâ tuhibbûn* buyurdu benim 'indimde ziyâde sevgilî mâlim Bîrhadır. Ben bunu Allâh ve Rasûla'llâh için şadağa eyledim birr ü zuhrunu Hudâ-yı Lem Yezelden recâ iderim her ne güne murâd-ı 'aliyyeñiz olur ise öyle eyle didikde Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz behin mâlun râbihun buyurdu. Benim re'yim akrabâ-yı ta'allukâtına i'tâ eyle buyurdıkdâ Ebû Talha hazretleri emriñiz üzere iderim deyüp akrabâ ve evlâd-ı 'ammîlerine taķsîm eyledi ve dağı Hassân bin Şâbit radıya'llâhu 'anh ziyâde akreb akrabâlarından olup anâ dağı Bîrhadan hışse virüp soñra hışsesini Mu'âviyeye bey' idüp anı nâs levm eyledi ki Ebâ Talhanıñ şadağasın bey' idti deyü Ebû Hassân buyurdu ki bir şâğ hurmâyı bir şâğ derâhime bey' itmeyim mi intehâ. Ve bu bustân Hazret-i Mu'âviyenin binâ eylediği [215^a] Kaşr-ı Benî Hudeylenin mevzi'indedir. Ve Hafız bin Hacer hazretleri buyurur ki İbn 'Abdi'l-Berr hazretleri rivâyetinde ziyâde idüp buyurdu ki Kaşr-ı Benî Hudeyle ki Ebâ Talha bustânı olup anın yanında Ebî Ca'fer hazretlerinin dâridir. Ebî Ca'ferden murâdı Ebû Ca'fer el-Manşûr el-Halîfe el-'Abbâsî olup ve Kaşr-ı Benî Hudeyle Hassân hazretlerinin hışsesi olup Mu'âviye bin Ebî Süfyân kaşr binâ eylemiştir. Ve Kirmânî hazretleri bu kelâmı istiğrâb idüp buyurdu ki ol mekâna kaşr binâ iden Mu'âviye bin 'Amr ibn Mâlik bin en-Neccâr Benî Talha ecdâdlarının birisidir. Ve Şâhib-i Târîh hazretleri buyurur ki Kirmânî hazretlerinin menşe'-i vehmi Kaşr-ı Benî Hudeyleye mużaf olduğundan ve Hudeyle mezkûr Mu'âviyenin laķabı olmak ile bu merdûddır zîrâ anlara izâfeti menâzili olmak cihetiyledir ve illâ laķab cihetiyle degildir. Ve dağı İbn Şeybe hazretleri buyurdu ki Kaşr-ı Benî Hudeyleyi Mu'âviye bin Ebî Süfyân kendi nefsine hışn olmak üzere binâ eyledi. Ve iki kapusu olup birisi Benî Hudeyle şâri'ine küşâde olur ve birisi dağı şarkî zevâye tarafına Muhammed bin Talha et-Teymî hânesinin yanına feth olur. Bu hâne şimdi 'Abdullâh bin Mâlik el-Huzâ'înin yedindedir bir şağır bustândır Mu'âviye binâsına muttaşıldır. Tufeyl bin Ebî Ka'b el-Enşâriye intikâl idüp derûnında mezbûr Bîrhadır. Ve 'Uķbe hazretlerinin rivâyetinde 'Attaf ibn Hâlid hazretleri buyurur ki Hassân hazretleri Fâri' nâm hışnıñ kurbunda mastabe ferş idüp aşhâblarıyla ber-â-ber câlis

olurlar idi. Bir gün gördü ki vāfir kimseler gelüp ‘Arablardan Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize selām virüp bu beyti inşād eyledi.

Era’l-ḥalābību ḳad ‘azzū ve ḳad keşurū

Ve’b-nu’l-Füray‘ati emsā beyzate’l-beledi

Bu beyt Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize resīde oldıḳda buyurdılar ki kimdir ol maştabeyi ferş idüp ol maḥalde cālīs olanlarıñ ḥaḳḳından gele didikde Şafvān bin Mu‘aṭṭal ḥazretleri ene leke yā Rasūla’llāh deyüp sell-i seyf idüp anlarıñ üzerlerine yüridi. Ḳarşudan gördüler ki Şafvānıñ gelişinde şer şāyibesi fehmi olunır cümlesi ḳarārı firāra tebdīl idüp Şafvān daḫi verā’larında Ḥassān [215^b] ḥānesine dāḫil olurken irişüp bir seyf ḍarb eyledi lakin zaḥim-nāk olup belki ziyāde elem-nāk oldu. Şoñra Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu ḍarbiñ ‘ivażına Ḥassana mezbūr kıṭ‘ayı iḥsān buyurup şoñra māl-i keşir ile Mu‘āviye bin Ebī Süfyāna bey‘ eyledi. Ve Mu‘āviye daḫi ol maḥalde ḳaşr binā eyledi intehā ve İbn Zebbāle ḥazretleriniñ rivāyetinde Ebī Bekr bin Ḥazm ḥazretleri buyurur ki Ebā Ṭalḥa raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri Ḳaşr-ı Benī Ḥudeylede olan bustānını şadaḳa idüp Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz daḫi Ebā Ṭalḥa ḥazretleriniñ aḳāribi Übey bin Ka‘b ve Ḥassān bin Sābit ve Nübeyṭ bin Cābir ve Şeddād bin Evs yāḥūd oğlu Evs bin Sābit Ḥassān bin Sābitiñ birāderi meyānlarında anlara taḳsīm buyurdu. Şoñra Ḥassān ḥişşesini Mu‘āviye bin Ebī Süfyāna yüz biñ dirheme bey‘ idüp Mu‘āviye daḫi kendi nefsi içün Ḳaşr-ı Ḥal ismiyle bir ḳaşr binā eyledi. Ve Ḥāfız bin Ḥacer ḥazretleri buyurdu ki Ebā Ṭalḥa anlara virdiḡi vaḳt-i temlīk üzere virüp her ne vaḳt muḥtāc olurlar ise bey‘ eylesünler şartıyla vaḳf itmişdir. Ve İbnü’n-Neccār ḥazretleri buyurur ki el-yevm Bīrhā bir saḡir ḥadīḳa olup derūnında eşcār-ı naḥl u zer‘ vardır. Ve Bīrhānıñ yanında bir ḥāne vardır zemīnden mürtefi‘ sūr-ı Medīneye ḳarīb ve Bīrhānıñ şuyı lezīzdir intehā ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki Medīneniñ sūrınıñ şimālinde ve arālarında ṭarīḳ vardır şimdi Nūrye dimekle ma‘rūfdır. Nisvān-ı Nūryeden ba‘zıları iştirā idüp fuḳarā u mesākīne vaḳf eylemişdir. Bināen ‘aleyh nisbet olunup Nūrye dirler intehā. Ve İbnü’n-Neccār ḥazretleri buyurur ki zirā‘ eyledim ṭulı yigirmi zirā‘ on bir zirā‘ ı şudur bāḳisi binādır. Ve ‘arzı üç zirā‘ ve bir şibrdir. Ve daḫi Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki el-yevm bu na‘t üzeredir. Ve Bīrhānıñ ḳıblesinde bir mescid vardır aḳdem binālardan degildir

ve İbnü'n-Neccār ve Maṭrī ḥaẓerātıları zıkr itmediler ve ma'rūf olan Bīrḥā budır va'llāhu a'lem. **Tenbīhu fī zabṭı Bīrḥā** ba'zılar Bīrḥānıñ zabṭında mustakillen risāleleri te'lif eylemişlerdir. İmām Mecdī ḥaẓretleri te'lifiniñ ḥulāşası budır ki vāfir nās lafz-ı Bīrḥānıñ zabṭında ihtilāf eyler [216^a] Şāhibü'n-Nihāye buyurur ki Bīrḥā bānıñ fethi ve kesri ile ve rānıñ fethi ve zammı ile ikisinden de med ile ve ikisiniñ fethi ve kaşrı iledir. Ve daḥi Zemaḥşerī 'indinde Bīrḥā arzıñ ismidir bir münkeşif zāhir ü berāḥ olduğından Bīrḥā tesmiye olundı ve Mekke muḥaddislerin gördüm Bīrḥā izāfet üzere vaḥā bir ḳabīleniñ ismidir ve yāḥūd bir kimseniñ ismidir. Bu şüretde münevven olmaz. Ve Yāḳūtī ḥaẓretleri buyurur ki Bīrḥā muẓāf ile memdūddır. Ve buyurur ki maḡāribler cümlesi izāfetiyle okurlar ve rānıñ i' rābı ref' ve cer ve naşb ile lafz-ı ḥā' ḥurūf-ı mu'cemden bir ḥarfdır. Ve Ebū 'Ubeyd el-Bekrī ḥaẓretleri buyurur ki ḥā harf-i hecā-verin üzere Medīne-i Münevverede Mescid-i Şerīf anıñ ḳıblesinde Bīrḥā dirler mürekkeb isimdir. Ve Ḥāfız bin Ḥacer ḥaẓretleri buyurur ki ihtilāf eylediler ḥā' ricāl ve yāḥūd nisvān isimdir. Ve yāḥūd bir mekāna ism olup bi'r aña muẓāf mıdır buyurdılar ki ḥā kelime-i zecrdır ol maḥalde üştür ra'y iderler idi. Ḥa ḥa deyü bu lafz ile zecr iderler idi bi'r lafz-ı ḥāya muẓāf olup Bīrḥā didiler. Ve Bācī ḥaẓretleri buyurur ki Ebū Bekr el-Eşām ḥaẓretleri rāda i' rābı inkār idüp olmaz illā cemī' vaḳt rā-ı meftūḥdır ekşer meşriḳ 'ulemālarından böyle aḥz eyledim. Ve Ebū 'Abdullāḥ eş-Şevrī buyurur ki cemī' ḥālde bā ve rā-ı meftūḥ okunır zīrā kelime-i vāḥidedir. Ve 'İyāz ḥaẓretleri Endlūsülürin rivāyeti üzre bu ḥarfı zabṭları Ebī Ca'fer ḥaẓretleriniñ Kitāb-ı Müsliminde bānıñ kesri ve rānıñ fethi ve rānıñ kesri ve bānıñ fethi ve kaşrı ile zabṭ eyledik buyurdı. Ve Muvaṭṭā' ve ḡayrılarından rānıñ zammı ve fethi ile zabṭ eylemişler ve ṭarīḳ-i Ḥammād bin Seleme ḥaẓretleriniñ rivāyetinde Berīḥā zabṭ eylemiş. Ve rivāyet-i āḥarında Bīrḥā buyurmuşdır. Ve Ebū Dāvud ḥaẓretleri Muşannefinde ḥadīs-i naḥalāt irād idüp bunıñ ḥaḳkında ce'altu arzı bi'Eriḥā ḥadīsini rivāyet eyledi. Bunıñ cümlesiniñ delāleti bir olmaḳ fehm olunur intehā kelām-ı 'İyāz. Ve Ḥāfız bin Ḥacer ḥaẓretleri buyurur ki Ebū Dāvud ḥaẓretleriniñ Bāriḥā ḳavli eşbāḥ bā ile her kim bānıñ kesri ve hemzeniñ fethiyle dirse vehmdir. Zīrā Eriḥā 'arz-ı muḳaddeseniñ ismidir ihtimāldır ki bu zemīn-i [216^b] feraḥ-fezāya daḥi teberrüken tesmiye olmuş ola. Ammā Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Ebā Ṭalḥa ḥaẓretlerine zālike mālun rābiḥun ev rāyiḥun ḳavl-i şerīfi evvelki bā-i

muvaḥḥede ile ey zū-ribḥin dimekdir. İkinci yā-ı müşennāt-ı taḥtiyye ile ey yerūḥu nef' uhū li-ḳurbihī ey yaşılı ileyke bi'r-revāḥ dimekdir. Ḳāle'ş-şā'ır.

Se'eṭlubu mālen bi'l-Medīneti ve ennenī

Elā gārati'l-emvālu ḳallet fevāziluhū

Bi'r-i Ḥulve ḥā-i mūhmele ile mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bi'r-i mezbūra Erāk sāyesinde ḳaylūle buyurup şuyından nūş buyurdılar. Lākin şimdi mekānı ma'rūf degildir. Ammā cihet-i Belāṭıñ yesārında Ḥuveytıb bin 'Abdi'l-'Uzzā dārınıñ civārındadır. Şāḥibü'l-'Umde ḥazretleri Şerīf ḥazretlerinden naḳl idüp buyurur ki Bi'r-i Ḥulve Zuḳāḳ-ı Ḥulve dimekle ma'rūf olan zuḳāḳda ḥālā meşhūr olan Zuḳāḳ-ı Ḥulveye Zuḳāḳ-ı Ṭuvāl dirler. 'Allāme ḥazretleri daḥi böyle buyurdı. Şāḥibü'l-'Umde ḥazretleri buyurur ki bi'riñ taḥḳıḳinde ziyāde diḳḳat u mübālağa idüp tettebbu' eyledim Zuḳāḳ-ı Ṭuvālde ve ğayrısında zıkr olan şıfat üzre bir bi'r bulmadım. Faḳaṭ ribāṭ-ı 'acemīde vasaṭ-ı Zuḳāḳ-ı Ṭuvālde Mevlā-yı Mūte'āl ḥazretleriniñ kerem [ü] 'ināyet ü faẓlı ile baña keşf idüp buldım zıkr olan şıfat üzere ve aşār-ı Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz zāhir oldı. Mezbūr ribāṭ-ı 'acem şimdi 'Ayniyye nām bustān ile Şeyḥ Mūtevekkil el-Mekkī ḥazretleriniñ ḥānesi meyānındadır. Ve mezbūr ribāṭıñ nāzırı Bekrū'l-'Acemī eş-Şayrifī nām bir kimsedir. Ve ribāṭıñ vasaṭında dekke vardır ḳapu ile bi'r beynindedir. Ve bi'r dekkeniñ arḳasındadır. Ve bi'riñ üzerinde muḳaddem zıkr olan şecer-i erāk mevcūddır va'llāhu a'lem. **Bi'r-i Zār'** zel-i mu'ceme ile Benī Ḥaṭme bi'rlerinden İbn Zebbāle ḥazretleri ḥadīs rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Benī Ḥaṭme menziline varup bir 'acūzeniñ ḥānesine dāḥil olup namāz ḳılup soñra çıkup Benī Ḥaṭme mescidine gelüp anda daḥi namāz ḳılup soñra Benī Ḥaṭmeniñ Zār' [217^a] ḳuyularına teşrīf ve cālīs olup abdest alup ḳuyuya tükürdü. Ammā ḥālā bu bi'r ma'rūf degildir. Benī Ḥaṭme ḳaryesiniñ āşārı Mācişūniyye ḳurbundadır. **Bi'r-i Rūme** rāniñ zammı ve vāviñ sukūnı ve mīmīn fethi ve āḥiri hā iledir. Ve bir rivāyetde Rūme rādan soñra hemze-i sākine iledir. İbn Zebbāle ḥazretleri ḥadīsinde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *ni'me'l-ḳalību ḳalību'l-muzeniyyī* buyurdıḳda 'Oşmān bin 'Affān raḳıya'llāhu 'anh ḥazretleri iştirā idüp taşadduḳ eyledi. Rivāyet-i āḥarda ne güzel ḥafīredir Mūzeyne ḥafīresi buyurdıḳda Ḥazret-i 'Oşmān bu ḥadīşi gūş eyledikde nışfını yüz üştüre iştirā

idüp taşadduk eyledi. Andan sonra nās mezbūr kuyudan şu aḥz ider oldılar ve kuyu şāḥibi kuyuda muḳaddem olan revāc selb olduḡın gördükde nısf-ı āḥirini daḡı ḳalīl bahā ile bey‘ eyledi. Ve Ḥāzret-i ‘Osmān nısf āḥirini iştirā eyledikde mecmū‘an taşadduk eyledi. Ve daḡı İbn Ebū’z-Zinād ḥāzretleri buyurur ki pederim buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ne güzel şadaḳadır şadaḳa-i ‘Osmān buyurdu murād-ı şerīfleri Bi’r-i Rūme idi. Ve ‘Abdu’r-Raḥmān bin Ḥabīb es-Sülemī ḥāzretleri buyurur ki nās Ḥāzret-i ‘Osmānıñ ḳatline cem‘ olduğda bir mekān-ı mürtefi‘a şu‘ūd idüp nāsa ḥitāb idüp buyurdu ki enşudukum bi’llāhi sizleriñ ma‘lūmıñız degil midir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz her kim Bi’r-i Rūmeyi iştirā iderse Mevlā-yı Müte‘āl ḥāzretleri cennet-i A‘lāda aña mişlini virir buyurdu. Ḥālbuki ol vaḳt bir eḥad mezbūr kuyudan şu aḥz itmez idi. İllā bahāsiyla aḥz iderler idi kırk biñ dīnāra kendi mālından iştirā idüp faḳīr ü ḡanī vü ibn sebīle taşadduk eyledim didikde gūş idenler taşdik idüp ne‘am didiler. Ḥāzret-i ‘Osmānı nās Bi’r-i Rūmeden men‘ eylediklerinde ‘Ammār ḥāzretleri sübhāna’llāh kendüye bir içim şu virmezler buyurdu. Ve ḥadīş-i āḡarda *men ḥafera Bi’re Rūmete fe-lehu’l-cennetü* vārid olduğda Ḥāzret-i ‘Osmān raḡıya’llāhu ‘anh ḥafr idüp mübeşşer bi’l-cennet oldı. Ve rivāyet olunur ki muḥācirīn-i kirām Medīne-i Münevvereye teşrīflerinde Medīneniñ [217^b] şuyını istikrāh iderler idi. Benī Ġıfārdan bir kimseniñ bir ‘aynı var idi. Bir kırba şuyı bir müd ta‘āma bey‘ ider idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki bu ‘aynı baña vir saña cennet ‘uyūnlarından bir ‘ayn virilmek üzre zāmin olayım ol kimse yā Rasūla’llāh benim ‘ıyālimiñ bundan mā‘adā ma‘āşımız yoḡdır didi Ḥāzret-i ‘Osmān raḡıya’llāhu ‘anh istimā‘ idüp otuz beş biñ dīnāra iştirā idüp ḥuḡūr-ı Ḥāzret-i peygāmbere teşrīf idüp yā Rasūla’llāh ‘ayn şāḥibine va‘d buyurduğıñ ‘aynı baña va‘d buyurur mısın ben ‘aynı iştirā eyledim didikde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ne‘am buyurdu. Ve Müslümānlara taşadduk eyledi. Ve İbn Ḥacer ḥāzretleri su‘āl-i muḳaddireye cevāb olarak buyurdu ki ibtidā ‘ayn olup sonra Ḥāzret-i ‘Osmān raḡıya’llāhu ‘anh ḥāzretleri bi’r ḥafr eylediyse māni‘ degildir ve yāḡūd ‘ayn bi’re cārī olur idi. Bi’ri tevsī‘ idüp ‘umḳını ziyāde ḥafr eylediyse aña nisbet olmuşdır intehā. Ve Şāḥib-i Tārīḡ ḥāzretleri buyurur ki iškāl faḳaṭ Ḥāzret-i ‘Osmānıñ ḥafrinden degildir belki men ḥafera Bi’ru Rūme ḥadīşinde dahi iškāl vardır bunlarıñ beynlerin cem‘i bu gūne olur ki ibtidā Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu

‘aleyhi ve sellem efendimiz *men’iştirā Bi’ru Rūme* hadīṣ-i şerīfin buyurduğda Ḥāzret-i ‘Oṣmān iştirā buyurdu. Şoñra ḥafre muḥtāc olduğda *men ḥafera Bi’ru Rūmete felehu’l-cennetü* buyurduğda Ḥāzret-i ‘Oṣmān raḍıya’llāhu ‘anh ḥafr itmiş ola va’llāhu a’lem. Ve daḡı İbn ‘Abdi’l-Berr ḥāzretleri buyurur ki Bi’r-i Rūme bir Yehūdīniñ olup şuyunu Müslümānlara bey‘ ider idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve şaḡbihi ve sellem efendimiz *men iştirā* ḥadīṣini buyurduğda Ḥāzret-i ‘Oṣmān Yehūdīden taleb idüp mecmū‘ını bey‘ itmey didi nıṣfını on bīn dirheme iştirā idüp kendi ḥiṣṣesin Müslümānlara taṣadduḡ eyledi. Bir gün Ḥāzret-i ‘Oṣmānıñ ve bir gün Yehūdīniñ oldu. Ḥāzret-i ‘Oṣmānıñ gününde Müslümānlar iki günlük kifāyetleri miḡdārı şuların aḡz iderler idi. Ve Yehūdīniñ gününde bir eḡad şu iştirā itmez idi Yehūd fehmi eyledi ki kuyudan kendüye fā’ide selb oldu. [218^a] Nıṣf-ı āḡirini daḡı Ḥāzret-i ‘Oṣmāna sekiz bīn dirheme bey‘ eyledi. Ve İbnü’n-Neccār ḥāzretleri buyurur ki Bi’r-i Rūmenin ḡarezesi ve ‘ālāmetleri ḡarāb olmuş bir a’lā kuyudur aḡcār ile mebnī ṭulı on sekiz zīrā‘ ve iki zīrā‘ şuyı ve ‘arzı sekiz zīrā‘ dır. Ve daḡı Maṭrī ḥāzretleri buyurur ki bizim zamānımızda Bi’r-i Rūme ḡarāb olup ve aḡcārı daḡı kalmayup faḡaṭ āṣārı bāḡıdır. Ve Zeynü’l-Merā‘ḡī ḥāzretleri buyurur ki Ḳaḍı Şehābe’d-dīn Aḡmed bin Muḡammed bin Muḡammed bin Muḡıbbü’ṭ-Ṭāberī Mekke-i Mükerreme ḡaḍısı yedi yüz elli tāriḡinde tecdīd idüp bināsını yerden nıṣf ḡamā miḡdārı ref idüp şuyı evvelkinden ziyāde olup vech-i mezbūr üzre iḡyā buyurup dir idi ki inṣā’allāḡ Allāhu Te‘ālā *men ḥafera Bi’ru Rūme* ḥadīṣiniñ māṣadaḡına maḡzar olurım deyü recā vü temennī ider idi. Ve daḡı Şāḡib-i Tārīḡ ve Şāḡib-i ‘Umde ve Şāḡib-i Taḡḡikūn-Nuṣra ḡāzerātları buyururlar ki Bi’r-i Rūme vādī-i ‘Aḡīkiñ esfelinde ve muctemi‘ süyūlda bir vāsi‘ düz vādīde ve yanında bir ‘ālī binā vardır ki ḡarāb olmuşdır. Ve İbnü’n-Neccār ḥāzretleri buyurur ki mezbūr ‘ālī binā Yehūdilerin kenīsasıdır. Ve eṭrāfı mezārī‘ ve Cürfiñ ḡıblesi ve Mescid-i Ḳıbleteyn şimālinde biraz ba‘īdcedir. Ve Bi’r-i Rūme ile Mescid-i Ḳıbleteyn meyānında Medīne-i Mūnevvere ḡākimi ‘Abdullāḡ bin Süleymānıñ bustānı vardır ve eṭrāf-ı bi’rde vāfir a’lā kuyular vardır uslūb-ı ḡarībe üzre vaḡ‘ olmuş muṣarra‘ ḡörenler ḡan iderler vaḡ‘ - ı cinndir Beyt

Ve ḡad ḡāne erbābu’l-feṣāḡati küllemā

Rāvin e‘cebā ‘aduvvuhū min şan‘ati’l-cinni

Ve ‘İyāz ḥazretlerinin Meşāriḳde ḳavl-i ḡarībelerinden Bi’r-i Rūme rāniñ zammıyla Medīnede iki meşhūr ḳuyudur buyurur bunıñ aşlını bu ḳadar tettebbu‘ eyledim vuḳūf-ı kesb eylemedim va’llāhu a‘lem. **Bi’rū’s-Suḳyā** sīn-i mühmeleniñ zammı ve sūkūn-ı ḳāf ile Mescid-i Suḳyā bahşinde bir miḳdār tafşili mūrūr eyledi. Bu maḥalde icmālen budır ki zemīniñ ismi Fūlcān ve ḳuyuniñ ismi Suḳyādır. Ve Ebū Ḡassān ḥazretleri buyurur ki ‘Abdu’l-‘Azīz ibn ‘İmrān ḥazretleri baña ḡaber virdi ki arz-ı Suḳyāniñ ismi Felc ve ḳuyuniñ ismi Suḳyādır. Muḳaddem Zekvān bin ‘Abdūḳays ez-Zerḳī nām zātiniñ olup andan Sa’d bin Ebī Vakkāş raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri iştirā eylemiştir. Ḥazret-i ‘Ā’iše raḍıya’llāhu ‘anhā [218^b] buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz için āb-ı lezīz [ü] ḡoş ḡüvār Bi’r-i Suḳyādan celb olunır idi. Bu bābda eḡādīs-i keşire vārid oldı ekşeri ikinci bābiñ dördüncü faşlında mūrūr eyledi. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki Maṭrī ḥazretleri zikr eyledi ki bu Bi’r-i Suḳyā Neḳā nām vādiniñ āḡirinde Bi’r-i ‘Alī cānibine müteveccih olan kimseniñ yesārında ve aḡcārdan ḡafr olmış bir ḳuyudur ḡāyet laṭīf ü ḡüzel ve münevver ü lezīz idi. Ve şimāl-i cānibinde ya’nī cihet-i Maḡribde bir ‘alī binā vardır şimdi bi’r-i mezbūr ḡarāb ve mu’aṭṭal olmuştır. Ve gine Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki zāḡir olan binādan murād yā ḡavzdır ve yāḡūd bürkedir ḡuccāc vūrūdında andan şu aḡz iderler idi binā’en ‘aleyh Maṭrī ḥazretleri mekānını Neḳādır deyü ta’bīr eyledi. Bahş-ı Neḳāda muşarraḡ zikri gelür. Şoñra Bi’r-i Suḳyā ba’d-e’l-ḡarāb fuḡarā-yı ‘acemden bir kimse yedi yüz yetmiş sekiz tārīhinde tecdīd idüp bu sebebdan şimdi Bi’rul-A‘cām dimekle meşhūrdır. Ve gine Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki bundan şoñra daḡi ḡarāb olup cenāb-ı ḡāceḡi Bedrī Bedrū’d-dīn ḥazretleri sekiz yüz seksen toḡuz tārīḡinde tecdīd eyledi raḡmetu’llāhi ‘aleyh. Bu Bi’ru’s-Suḳyāniñ ḡaḡḡında aşār-ı keşire ve rivāyāt-ı vefīre ve iḡtilāf-ı bilā-nihāye vārid olmuştır. Tafşilin murād iden aşlını rücū‘ eylesünler intehā. **Bi’rū-‘Uḡbe** ‘ayn-ı mühmele ve ḳāf ile İmām Mecdī ḥazretleri buyurur ki Rezīn El-‘Abderī ḥazretleri ābār-ı Medīne bahşinde zikr eylemiştir ki bu Bi’r-i ‘Uḡbeye Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ve Ebā Bekr ve ‘Ömer ve ‘Oşmān raḍıya’llāhu ‘anhüm ḡazerātları ḡademlerin şālḡıdup ve oturdılar deyü lākin meşhūr olan ḡışşa Bi’r-i Erisde vāḡi‘ oldı. Eger şāḡiḡ ise ḡazıyye mute‘addid olmaḡ lāzım gelür. ‘Aşḡi dir ki bu bi’riñ ‘ayn ve ciheti zikr olmadı Bi’r-i ‘Uḡbe Bi’r-i Erisdir dinse bir şey lāzım gelmez iki isimle müsemmā olan maḡūlden olur. Ve ḡazıyyeniñ ta‘addüdi daḡi lāzım gelmez

va'llāhu a'lem **Bi'r-i Ebî 'İnebe** 'ineb müfreddir üzüm ma'nasında İbn Seyyidi'n-Nās [219^a] hazretleri İbn Sa'd hazretlerinden nakl idüp buyurdu ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bedir Ġazāsına teveccühlerinde 'asâkir-i zafer-peykerlerin Bi'r-i 'İnebe üzerinde cem' idüp Medîne-i Münevvereye bir mildir 'asâkir-i muvaḥḥidîne naẓar-endâz 'inâyet olup şaġir olanların girü Medîne-i Münevvereye redd eylediler. Maṭrî hazretleri bu ḥadîse istinâden Bi'rü's-Suqyâdır didi. Zîrâ 'arâz-ı cüyüş Bi'r-i Suqyâda vâқи' oldu buyurır. Ve Ḥâfîz bin 'Abdu'l-Ġanî el-Maḥdisî hazretleri buyurur ki ceyş Bi'r-i 'İnebede 'arâz oldu. Ḥarrede Bi'rü's-Suqyânın fevķinde Maġrib cihetindedir. Ve Şāḥib-i Tārîḥ hazretleri buyurur ki 'arâz-ı 'asâkir iki def'a olmaķ lâzım gelür. İbtidâ Bi'r-i Suqyâdan mürür iderken 'arâz olup ikinci def'a 'asâkir Bi'r-i Ebî 'İnebeye nâzil olup ol mekânda 'arâz olup ḥarb-ı kıtâle şalâḥ olmayan şaġirleri redd buyurdığıdır. Bu bi'r şimdi Bi'r-i Vedî demekle ma'rûfdır ve şuyı ġâyet lezîzdir. Ve 'Umde Şāḥibi buyurur ki bizim zamânımızda bu bi'r-i şerîf Şedḳamî hazretlerinin yedinde idi intehâ. **Bi'rü'l-'İhn** 'ayn-ı mühmelenin kesri ve hânin sükûnı ve āhiri nûn iledir. İbnü'n-Neccâr hazretlerinin zikr eylediġi ābârları Maṭrî hazretleri daġı zikr eyledi bunlardır. Erîs. Ve El-Buşṣa. Ve Buḍâ'a. Ve Rûme. Ve El-Ġars. Ve Bîrḥâ. Şoñra buyurdılar ābârlar altıdır yedinci ma'rûf degildir buyurup şoñra Bi'r-i Cemeldir didi ve lehü'l-'aceb. Ve bundan şoñra daġı buyurur ki Şeyḫ Muḥibbu'd-Dîn İbnü'n-Neccâr hazretlerinin Dürretü's-Semîne fî Aḥbâri'l-Medîne nâm kitâbında ḥāşiyesinde Şeyh Eminü'd-Dîn İbn 'Asâkir hazretlerinin ḥâtııyla buyurmuş ki meşhûr olandan bir 'aded noḳşân meşhûr ve me'sûr olan yedidir. Yedinci Bi'r-i 'İhn demekle meşhûrdır 'Avālîde olup yanında mezra'â vardır ve bir şecer-i sidre vardır. Ve daġı Zeynü'l-Merāġi hazretleri buyurur ki sidre maḳtû'dır ve Şāḥib-i Tārîḥ hazretleri buyurur ki fezâ'ilinden Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize nisbetinden bir şey zikr olunmamış iken nâs teberrûken ḳaşd ider. Vâfir te'emmûlden şoñra baña zâḥir oldu ki bundan murâd Bi'r-i Besîredir şoñradan [219^b] zikri gelür. Zîrâ Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i Besîre nâzil olup ve abdest alup ve tükürdü. Zîrâ Bi'r-i Besîre enşârdan Benî Ümeyyeden bir kimsenin bi'ri olup ve menâzili daġı anda ve Bi'r-i 'İhn daġı anların menâzilindedir. Ve daġı İbn 'Asâkir hazretleri daġı bir ism-i āḫarı vardır deyü işâret buyurmuşdır degildir illâ Bi'r-i 'İhn demek Bi'r-i Besîre dimekdir va'llāhu a'lem. Ve daġı Cevheratü's-Semîne ve Şāḥibü'l-'Umde

h  zer  tları buyururlar ki Bi'r-i '  hn '  v  l  de bir a'  l   cebelden oyulm     h  l   isti' m  l olunur. Ve Bi'r-i Bes  re daği tesmiye iderler. M       n ileyhim  n  n v  ktlarında e  r  f-   Med  neden '  l   bin H  san   ed    m   el-H  seyn   h  zretlerinin yedindedir inteh  . Bi'r-i    G  rs zamm-   '  yn-   mu'ceme ile Zeyn  'l-Mer     h  zretlerinin h  tt  yla böyle gördüm ve Ağır daği dirler. Ve daği Mecd   h  zretleri Bi'r  'l-   G  rs   ayn-   mu'cemeni  n fethi ve r  n  n s  k  n   ve s  n-   mühmele iledir buyurdu. Ve ba'  zılar   ecer vezni üzeredir dimişler. Ve ek    r ehl-i Med  ne   ayn  n zammıyla o  urlar   av  b olan fethiyledir bu Bi'r-i    G  rs Mescid-i   ub  n  n cihet-i şarkında   im  le m  yilce Mescid-i   ub  dan n    f m  l m    d  r   ba'  ddir. Ras  l-i Ekrem   alla'll  hu '  leyhi ve sellem efendimiz i    n g  h Bi'r-i Su  y  dan ve g  h Bi'r-i    G  rsdan   u celb olunur idi. Ve   bn H  bb  n h  zretlerinin riv  yetinde Enes ra    ya'll  hu '  anh h  zretleri buyurur ki Ras  l-i Ekrem   alla'll  hu '  leyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i    G  rsdan   u n     idüp abdest aldılar. Başına ol   uyudan   u get  ri  n buyurdu. Ve daği Sünen-i   bn M  cedede H  zret-i '  l   ra    ya'll  hu '  anhdan merv  dir ki Ras  l-i Ekrem   alla'll  hu '  leyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki her ne v  kt ben vef  t idersem    G  rs ile benüm olan   uyudan yedi kırba   u ile beni   asl idi  n ve bu bi'r   ub  da olup Server-i En  m '  leyhi'      tu ve's-sel  m efendimiz andan   u içerler idi inteh  . Bu ma'  n   t  ruk-   m  te'addide ile v  rid olmışdır. Ve faz  leti h  k  n  da nice e    d    -     er  fe v  rid olup ve cennet   uyularından bir   uyudur deyü v  rid olmışdır. Ve daği riv  yet olunur ki   ub  da Bi'r-i Sa'  d bin H  ysemeye [220^a] Bi'r-i    G  rs dirler andan   u n     buyururlar idi. Ve Sa'  d bin Ru  ay   h  zretleri buyurur ki Ras  l-i Ekrem   alla'll  hu '  leyhi ve sellem efendimiz Bi'r-i    G  rsdan abdest alup bağıyye-i vuz  '  n bi're d  kdiler. Ve daği   bn Zebb  le h  zretlerinin riv  yetinde Sa'  d bin '  Abdu'r-Ra  m  n bin Ru  ay   h  zretleri buyururlar ki Enes bin M  lik ra    ya'll  hu '  anh h  zretleri   ub  da bize te  r  f idüp bi'ri  niz ne yerededir buyurdu ya'  n   Bi'r-i    G  rs gösterdik buyurdu ki Ras  l-i Ekrem   alla'll  hu '  leyhi ve sellem efendimiz bu bi'r-i sa'    dete gelüp   u t  aleb buyurup bir devl   u g  t  rdiler. Abdest alup ba    yyesin bi're ilk   buyurdu. Ve   br  h  m bin   sm  '  l bin Mucemmi' h  zretleri m  rselen buyurdu ki Ras  l-i Ekrem   alla'll  hu '  leyhi ve sellem efendimiz buyurdılar ki bu gice r  'y  mda gördüm ki cennet bi'rlerinden bir bi'r üzerinde idim   ab  h   res  de olduğda Bi'r-i    G  rsdan abdest alup ve tükürdü ve z    t-   sa'    detlerine '  asel hediye itmişler idi Bi'r-i    G  rsi  n içine döküp ve vef  tlerinde bu bi'r-i sa'    deti  n şuyı ile   asl olundu. Ve riv  yet-i   h  arda v  rid oldu ki Bi'r-i    G  rs

cennet ‘uyūnlarından bir ‘ayndır. Ve daḥi ‘Āşım bin Süveyd ḥazretleriniñ pederi buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize hediye ‘asel gelüp bir miqdārın nūş idüp ve bir miqdārı daḥi yed-i sa‘ādetlerinde bu daḥi benim bi’rimiñdir buyurdu. Mezbūr ‘aseli Bi’r-i Ğarsa döktiler ve derūnına tükürdü. Ve vefātında Bi’r-i Ğarsıñ şuyı ile ğasl olundu. Ve İbnü’n-Neccār ḥazretleri buyurur ki Bi’r-i Ğars Mescid-i Kubāya nişf mīldir tūlū yedi zirā‘ ve iki zirā‘ şuyı vardır. Ve ‘arzı on zirā‘dır. Ve daḥi Maṭrī ḥazretleri buyurur ki şimdi ehl-i Medīnenin yedindedir ḥarāb olup yedi yüz tārīḥinden soñra tecdīd olunup şuyı ğāyet çok idi. Ve ‘arzı on zirā‘ tūlū ‘arzından ziyāde olup ve şuyı yeşile mā’ildir ve ğāyet lezīzdir. Ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bundan soñra ḥarāb olup. Şeyhü’l-‘Allāme ḥū‘ace Hüseyn bin el-Cevād el-Ḥasan el-ḥū‘acegī Şihābü’d-Dīn Aḥmed el-Kāvāni eşāba’llāhu te‘ālā ḥazretleri Bi’r-i Ğarsı ve nevāḥisin iştirā idüp etrāfına cidār binā [220^b] idüp bir nefīs bustān icād idüp ve nerdübānlar ihdāş idüp bustānıñ ḥāricinden ve dāḥilinden bi’re nāzil olunır idi. Ve anıñ yanında bir laṭīf mescid binā idp bustānı aña vakf eyledi rahmetu’llāhi ‘aleyh. Ve bu binā sekiz yüz seksen iki tārīḥinde vāḳi‘ olmuştır. Ve Şāḥibü’l-‘Umde ḥazretleri buyurur ki bu maḥalde Berā’ ibn Ma’rūr raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ kabrleri vardır. ‘Aḳabe-i ūlāda bī‘at için Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ yed-i sa‘ādetlerin aḥz iden bi zāt-ı şerīf idi. Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz Medīne-i Münnevvereye teşrif itmezden aḳdem vefāt buyurup bu mekāna defn olundu. Ve Bi’riñ tūlū yedi zirā‘ ve ‘arzı on zirā‘dır ve iki zirā‘ şuyı vardır ve yanında bir şaḡīr mescid olup ve miḥrābıñ yanında bir taş ve bi’riñ ğarbında mevtā ğasli için bir maḡsel vardır. Ve iki nerdübān ile nāzil olunır biri mescid yanında ve biri maḡsel-i mevta yanındadır intehā. **Bi’r-i Kırrāşa** kāf ve rā ve şād-ı mühmele iledir. Ve ba‘zı nüshada kāf bedeline ‘ayn-ı mühmele vāḳi‘ olmuştır. Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki zan iderim ki şavāb olan ḡad-ı mu‘ceme iledir. Ve daḥi Cābir bin ‘Abdullāh raḍıya’llāhu ‘anhümā ḥazretleri buyurur ki pederim şehīd olduḳda Kırrāşa meyvesiyle erbāb-ı dūyūna ğuremā idecek oldım rāzı olmadılar bi’l-vefā ve’t-tamām kemāliyle ḥaḳların talep eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve ālihi ve aşḥābihi ve sellem efendimiz aşḥāb-ı kirām ile ber-ā-ber Bi’r-i Kırrāşaya teşrif buyurup bi’re tükürüp du‘ā buyurdılar. Ve ‘Abdullāh ḥazretleriniñ dūyūnından ḥalāşı için daḥi du‘ā buyurdılar du‘āyı pūr-berākatıyla ḥāşıl olan meyveden

pederimiñ düyün-ı halâş oldıktan soñra bizlere dañi bâķī kâldı. Ammā Bi'r-i Qarāşa hālā ma'rûf degildir kıyâsen zann olunur ki Mescid-i Feth tarafında ve Mescid-i Harbe cihetinde ola va'llāhu a'lem. Ve Şāhibü'l-'Umde hâzretleri buyurur ki bu hadîş rivāyet-i āhar ile irād oldı. Hâzret-i Cābir rağıya'llāhu 'anh hâzretleriniñ Bi'r-i Rūme tarīķinde arzı olup Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ huzûrına gelüp didim yā Rasûla'llāh pederimiñ bir Yehûda deyni vardır. [221^a] Buyurdu ki inşā'allāh yevmü's-sebt seniñ yanıña gelürim ve ol vaķt hürmāniñ mevsimi idi. Vaķtā ki yevmü's-sebt vaķt-i şabāh teşrîf buyurdu. Vaķtā ki bustāna dāñil oldı kuyudan abdest alup soñra mescide varup iki rek'at namāz kılup soñra haymeye teşrîf buyurup şa'rdan bir seccāde ferş eyledim yâtdılar buyurdu ilā āharu'l-hadîş Mevlā-yı Mütē'āl hâzretleriniñ 'ināyet ü faẓl u keremiyle taħarrī iderek bîñ dört tarīķiniñ cemāziye'l-āħiriniñ yedisinde nehār-ı cum'a Hudā-yı Lem Yezel baña feth idüp Bi'r-i Qarāşayı buldım ħarāb olmış faķaķ mekânını buldım. Şāñih-i Buħārīde Cābir bin 'Abdullāh rağıya'llāhu 'anhümā hâzretleri buyurdu ki Medīnede bir Yehūdī var idi. Cüdād-ı temre ķadar baña selfe pāre virir idi. Ve Cābir hâzretleriniñ dañi tarīķ-i Rūmede bir arzı olup bir sene bustānda cālis iken hürmā vaķti olup Yehūdī gelüp ħaķķını taleb eyledi. Edā itmege ķudretim olmadıģından gelen seneye şabrını recā eyledim ķabûl itmeyüp Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ħaber virdim ba'zı aşĥāblara fermān buyurdu ki ķalkıñ gidelüm Yehūdīye söyleyim Cābire şabr eylesün deyüp bostānıma teşrîf eylediler ve Yehūdī şabr eyle deyü söyledikde Yehūdī dañi yā Ebu'l-Qāsım şabr itmem didi. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Yehūdīniñ a'dem-i şabrını gördükde kıyām buyurup bustāniñ etrāfını gezerken ben gidüp bir miķdār hürmā cem' idüp Rasûl-i Ekrem efendimiz gelüp huzûr-ı sa'ādetlerine hürmāyı taķdīm eyledim tenāvül buyurup 'arīşiniñ nerededir buyurdu ve 'arīşden murād sāye-bāñ ve yāñūd serīrdir dimişler. 'Arīşiniñ mekânını ħaber virdim bir nesne ferş eyle buyurdu ferş eyledim. 'Arīşe dāñil olup ħāba vardılar bir sâ'atden soñra bīdār olup bir miķdār dañi hürmā taķdīm eyledim tenāvül eyleyüp be-tekrār Yehūdīye şabr eyle buyurdu. Yehūdī şabr itmem didikde baña fermān buyurdu ki yā Cābir hürmāyı cem' eyle Yehūdīniñ deynini ķazā eyle cem' eyledim Yehūdīniñ deynini edādan soñra bir ol ķadar dañi baña faẓla kâldı. Gelüp Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize tebşīr eyledim [221^b] buyurdu ki eşhedü enne Rasûla'llāh şalla'llāhu

‘aleyhi ve sellem işte bu bustānı ve bi’r-i mezbūrı ‘ināyet-i haḳ ile buldım. Ammā bi’r aḥcār ile tölmiş tanzīf olunup şuyı ḡāyet atıyeb ü lezīz zuhūr eyledi. Lākin bi’riñ etrāfı şürlük olduğından seyl geldikde şuyı bir miḳdār şūrāk olur. Bi’r mescid ile Cābiriñ ḡānesi meyānındadır ol ḡānede ḡāba varmışlar idi. Ḳadimü’l-binā olduğundan ıslāḥ eyledik ‘Arīş ismiyle müsemmədır. Zā’irine lāyık olan Mescid-i Ḥarbeyi ve Bi’r-i Ḳarāşayı ve ḡāne-i Cābir ki bi’riñ önündedir. Bu me’āşir-i şelāseyi ziyāretle iki ecre nā’il olunır. Zīrā üç me’āşir bir mekāndadır ‘arīş ekşer maḡalde ḡāne ma’nāsına gelür. Bu emkine-i şelāse Bi’r-i Rümeye giderken Mescid-i Ḥarbeniñ cihetinde ve Mescid-i Fethiñ ḡarbındadır intehā kelāmü’l-‘Umde. **Bi’rū’l-Ḳarīşa** ḳāf ve şād-ı mühmele ile ḳurşın taşḡiridir. İbn Zebbāle ḡazretleri rivāyetinde Sa’d bin Ḥarām ve Ḥāriş bin ‘Ubeyd ḡazerātı buyurlar ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bi’r-i Ḳarīşadan abdest alup ve derūnına tükürdü ve şuyından içdiler. Ve ḡātem-i şa’ādetleri bu bi’re düşmiş idi soñra iḡrāc eylediler. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḡazretleri buyurur ki bu bi’r-i sa’ādet ‘aynıyla ma’lūm degildir. Faḳaṭ Medīne-i Münevvereniñ şarkında Mescid-i Ḳarşa ḡarīb Bi’r-i Ḳarīşa demekle ma’rūf seyyidünā ‘Alī ‘Arīz ḡazretleriniñ meşhed-i sa’ādetleriniñ ḡavālīsindedir va’llāhu a’lem. **Bi’rū’l-Yesīre** ‘usrıñ zıddıdır. İbn Zebbāle ḡazretleriniñ rivāyetinde Sa’īd bin ‘Amr ḡazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Benī Zeyd ḡabīlesine teşrīf idüp ḡuyuları üzerinde tevaḳḳūf buyurup bu ḡapuniñ ismi nedir deyü su’āl buyurdıkda ‘usradır didiler. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki böyle degildir belki yusradır buyurup buşāḳ-ı şerīflerin bi’re ilḳā buyurdılar ve ḡaḳḳında du‘ā eyledi. Bi’r-i ‘İhn bu bi’r olmaḳ ihtimāldir. Niteḳīm muḳaddem beyān olundu. Bu isimle bi’r ma’rūf degildir bu taḳdīrce me’sūr olan bi’rler yigirmi birdir. Yedi ‘adede ḡaşr eyledikleri merdūddır. Lākin meşhūr [222^a] olan beyne’n-nās yedidir. Bi’r-i Erīs. Ve Bi’r-i ḡā. Ve Bi’r-i Rūme. Ve Bi’r-i ḡars. Ve Bi’r-i Buḡā’a. Ve Bi’r-i Buşşa. Ve Bi’r-i Suḳyā. Ve yāḡūd Bi’r-i ‘İhn. Ve yāḡūd Bi’r-i Cemel ve yedinci bi’rde üç ḳavl vardır. Şeyḡünā el-‘Allāme Ebü’l-Ferec Nāşirü’d-dīn el-Merāḡī ḡazretleri yedi bi’ri bu iki beyt ile cem’ u irād eylemişdir. **Beyt**

İzā rumte ābār’l-Medīneti bi-Ṭaybetin

Fe-‘iddetuhā seb’a meḡālen bilā vehnin

Er̄isun ve Ğarese Rūmeten ve Buḍā‘aten

Kezā Buṣṣatun ḵul Bi‘ru Cāmi‘u’l-‘İhni

‘Aşķī daḥi bu yigirmi bir bi’ri ḥurūf-ı teheccī üzere tertīb ve silk-i naẓma keşīde oldı
ki ḥıfzı sehl olup nāẓır olanlar raĝbet ideler. **Beyt**

Ḥāme çeksün silk-i naẓma dürr [ü] gevher bārını

Yek-be-yek ta‘dād ḵılsun Muştafā ābarını

Bi’r-i A‘vāf hemzeniñ zammıyla hem Bi’r-i Ünā

Nūş ḵıl Bi‘r-i Enesden Faḥr-ı ‘Ālem yārını

Hem Ehāb Başsa vü Bi’r-i Buḍā‘a ber-şifā

Bi’r-i Cāsūm [u] Cemel zıkr eyledim esrārını

Bırḥā vü Bi’r-i Ḥulve Bi’r-i Zar‘ [u] Rūmedir

Bi’r-i Suḵyāda du‘ā it diñlediñ aḥbārını

Bi’r-i ‘İhn ‘Uḵbe vü hem daḥi Bi’r-i ‘İnebe

Bir’-i Ğarsıñ gūş ḵıldıñ faẓlını āşārını

Hem Ḵarrāşa hem Ḵarişa Bi’r-i Yūsriyle tamām

Eyledim ḥiç görmedim ehl-i seyir inkārını

‘ Aşkî bî-çārenîñ kil-k-i beyānı şübhesiz

Eyledi mesrūr [u] ḥandān yārını aḡyārını

Ḥıfz-ı ḡāyetde sehil mücmel beyān bir ḥoş nızām

Heb ḥurūf-ı hīcadır tertīb gör eş‘ārını

Tetimme Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb olan ‘ayn-ı cārî ve sāyir ‘uyūn beyānındadır. İbn Şeybe ḥazretleri ‘Abdu’l-Melik bin Cābir bin ‘Atîk ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz kehf-i Benî Ḥarām yanında olan ‘ayndan abdest aldılar. Ve Ṭalḥa bin Ḥırrāş ḥazretleri buyurur ki Ġazve-i Ḥendeḡde aşḡāb-ı kirām rıdvānu’llāhi te‘ālā ‘aleyhim ecma‘în ḥazerātı Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ile ber-ā-ber kehf-i Benî Ḥarāma çıkup anda beytütet buyururlar idi. Şabāḡ oldıḡda nüzūl buyurup cihād ile meşḡul olurlar idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol maḡalde ‘ayn ḡafr buyurdılar mezbūr ‘ayn bizim vaḡtimizde ḡālā cārîdir buyurdu. Ve Şāḡib-i Tārīḡ [222^b] ḥazretleri buyurur ki bu ḡārın yanında āḡār-ı ‘ayn mevcūd lākin şuyı münḡaṡı‘ olmış mecrāsı ma‘lūmdır. Ve Maṡrî ḥazretleri buyurur ki İbnü’n-Neccār ḥazretleri zıkr eyledi ki ‘ayn Muşallānıñ muḡābilinde ‘Aynül-Ezraḡ dirler Ḥazret-i Mu‘āviyenıñ emriyle Mervān bin el-Ḥakem icrā eyledi. Bu ‘aynıñ aḡlı Mescid-i Ḳubānıñ ḡarbında bir kebîr ḡuyudan bir bustān derūnında Muşallāya ve Muşallāda ‘ayn üzerinde ḡubbe binā olmış ol ḡubbeden ikiye taḡsīm olunır. Ḳible ve şimāl iki cihetden derc ile ‘ayn cihet-i meşriḡden çıkup soñra şimāl cihetine aḡz ider. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb olan İbnü’n-Neccār ḥazretleriniñ zıkr eylediḡi ma‘rūf degildir. Ve ḡār yanında olan ‘ayn münḡaṡı‘ ve ma‘dūmdır intehā. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki İbnü’n-Neccār ḥazretleriyle ittifāḡ idüp bu ‘ayn Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūbdır diyenler nefsin ‘uyūn-ı şūbeh eylemişler. Faḡaṡ Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb olan ‘ayn bu mekāndan cārî olur idi. Münḡaṡı‘ oldıḡdan soñra ‘Aynü’l-Ezraḡ

muḳaddem ‘aynıñ mekânından cārî olur idi intehâ. Ve Maṭrî ḥazretleri buyurur ki emîr Seyfe’-d-dîn Hüseyn bin Ebî el-Heycâ ḥazretleri beş yüz altmış târîhinde ‘aynıñ maḥrecinden bir miḳdârın aḥz idüp bâb-ı Medîneden Medrese-i Zümeyni muḳâbilinden bu maḥal sūḳ-ı Medînedir ol maḥalde nerdübân ile nüzûl olunır bir maḥal ihdâs idüp ‘aynı anda icrâ idüp ehl-i Medîne ḥâlâ andan şu aḥz iderler. Şoñra bu maḥalden cihet-i bâb-ı selâmdan tahte’l-arz rıḥbe-i Mescid-i Nebeviyyeye getürüp mezbûr Müderrecden zîr-i zemînden bir maşraf feth idüp vasaṭ-ı Medîneden Bilât ile müsemmâ mevzî’ den ḥâric-i Medîneye revân olur. Ve şaḥn-ı Mescid-i Nebeviyyeye daḥi nerdübân ile nâzil olunır bir bürke ihdâs idüp fevvârelerden abdest alınur. Nâs keşf-i ‘avret ü istincâ’ ve sâ’ir edebe muḥâlîf ḥarekâtlar iderek hetk-i ḥürmet Mescid-i Nebevî olduğundan ibtâl eylediler. Ve Maṭrî ḥazretleri ‘aynıñ mesîrini vaşf ider buyurur ki Muşallânıñ muḳâbilinde olan ḳubbeden [223^a] ‘ayn çıkup cihet-i şimâle gider tâ Medîneniñ sūrına muttaşıl olur ol maḥalde nerdübân ile nâzil olunur bir mecrâ vardır nâs andan şu aḥz iderler. Bu maḥalden daḥi çıkup ḥâric-i Medînede Nefsü’z-Zekiyye ḥazretleriniñ meşhed-i sa’âdetleriniñ yanında zuhûr ider. Bu maḥalde daḥi nerdübân ile nâzil olunup şu aḥz iderler. Şoñra andan daḥi çıkup Muşallâdan gelen daḥi ikisi birleşüp Şâm ḥuccâcınıñ nâzil olduğu bürkeye dökülür ḥuccâc-ı müslimîn ‘Uyûn-ı Ḥamza deyü tesmiye iderler ḳan iderler ki ‘ayn-ı şühedâdır. Seyyidünâ Ḥamza raḳıya’llâhu ‘anh ḥazretleriniñ meşhed-i sa’âdetleriniñ cihetinden gelür. Anlarıñ ḳan eyledikleri gibi degildir. Ḳubâ tarafından şoñra meşhed-i seyyidünâ Nefsü’z-Zekiyyeden ve Şeniyyetü’l-Vedâ’ dan ve Cebel-i Sel’ iñ Şâm cihetinden mürûr idüp Mescid-i Râye ḳurbunda zâhir olur anda daḥi nerdübân ile nâzil olunup şu aḥz iderler. Andan şoñra Mescid-i Feth ḳurbunda mürûr idüp Birke nâm ḳaryeniñ bustânlarına dökülür. Ol maḥalde zer’ ü bustânları bu şu ile şuvarırlar. Ammâ ‘Ayn’üş-Şühedâ bu ‘aynıñ ḡayrıdır ikisi de Mu’âviye ḥazretlerine mensûbdır. ‘Ayn’üş-Şühedâ ki Mu’âviye ḥazretleriniñ icrâ eylediği ‘ayndır şimdi ḡâ’ib olmuştır. El-ân Medînede mevcûd olan ‘Aynü’l-Ezraḳdır ‘âmmeye-i nas ‘Aynü’z-Zürḳâ dirler. Sebeb-i tesmiyesi Mu’âviye ḥazretleriniñ emriyle Mervân icrâ idüp Mervân-ı Ezraḳül-‘Ayneyn olmaḳla ‘Aynü’l-Ezraḳ tesmiye olundu. **Ve min el-ḡarâ’ib** Münverî ḥazretleri Fezâ’il-i Tâ’ifde ‘Uḳbe ḥazretlerinden Şeyḥü’l-Ḥaramü’n-Nebevî Bedre’s-Şehâbî ḥazretlerine ḥaber virmişler ki Tâ’ifiñ kenefleri ‘ayn-ı Zerḳâda vâḳi’ olup Medîne-i Münevverede ‘ayn ‘Ayn-ı Zürḳâda zuhûr itdi

intehā. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ vaqt-i sa' ādetlerinde eṭrāf-ı Medīnede vāfir 'aynlar var idi. Ekseri ḥarāb-müşrif olup soñra Mu'āviye ḥazretleri tecdīd eyledi. Bu bābda ihtimāmı ziyāde idi Cevheratü's-Şemīne şāhibi zıkr ider ki bu 'Aynü'z-Zürkā Ḳubānıñ ğarbında üç 'aded kuyudan gelür Bi'ru'n-Nebiyy şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem ve Bi'r-i Ribāṭdan ve Bi'r-i Ğadḳden zıkr-i [223^b] Zürkāda ne güzel ifāde buyurmuşdır. **Beyt**

Medīnetun ḥayru'l-ḥalkı tehlū li-nāzirihī

Fe-lā te'zulūnī in feneytü bihā 'aşḳan

Yeḳülüne fī zerḳi'l-'uyūni şāmetun

Ve 'indī enne'l-yümne fī 'Aynihā'z-Zürkā

Ve daḫi Ḳīrāṭī raḥimehu'llāhu te'ālā ḥazretleri buyurur. **Beyt**

Mā li-'aynin sevdā'e minnī naşību

Ba' de ḥubbī li-'Aynihā'z-Zürkā'

Eyyu Zürkā' bāne lī min senāhā

Ma e'ḥtefā nūruhū 'ani'z-Zerkā'i

Medīne-i Münevverede el-yevm cārī olan 'ayn Muşallāda iki ve Zekiyyede iki ḳal'ada iki ve sāḥada iki ve ḥārrede bir ve Şeniyyede bir mecmū'ı 'Ayn-ı Zürkānıñ suyıdır intehā kelām. **El-Faşlü's-Şānī** ikinci faşl Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şadaḳa ve yed-i sa' ādet-i pür-berekātıyla ğars buyurdıkları eşcārıñ beyānındadır. İbn Şeybe ḥazretleri Rasūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muḥterem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şadaḳāt-ı emvāli baḥşinde İbn Şihāb ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ emvāli Muḥayriḳ nām Yehudīnıñ mālıdır. Ḥā-i mu'ceme ve ḳāf ile muşāḡḡardır. Ḳaynuḳā' Yehūdīleriniñ beḳāyālarından ve Zühri ḥazretleri buyurur ki

Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ mâlî Muḥayrîḳ nâm bir Yehūdîniñ olup Muḥayrîḳ Benî Naḍrdan bir 'ulemâ-yı Yehūd olduğundan efendimize îmân getürmiş idi. Vâkıdî ḥazretleriniñ rivâyetine göre îmân getürmeyüp efendimize muḥibb olup ba'zı ğazavâtında müsâ'ade ider idi. Vefât eyledikde İslâm maḳberesiniñ nâhiyesine namâzı kılınmadan defn olundu. Ve İbn Şihâb ḥazretleri buyurur ki Muḥayrîḳ cemî' emvâlini Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize vaşîyyet idüp ve Uḥud Ğazâsında bulunup muḳâtele idüp soñra anda ḳatl olundu. Ve Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Muḥayrîḳ sâbıḳ Yehūd ve Selmân sâbıḳ Fâris ve Bilâl sâbıḳ Ḥabeş buyurdu. 'Aşḳî dir ki bu ḥadîş-i şerîf Muḥayrîḳiñ İslâmına bir delîl-i ḳavîdir. Zîrâ müşbet nâfî üzere muḳaddem ve râciḥ olmak aşl-ı İslâmına ḥükm iḳtizâ ider. Va'llâhu a'lem. Ve Zührî [224^a] ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimize ta'alluḳ iden Muḥayrîḳ mâlî bunlardır. Delâl. Ve Burḳa. Ve A'vâf. Ve Şâfiye. Ve Meyşeb. Ve Ḥesnâ. Ve Meşrebetü Ümmü İbraḫîm. Ammâ Şâfiye ve Burḳa ve Delâl ve Meyşeb birbirine mucâvirdir. A'lâ-yı Zâvreyn dimekle ma'rûf mekânda Mervân İbn el-Ḥakem ḳaşrınıñ arḳasındadır ki Vâdî-i Mehzûrdan şu aḥz ider. Ve Şâfiye ḥâlâ Medîne-i Münevvereniñ şarḳında Zehîre dimekle ma'rûfdır. Ve Burḳa daḫi ol maḥalde ḳible cānibine mâ'ilce ve ma'rûfdır. Ve Delâl daḫi ma'rûf ciz' dir Şâfiyeniñ cānib ḳiblesinde Melikîyyeye ḳarîb Medrese-i Şihâbiyye vâḳfıdır. Ve Meyşeb ḥâlâ ma'rûf degildir. Ammâ besâtîn-i şelâşeye muttaşıl idü ki ma'lûmdır. Ammâ Meşrebetü İbraḫîm 'avâlî-i Medînede olduğu zıkrı mürûr eyledi. Ve ammâ Ḥesnâ Ḳuf nâhiyesinde Vâdî-yi Mehzûrdan şu aḥz ider. Ḥesnâ zamm-ı ḥâ-i mühmele ve sükûn-ı sîn-i mühmele ile ve fetḥ-i nûn iledir lâkin bu isimle ma'rûf degildir. Eger ḥenâ ḥadan soñra nûn ile Ḥesnâdan taşḥîf ise Mâcişûniyye ḳurbunda cānib-i şarḳında ma'rûfdır Şâhib-i Târiḥ ḥazretleri buyurur ki zâhir olan Ḥesnâ ḥâlâ ḥusniyât dimekle ma'rûf maḥaldir ki ciz' ve Delâl ḳurbundadır va'llâhu 'alem. Ammâ A'vâf Medîne-i Münevvere ḥavâlîsinde bir ciz' dir Bi'r-i A'vâfda ḥaddı beyân olundu bu daḫi Vâdî-yi Mehzûrdan şu aḥz ider. 'Aşḳî dir ki Ḥesnâ ile A'vâf Vâdî-yi Mehzûrdan şulandığı şüretde cümlesi bir yerde zıkr olunmâḳ münâsib idi. Ayırmaḳdan murâd ğalibâ a'dem-i ittişâlden nâşîdir. Vâkıdî ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hicretleriniñ yedinci târiḥinde besâtîn-i seb'ayı vâḳf buyurdu. Muḥayrîḳ Benî Naḍr 'ulemâlarından biri olup Server-i Enâm 'aleyhi's-

şalātu ve's-selām efendimize ĩmān idüp mezbūr yedi besātini Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize taqdīm eyledi. Ve dađı 'Oşmān bin K'ab hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem. [224^b] efendimiziñ şadaķaları olan besātin hāķķında nās iħtilāf eylediler. Ba'zıları Benī Kūrayza ve Nađir emvālinden didiler. 'Oşmān bin K'ab hāzretleri buyurur ki emvāl-i Benī Nađirden bir şey yokdır zīrā emvāl-i Benī en-Nađir muhācirin hāzerātlarına geķmişdir. Ve Burķa ile Meyşeb Zebir bin Baťānıñ olup ve ba'zılar Delāl emvāl-i Benī Şa'lebeden ve Meşrebetü Ümmü İbrahīm emvāl-i Benī Kūrayzadan ve A'vāf emvāl-i Hūnāfedendir didiler. Ve ba'zılar emvāl-i Benī Nađirdendir didiler ve Şāhib-i Tārīħ hāzretleri buyurur ki bu iħtilāfātıñ mecmū'ından hāşıl olan budır ki Selmān-ı Fārisī rađıya'llāhu 'anh hāzretleriniñ bustānı ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dest-i peyvest pür-berekātlarıyla ğars buyurdı işte bu Delāldir. Ve ba'zıları Burķa ve ba'zıları Meyşeb didiler. Ve İmām Aħmed ve Taberāni hāzerātları ricāl-i şāhiħden huşuşan İbn İshāķ hāzretleri Selmān-ı Fārisī hāzretlerinden istimā' ile taşriħ idüp hadīs-i tavīl irād eyledi. Mūlaħħaş budır ki iktizā iden Bustān-ı Feķirdir ki senesinde meyve-dār oldu. Selmān-ı Fārisī hāzretleri sebe-i İslāmını zikr eyledikten soñra buyurdı ki beni iştirā iden mūkātebe eyledi. Üç yüz ağac ħurmā Feķire ğars idüp ħurmā virene ķadar ve kırķ kıyye zeheb ile ber-ā-ber Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ħaber virdim aşķāb-ı kirāmā emr eyledi. Birāderiñiz Selmāna i'ānet idiñ deyü her birleri ħurmā fidānı getürüp üç yüze bālig olduķda Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ħaber virdiler buyurdu ki ğars olacāķ meķānların ħafr idiñ tamām olduķda baña ħaber viriñ kendi yedimle fidānları ğars ideyim buyurup aşķāb-ı kirām mu'āvenetiyle üç yüz tennūr-vārī meķanı ğars ve ħafr olunup tamām olduķda Şāhibü'l-Mu'cizāt 'aleyhi efđalu's-şalāt ve ezke't-taħiyyāt efendimize ħaber virdiler. Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz benimle ber-ā-ber teşriّف buyurup fidānları ħużūrına getürüp zāt-ı sa'ādet-āyātları dest-i peyvest-i mu'cizātlarıyla mezbūr tennūrlara yek-ā-yek vaż' eyledi. Tā üç yüz [225^a] tamām oldu. Selmānıñ nefsi-i yed-i ķudretinde olan Mevlā-yı Mūte'āl hāzretlerine ķasem iderim ki mezbūr ħurmā fidānlarınıñ biri zāyi' olmayup üç yüz eşcār ol sene ħurmā virdiler. Ve İbn 'Abdi'l-Berr hāzretleri ħaber-i Selmānı irād idüp buyurdu ki ğars olan üç yüz ħurmā ol sene ħurmā virdi faķať bir şecer virmedi. Ve bu şeceri dađı Hāzret-i 'Ömer rađıya'llāhu 'anh hāzretleri ğars

eylemiş Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize haber verdiler buyurdu ki kim ğars eyledi. Didiler Hâzret-i 'Ömer ğars eyledi mekânından kal' idüp Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz kendi yed-i sa'âdetleriyle ğars eyledi. Ve ol sene ħurmâ virdi. Ve bir rivâyetde Selmân hâzretleri ğars eylemiş idi didiler. Şâhib-i Târîh hâzretleri buyurur ki Feķîr Benî Qurayza ħurbunda 'Avâlîde bir bustânîñ ismidir şavâb olan ol mevzi'îñ ismidir. Laķin Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şadaķâlarından degildir. Ve İbn Şeybe hâzretleri kitâbında zıkr ider ki 'Alî bin Ebâ Tâlib rağıya'llāhu 'anh hâzretleriniñ şıdaķâlarından olup Hâsan bin Zeyd hâzretleriniñ yedinde idi. Ve buyurdu ki Feķîr benimdir ve fî sebili'llāh şadaķadır ve müşennâ olarak Feķireyn dağı dirler. Ehl-i Medîne müfred olarak edâ iderler ğanîniñ zıddıdır. Ve Feķîr muķaddem 'Ömer bin Esed hâzretleriniñ olup soñra Mürtezâ hâzretlerine intikâl eyledi. Ve İbn Zebbâle hâzretleri buyurur ki mesmû'um oldu ki Bi'r-i 'Āraz ve Bustân-ı Berirtân emvâl-i Benî Nađîrden ezvâc-ı tâhirât rağıya'llāhu 'anhünne hâzerâtlarınıñ tu'meleridir. Ve Şâhib-i Târîh hâzretleri buyurur ki Bi'r-i 'Āraz el-yevm ma'rûf degildir. Ammâ Berirtân 'Avâlîde birbirine ħarîb iki bustândır birine Berre ve birine Berîre dirler ve Muĥammed bin K'ab el-Ķurţubî hâzretleri buyurur ki Bi'r-i 'Āşar Berirtân bunları Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz miĥmânlar içün ħabz buyurdu. Ve Kitâb-ı İbn Şeybede Ebû Ğassân hâzretleri buyurur ki Bi'r-i 'Āşar ile bu Berirtân emvâl-i Benî Qurayzadan ümmühât-ı mü'miniñ hâzerâtlarınıñ tu'meleridir 'Avâlîdedir. [225^b] Ve ba'zılar Bi'r-i 'Āşar Hâzret-i 'Oşmân rağıya'llāhu 'anh hâzretleriniñ şadaķâlarından olup Bi'r-i Erîse dâĥil oldu dirler. Zân iderim ki lafz bu Berirteyn taşĥîfdir şavâbı Berirtândır. Ve dağı İbn Zebbâle hâzretleri kitâbında böyle zıkr eylemişdir. Ve Şâhib-i Târîh hâzretleri buyurur ki Rezîn el-'Abderî hâzretleriniñ kelâmınıñ aşlına vuķûf-ı kesb eylemedim ne maĥalden aĥz eylemiş. Ve ne delîl ile beyân buyurmuş. Buyurdular ki bu yer Ķubâda bir ma'rûf bustândır Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şadaķâlarından Mescid-i Ķubânîñ ħible tarafında cihet-i ğarba mâ'il mesâkinlere ve ĥuşûşan ol maĥalden mürûr iden kimselere ĥâş bir vaķfdır. Sene beş yüz yigirmi târiĥine ħadar ber-minvâl-i meşrûh icrâ olur idi. Soñra ba'zı umerâ-yı Medîne ğâlib olup kendülere ĥâş eylemişler terceme-i Buveyrede tafşîli gelür. Bu mevzi' Benî Nađîre mensûb olan Buveyre degildir. Bu mevzi'a Buveyre tesmiyesiniñ aşlı Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve

sellem efendimiziñ şadağaları emvāl-i Benī Nađīr ve yāhūd emvāl-i Benī Kūrayza olduğundan nāşīdır. Sābık cereyāñ iden ihtilāfāt üzere zan eylemişler ki Hāzret-i Fāţıma rağıya'llāhu 'anhā Ebā Bekr rağıya'llāhu 'anh hāzretlerinden irş taleb idüp Hayber ve Fedekde olan sehmlerin taleb eylemiş idi bu şadağalar dağı anda dāğildir deyü kıyās bilā-esās murād eylemişler. Ve Şağıhde 'Urve bin ez-Zübeyr hāzretleri buyurur ki Hāzret-i 'Ā'işe rağıya'llāhu 'anhā buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz dār-i bekāya teşrīflerinden soñra Hāzret-i Fāţıma 'aleyhime's-selām. Ebā Bekr eş-Şiddīk rağıya'llāhu 'anh hāzretlerinden irş taleb idüp peder-i 'ālī-kādrleriniñ mīrāşını taķsīm ve Hayber ve Fedekden hāşıl olan sehmler ile ber-ā-ber kısm olunsun deyü Ebā Bekr eş-Şiddīk rağıya'llāhu 'anh hāzretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz *lā nūraşu mā tereknā şadağaten* buyurdılar. Ya'nī bizler mu'āşir-i enbiyāyız metrūkātımız irş olmāz her ne terk idersek şadağadır. Hāzret-i Fāţıma rağıya'llāhu 'anhā ğazab idüp Şiddīk hāzretlerin hicr idüp tā vefāt idene kadar tekellüm buyurmadılar. Ve Hāzret-i Fāţıma 'aleyhime's-selām Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden altı māh soñra irtihāl-i [226^a] dār-ı bekā buyurdu. Hāzret-i Fāţıma rağıya'llāhu 'anhā Hāzret-i Ebā Bekr rağıya'llāhu 'anhdan Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ metrūkātını ve Hayber ve Fedekde olan naşībini ve Medīnede olan şadağāt-ı Rasūl-i Ekremi taleb buyurdıkda Ebā Bekr hāzretleri virmeyüp Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ fi'l-i sa'ādetleriniñ hilāfını işlemeden hāzer idirim buyurdu. Soñra Hāzret-i 'Ömer rağıya'llāhu 'anh hāzretleriniñ hilāfetinde şadağāt-ı mezbūreleri Hāzret-i 'Alī ve Hāzret-i 'Abbās rağıya'llāhu 'anhümāya virüp fağat Hayber ve Fedekden hāşıl olan sehmi ibkā eyledi. Bu hadīş tavīldir mağalline mūrāca'at olunsun. Ebā Bekr eş-Şiddīk rağıya'llāhu 'anh hāzretleri *lā nūraşu mā tereknā şadağatün* hadīş-i şerīfi ile ihticāc ider idi. Mervīdir ki Hāzret-i Mürtezā hūzūr-ı Hāzret-i 'Ömere teşrīf idüp Hāzret-i Fāţımāniñ taleb buyurduğı şadağātı taleb eyledi. Bu hadīş-i şerīf cümlesiniñ ma'lūmları iken talebleriniñ vechi budır ki şadağāt-ı mezbūrelere istihkākı neẓāret ü tevliyet tarīķiyle olup Ebā Bekr hāzretleriniñ naẓar-ı 'ālīleri neẓāret ve tevliyet halīfeye müfevvaẓdır deyü ictihād buyurmuşdır. Ammā Hāzret-i 'Ömer Hāzret-i 'Alī ve Hāzret-i 'Abbās rağıya'llāhu 'anhümā hāzerātlarına i'tā zamānında anlar ile mu'āhede buyurup Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ve Ebā

Bekr raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri her ne tarīḳ ile taṣarruf itmişler ise anlar daḥi ol minvāl üzere mutaṣarrıf olmaḳ şartıyla teslīm eyledi. Andan ṣoñra ṣadaḳāt-ı mezbūrlar Mürtezā ḥazretleriniñ taṣarrufunda olup ṣoñra İmām Ḥasan ve ṣoñra İmām Ḥüseyn ve ṣoñra 'Alī bin Ḥüseyn ve ṣoñra Ḥasan bin Ḥasan ve ṣoñra Zeyd bin Ḥasan raḍıya'llāhu 'anhüm ḥazerātlarına bu minvāl üzere yed-be-yed sülāle-i tāhire-i Mürtezaya intikāl ider idi. Ve Ma' mer ḥazretleri rivāyetinde ziyāde idüp ṣoñra 'Abdu'llah bin Ḥasan ḥazretleriniñ zīr-i taṣarrufuna geçdi tā Benī 'Abbāsa varınca ṣoñra Benī 'Abbās kabz eyledi. Ve Sünen-i Ebū Dāvudda aşḥābdan bir zāt bu kıṣsayı rivāyet idüp buyurdu ki emvāl-i Benī Naḍīr Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize ḥaş olup Mevlā-yı Mütē'āl ḥazretleri *mā efā' a'llāhu 'alā rasūlihi minhüm* ayet-i kerīmesiyle i'tā [226^b] buyurup Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ekṣerīsın muḥācirīn-i kirām ḥazerātlarına i'tā idüp bāḳīleri zāt-ı sa'ādet-āyātlarınıñ ṣadaḳaları olup evlād-ı Fāṭıma yedinde idi buyurır. Ve daḥi Mecdī ḥazretleri terceme-i Fedekde zıkr ider ki Ḥazret-i 'Ömer ḥazretleriniñ Ḥazret-i 'Alī ve 'Abbās ḥazerātlarına i'tā eylediği Fedek idi. Ve beynehümālarında munāza'a daḥi Fedek içün idi. Zīrā Ḥazret-i Fāṭıma Ebā Bekr ḥazretlerine buyurur idi ki Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Fedeki baña iḥsān eyledi dir idi. Ebā Bekr ḥazretleri Fāṭımatü'z-Zehrā ḥazretlerinden şühūd talep eyledikde Mürtezā ḥazretleri şehādet idüp bir şāhid daḥi isterim buyurduḳda Ümmü Eymen ḥazretleri gelüp şehādet eyledi. Ebā Bekr ḥazretleri yā binti Rasūla'llāh seniñ ra'nā ma'lūmıñdır bir ricāl iki 'avrat gerek seniñ bir ricāl ve bir 'avratdır buyurdu. Ebā Bekr raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerinde ḳālup ṣoñra Ḥazret-i 'Ömer ḥalīfe olduḳda muktezā-yı ictihādı üzere Ḥazret-i 'Alī ve ḥazret-i 'Abbās raḍıya'llāhu 'anhümā ḥazerātları ḥuzūr-ı Ḥazret-i 'Ömere teṣrīf idüp Mürtezā ḥazretleri Rasūl-i Ekrem ṣalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ḥāl-i ḥayātında kerīme-i muḥteremlerine i'tā buyurdu didikde Ḥazret-i 'Abbās Mürtezā ḥazretleriniñ bu ḳavline rāzı olmayup Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh siz kendi ṣāniñıza benden a'lem u a'refsiz buyurup bu ḥāl üzere ḳaldı. Vāḳtā ki 'Ömer bin 'Abdu'l-'Azīz ḥazretleri ḥalīfe olduḳda Medīne-i Münevvereye naṣb eylediği emīre Fedeki evlād-ı Fāṭımayā redd eyle deyü emr eyledi. Mezbūr emīr daḥi ber muktezā-yı fermān evlād-ı Fāṭımayā redd idüp bir müddet taḥt-ı yedlerinde mutaṣarrıf oldılar. Vāḳtā ki Yezīd bin 'Abdu'l-Melik ḥalīfe olduḳda anlardan aḥz idüp tā Ebu'l-'Abbās es-Seffāḥ ḥilāfetine ḳadar anlarda ḳalup

mezbûr Ebu'l-‘Abbās halîfe olduğda anlardan aĖz idüp Ėasan bin Ėasan bin ‘Alî bin Ebi Tâlib rağıya’llâhu ‘anhüm Ėazretlerine teslîm ve üzerine nâzır naşb idüp Ėaşıl olan meblağı evlâd-ı Mürtezâya tağsîm ider idi. VaĖtâ ki Manşûr vâli olup Benû Ėasan üzerine Ėurûc eyledikde yedlerinden aĖz eyledi. Şoñra oğlu Mehdi vâlî olduğda girü anlara redd eyledi. Şoñra Mûsâ bin el-Hâdî yedlerinden aĖz eyledi tâ Me’mûn eyyâmına varınca [227^a] vaĖt-i Me’mûnda Benî ‘Alî mürsel irsâl idüp Me’mûn Ėuzûrunda da’vâ eylediler Me’mûn sicil olsun nağar ideyim buyurdıkda sicil olup Me’mûn nağar idüp anlara redd eyledikde Ra’bel şâ’ir ol vaĖt bu beyti inşâd eyledi. **Beyt**

Eşbağa vecĖu’z-zamân Ėad zağikâ

Bi-reddi Me’mûnin Hâşimin fe-dekâ

Ve İbn Şeybe Ėazretleri rivâyetinde buyurur ki bir zâtın biri meslis ârâ-yı encûmen-i belâğat Ėuzûr-ı Ebî Ca’ferde muğâvere meyânında Ebî Ca’fer buyurdu ki ce’aleni’llâhe fedâke yâ Ebî Ca’fer Ėazret-i Ebâ Bekr ve ‘Ömer rağıya’llâhu ‘anhümâ Ėazretâtları cenâb-ı Ėilâfet-me’âbıñıza bir ta’addî ve yâğûd bir şey-i Ėalîl zûmleri vâĖi’ oldu mı. Ebî Ca’ferun lâ vellezî *enzele’l-furĖâne ‘alâ ‘abdihi li-yekûne li’l-‘âlemîne nezîrâ*. Bizim ĖaĖķımızda mişķâl-i zerre zûmleri vâĖi’ olmadı. Be-tekrâr ol pişvâ-yı feşâğat yâ Ebâ Ca’fer rûğım saña fedâ olsun Ebâ Bekr ve ‘Ömer Ėazretâtları mütevellî ve nâzırlar mıdır didikde Ebî Ca’fer veyĖake dünyâ ve âğiretde mütevellîlerdir ve benim boynumadır. Ehl-i beyte bir tākım kimseler kizb ü bühtân idüp bu sebebden ba’zı Revâfızler eğâdîş-i şerîfeleriñ mezâyâ-yı münîfesin fehmi itmeyüp kizb ile dinlerin bād-ı Ėüsrâna virirler. Ėuşuşan Ėazret-i Fâtıma ‘aleyhime’s-selâm Ėazretleriniñ Ebâ Bekr rağıya’lahu ‘anh Ėazretlerini hicir buyurmaları erbâb-ı nüfûsın irtikâb eyledikleri hicirden degildir zîrâ Ėazret-i Zehrâ ‘aleyhime’s-selâm peder-i ‘âlî-kadrleriniñ âteş-i firâķ-ı dil-sûzından ĖaĖ silsile-i ünsiyet nâs idüp ekşer evķâtı dâr-ı Ėüznde âĖ [u] vâĖ ve enîn [ü] eĖĖân ile geğüp altı mâhdan şoñra kendileriñ dağı murĖ-ı rûĖ-ı pür-fütuğları lâne-i cisminden âşiyân-ı firdevs-i cinâna pervâz idüp anlarda eyyâm-ı firâğ yok idi ki nâs ile istînâs idüp iğtilâğ ideler. Ėâşâ ki Ėazret-i Zehrâdan bu Ėüne if’âl-i Ėarâm şâdir ola peder-i ‘âlî-kadrleriniñ yâr-i Ėârı olan Şiddîķ-ı Ekbere buĖz u ‘adâvet ide Ėamâhallâhu ‘an cemî’i’s-sû’i ve Ėafîzanallahu ve iyyâküm ‘an sū’i’li’ tîķâdi âmin **Beyt**

Rafizîniñ yedigi boklar dehânından revân

Yevm-i maḥşerde bula ḥāşā ki anlar bir emân

El-Faşlu's-Şâlis. Üçüncü faşl Mekke ile Medîne meyânında Rasûl-i Ekrem [227^b] şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize mensûb olan mesâcid-i müteberrikeleriñ yek-â-yek beyânındadır. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Mekke-i Mükerrremeye 'âzim olduğı tarîḳ enbiyâ-yı 'izâm 'aleyhimü's-şalātu ve's-selâm ḥazerâtlarınıñ tarîḳidir ḥâlâ nâs Mescid-i Ġazâl kurbundan Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ tarîḳinden iftirāk iderler. Zîrâ Server-i Enâm 'aleyhi's-şalātu ve's-selâm efendimiz Ḥayfe ve Şafrāya uğrāmaz idiler. Âdâb-ı zâ'irinden beyne'l-Ḥarameynde olan mesâcidleri ziyâret idüp anda namâz kılmaktır. Ve beyne'l-Ḥarameyn yigirmi mevzi' dedir. Şâhib-i Târîḥ ḥazretleri buyurur ki Ebî 'Abdullāh el-Esedî ḥazretleri yigirmiden ziyâde zıkr eyledi. Ve bizler daḡı sâ'irleriñ kelâmından aḡz iderek bundan ziyâde tertîb üzere silk-i saṭra keşide lâlî-vârî keşide oldu. Evvelki Mescid-i Şeceredir. Mescid-i Zu'l-Ḥuleyfe ve Zu'l-Ḥuleyfe demekle ma'rûfdır. Ehl-i Medîneniñ mîḳâtı olup Bi'r-i 'Alî demekle meşhûrdır. Şâhiḥ-i Müslimde İbn 'Ömer raḍıya'llāhu 'anhümâ ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem Zu'l-Ḥuleyfedey beytütet buyurup mescidinde namâz kıldı. Ve Yahyâ ḥazretlerinden mervîdir ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mekke-i Mükerrremeye teşriflerinde Mescid-i Şecerede namâz kılar idi. Ve İbn Zebbâle ḥazretlerinden mervîdir ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hac ve 'umreye teşriflerinde Zu'l-Ḥuleyfedey taḥte's-Şecerde nüzûl buyurup ve ol mevzi' ḥâlâ mesciddir buyurdu. Ve Ebâ Hureyre raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri buyurur ki Şeh-süvâr-ı Sâlâr-ı Enbiyâ 'aleyhi efḍalu's-şalât ve ezke't-taḥiyyât efendimiz Mescid-i Şecerede vasaṭda olan 'amûda istiḳbâl buyurup kıldı. Ve namâz kıldığı mevzi Şecere olan mevzi' dir. Ve Enes bin Mâlik raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ile Medîne-i Münevvere mescidinde şalât-ı zuhrı dört rek'at edâ idüp Zu'l-Ḥuleyfeye geldikde şalât-ı 'aşrı iki rek'at edâ eyledik. Ve İbn 'Ömer raḍıya'llāhu 'anhümâ ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Zu'l-Ḥuleyfedey Beḥḥâda nâḳa-ı sa'âdetlerin oturdup anda namâz kıldı. [228^a] Ve Şâhib-i Târîḥ ḥazretleri buyurur ki mevzi'-i mescid Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve

sellem efendimiziñ nüzü'l buyurdıkları mevzi' dir. Ve mevzi-i Şecereye mescid binā oldıķda Mescid-i Şecere deyü tesmiye oldı. Ve mezbūr şecere muğilān ağācıdır dirler. Ve dağı İbn 'Ömer rağıya'llāhu 'anhümā ḥāzretleri buyurdı ki Server-i 'ālem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu şecereniñ tahtına nāzil olur idi intehā. Ve yine İbn 'Ömer rağıya'llāhu 'anhümā buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Zū'l-Huleyfedeyki iki rek'at namāz kıldıķdan sonra nākalarına süvār olup bu mescid kırbunda lebbeyk allāhümme lebbeyk deyü telbiye buyururlar idi. Ve dağı İbn Sa'd ḥāzretleri Ṭabaķātında zıkr ider ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hiccetü'l-vedā' kaşdıyla Medīnede ğusl idüp tedeħhün ü tereccül buyurup iki şevb ile mücerred olup birini izār ve birini ridā idüp Zī'l-ka'deden beş ğün kālmiş idi ve yevm-i sebt idi buyurdı. Bu şüretde müsteħab olan Medīnede ğusl idüp 'acele ĥurūc eylemekdir inteha. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki bir kimse Ten'imde ğusl idüp Mekke-i Mükerrremeye dāḥil olsa kāfīdir intehā. 'Aşķi' dir ki bizim baḥşimiz duḥūl-i Mekke'de degildir murād Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ḳable'l-iḥrām ğusli baḥşindedir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīnede ğusl idüp Zū'l-Huleyfeye sonra mı revān oldı yāḥūd Zū'l-Huleyfedeyki ḳable'l-iḥrām ğusl itdiler mi murād budır. Bu baḥşda iki rivāyet vārid oldı. Biri Medīne-i Mūnevverede ğusl buyurup 'ale'l-fevr ĥurūc buyurdı ve biri dağı Zū'l-Huleyfeye ğündüz vāşıl olup anda beytütet buyurup ferdāsı ğün ğusl idüp sonra nāķa-ı sa'ādetlerine süvār olup lebbeyk allāhümme lebbeyk. Deyü telbiye buyurdı. Rivāyetleriñ beynlerin tevfiķi bu ğüne olsa da cā'izdir ihtimāldir ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīneden ĥurūc buyurdıklarında ğusl idüp tedeħhün ü tereccül buyurup sonra Zū'l-Huleyfedeyki ḳable't-telbiye bir dağı ğusl idüp sonra niyyet buyurmuş ola va'llāhu a'lem. Her ḥālde iḥrām içün [228^b] ğusl müsteħabdır intehā. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki ḥuccāc-ı müsliḥine lāyık olan Zū'l-Huleyfeye vāşıl oldıķda mescidi tecāvüz itmeyüp gerek ḳible ve gerek Mağrib ve gerek Şām cihetlerinden ba'id olup ol mekānlarda iḥrām ideler zīrā ekşer ḥuccāc mescidiñ eṭrāfını tecāvüz idüp cihet-i Mağribde Beydā nām mekāniñ üzerine şu'ūd iderler miķātı tecāvüz itmiş olurlar. Bu mezheb-i şāfi'iyeden onlara te'kidli bir tenbīhtir. Ve dağı Maṭrī ḥāzretleri buyurur ki miķāt olan mescid Mescid-i Kebīrdır ḳible ṫarafında 'ıķdları var idi. Ve rükn-i ğarb-ı şāmında mināre olup tūl-ı zamān mürürıyla hedm olmuş. Ve dağı

Mecdī ḥazretleri buyurur ki ba‘zı aḥcār ve āsār-ı cidārdan mā‘adā bir şey kalmamış. Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki vāli-i Mısr Zeynū‘d-Dīn ḥazretleri Mısrđan ‘azl olup Medīne-i Münevverede sākin iken sekiz yüz altmış tārīḥinde ḥālā mevcūd olan cidārları esāsından tecdīd idüp ve mescidiñ zemīnini mürtefi‘ idüp cevānib-i şelāşesinden üç nerdübān ile şu‘ūd olunur bir hoş üslūb binā buyurdı. Bu nerdübānları iḥdāşına sebep mescid-i sa‘ādeti necāsetden ḥimāye içün idi. Ve esās-ı kādīmi üzere mināreyi daḥi tecdīd idüp ve miḥrābı cidār-ı kıbleniñ vasaṭına vaz‘ eyledi. Ve ol maḥalde olan bi‘re şu aḥzı āsān olsun içün nerdübān iḥdāş eyledi. Bu mescidiñ tūlı kıble cidārından Şām cidārına kadar elli iki zirā‘dır. Ve meşriḳ cidārıyla Maḡrib cidārının beyni gine bu kadardır. Ve daḥi Maṭrī ḥazretleri buyurur ki bu mescidiñ kıble tarafında bir küçük mescid daḥi vardır ba‘īd degildir. Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu mescidde namāz kıldığı muḥtemeldir va‘llāhu a‘lem. Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki Maṭrī ḥazretlerinin bu zıkr eylediği küçük mescid Esedī ḥazretlerinin gelecek kelāmından fehm olunur. Va‘llāhu a‘lem bu Mescid-i Mü‘arresdir buyurdı. **İkinci Mescid Mü‘arres** Esedī ḥazretleri buyurur ki Zū‘l-Ḥuleyfedeki iki mescid vardır biri kebīrdür nās anda iḥrāma girerler. Ve biri şaḡīrdır Mescid-i Mü‘arres budur. [229^a] Bu iki mescidiñ meyānı bir oḳ atımı mesāfedir şimdi mezbūr mescid seylden ḥarāb olmuştır. Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekkenen ‘avdetlerinde bu mesciddeistirāḥat iderler idi. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki Mescid-i Kebīriñ kıblesinde olan küçük mescidden mā‘adā ol maḥalde mescid yokdır bir oḳ atımı mesāfedir. Aḥcār ile kādīm bināsı vardır. Murād bu mescid olmalı va‘llāhu a‘lem. Ve daḥi Şāḥīḥ-i Buḥārīde bāb-ı mescidde ‘Abdullāh bin ‘Ömer raḍıya‘llāhu ‘anhümā ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥac ve yāḥūd ‘umreye teşrīf buyurdıkda Zū‘l-Ḥuleyfeye gelüp muḡīlān altında ḥālā Mescid-i Kebīriñ mevzi‘inde nüzūl buyurup ḥīn-i rücū‘ında baṭn-ı vādīde olan kūmlukda nāḳa-ı sa‘ādetlerin yaturup şabāḥa dekistirāḥat buyururlar idi. Mevzi‘-i mezbūr seylden ḥarāb olmuştır. Ve bu mevzi‘de Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz rü‘yasında sen Beṭḥā-yı Mübārekesin deyü ḥiṭāb olundu. Ve Şāḥīḥ-i Buḥārīde İbn ‘Ömer raḍıya‘llāhu ‘anhümā ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mekkeye teşrīflerinde ṭarīḳ-i Şecerden rāḥī olup ve ‘avdetlerinde Medīneye duḡūlde ṭarīḳ-i Mü‘arresde duḡūl buyururlar idi. Ve

Mekkeye giderken Mescid-i Şeçerede namāz kılop rüçū'larında Zu'l-Huleyfedede baṭn-ı vādide namāz kılop ve ol gice andaistirāhat buyurup şabāḥ olduğda Medīneye dāḥil olur idi. Ve 'Abdullāh bin 'Ömer ḥazretleri dā'imen Mekkedden 'avdetlerinde bu mekānda namāz kılar idi. Şimdi seylden ma'dūm olup āşarı kāl mamış intehā. **Üçüncü mescid Şerefü'r-Revḥā**'. Buḥārīde meşṭürdür ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i Şeref-i Revḥāya ḡarīb olan Mescid-i Şaḡirde namāz kıldı. Ve 'Abdullāh bin 'Ömer raḡiya'llāhu 'anhümā ḥazretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ namāz kıldığı mekānı bilüp ta'rīf iderdi ki mezbūr mescidde namāz kılariken şaḡ ṭarafa gelür ve Mekkeye giderken ṭarīḡiñ şaḡında yol kenārında Mescid-i Kebīr ile bunıñ beyni [229^b] bir ṭaş atımı miḡdārıdır buyurdi intehā. Ve İbn Zebbāle ḥazretleriniñ rivāyetinde İbn 'Ömer raḡiya'llāhu 'anhümā ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mekke-i Mükerrremeye giderken Şeref-i Revḥāda ṭarīḡiñ şaḡında namāz kıldı ve Mekkedden 'avdetlerinde bu maḡalde ṭarīḡiñ yesārında namāz kıldı. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki Esedī ḥazretleriniñ zıkr eyledigi mesciddir ki Seyyāle nām maḡalden mescid-i Şeref-i Revḥāya varınca iki mīldir. Ve Seyyāle ile nefsi Revḡānıñ beyni on mīldir. Ve Revḡā ile Melel nām mevzi' iñ beyni yedi mīldir. Ve bu mekāna bir mīl bir 'ayn cāri vardır ki Süveyḡa demekle ma'rūfdır. 'Abdullāh bin Ḥasan ḥazretleriniñ taşarrufundadır ḡāyet lezīz ve şuyı çokdır. Bu 'ayn ṭarīḡiñ bir ṭarafında olup Seyyāleden çıkārken ṭarīḡe ḡarīb bir cebel-i aḡmar vardır ki ismine Veriḡān dirler mezbūr Cebel-i Veriḡānda ḡabile-i Cūheyne sākin olur dirler. Bu cebel lā yunḡatı' Mekkeye muttaşıldır. Ve Seyyāle nām maḡalde vāfir ḡuyular vardır deyü zıkr eylediler. Ve Maṭrī ḥazretleri buyurur ki Şerefü'r-Revḡā Mekkeye müteveccih olduğda Şeref-i Revḡānıñ āḡiri Seyyāledir. Ve ol Seyyāleden Ferşü Melel nām mevzi' i ḡat' eyledikde Şümām nām şaḡralar şaḡ cānibiñe düşer. Melelden nüzül idüp şol cānibiñe ḡibleye müstaḡbil olursun ve Seyyāleniñ āḡirinde mezbūr Şeref-i Revḡā Mescidi aña ḡarīb ve bu mescide ḡarīb ḡubūr-ı ḡadīmeler vardır ki ehl-i Seyyāleniñ maḡbereleridir. Ve mescide ḡāyet ḡarīb olan ḡubūrlara ḡubūr-ı şühedādır dirler ihtimāldir ki ḡubūr-ı eṣrāf ola zīrā bu eṣrāflar Süveyḡde olurlar idi bu maḡalde zulmen bilā-ḡaber fücā'eten ḡatl olundılar. Beyt.

Mesākīnū ehli'l-'ıṣḡi ḡattā ḡubūruhum

‘Aleyhim türābü’z-zūlli beyne’l-meķābiri

Terceme-i Süveyķde tafşılı gelür inşā’llāhu te‘ālā. **Dördüncü mescid ‘Areķu’z-Zübyedir** bu mescid Vādī-i Revhāya nüzül eyledikten sonra kıbleye muteveccih iken şı‘b şol cānibiñde oldığı hālde tarīķ Mağrib cānibine dönüp sen bir dağ tahtında olursun şāğ cānibiñde ibtidā mülākī olan mesciddir ki seniñ şāğıña gelür kıblesinde binā var idi şimdi harāb olmuştır. Mescid-i mezbūrda Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem [230^a] efendimiz namāz kılmıştır. Ve Cebel-i Veriķān seniñ yesārīñda ķālur ve hālā mescid-i mezbūrda kūfī hať ile yazılmış bir hacet vardır. Ve Esedī haźretleri rivāyetinde buyurdu ki sen Revhāya giderken Vādī-i Seyyāle bu mescide tokuz mīldir. Bu mescide Mescid-i Zabiyye dirler. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bedir Ġazāsına müteveccih oldıkda bu maħalde meşveret buyurdılar. Ve İbn Zebbāle haźretleriniñ rivāyetinde ‘Amr bin ‘Avf el-Müzenī rađıya’llāhu ‘anh haźretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ol ġazvesinde ber-ā-ber idim mezbūr ġazveye Ġazve-i Ebvā dirler. Revhāda ‘Areķu’z-Zübye yanına teşrīf buyurdıkda bu cebeliñ ismi nedir bilü misiz buyurdu ya‘nī Cebel-i Veriķānıñ ismini şordu. Gine cenāb-ı sa‘ādetleri cevāb virüp buyurdu ki *hāzā ħametun allāhümme bārik fīhi ve bārik li-ehlih* deyü du‘ā buyurup sonra bu vādiniñ ismi nedir ya‘nī Vādī-i Revhānıñ ismini şordu. Yine kendüleri cevāb virüp buña Vādī-i Secāsic dirler. Bundan aķdem bu vādide yetmiş nebiyy-i zī-şān namāz kıldılar. Ve Mūsā bin ‘İmrān ‘aleyhi’s-selām haźretleri yetmiş biñ Benī İsrā’īl ile bu vādiden mürür eylediler. Ve elbetde kıyām-ı sā‘atden aķdem ‘İsā bin Meryem ‘aleyhime’s-selām haźretleri hac ve yāhūd ‘umre kaşdıyla bu vādiden mürür ider. Ve rivāyet-i āħarda vārid oldı ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu Vādī-i Revhā Secāsic cennet vādilerinden bir vādīdir. Muķaddem ħadiş ‘aynıyla serd olup āħar ħadişde *hāzā ħametun cebelün min cibālī’l-cenneti* buyurdu. Ya‘nī Cebel-i Veriķān haķķında buyurmuştır. Ve Şāħib-i Tārīķ haźretleri buyurdu ki hālā mescidiñ āşarı mevcüddir. **Beşinci Mescid-i Revhādır** Vaķıdī haźretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz sonra sa‘ādetle revān oldı. Ya‘nī Ġazve-i Bedire giderken Ramazān-ı şerīfiñ nişfinda çehar-şenbe gicesi Revhāya teşrīf buyurup Bi’r-i Revhā ‘indinde namāz kıldı. Bi’r-i Revhāda vāfir kıyular var idi. Hālā bir kıyudan mā‘adā yokdır va’llāhu a‘lem. **Altıncı Mescidü’l-Munşaraf** hālā Mescid-i Ġazāl demekle ma‘rūfdır. Vādī-i Revhānıñ

ahirinde cebel dibinde Mekkeye giden kimseniñ yesârında hâlâ harâb olup âsârından [230^b] mâ-‘adâ nesne kâlmamışdır. Mescid-i mezbûrîñ kurbunda vâkıf olan kimseniñ yesârında Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Mekkeye giderken ihtiyâr buyurduğı tarîķdir ġâliben şimdi ol tarîķiñ ismine Mûlef dirler. Ve Esedî hazretleri buyurur ki Revhâdan üç mîldir. Ve İbn Zebbâle hazretleriniñ rivâyetinde İbn ‘Ömer radıya’llâhu ‘anhümâ hazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Şeref-i Revhânîñ munşarısında namâz kıldı. Ve kendiler Revhâdan giderken şalât-ı zuhri anda kılmayup tâ Munşarıfa gelüp şalât-ı zuhri anda kılar idi. Ve Maṭrî hazretleri buyurdu ki şimdi bu mescidden yol ayrılıp Bedir ve Şafrâ cānibine giderler. Huccâc tarîķ-i Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi terk idüp diger yoldan rāhî olmalarına sebep nedir ma‘lûmım degildir. Zîrâ Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘alehi ve sellem efendimiziñ tarîķinde nice mescidler vardır yol terk olmakla ma‘dûm olup ba‘zılarınıñ âşârı mevcûd olup zîkr olursa gerekdir. Ve Maṭrî hazretleri buyurur ki bu mescid tarîķiñ şâġında bu mescidde olduġıñ hâlde Nāziyeye müstakbel olup önüñde bir mevzi‘ vardır ‘Abdullāh bin ‘Ömer radıya’llâhu ‘anhümâ hazretleri ol mekâna nâzil olup abdest alup fazla şuyını ol maḥalde bir ağâc var idi anıñ dibine döküp buyururlar idi ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem hâkezâ yef‘alü deyüp fi‘l-i Rasûl-i Ekreme iktidâ ider idi. Bu yolda Zu‘l-Huleyfedan mâ-‘adâ bu üç mescid vardır ki beyne’n-nâs meşhûr olan va’llâhu a‘lem. Ve daġı ‘Umde şāḫibi buyurur ki bu mescid-i sa‘âdeti bizim zamānımızda ‘Abdu’r-Raḥmān Qarabaş hazretleri tecdîd eyledi rahmetu’llāhi ‘aleyh intehâ. **Yedinci Mescid-i Revîşedir** Buḡārîde ‘Abdu’r-Raḥmān bin ‘Ömer hazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anda nâzil olup Serḥa-i Şaḡme sāyesinde Revîşe kurbunda yolıñ şâġ tarafındadır. Ve Esedî hazretleri buyurur ki Mescid-i Revîşeniñ evvelindedir. Ve Revîşe Revhāya üç mîl ve ba‘zılar on buçuķ mîl mesâfedir didiler. Yol üzerinde âbâr ve hıyâzları çok ve ġâyet dil-küşâ vü ferāḥ-fezâ bir mekândır. Ve bir cebel-i kebîr aña muķâbildir. Ve menâzili üzere havâledir ve hâlâ Ḥamrâ dimekle ma‘rûfdır. Sekizinci [231^a] mescid Şeniyyetü Rekûbe rānıñ fethiyledir. Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu mescidde namâz kılup ve niyâz eyledi. Ve Şeniyyeniñ şâġ tarafında Ġâyir dirler ‘Aķabe-i ‘Arc andan üç mîldir. Esedî hazretleri bu mescidi zîkr eylemedi. **Tokuzuncu mescid el-Eşâyedir** şâ-yı müşellese ve yâ-yı taḥtiyye ile nevâye vezni

üzeredir. Ercahü'l-aqvāl budır. İbn Zebbāle hāzretleri rivāyetinde Cābir bin
 ‘Abdu’llāh raḍıya’llāhu ‘anhümā hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu
 ‘aleyhi ve sellem efendimiz izār-ı sa‘ādetlerine mülteḥifen Bi’r-i Eşāye ‘indinde iki
 rek‘at namāz kıldı. Ve Maṭrī hāzretleri buyurur ki Mescid-i Eşāye ma‘rūf degildir.
 Şāḥib-i Tārīḥ hāzretleri buyurur ki Esedī hāzretleri ta‘rīf idüp buyurur ki Mekkeye
 giden kimse Revīşeden Ḥay nām maḥal dört mīldir. Ve şoñra buyurdu ki ‘Aḳabe-i
 ‘Arc Revīşeden on bir mīldir ki aña Medāric dirler. Ve ‘Arc ile Eşāye beyni üç
 mīldir vādīye nāzil olmazdan aḳdem mescid-i Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve
 sellemdir Mescid-i Eşāye demekle ma‘rūfdır intehā. Ve Mecdī hāzretleri buyurur ki
 Eşāye tarīḳ-i Cuḥfede bir mevzi‘iñ ismidir. Medīne ile Esāye beyni yigirmi beş
 fersaḥdır ve bi’r vardır ve mescid-i mezbūrıñ yanında ebyāt ve erāk ağacı vardır. Ve
 ḥadd-ı Ḥicāzıñ müntehāsı bu maḥaldır intehā. Bu Esedī hāzretleriniñ kelāmına
 muvāfiḳdır müntehā-yı ḥadd-ı Ḥicāz Medāricü’l-‘Arc dır bu daḡı aña qarībdir intehā.
Onuncı mescid ‘Arcdır İbn Zebbāle hāzretleri Şaḥr bin Mālik bin İyās hāzretlerinden
 ve bu daḡı pederinden ve pederi ceddinden rivāyet idüp buyurdu ki Rasūl-i Ekrem
 şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mescid-i ‘Arcda namāz kılup ḳaylūle
 buyurdılar. Esedī hāzretleri mescidi zıkr eylemedi. **On birinci mescid tel‘a tarafında**
 ‘Arc verā’sındadır Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anda namāz
 kıldıkları şābitdir. Ve Esedī hāzretleri buyurur ki ‘Arca üç mīldir. **On ikinci mescid**
Laḡyu Cemeldir. Esedī hāzretleri buyurur ki bu yerden Ṭalūbe ve yāḡūd Maṭlūbe
 nām mekāna varınca bir mīl yoldır. Ṭalūbe bir ḳuyunıñ ismidir şuyı ḡalīz [ü] şaḳīldır
 ve ‘Arcdan şoñra on bir mīldir. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem
 efendimiziñ mescidi Laḡyi Cemel nām mevzi‘de. Mervīdir ki Rasūl-i Ekrem
 şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz [231^b] bu maḥalde maḥrem olduḡı ḡalde
 ḥacāmat eyledi. Ba‘zı rivāyete ḡöre Suḳyā ile Ebvā meyānındadır. Ve Mecdī
 hāzretleri buyurur ki Laḡyi Cemel bir ‘aḳabenıñ ismidir Suḳyāya yedi mīldir. Ve
 Kitāb-ı Müslimde bir şuyıñ ismidir. **On üçüncü mescid Suḳyādır** İbn Zebbāle
 hāzretleriniñ rivāyetinde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz
 Mescid-i Suḳyāda namāz kıldı. Ve Esedī hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem
 şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb bir mescid vardır dāḡ kenārında ve
 anda lezīz ‘ayn-ı cārī vardır. Ve ol ‘aynıñ şuyı Birkeye dökülir andan Ḥasan bin
 Zeyd hāzretleriniñ şadaḳalarına cārī olur. Ve ol ‘ayn üzerinde vāfir naḡl u eşcār

vardır. ‘Ayn-ı mezbûr bir müddet kaç’ olup iki yüz kırk üç târîhinde yine cârî olup
 şöña iki yüz elli târîhinde münkaṭı’ olup ve bu menzile bir mîl mesâfe mevzi’ de
 eşcâr-ı naḥl u zer’ Ḥasan bin Zeyd ḥazretlerinin şadaḳaları olup otuz ‘aded kıyusu
 olup şöña eyyâm-ı Mütevekkilde elli kıyu daḥi ziyâde ve şuları ğâyet lezîz şadaḳa-ı
 mezbûreler bu kıyulardan şakı olur. Ve Suḳyâya üç mîl mesâfe bir ‘ayn daḥi olup
 ismine Te’în dirler. Te’în tercemesinde tafşîli gelür. **On dördüncü Müdliceti Te’îndir**
 İbn Zebbâle ḥazretlerinin rivâyetinde Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve âlihi ve
 şaḥbihi ve sellem efendimiz Müdliceti Te’în nâm maḥalde namâz kılup ve mescid
 binâ buyurdılar. Ve Te’în Suḳyâdan şöña üç mîldir. **On beşinci mescid er-Ramâdadır**
 Esedî ḥazretleri buyurur ki Ebvâdan iki mîl dönünce Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu
 ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mescididir. Bu mescide Ramâda dirler. Ḥaşılı Ebvâ
 Suḳyâdan şöña Mekke cihetinde yigirmi bir mîldir. Ve ikisiniñ beyninde ‘Aynül-
 Kuşeyrî vardır. **On altıncı mescid el-Ebvâdır.** Esedî ḥazretleri buyurur ki Ebvâ ile
 Cuḥfe meyânı on üç mîldir. Ve Ebvânıñ vasaṭında Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi
 ve sellem efendimiziñ mescid-i sa’âdetleridir. Ve ol maḥalde bir kaçr vardır ve kaçrıñ
 kurbunda âşâr-ı Birke vardır. Ve Ebvâ nâm vâdîyi iki mîl tecâvez itdikde şolda
 Tal’ânü’l-Yemen ismiyle müsemmâ şî’bler vardır. Veddân nâm maḥal ṭarîkıñ
 nâhiyesindedir sekiz mîl [232^a] miḳdârı yoldan ba’îddir. Bir kimse Suḳyâdan şedd-i
 riḥal eylese bu mekāna gelür. Anda ‘uyûn-ı cârî ve bürke vardır. Şöña bu mekāndan
 şedd-i riḥal ider Şeniyye-i Herşâdan çıkar buniñla Veddânıñ beyni beş mîldir.
 Mütevekkil emriyle bu ṭarîke ‘alâmetler binâ olmuştır. Ve Şāḥib-i Tārîḥ ḥazretleri
 buyurur ki kilâ’ṭ-ṭarîkeyn nâsıñ ṭarîkiniñ yesârında esfel-i Veddânda el-yevm şu
 yokdur. Bu yoldan giden şuyunu Bedirden tâ Rābiga kadar mefâz kaldıрмаḳ lâzımdır.
 Ve Şāḥibü’l ‘Umde ḥazretleri buyurur ki ḳavl-i rāciḥ Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu
 ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ vâlidesi Ebvâda medfûndır intehâ. **On yedinci mescid**
Beyzadır. Esedî ḥazretleri buyurur ki mescid-i Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve
 sellem efendimiz Ebvâdan beş mîl ve bir miḳdâr ziyâdedir Beyza tesmiye iderler. **On**
sekizinci mescid ‘Aḳabe-i Herşâdır Esedî buyurur ki ‘Aḳabe-i Herşâ Ebvâdan sekiz
 mîldir Mekke ile Medîne meyânında vasaṭ-ı ṭarîḳdir. Vasaṭ içün mevzi’ olan ‘alâmet-
 i ‘aḳabeden şöña bir mîldir. Ve aṣl ‘aḳabede me’sûr olan mescid-i sa’âdetdir. Ve
 ‘alâmet içün vaż’ olan mîliñ üzerinde seb’atü emyâlin mine’l-berîdi deyü taḥrîr
 olmuştır. **On tokuzuncu Cuḥfede iki mesciddir.** Esedî ḥazretleri Cuḥfe ile Ḳudeydiñ

vaşfinda buyurur ki Cuḥfe ābār-ı keşīre ve ‘uyūn-ı vefīre ve bürke-i kebīre vardır. Ve ibtidā-yı Cuḥfede Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb olan mescide ‘Avraş dirler. Ve Cuḥfeniñ āhirinde ‘Alemeyn ‘indinde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mescidi vardır ismine Mescid-i E’imme dirler ikisi de me’sūrdır fe efhem. **Yigirminci mescid Ġadīr-Ḥummıdır.** Esedī ḥazretleri buyurur ki Cuḥfeye üç mīl ṭarīkiñ yesārındadır. Ve ba’zılar Cuḥfeden şoñra dört mīldir didiler. Ve ba’zılarıñ rivāyetinde bu mescidi seyl hedm idüp ma’dūm olmuştır dirler. Ve Müsned-i İmām Aḥmedde Berā’ bin ‘Āzib raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ile ber-ā-ber idim Ġadīr-Ḥumm nām mekāna nāzil olunup namāza nidā olundu. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bir ağāc altında idi şalāt-ı zuhrı edādan şoñra Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām [232^b] efendimiz Ḥazret-i ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anhiñ dest-i sa’ādetlerin tutup ve aşḥāb-ı kirām ḥazerātlarına ḥiṭāb idüp sizleriñ ma’lūmı degil midir ben mü’miñe kendi nefslerinden evlāyım buyurdıkda cümle aşḥāb-ı güzīn belā yā Rasūla’llāh didiler be-tekrār Mürtezā ḥazretlerinin dest-i sa’ādetlerin tutup *allāhümme men küntü mevlāhu fe-‘aliyyūn mevlāhu. Allāhümme vālī men vālāhu ve ‘ādi men ‘ādāhu* nuṭḡ-ı gevher-feşāñlarıyla Mürtezā ḥazretlerini mümtāz eyledi. Bundan şoñra her ne vaḳt Ḥazret-i ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anh Mürtezā raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretlerine mülākī olsa henī’en yā İbni Ebī Ṭālīb her bir mü’miñ ve mü’miñāta mevlā olarak şabāḥa dāḥil olduñ buyurur idi. Ve daḥi Zeyd bin Erḳam raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri bu minvāl üzere rivāyet eyledi. **Yigirmi birinci mescid Ḳudeydedir** Esedī ḥazretleri buyurur ki kıbel-i Ḳudeyd üç mīldir. Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki bu Mescid-i Ḳudeyde ḳarīb ṭarīkiñ şāḡ cānibinde bir mürtefi’ maḥalde aḥcār ile mebnīdir. Zıkr iderler ki ḥayme-i Ümmü Ma’bed El-Ḥuzā’iyye ve cehāletde mevzi’-i ṭāḡıyedir intehā. **Yigirmi ikinci mescide Ḥurre-i ‘Aḳabe-i Ḥulayşda olan mesciddir.** ‘Aḳabe ile Ḥulayşın meyānı üç mīldir. Me’sūr olan mescid-i sa’ādet ‘aḳabe ḳurbundadır **Yigirmi üçüncü mescid Ḥulayşdır.** Esedī ḥazretleri buyurur ki Ḥulayş meşhūr ve ma’rūfdır ve anda ‘ayn-ı cārī ve şuyı çok ve naḥl ve bürke ḥālā mevcūd ve me’sur olan mescid-i sa’ādet Ḥulayşdır. **Yigirmi dördüncü mescid Baṭnu Merru’z-Zahrāndır** Esedī ḥazretleri buyurur ki Mekke ile Merru’z-Zahrān arası on yedi mīldir. Anda Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb mescid vardır. Ve bir bürke vardır ki ṭulı otuz

zirā' dır seylden tolar. Ve ba' zı kerre ' Aķık nām ' ayndan tıdurlar ve dađı İmām Merāġi ĥazretleri buyurur ki bu mescide Mescid-i Fetĥ demekle ma' rüfdir. Vādī-i Merriden Cemūĥ nām mekāna ĥarīb olan mekāndadır Cemūĥdan Mekkeye zāhib olan kimse yesārında mesīle ĥarībdir. Ve bu mescidi tecdīd iden şerīf Ĥasan İbn ' Aclān ĥazretleridir. Ve ĥayvāndan maşūn olsun iķün ķuyuların zemīnden [233^a] mürtefi' binā eyledi. Ve mezbūr bürkeniñ yanında iki ķuyu dađı vardır. Esedi ĥazretleri buyurur ki Mekke ile Baťnu Merri meyānı on yedi mīldir intehā. **Yigirmi beşinci mescid Serifdir** sīn-i mühmeleniñ fetĥi ve rāniñ kesriyledir. Bu mescid-i sa' ādetde Ĥazret-i Meymūne rađıya'llāhu ' anhā medfūndır. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ Meymūne ĥazretlerine zifāfi dađı bu maĥalde vāķi' oldu. Serif Merru'z-Zahrāna yedi mīldir. Enes rađıya'llāhu ' anĥ ĥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ ' adet-i kerīmeleri bir mevzi' e nüzūl buyurduķda ol mevzi' i iki rek' at namāz ile vedā' ider idi. Ve Taķıyyū'l-Fāsi ĥazretleri buyurur ki ziyāret olunacaķ ķubūrlardan biri ķabr-i ümmū'l-mü'minīn Meymūne binti el-Ĥāriş el-Hilāliyye rađıya'llāhu ' anhūmā ĥazretleridir. **Yigirmi altıncı Mescidü't-Ten'im.** Esedi ĥazretleri buyurur ki Mescid-i Tenne'im Ĥazret-i Meymūne rađıya'llāhu ' anĥāniñ ķabr-i şerīflerine üç mīldir. Ve Tenne'imde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimiziñ mescidi vardır. Ve Mekkedden ' umre murād iden Tenne'imde iĥrām bend olup ' umre getirirler ehl-i Mekkeniñ miķātı iĥrām iķün Mescid-i ' Ā' işe rađıya'llāhu ' anhūmādır Mekkeye dōrt mīldir. Ve Tenne'im nām maĥalde bir ķāç mesācid vardır ikisinde iĥtilāf vāķi' oldu ki Ĥazret-i ' Ā' işe rađıya'llāhu ' anĥāya mensūb olan mescid ķanķısıdır deyü zirā ehl-i tārīĥ Tenne'imde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ' aleyhi ve sellem efendimize mensūb mescid zıkr eylemediler. Ve Taķıyyū'l-Fāsī ĥazretleri buyurur ki Tenne'imde olan mescid Ĥazret-i ' Ā' işe rađıya'llāhu ' anĥā ĥazretleriniñ mescididir. Bunda dađı iĥtilāf eylediler. Ve ba' zılar Mescidü'l-Helīlec dinilen mescid budır didiler mescidiñ ķurbunda bir helīlec aġacı olup ĥarīb zamānda düşmüşdür ehl-i Mekke ' indinde müte' ārif olan bu mesciddir. Süleymān bin Ĥalīl ĥazretleri böyle zıkr eyledi. Ve ba' zılar ķuyuniñ yanında olan mesciddir ve üzerinde yāzılı tāş vardır. İĥtimāldir ki bu mescid ile Mescid-i ' Alī tesmiye olan mescid meyānında vādī Merru'z-Zahrān tārīķinde bir mescid vardır anıñda üzerinde yāzılmış bir tāş vardır ol mescid ola. Ve Muĥibbū't-Ĥaberī ĥazretleri bi'r [233^b] ķurbunda olan Mescid-i ' Ā' işedir buyurdu.

Ve İshāk el-Huzā'î ḥāzretleriniñ daḥi kelāmı bu olmasını iktizā ider Allāhu a'lem. Ve daḥi Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize mensūb olan Mescid-i 'Alīdir ve yāḥūd ikinci mesciddir. Müverriḥīn-i 'aẓāmdan biri buyurdu ki Mescid-i Helīlec ile ibtidā-yı 'Alāma kadar yedi yüz on dört zīrā' dır ve A'lām ile ikinci mescidiñ beyni sekiz yüz yetmiş iki zīrā' dır intehā. Zihne aḳreb olan Esedī ḥāzretleriniñ kelāmıdır Mescid-i 'Ā'işe Helīlec mescididir. Zīrā ḥaremiñ a'lāmına aḳrebdir. Ba'zı rivāyetde İbn 'Abbās raḍıya'llāhu 'anhümā ḥāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz müddet-i 'ömründe dört def'a 'umre getürdiler. Biri 'umretü'l-Ḥudeybiyedir. Ve ikinci 'umretü'l-kaẓā ve üçüncü 'umretü't-Ten'im ve dördüncü 'umretü'l-Ci'rānedir. Ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki 'umretü't-Ten'im ma'rūf degildir ma'rūf olan 'umretü'l-Ci'rānedir ḥacca teşrifleri senesinde getürmüşlerdir Ve Ten'imīñ Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize nisbeti Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz Mekkeye duḥūlünde Ten'im cihetinden dāḥil olduğına sebep-i nisbet olunmuşdır va'llāhu a'lem. Yigirmi yedinci mescid Zī Ṭuvādır 'Abdullāh bin 'Ömer raḍıya'llāhu 'anhümā ḥāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereden Mekke-i Mükerrremeye teşriflerinde ḳurb-ı Mekkeye geldikde Zī Ṭuvā nām mekāna nāzil olup şābaḥa kadar anda beytütet buyurup anda şabāḥ namāzın ḳılup soñra Mekkeye müteveccih olur idi. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ namāz ḳıldığı mekān bir yüce tebe üzerindedir mescid binā olunmuşdır ve Maṭrī ḥāzretleri buyurur ki Vādī-i Zī Ṭuvā Mekke'de Beyne's-Şeniyyeteyn demekle ma'rūfdır ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥāzretleri buyurur ki ḥālā ehl-i Mekke 'indinde Beyne'l-Ḥacūneyn demekle ma'rūfdır. Ol maḥalde Mekkeye varınca bir mīldir Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mekkeye duḥūli Zī Ṭuvādan maḳbere-i mu'allā cihetinden duḥūl buyururlar idi. Ve mevzi'-i āḥarda vārid oldu ki Mescid-i Zī Ṭuvāda namāz ḳılmaḳ müsteḥabdır intehā. **El-Faşlü'r-Rābi'**. Dördüncü faşl Mekke-i Mükerrreme ile Medīne-i Münevvere meyānında ḥālā bizim [234^a] zamānımızda tariḳ-i ḥuccāda vāḳi' olan mesācidleriñ beyānındadır. Bizim zamānımızda ḥuccāc-ı müslimīn giderken mesācid-i mezbūrelerden mürür iderler lākin ma'lūm olmadıklarından ziyāretleri müyesser olmayup bu ecr-i cezīlden maḥrūm ḳālurlar. Me'sūr olan mesācidlerden biri **Debbetü'l-Müste'cele** nām mevzi' dedir dāl-ı mühmeleniñ fetḥi ve

bā-yı muvahhedeniñ teşdidi ile kumdan bir tebedir. İbn Zebbāle hāzretleriniñ rivāyetinde Muḥammed bin Feḏāle hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Debbe nām tebeye nüzūl buyurup esfelinde olan kuyudan şu içdiler. Ve mezbūr kuyunıñ şuyı ašlā münkaṭı' olmayup bākīdir. Ve Maṭrī hāzretleri buyurur ki Müste'celeden murād Meḏīķdir huccāc-ı minhāc Nāziye nām maḥalden tecāvüz eyledikde Meḏīķe şuūd idüp Şafrāya müteveccih olur ve İbn İshāķ hāzretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Şafrā ile Müste'cele meyānında olan şa'ba nüzūl buyurup ehl-i Bediriñ ğanāyimini ol maḥalde taķsīm buyurdu dā'imā ol maḥalde şu ğālīdir münkaṭı' olmāz intehā. Ve Şāḥib-i Tārīḥ hāzretleri buyurur ki İbn İshāķ hāzretleriniñ kelāmı İbn Hişām hāzretleriniñ kelāmı gibidir. Buyurdu ki soñra Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bedirden iķbāl idüp ḥattā Meḏīķ-i Şafrāya ḥurūc idüp Nāziye ile Meḏīķ beyninde olan kum tepeye nāzil oldu. Mezbūr tepeye Seyer dirler ol maḥalde ğanāyim taķsīm olundu. Ve Şāḥib-i Tārīḥ hāzretleri buyurur ki bu şariḥdir ki Bedirden gelen kimse Meḏīķ-i Şafrādan soñra Seyer nām mekāna ve soñra Nāziyeye gelür. Eger Müste'celeden murād Meḏīķ-i Şafrā olsa iķtizā ider idi ki Seyer Meḏīķ ile Nāziye beyninde ola bu ise Maṭrī hāzretleriniñ zıkrine muḥālifdir ki Müste'cele ile Şafrā arāsındadır buyurdu. Eger Meḏīķ-i Şafrā Müste'cele Meḏīķiniñ ğayrıdır deyü ḥaml olunsa Meḏīķ-i Şafrā Ḥanīfiñ esfel nāhiyesinde olmaķ lāzım gelür zīrā Maṭrī hāzretleri şı'b-i Seyeri zıkr eyledi el-yevm ma'rūf olan budır. Ben bir kitābıñ evrāķ-ı perīşānında gördüm lākin mü'ellifi kimdir bilmem zıkr ider ki şı'b-i Seyer huccāc Müste'celeden rücū' iderken nāzil oldıķları menzildir deyü bu ise Ḥayf aralarında. Ve ol maḥalde bir qadīm bürke [234^b] vardır mezbūr şı'b iki cebel meyānında Cibāl-i Meḏīķ dimekle ma'rūfdır. Şafrānıñ 'ulüvvında anıñla Müste'celeniñ beyni nışf fersaḥdır intehā. Bürke ve mevzi' ma'rūfdır vaşf üzere ihtimāldir ki Seyer ile ta'bīr olan bu maḥaldir. Ve İbn Zebbāleniñ rivāyetinde depe kum cem' oldıķı maḥaldir. Ve İbn İshāķ hāzretleri Keşib tesmiye buyurmuş Ḥayf a'lāsında ve esfelindedir Meḏīķ-i Şafrā budır intehā. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu mezbūr mekānda namāz kıldıķı şābitdir. **İkinci mescid Zatü Ecdāl** bu mescid Meḏīķ-i Şafrādadır. Ve **üçüncü** Ḥayireteyn nām maḥalde olan mesciddir bu daḥi Meḏīķ-i Şafrādadır. **Ve dördüncü mescid** Defrān Medīredir. İbn Zebbāle rivāyetinde İbn Feḏāle hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Defrāna muḵbil iken müntehāsında namāz kıldı. Ve ol maḥalde bir bi'r vardır ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ cebhe-i enverleriniñ mevzi'idir dirler. Ve Defrān bir ma'rūf vādīdir ki seyli cānib-i Maḡribden gelür. Ve Mıṣr ḥuccācı vaḡt-i rücū'larında Şafrāyı yesārlarına alup mezbūr vādiden Yenbū' tarafına revān olur. Ve İbn İshāḡ ḥāzretleri Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Bedire revān oldukların vaṣf idüp buyurdu ki Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz Bedire giderken Mescid-i Ġazāleye varup ve ol maḥalden Mekkeye giden ṭarīḡi şol tarafta bırakup ve şāḡ taraftan Nāziye üzerinden Bediri murād eyledi. Nāziye ile Şafrā meyānında olan vādīi ḡaṭ' idüp Şafrāya ḡarīb geldikde ol maḥalde a'dāların aḥvālın tecessūs içün bir kimse irsāl buyurup ve kendileri ol maḥalden şedd-i riḡal idüp Şafrāya müstaḡbel oldılar. Ve Şafrā iki cebel beyninde bir ḡaryedir Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz mezbūr iki cebeliñ ismin şordı. Birine Müsliḡ ve birine Baḡrī dirler deyü cevāb virdiler. Ve mezbūr iki cebeliñ ehlinden dāḡların ismin şordı birine Benu'n-Nār ve birine Benū Aḡrāḡ deyü cevāb virdiler. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz fāl ittiḡāz idüp mezbūr iki cebeliñ meyānından mürür itmegi kerīḡ görüp Şafrāyı solda bırakup şāḡ cānibine müteveccih olup Defrān nām vādiden revān oldu. Şāḡib-i [235^a] Tāriḡ ḡāzretleri buyurur ki Defrānda ḡālā bir mescid vardır nās teberrūken ziyāret iderler. Yenbū' a sālīk olan kimseniñ yesārındadır ḡan iderim ki Mescid-i Defrān budır. Ve Şafrāya vuṣūlden aḡdem Defrān tarafında Şafrāya mā'il sālīkiñ şāḡında ṭarīḡ-i Mekke'de Şafrāyı murād iden mezbūr maḥalde bir mescid gördüm kirec ve aḡcārla mebnī ṭarīḡden bir miḡdār mürtefi' nās ḡaşd idüp teberrūken namāz kılarlar ve ḡurbunda sākin yoḡdır. ḡan iderim ki ḡıkr olan mesācidleriñ biri budır. Ve miḡrābıñ önünde ḡadīm u muḡkem binā bir ḡabr gördüm Allāhu a'lem 'Ubeyde bin el-Ḥāriṣ bin 'Abdu'l-Muṭṭalibiñ ḡabridir. Zīrā İbn İshāḡ ve ḡayrıları ḡıkr ider ki Bedirde mübārizāna ḡıtālde zaḡim-nāk olup gelüp Şafrāda vefāt eyledi. Mekān-ı defnini ḡıkr eylemezler faḡaṭ İbn 'Abdi'l-Berr ḡāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz aşḡāb-ı kirām ile Nāziyeyn nām mekāna nüzülde aşḡāb-ı kirām yā Rasūla'llāḡ bu mekānda misk rāyiḡası istiṣmām ideriz Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki ne ḡan idersiz bu maḥalde Ebī Mu'āviyeniñ ḡabri vardı ya'nī 'Ubeydetü bin el-Ḥāriṣ ḡāzretleriniñ ḡabri dimekdir intehā. Ammā

Nāziyeyn şimdi ma' rûf degildir. Ma'rî ħazretleri 'Ubeyde ħazretleriniñ vefâtını Şafrâda zıkr eyledikten soñra buyurdu ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyh ve sellem efendimiz bu mekâna defn eyledi. Benî 'Abdü Menāfiñ vaċtinde ziyāde sāl- ħûrdelerinden idi. Zān iderim ki istinādı 'Ubeyde ħazretleriniñ vefâtında Hind binti Uşāleniñ merşiyesinde istidlāl ile naċl eylemişdir. Ve İbn İşĥāk ħazretleri daĥi böyle naċl ider. Maĥall-i istidlāl budır.

Leċad zūmine's-Şafrā'u mecden ve su'duden

Ve ĥilmen aşılen vāfire'l-lübbi ve'l-'aċli

'Ubeydete fātikîhi li-ezyāfi ģurbetin

Ve ermetün tehvî li-eş'ab ke'l-cedel

Ve Zeynü'l-Merāġî ħazretleri buyurur ki Şafrâda mezbûr zaĥımdan vefât idüp ģabri Defrādadır kendi ĥaĥııyla böyle gördüm lâkin istinādı nedir ma' lûmım degildir. Zîrâ Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bedirden rücû' ında Defrāndan rücû' itmeyüp Şafrādan rücû' buyurdu. Lâkin Defrāniñ bir tarafından mûrûr buyurmuş idi intehâ. **Beşinci mescid Şafrādadır** muċaddem zıkr olan mescidiñ ģayrıdır. [235^b] İbn Zebbāle ħazretleriniñ rivāyetinde Talĥa bin Ebî Ĥudayr ħazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Şafrā mescidinde namāz kıldı. Bu mescid ĥālâ Şafrāda mevcûd nās teberrûken ċaşd idüp namāz kılar. **Altıncı Şeniyye-i Mibrek mescididir** İbn Zebbāle rivāyetinde Aşba' bin Müslim ve 'İsâ bin Ma'n ĥazerâtları buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Şeniyye-i Mibrek mescidinde namāz kıldı. Mescid ile De'ân nām mevzi' iñ beyni altı ve yāĥûd beş mîldir. Ve Şāĥib-i Tārîĥ ħazretleri buyurur ki Şeniyye-i Mibrek ma' rûfdır Ĥayf-ı Benî Sālimiñ cihet-i esfelinden Yenbû'a sālîk olan kimseniñ Maġrib tarafında tarîċ-i Şafrā yesârda olarak bir şeniyyedir Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anda namāz kılmışdır. **Yedinci mescid Bedirdir** yevm-i Bedirde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz içün binâ olunân 'arîş iñ yanındadır. Baĥn-ı vādiniñ ģurbunda ĥālâ bu mescid ma' rûfdır eşċâr-ı ĥurmâ arâsında 'ayn-ı cāriniñ yanındadır. Ve bu mescide ċarîb cihet-i ċiblede

bir āhar mescid daħi vardır ehl-i Bedir aña Mescid-i Naşr dirler aşlı ma‘lûmım degildir va’llāhu a‘lem. **Sekizinci mescid ‘Aşereh** batn-ı Yenbu‘da kıaryeniñ mescididir. Huccāc-ı Mısr mürür [u] ‘ubûrlarında bu mekāna nāzil olurlar. İbn Zebbāle hāzretleri rivāyetinde ‘Alī bin Ebī Tālib rağıya’llāhu ‘anh hāzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Yenbū‘da olan mescidde namāz kıldı. Ve Şāhib-i Tārīh hāzretleri buyurur ki mescidiñ ‘indinde olan ‘ayn hālā cārīdir. Lākin nās bu isimle bilmez. İmām Mecdī hāzretleri buyurur ki bu mescid bugün maķşûd olan mesācidlerin meşhûrıdır. Mezkûr olan ma‘ābid-i meşhûrelerdendir anıñ-çün nezrler alunup taķarrüb ile Allāh için huzûr ile ziyāret olunacak mekândır. Nefs-i zekiyye-i mü’mine hāfī degildir. Rûh-ı tāhire bu mekānı müşāhede eylese üns ü sürûr u hûbûr ve inşirāh-ı şadr hāşıl olur. Zîrā bu mekānda seyyidü’l-ins ve’l-cān ‘aleyhi efđalu’ş-şalāt ila memerrî’z-zamān efendimiz hāzır oldılar ve āşār-ı sa‘ādetleridir. **Toküzüncü mescid Şelāse-i Fûru‘dadır** fāniñ zammıyla Fûr‘ tārīkından [236^a] Mekkeye müteveccih olan kimse bu mesācidlere uğrar. İbn Zebbāle rivāyetinde Ebī Bekr bin el-Haccāc ve ğayrıları buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Fûr‘de olan tepeye nüzûl buyurup mescid-i a‘lāda kıaylûle buyurup hāba vardılar. Şoñra agāh olup tepede olan mescid-i esfelde şalāt-ı zührı edā buyurdılar. Şoñra Fûr‘a istikbāl buyurup nāķa-ı sa‘ādetlerin oturdılar. ‘Abdullāh bin ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhümā hāzretleri mescid-i a‘lāya nüzûl buyurur idi. Ve anda kıaylûle ider idi. Ve Benī Eslem hātûnları kendüye firāş getirüp firāş istemem buyurur idi. Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ cenb-i sa‘ādetleri gelen mevzi‘a benim daħi cenbim gelsün deyü firāşı redd ider idi. Ve ‘Abdullāh bin Mükerrrem el-Eslemī hāzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Međīķ Fûr‘de Berûd nām maħalde mevzi‘-i mescide nāzil olup anda namāz kıldı. **Onıncı Dayķada olan mescid ve Kehf-i A‘şār daħi dirler.** İbn Zebbāle Ebī Bekr bin Haccāc ve Süleymān bin ‘Āşımdan ve bu daħi pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Zātü’l-Hummāt maħrecinde olan Mescid-i Dayķada namāz kıldı. Zübeyr hāzretleri zıkr eyledi ki Zātü’l-Hummāt Vādī-i ‘Aķīķ evdiyelerinden kıble tarafında Mağribe mā’il Nekī‘ kıurbundadır bu hādişi rivāyet eyledikden şoñra buyurdu ki bu vādide eşcār-ı A‘şār vardır kıarıben gelür. Şoñra Ebī Bekr bin el-Haccāc ve Süleymān bin ‘Āşım ve bu daħi pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu

‘aleyhi ve sellem efendimiz Benî Muştalik Ğazvesinde Kehf-i ‘Aşāra nāzil olup anda namāz kıldı. **On birinci mescid Mükammel** Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Neķī‘ ismiyle müsemma olan himāsınıñ vasaatındadır. Medīne-i Münevvereye iki gün mesāfedir. Ve İbn Zebbāle hāzretleri rivāyetinde buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mükammel üzerine şu‘ūd buyurup vasaat-ı Neķī‘ de namāz kıldı hālā mescidi ol maḥaldedir. Ve Ebū Heyşem el-Müzenī hāzretleri buyurur ki Ebu’l-Baḥterī Vehb İbn Vehb saltanatında baña seksen dirhem irsāl idüp ta‘mīr eyledim intehā. **El-Faşlū’l-Hāmis** beşinci faşl Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ğazavāt [236^b] ve eşnā-yı seferlerinde namāz kıldıkları mesācid-i şerīfeleriñ beyānındadır. **Evvelki ‘İşrede olan mesciddir** Medīne-i Münevvereye bir merḥaledir deyü zikri gelür. İbn İshāk hāzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereden Ḥayber tarafına şevketle azīmet buyurdıkda ‘İşre üzerinden sālīk olup ol maḥalde zāt-ı ‘aliyyeleri için bir mescid binā buyurdılar anda namāz kılup soñra Şehbā üzerinden mürür idüp anda daḥi bir mescid binā buyurdılar. Ve Matrī hāzretleri buyurur ki Mescid-i ‘İşre meşhūr mesācidlerdendir. Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥaybere ḥurūclarında anda namāz kıldı. **Ve Mescid-i Şehbādır.** Şehbādan vaqt-ı şabāḥ kıyām olınsa kuşlığa kadar Ḥaybere vāşıl olunır. İmām Mālik hāzretleriniñ rivāyetinde Süveyd İbnü’n-Nu‘mān raḍıya’llāhu ‘anh hāzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥaybere teveccühlerinde ber-ā-ber idik Ḥaybere qarīb Şehbā nām mekāna vardıkda nāzil olup şalāt-ı ‘aşrı anda kıldılar soñra ta‘ām taleb buyurup sevīk hāzır idüp tenāvül buyurup bizler de ber-ā-ber tenāvül idüp soñra şalāt-ı maġribi edāya kıyām buyurup mażmaza idüp abdest almadan namāz kıldılar. Ve Matrī hāzretleri buyurur ki hālā mescid ol maḥalde ma‘rūf ve mevcūddır. Şāḥib-i Tārīḥ hāzretleri buyurur ki şehbāda Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Mürtezā hāzretleriniñ dīzinde yatarken aḥşam olup reddi şems bu maḥalde vāķi‘ oldığı Medīne mesācidlerinden Mescid-i Faḍīḥ bahşinde tafşīli mürür eyledi. Ve Ḥayber kurbunda iki mescid daḥi vardır. Akşehrī hāzretleriniñ kendi ḥaṭtıyla olan kitābından naḳl olındı buyurmışdır ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ḥaybere qarīb bir mevzi‘e vāşıl oldıkda bir mescid binā idüp gice bir sā‘at miḳdārı tevaḳḳuf buyurup mescid-i mezbūrda nāfile namāzı kılup rāḥileleri ḥareket ü kıyām idüp bir eḥad men‘ine kādır

olmayup Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki men' olmañ zîrâ ol nâka me'mûrdır buyurdıkda herkes bir taraf olup nâka gidüp Şaħra mevzi' ine vâşıl oldıkda Şaħraniñ yanına oturdı. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve selem [237^a] efendimiz ol maħalden Şaħra yanına taħavvûl buyurup nâs daħi ber-â-ber taħavvûl eylediler ve ol mekâna bir mescid binâ buyurdılar. Mevcûd olan hâlâ ol mesciddir. Ve Ĥaybere qarîb Şakķ ile Neţât meyânında olan mesciddir. İbn Zebbâle ĥazretleri rivâyetinde Ĥasan bin Şâbit bin Tahîr ĥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ĥaybere teşrîf idüp delîli eşca' dan bir kimse idi. Vâdîleriñ şadrından sulûk idüp Ferfere nâm maħalde namâz vaķtı olup ol maħalde namâz kılmadan gelüp ehl-i Şakķ ve ehl-i Neţât beynine nâzil olup bir tepe üzerinde namâzı edâ buyurdı 'alâmet içün eţrâfını aħcâr ile binâ eylediler. **Ve biri daħi Şemrân mescididir.** İbn Zebbâle ĥazretleri rivâyetinde İbrâhîm bin Ca' fer ĥazretleri pederinden rivâyet idüp buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ĥayberde zirve-i cebelde namâz kıldı. Mezbûr cebele Şemrân dirler hâlâ mezbûr mescid Benü'n-Nizâr sehminiñ nâhiyesinde mevcûddır. Ve Maţrî ĥazretleri buyurur ki şimdi ol cebele Meşmerân ta' bîr iderler ve Mesâcid-i Ėazve-i Tebûk. İbn Reşîd ĥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Medîne ile Tebûk meyânında on altı 'aded mescid binâ buyurdı. Evveli Tebûk ve âĥiri Bizî Ĥuşûb bu miķdârı oldıĥın İbn Zebbâle ĥazretleri daħi beyân buyurdı. İbn İşĥâķ ĥazretleri buyurur ki bu mesâcid ma' lûm u müsemmâ on dörd 'aded mescid idi. Ve İbn Zebbâle ve Ĥâfîz 'Abdu'l-Ėanî ve Ĥâkim ziyâde idüp bu ziyâdeler ile ber-â-ber yigirmi mescide bâliĥ oldı. **Evvel** Tebûkde olan mescid İbn Zebbâle ĥazretleri buyurur ki Tebûkde olana Mescid-i Tevbe dirler. Maţrî ĥazretleri buyurur ki 'Ömer bin 'Abdu'l-'Azîz ĥazretlerinin binâ eylediĥi mesâcidlerden biri budır. Ve Mecdî ĥazretleri buyurur ki bir kaç def' a dâĥil oldım kemer üzere aħcâr ile mebnî bir mesciddir. **İkinci** Tebûk muķâbilinde Şeniyyetü Medrân nâm olan mesciddir Medrân feth-i mîm ve kesr-i dâl ile dir. **Üçüncü** Zâtü'z-Zidâb mescididir. Zânîñ kesriyle Tebûke iki günlük mesâfedir. **Dördüncü** Aħdar nâm [237^b] maħalde olan mesciddir ki Tebûkden dört merħaledir. **Beşinci** Zâtü'l-Ĥıţamiyy nâm maħalde olan mescid Tehzîb-i İbn Hişâmda daħi böyledir. Ve Mecdî daħi böyle buyurmuşdır. Ve Maţrî ĥazretleri kitâbında Zâtü'l-Ĥıţam ĥâ-yı mu'cemeniñ fethi soñra tâ-yı mûhmele ile Tebûkden beş merħaledir buyurdı. **Altıncı** Bi'lâ bâ-i muvaħhade-i

meftūḥa şoñra hemze şoñra lām-ı meftūḥa ile bu daḥi Tebūkden beş merḥaledir Tehzīb-i İbn Hişāmda daḥi böyledir. Faḳaṭ İbn Zebbāle Neḳī' de Bu'lā buyurmuşdır. **Yedinci** Tebr eṭrāfında Kevkeb nām maḥaliñ müntehāsındadır. **Sekizinci** Tārā tā-i müşennāt-i fevḳiyye ile ve rā ile olan maḥaldedir. **Ṭokuzuncu** miḳātdan ğayrı Zū'l-Huleyfe nām maḥalde olan mesciddir. İbn Zebbāle ve ğayrıları bu ğarībdir dir. Aşḥāb-ı büldān bunı zıkr eylemediler buyurdılar. **Onuncu** Zī'l-Ḥayfe mescididir. Muḳaddemki ile bunı cem' itmiş müşāhede olunmādı bunı cem' degildir illā Mecdī ḥazretleridir ḥā-i mu'cemeniñ kesriyle buyurmuş ve ba'zılar fethiyle buyurmuş ve ba'zılar cīm-i meksūre ile rivāyet eylemiş. Ve ba'zılar ḥā-i mühmele-i meftūḥe ile buyurdılar. Ve Esmā'-i Bıḳā' nām kitābda kesr-i cīme iḳtişār eylemişdir. Ve İbn Hişām ḥazretleri Tehzībinde zıkr ider ki bu mescid mā-ḳablınıñ bedelinedir. Lākin İbn Zebbāle 'aks irād eyledi. **On birinci**. Şuḳ şuḳ nām maḥalde olan mesciddir. 'Abdu'l-Ġanī ḥazretleri Ḥākimden Ve Mecdī ḥazretleri Allāhu a'lem bu taşḥīfdir buyururlar. **On ikinci** ḥā'-i mühmele ve ḍād-ı mu'ceme ile Ḥavz nām mekāniñ şadrında Vādī-i Ḳurā ile Tebūk beynindedir. **On üçüncü** Ḥicrde olan mesciddir. İbn Zebbāle ḥazretleri bunıñ bedeline 'Alāyı zıkr eyledi. İkisi de Vādī-i Ḳurādadır. **On dördüncü** Şa'īd Ḳurḥ nām maḥalde olan mescid. **On beşinci** Vādī-i Ḳurāda olan mesciddir Ḥāfiz 'Abdu'l-Ġanī ḥazretleri buyurur ki el-yevm Mescidüş-Şa'īd Vādī-i Ḳurādadır. Ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki gerek bu mescid ve gerek muḳaddem zıkr olan mescid ikisi de Vādī-i Ḳurādadır. Ve İbn Zebbāle rivāyetinde Vādī-i Ḳurāda iki mescid vardır biri bāzārda ve biri ḳarye-i Benī 'Uzrededir. Murād Benī 'Uzre ḳaryesinde olandır [238^a] ve ğayrıları bāzārda olan mesciddir didiler. Ve ba'zılar ehl-i vādiniñ cem' oldıḡı aḥcār ile mebnī olan mesciddir didiler. **On altıncı** Benī 'Uzre ḳaryesinde olan mesciddir İbn İshāḳ zıkr itmedi. Lākin İbn Zebbāle zıkr itmemiştir. **On yedinci** Raḳ'ada olan mesciddir. Raḳ'a-i Şevb lafzıyla Ebū 'Ubeyd el-Bekrī ḥazretleri buyurur ki zan iderim ki mīm ile Raḳme Benī 'Uzrede Şāḳa tarafındadır. İbn Zebbāle ḥazretleri bunıñ bedeline Suḳyāyı zıkr eyledi. Ve Mecdī ḥazretleri Esmā'-i Bıḳā'da Suḳyā 'Uzre bilādında Vādī-i Ḳurādan bir ḳaryeniñ ismidir buyurdı. **On sekizinci** Zī Merve nām maḥalde olan mesciddir. Maṭrī ḥazretleri buyurur ki Medīneye sekiz berīd mesāfededir. Ol mekānda 'uyūn-ı cārī ve mezārī' vü bostānlarıñ eşeri bāḳīdir. Ve Şāḥib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki ḳarīben Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ol mekāna nāzil oldıḡı baḡşi gelür. **On**

okuzuncu Feyf   Fahleteyn n  m mağalde olan mesciddir. Ma  r   hazretleri buyurur ki bu mağalde ‘uy  n-ı c  r   ve bes  t  n olup a    b-ı kir  m evl  dlarının   ve   ayrılarının   mülküdür Med  neye bir mer  aledir. **Yigirminci** Zi H    b n  m mağalde olan mesciddir. Med  neye bir mer  aledir.   bn Zebb  le hazretleri riv  yetinde buyurur ki Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimiz taşıt-ı D  mede ‘Ubeydu’ll  h bin Merv  n bost  nında Zi H    b n  m mek  nda nam  z kıldı. Ve Sünen-i Eb   D  v  dda Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimiz taşıt-ı D  mede mevz  ’i mescide n  zil olup     gün anda mu   im olup   o  ra Teb  k   arafına müteveccih oldu. Na  lde Mu  all   mevz  ’inde bir mescid ve Ked  de bir m  l bir mescid daği vardır. Ve     hib-i T  r  h hazretleri buyurur ki N    ayl ile S  yeb n  m mek  n  n beyni kırık iki m  ldir. Na  l   N    ayl ya’n   taşır ile ta’b  r iderler. Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimizi  n mes  cid-i m  teberrikelerinden biri daği Mekke ile Cidde mey  nında Mescid-i H  deybiyedir. Mescid-i   ecere daği dirler l  kin bu isimle ma’r  f degildir. Ma  r   hazretleri buyurur ki arz-ı Mekke Mescid-i H  deybiyeyi ‘aynıyla bilür yok  r fa  a   cihetin bilürler inteh  . ‘Umre-i H  deybiyede Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimizi  n n  zil [238^b] olduğı mevz  ’dir.     hib  ’l-Me    l   hazretleri buyurur ki H  deybiye Mescid-i   ecere ‘indinde bir   a   r   aryedir. Ve bir   uyusu daği vardır. Ta  iyy  ’l-F  s   hazretleri buyurdu ki   ar   -i Ciddede Bi’ru    meys ile ma’r  f olan   uyunun   mevz  ’i Mescid-i H  deybiyedir va’ll  hu a’lem. Ve bir mescid daği mek  n-ı ih  r  m olan ibtid  -yı Tih  mede Z  ti ‘  r  den iki buçuk m  l mes  fededir. Ve biri daği Mescid-i Ci’r  nedir. Taşıt-ı v  d  de mek  n-ı m  teb  ’idedir. Amm     ar  bde ve mek  n-ı mürtefi’de v   i’ olan mescidi   urey  den bir kimse bin   eylemişdir. Me’    r olan mescidden degildir. Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ci’r  neden bend-i ih  r  m buyurup Mekkeye te  r  f eylediler. Ve biri daği Mescid-i Liyyedir Liyye ile V  d  -i T  ’if  n   mey  n   sekiz m  ldir.   bn        hazretleri buyurur ki Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimiz H  neynden f  ri   olduğdan   o  ra V  d  -i Liyyeye te  r  f idüp bu mescidi bin   buyurup anda nam  z kıldılar. Ve Ma  r   hazretleri buyurur ki Liyyede vasa  -ı v  d  de h  l   mevc  ddır gördüm ve yanında mescide   ar  b bir h  cerde e  er vardır. Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimizi  n n    a-ı sa’  detlerinin     ademini  n e  eridir dirler ve biri daği T  ’ifde olan mescid   bn        hazretleri buyurur ki Ras  l-i Ekrem   alla’ll  hu ‘aleyhi ve sellem efendimiz

muḳaddem zıkr olan maḥalden şedd-i riḥal idüp Ḍayḳa nām tarīḳden sulūk buyurup tarīḳiñ ismini şordı Ḍayḳadır didiler. Yüsradır buyurdı ya‘nı Ḍayḳa ismini Yüsrāya tebdıl buyurdı. Andan gelüp Şādıra nām bir sidre ağācınıñ altına nāzil olup soñra burdan daḡı kıyām buyurup Ṭā‘ife ḳarīb bir mekāna nāzil oldu. Ṭā‘ifiñ şūrına ḳarīb olmaḡla aşḡābıñ birin derün-ı vādiden tır-endāht olanlar bir tır ile şehīd eylediler. Ol maḥalden kıyām buyurup ḡālā mescid olan mevzi‘e nāzil oldu. Yigirmi günden ziyāde Ṭā‘ifi muḡāşara idüp Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ile ber-ā-ber iki ümmühāt-ı mü‘minin var idi. Biri Ümmü Seleme raḏıya‘llāhu ‘anhā idi. Her birine başḳa bir ḡayme naşb idüp Cenāb-ı Risālet-Me‘ābları iki ḡayme meyānında namāz [239^a] kıllarlar idi. Vaktā ki ḳabīle-i Şaḳīf İslāmıla müşerref oldıḡda Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ Muşallāsına mescid binā eylediler. Ve Maṭrī ḡazretleri buyurur ki bizim zamānımızda bir cāmī‘ kebīr ü ‘ālī minberi olup Nāşır Aḡmed ibn el-Müstazi‘ eyyāmında binā olmuş ve cāmī‘iñ şāḡ rüknünde ḳible cihetinde ‘Abdullāh ibn ‘Abbās bin ‘Abdu‘l-Muṭṭalib raḏıya‘llāhu ‘anhümā ḡazretleriniñ ḳabr-i pür-feyz-i enverleri ve üzerinde bir ‘ālī ḳubbe vardır. Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ mescid-i şerīfleri bu cāmī‘iñ şaḡnında iki şaḡır ḳubbelerin arāsındadır. Ol iki ḳubbeniñ mekānı biri ‘Ā‘işe raḏıya‘llāhu ‘anhā ḡazretleriniñ ḡaymesiniñ mekānıdır. Ve biri Ümmü Seleme raḏıya‘llāhu ‘anhā ḡazretleriniñ ḡaymesiniñ mekānıdır intehā. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḡazretleri buyurur ki Taḳıyü‘l-Fāsī ḡazretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūb olan mescid-i mezbūr cāmī‘iñ mu‘aḡḡarında ‘Abdullāh bin ‘Abbās raḏıya‘llāhu ‘anhümā ḡazretleriniñ ḳabriniñ mekānıdır. Zīrā ḳible cidārınıñ ḡāricinde bir taş vardır üzerinde emerat Ümmü Ca‘fer binti Ebi‘l-Faẓl Ümmü Velāh ‘ahide‘l-müslimüne bi-‘imārati mescidi Rasūli‘llāhi şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem bi’t-Ṭā‘ifi ve fihi inne zālike senete işneyni ve seb‘ine ve mi‘etün deyü yazılmışdır. Şāḡib-i Tārīḡ ḡazretleri buyurur ki zan iderim ki İbn ‘Abbās raḏıya‘llāhu ‘anhümā ḡazretleriniñ ḳabri olan Müsta‘inü‘l-‘Abbāsī ḳabr-i şerīfiyle ber-ā-ber binā eyledi intehā. Eger Fāsiniñ zıkr eylediḡi mescid cāmī‘-i mezbūriñ mu‘aḡḡarında şaḡn-ı cāmī‘de buyurdıḡı ise Maṭrī ḡazretleri ile beynlerinde ḡilāf vāḳi‘ olmaz ve eger öyle degil ise lā-meḡāle muḡālifdir. Ve daḡı Maṭrī ḡazretleri buyurur ki Ṭā‘ifde bir sidre ağācı gördüm ḡalef ‘an selef naḳl iderler ki Rasūl-i Ekrem şalla‘llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz teşrīflerinde nāḳasıyla sidre ağācınıñ üzerine vardıḡda

sidre iki şakḳ olup andan mürür buyurdılar. Yedi yüz yigirmi tokuz târîḥinde mezbûr sidre ṭurur idi. Ve Kādî ‘Iyâz ḥazretleri daḥi Şifâda zıkr eylemişdir nâs mezbûr sidreyi ziyâret iderler. Ve Mercânî ḥazretleri rivâyetinde buyurur ki Ṭâ’if karyelerinden Bevc nâm karyede daḥi bir sidre vardır Rasûl-i [239^b] Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol sidreniñ tahtında culûs buyurup zât-ı sa‘âdet-âyâtlarına ‘ineb taḳdîm eylediler. Ol maḥalde tenâvül buyurdu dirler. Ve ḥâlâ Şecere-i Muḥammediyye deyü tesmiye ider kışşası kütüb-i tevârîḥlerde meşhûrdır. Ve İbn Zebbâle ḥazretleri mesâcid kelâmını ‘Â’işe-i Şiddîka raḍıya’llâhu ‘anhâ ḥazretleriniñ ḥadîşiyle ḥâtimesiniñ feḥvâsıyla ḥatm eyledi. Ve buyurdu ki Ḥazret-i ‘Â’işe raḍıya’llâhu ‘anhâ ḥazretleri buyurdu ki Rasûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz *men benâ li’llâhi mesciden bena’llâhu lehû beyten fi’l-cenneti* buyurdu. Ve rivâyet-i aḥarda *men benâ mesciden yebteḡî bihî vecha’llâhi bena’llâhu lehû beyten fi’l-cenneti* vârid olmuştır. Ve bu eḥâdiş-i şerîfeleriñ mezmân-i münîfelerine nâ’il ve sırrına mazḥar-ı qabil olmaḳ içün lâyıḳ olan Medîne-i Münevverede vesâ’ir maḥalde zâyi‘ ü ḥarâb olmuştur mesâcidleri ta‘mîr ü tecdîd idüp li-vechi’llâhi Te‘âlâ ve’l-muḥabbeti Rasûla’llâh âsâr-ı Risâlet-Penâh şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ri‘âyet ü ḥürmet ü ta‘zîm idüp maḳbûlû’d-du‘â olan me’âşir-i şerîfeleri iḥyâ idüp mazḥar-ı şefâ‘at-i Ḥazret-i peygamberi ve rahmet-i Rahmâna şâyeste olup bu sebeble hevl-i maḥşerden necât ve dest-i zebâniden giribânıñı taḥlîş ve kaşr-ı cinânda sâyedâr olup *lâ-ḥavfû ‘aleyhim ve lâ-hüm yaḥzenûn* sırrına mazḥar olasız. Allâhümme’c’alnâ min ehli’l-ḥayri ve’c’alnâ min zümratı’l-fâ’izîne âmîn. ‘Aşḳî dir ki ey iḥvân-ı bâ-şafâ ve ey ‘âşikîn-i Muştafâ ma‘lûmıñız olsun ki bu bâbda vâfir ihtîşâr ihtiyâr olunmânıñ vechi budır ki ekser mesâcidleriñ ḥuşûşıyla mekânları ma‘lûm olmayup fi’l-cümle zıkr olundu. Ve zikre bâ’iş budır ki şâyed iştîyâḳ gâlib olan müştâḳlardan ba‘zı zevât-ı kirâm gezerken mescidiñ cihetlerine varup ḥarâb [u] yabân olduḡın görüp mesâcidler der-ḥâtır olup ziyâret idüp ve aḡniyâdan ehl-i ḥayr ise iḥyâsına ḡayret ve bezl-i maḳderet idüp ecr-i cezîle nâ’il olur. Ve aḡniyâdan degil ise ed-dâllu ‘ale’l-ḥayri ke-fâ‘iliḥ delâlet idüp tarafeyn me’cûr olup belki bu Faḳîri daḥi ḥayr du‘â ile yâd u dil-şâd iderler. Allâhümme veffiḳnâ ile’l-ḥayrât. **El-Bâbü’s-Sâbi‘** yedinci bâb. Medîne-i Münevvereniñ vâdîleri ve aḥmâları [240^a] Ve bîḳâ’ları ve ‘imâl u emâkin-i müte‘alliḳa esmâlarıñıñ zabṭ ve meşhûr olan miyâhlarıñ ve sâ’ir şeyleriñ

beyânındadır. Bu bâb daği sekiz faşlı müstemildir. **Faşl-ı Evvel.** Vādī-i ‘Aķīķiñ ‘arz ve ĥudūdı beyânında. Vādī-i ‘Aķīķiñ fażileti ĥaķķında eĥādiş-i keşire ve aĥbār-ı vefire ve āşār-ı kebire vārid olmışdır ve fuşahā u buleġā u şu‘arā medĥinde silk-i nazma ķaşide keşide olmışlardır ve fażileti ĥaķķında vārid olan eĥādişden biri İbn ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anhümā ĥazretleri buyurdı ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden mesmū‘um oldu ki buyurdı. Bu gice baña bir zāt gelüp bu vādī-i mübarekde namāz ķıldı. Ve bir rivāyetde Zū’l-Ĥuleyfedde batn-ı vādide olan Mescid-i Mü‘arresde iken zāt-ı ‘aliyyelerine ĥiķāb olup sen Beķķā-yı mübarekdesin dinildi. Ve İbn Şeybe ĥazretleriniñ rivāyetinde ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anh ĥazretleri buyurur ki ‘Aķīķ vādī-i mübarekdir. Ve Hişām bin ‘Urve ĥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ızķicā‘ buyurmuş idi. Vādī-i ‘Aķīķde zāt-ı ‘ālilerine sen vādī-i mübarekdesin deyü ĥiķāb olundu. Ve İbn Zebbāle ĥazretleriniñ rivāyetinde ‘Amir bin Sa‘d bin Ebī Vaķķaş ĥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘Aķīķde ĥābda iken aşķābdan biri uyķudan bīdār itmek murād eyledi. Aşķābdan bir āķar kimse māni‘ oldu ve dir idi ki uyķudan ķaldırma namāz vaķti olmāz birbiriyle mücādele iderken birisi Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize ķoķundu ĥābdan agāh olup sizlere noldı ki beni uyķudan ķaldırdıñız ben kendi nefsimi vādī-i mübarekde görir idim buyurdı. Ve daği Zekerıyyā İbn İbrāĥīm bin Muķī‘ ĥazretleri buyurur ki aşķābdan iki kimse Vādī-i ‘Aķīķde yatup şabāĥ vaķti oldıķda ĥuzūr-ı Ĥazret-i Risālet-Penāha teşrif eylediler. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz anlardan şordı ki ne yerde yatdıñız didiler Vādī-i ‘Aķīķde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki taķķiķan vādī-i mübarekde yatmıssız. Ve Ebū Ėassān ĥazretleri buyurur ki ahāli-i Medīne-i Münevvereden vāfir kimse baña ĥaber virdiler Ĥazret-i ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anh ĥazretleri [240^b] her kaçan Vādī-i ‘Aķīķe seyl geldigi mesmū‘u olsa buyurur idi ki ol mübarek vādīye gidelüm ber-ā-ber gidüp teberrüken şuyından nüş ider idik. Ve İbn Zebbāle ĥazretleri rivāyetinde ‘Amir bin Sa‘d ĥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Vādī-i ‘Aķīķde süvār olup gider idi. Sa‘ādetle ‘avdet buyurdıķda Ĥazret-i ‘Ā’işe rağıya’llāhu ‘anhā ĥazretlerine ĥiķāb idüp buyurur ki yā ‘Ā’işe Vādī-i ‘Aķīķden geldik ne ‘acāyib dil-keş-i ra’nā vü feraĥ-fezā vü nerm-ĥāk-ı müşķ [ü] zībā ve a‘zeb-i ‘ab-ı ĥoş-gü o murġān-ı terennüm-nevā ve bād-ı şabā-yı cinān-āsā bir vādīdir deyü

medh ü şenā iderler idi. Ve Hāzret-i ‘Ā’işe radıya’llāhu ‘anhā hāzretleri buyurur idi ki yā Rasūla’llāh niçün ol vādī-i şerīfe naql buyurmayaalım Hāzret-i Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki ne gūne naql mümkün olur halk bu yerde hāneler binā idüp sākin olmuşlardır. Ve Hālid el-‘Advānī hāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ‘arşa-ı ‘Aķīķ hāķķında *ni‘me’l-‘arşatu levlā keşratü’l-hevām* buyurdu. Ve seyyid Ebu’l-‘Abbās el-‘Arāķī hāzretleriniñ rivāyetinde Enes radıya’llāhu ‘anh hāzretleri buyurur ki bir gün Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ile ber-ā-ber ‘Aķīķ cānibine revān oldıķ ol mekāna vuşlümümüzde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz baña buyurdu ki yā Enes al şu zemzemiyyeyi bu mübārek vādiden şu getür zīrā bu vādī bizi sever ve biz daķı anı severiz buyurdu. Ve İbn Şeybe hāzretleriniñ rivāyetinde Seleme bin el-Ekva‘ hāzretleri buyurur ki ben şikār idüp şikārın lahmından Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize hediye takdīm ider idim bir gün baña buyurdu ki ne tarafından şayd idersin didim yā Rasūla’llāh şayd ba‘īd ben Qanāt üzerinde Meşīb cānibinde şikār iderim Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki eger Vādī-i ‘Aķīķde şikār itmiş olaydın sen giderken ber-ā-ber gidüp tā Vādī-i ‘Aķīķi çıkarup ‘avdet ider idim ve gelürken seni tā ‘Aķīķden istikbāl iderdim şāyed ol maħalde şayda iķbāl itmeyesin zīrā Vādī-i ‘Aķīķi ben severim buyurdu. Maķşūd [241^a] Vādī-i ‘Aķīķde şikār itmege a‘dem-i rızāları olduğunu işāretidir. Ve İbn Zebbāle ve Zübeyr bin Bekkār hāzretleriniñ rivāyetinde Hişām bin ‘Urve hāzretleri buyurur ki Vādī-i ‘Aķīķ Qaşr-ı Merācil mābeynī tā Neķī‘ tarafı ve bunın esfelinden Merācilden Rağābeden bu havāliler ‘Aķīķ ‘add olunur. Ve Münzir bin ‘Abdullāh el-Ĥamrānī hāzretleri buyurur ki ekşer ehl-i ‘ilmden mesmū‘um oldu ki Ĥarķ nām maħall Maħaccetu’ş-Şām meyānıyla Qaşşāşeyn beynidir. Ve Veķīfū’l-Ĥimār nām maħal Suķyāya Süleymān meyānından tā Zegābeye kadardır ve ‘arşa-i Bi’ru Maħacce ile Maħaccetü’ş-Şām meyānlarıdır. Ve ‘Aķīķ Maħacceden tā Neķī‘e kadardır. Ve Zübeyr hāzretleri buyurur ki dā‘imā ehl-i ‘ilm zevātlardan mesmū‘um olan buyururlar ki ‘Aķīķ-i kebīr Ĥarre tarafında ‘Urve bin Ez-Zübeyr şin beynlerinden Ĥimā tarafında Qaşr-ı Merācile kadar. Ve ‘Abdu’l-‘Azīz bin ‘Abdullāh el-‘Oşmānī kuşurlarının aralığında Qaşr-ı Merācile ve andan ‘Aķīķa varup tā muntehā-yı Baķī‘a şuūd ile bu aralıklar ‘Aķīķdir. Ve ‘Aķīķ-i şağīr ‘Aķīķ-i Neķī‘ evdiyeleriniñ a‘lāsındadır intehā. Ve Qadī ‘İyāz hāzretleri

buyurur ki Medīnede ‘Aķīķ ikidir biri aşğar ve biri ekberdir. ‘Aķīķ-i aşğar Bi’ru Rūme tarafıdır. Ve ‘Aķīķ-i Ekber Bi’ru ‘Urve tarafıdır. Ve ‘Aķīķ bir vādīdir ki üzerinde ehl-i Medīneniñ emvālī vardır ba‘zılar Medīneye iki mīl ve ba‘zıları üç mīl ve ba‘zıları altı mīl ve yāhūd yedi mīldir didiler. Ve ‘Aķīķ-i āğar bunlara aķreb bilād-ı Müzeyneden bir mağaldır Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bilāl bin el-Hāriş hażretlerine kaç‘ idüp virmişdir. Ve Hażret-i ‘Ömer rağıya’llāhu ‘anh dağı nāsa kaç‘ idüp virmişdir bu şüretde bilā-ğilāf bu kadar mesāfe olmak ihtimāldir. Ammā anıñ bu ad-ı mübārek haķķında vārid olan ‘Aķīķ bağı-ı vādī Zu’l-Huleyfedir aķreb-i ‘Aķīķ budır. ‘Aķīķ ikiye münkasım olduķda Medīneye aķreb budır. Ma‘rūf olan Şeniyye-i Müderrec ibtidā-yı Vādī-i ‘Aķīķdir. Ma‘mūr iken Medīneye iki mīl idi. Mescid-i Medīne ile Mescid-i Zu’l-Huleyfe mesāhasında ma‘lūm olur. Ve müteķaddiminden Esedī hażretleri taşriğ idüp buyurur ki ‘Aķīķ Medīneden iki mīldir. Mīl-i evvel ebyat-ı Medīneniñ [241^b] ģalfi ikinci Müderrecden ammā üç mīl i‘tibār idenler Mescid-i Nebevīden bağı-ı vādīniñ ibtidāsına kadar i‘tibār eylemiş. Ammā altı mīl i‘tibār idenler tūruk-ı eb‘ adını i‘tibār idüp ya‘nī Zu’l-Huleyfe deyüp bağı-ı vādī-i mesāfe idğāl itmiş olurlar. Zīrā mīl bīñ zirā‘ dır ve bizim ihtiyārımız rāciğ olan üç bīñ beş yüz zirā‘ mesāfedir ģaşılı ‘Aķīķ haķķında ehādīs-i keşire ve ağbār u vefīre vārid olmuşdır. Ve ģudūdı beyānında ihtilāfāt-ı keşire ve kelām-ı bilā-nihāye serd eylemişler bu muhtaşarda zıkr mūriş-i melāl ve nāzırına bā‘iş-i kesel olmasun deyü bu miķdār ile iktifā olundu Cevheratü’ş-Şemīnede mağāsın-i Medīne bağısinde ta‘dād ider. ‘Aķīķ Medīneye iki veyā üç mīldir. Bir vādī-i mübārekdir ki kerem serd kemāl i‘tidāldedir Zübeyr hażretleri buyurmuşdır.

Ğum yā Uneysu ģable’ş-şurūķi

Nağtesibuhā ‘alā riyāzi’l-‘Aķīķi

Ve dağı bir A‘rābiden ģikāyet olunur ki bir ģün Vādī-i ‘Aķīķe dāğil oldım nağar eyledim ki ģalbim surūr u ģubūr ile pūr-inşirāğ-ı şadr vāķi‘ oldu sebep tūrābınıñ ģib ü havāsınıñ lağif olduğıdır didim beyt.

Ve leğad şabevtü ileyhi ģattā

Kidtü min ferāğı’t-teşābī

Yecidü el-celisü izā denā

Riḥu's-şabābeti min şiyābi

Ve daḥi Dürretü's-Semīnede zıkr ider ki Vādī-i 'Aķīķde ḥālā bir eḥad sākin degildir
lākin ebniyeleriniñ āsarı bāķīdir. 'Aķīķ rū'yetiyle nefse üns ü sürür ḥāşıl olur.
Niteķim Ebū Temām buyurmuşdır. Nazm.

Mā rab' u meyyete ma' mūran yaṭīfu bihi

Ġaylānu ebhā rebā min rab' ihe'l-ḥirabi

Ve le'l-ḥudūdu ve inne udmīne min ḥacelin

Eşhā ilā ḳalbiḥi min ḥaddiha's-şerabi

Fā'ide Vādī-i Ḥācir Neķā ğarbında Vādī-i 'Aķīķden şi'rde mezkūrdır. Şeyḥ 'Abdu's-
Selām bin Yūsuf ḥazretleri kendi nefesine inşād idüp buyurur. Nazm.

'Alā sākini baṭni'l-'Aķīķi selāmu

Ve in esherūni bi'l-firāķi ve nāmū

Ḥazartüm 'ale'n-nevmi ve hüve muḥallelun

Ve ḥaleltüm et'te' zībe ve hüve ḥarāmu

İzā bintüm 'an ḥācirin ve ḥacertüm

'Ale's-sem' i en yednū ileyhi kelāmun

Fe-lā meyyelet riḥu's-şabā fer' u bānetin

Ve lā sece' at fevķa'l-ġuşūni ḥamāmun

Ve lā ḳahķahet fīhi'r-ru' ūdu ve lā bekā

'Alā ḥāfītiḥi bi'l-'aşā' i ğamāmun

[242^a]

Fe-mā lī ve mā li'r-rī' i ḳad bāne ehlehu

Ve  ad fevva t  min s kinihi  iy m

El  leyte    ri hel ile r-rameli   avdet n

Ve hel li bi-tilke l-b biyetni lem mun

Ve hel nehlet n min Bi ri Urvete   azbetun

 d vi bih   alben ber hu ed mu

El  y   im me l-er ki ileyk m

Fe-m  li fi tefridik nne mer mun

Fe-vecd  ve  ev i m   id n ve m v nisun

Ve nev i ve dem i m  ribun ve mud mun

Ve daği  br him bin M s  ez-Z beyri  azretleri   A   i  med inde buyurur. Na m.

Leyte    ri heli l-  A   u sele un

Fe- u  ru l-Cem  i fe l-  Ar at n

Fe-il  mescidi r-ras l fe-m   

Ze l-mu alli fe-c niben el-ba i  n

Fe-Ben  M zinin   ale l-  ahdi em leyse

Ke-  ahdi fi s lifi l-ezm n

Ve ammā seylü'l-‘Aķīķ Medīne-i Münevverede cemī‘ süyüliñ a‘zam u ahlāsı ve ecmele ü ahlāsıdır. Kıbālinde mā’-i baħr-ı Nīl-vārī ve mā’-i Fūrāt ħalāvet [ü] lezzetine reşk-āver olurlar. Ehl-i Medīne seyl geldigi gün yevmü’z-zīnet gibi bir maħşuş gün olup eṭrāf-ı seyle naşb-ı ħıyām ‘ale’l-ħuşuş afitāb dāħil ġamām olsa kemāl-i zevķ [ü] şevķ [ü] surūr ile sākin olurlar. Ba‘zı senelerde on beş gün miķdārı sür‘at [ü] kuvvet ile cereyān idüp aşlā andan mürūr mümkün olmāz.

Ve mine’l-mu‘ammāti fi’s-seylu

İzā rakibe’l-Beydā’e yuħşā ve yuteķķā

Ve lem yuşnihi ṭa‘nun ve lem yelūhu ḍarbun

Ve yā külle mā yelķāhu ‘inde liķā’ihi

Ve min ‘acebi’l-eşyā lehū ķalbun ve eyḍan

Mā ismu şey’in izā taşahhafe cem‘un

Ve hüve yeşādu mā mine’l-baħri yeclibū

Ve hā’ulā’i ṭa’irun ve leyse bi-vaħşin

Şümme in ramet ķalbun leyse bi-ķalbin

Bu isimden lafz-ı seyl murād ider taşķīf olundıkda şebķā cem‘-i şebeke şayd-ı semek içün baħrda ħāzırdır bu ṭayrıñ vaħşıñ ġayrıdır. Ve seyl ķalb olundıkda leyse olur mādde-i ta‘mīme budır. Ve daħi Ebi’l-Ferec el-Işfahānī ħāzretleri Kitābü’l-Aġānī risālesinde Heysem bin ‘Adī ħāzretlerinden naķl idüp buyurur ki ‘Abdullāh İbn ‘Abbās el-Hezīlī Benī ‘Āmirden bir kimse naķl eyledi ki bir gün şedīd maṭar nāzil [242^b] oldu. Üç gün devām üzere münķaṭı‘ olmayup ħavfa dūġār oldık dördüncü gün vaķtū’ş-şubħ sākin olup nās vādīyi temāşāya çıķup gezerler idi. Ve ben daħi gezerken bir kimse bir ħacere ittikā itmiş oturur yanına vardım gördüm ki mecnūn

oṭurmuş ser [u] fer ağlar vāfir tekellüm eyledim şoñra ḥazīn şavt ile başın refʿ idüp
bir kaç ebyāt okudı ḥālā teʿşiri ḳalbimde yer itmişdir zıkr olunır. Beyt

Cera's-seylu fe's-tikā'u's-seyli iz

Cerā ve fāzat [ḥācat] lehū min muḳletī ğurūbu

Ve mā zāke illā ḥaysü eyḳantü ennehū

Yekūnu bi-vādin enti minhu ḳarību

Yekūnu ucācen dūnekūm fe-iza'n-tehā

İleykūm telḳā ṭībekum fe-yeṭību

Fe yā sākinī eknāfī naḥletin kullukum

İle'l-ḳalbi min ecli'l-ḥabībi ḥabību

Ve daḫi Muğalletāy nazīre olarak bunı īrād eylemişdir. Nazīre

Ezalle ğarību'd-dāri fī arzi 'Āmirin

Elā kullu mehcūrın hünāke ğarību

Ve inne Keşībe'l-ferdi min eymeni'l-Ḥimā

İleyye ve in lem ātiḥī li-ḥabībi

Ve lā ḫayra fi'd-dünyā izā ente lem tezür

Ḥabīben ve lem yeṭrub ileyke ḥabību

İsm-i ḥabībīn kâfiyede tekrarı mezmûm olduğına işâret vardır intehâ. Kelâm-ı Cevheratü's-Semînetü. **El-faşlü's-Sānî** ikinci faşl Vādî-i 'Aķīķiñ kıtā'ı ve ebenehu kuşûrlarınıñ beyânındadır. İbn Şeybe ḥazretleriniñ rivāyetinde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bilāl bin Ḥāriş el-Mūzenî rağıya'llāhu 'anh ḥazretlerine 'Aķīķden bir kıt'a iḥsān buyurup yedine sened olarak bunu yazub i'tā buyurmışdır. Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm. *Hāzā mā a'tā Muḥammedun Rasūlullāhi Bilāle bin El-Ḥārīşi e'tāhu mine'l-'Aķīķi mā şalaḥa fīhi mu'temelen* ve daḥi Hişām bin 'Urve ve ğayrılarından mervīdir ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bilāl bin el-Ḥārīş ḥazretlerine 'Aķīķden bir kıt'a iḥsān buyurup taḥt-ı taşarrufunda idi. Tā 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb rağıya'llāhu 'anh ḥazretleriniñ ḥilāfetine kadar vaķtā ki Ḥazret-i 'Ömer serīr-i ḥilāfete culūs buyurup Bilāl ḥazretlerin ḥuzūruna celb idüp yā Bilāl sen Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden 'Aķīķden [243^a] bir kıt'a taleb eylediñ saña i'tā buyurdığı ma'lûmımdır. Ve Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ 'âdet-i kerîmeleri sā'ili redd itmek idi. Ol vaķt nāsıñ kılleti olmaķ ḥasebiyle ihtiyâcları yok idi. Şimdi İslām keşretde olup herkesiñ zemîne eşedd-i ihtiyâcları vardır. Ve Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz saña i'tā buyurdıkda ma'mūr itmek üzere şurûṭ bağladı. Ve ḥālā siz terk idüp ma'mūr itmek dā'iyesinde degilsiz bārī kendiñiz ma'mūr idecek miķdārı aḥz idin bākīsin erbāb-ı ḥacāta taķsīm idelim buyurdıkda Bilāl ḥazretleri rāzī olmadı. Ḥazret-i 'Ömer rağıya'llāhu 'anh Bilāle kifāyet miķdārın terk idüp bākīsini nāsa taķsīm buyurdu. Ve İbn Şeybe ḥazretleriniñ rivāyetinde 'Abdullāh bin Ebī Bekr rağıya'llāhu 'anhümā ḥazretleri buyurur ki Ḥazret-i Ömer rağıya'llāhu 'anh ḥazretleri taḥt-ı ḥilāfete culūs buyurdıkda Bilāl ḥazretlerini ḥuzūrına celb idüp buyurdu ki yā Bilāl sen Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizden 'Aķīķden 'arīz ü ṭavīl ü vāsi' zemīn taleb eylediñ Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz maṭlûbıñ üzere saña iḥsān buyurdu zīrā 'âdet-i seniyyeleri sā'ili redd buyurmazlar idi. Ve sen taḥt-ı taşarrufında olan zemīni 'imāret ü zirā'ata ḳudretiñ yokdır ol arāzī-i mübārek mehcūr ü ḥarāb ḳālmāķ revā degildir nażar eyle saña ne miķdārı kifāyet ider ise aḥz eyle bākī ḳalānı beyne'l müslimīn taķsīm idelim buyurdıkda Bilāl ḥazretleri ḳabūl itmedi. Ḥazret-i 'Ömer rağıya'llāhu 'anh buyurdu ki va'llāhi elbette aḥz iderim deyüp kifāyeti miķdarın virüp bākī ḳalānını beyne'l-müslimīn taķsīm buyurdu ba'de'l-taķsīm 'Urve

bin ez-Zübeyr Һazretleri ‘Abdullāh bin ‘Abbās raḍıya’llāhu ‘anhümā Һazretlerinden kendüye ta‘alluḵ iden kısmı iştirā buyurup bi’ri Һafr idüp bir ‘ālī Һaşr daḡi binā eyledi. Bu Һaşrıñ bināsında ba‘zı mu‘arız peydā olup itmām-ı Һaşra dest-res olmadı. İllā bi-şakḡa’l-enfüs tafşılın murād iden aşla rücū‘ eylesün tamām oldıḡda ‘Urve bu ebyātları söylemişdir. **Beyt.**

Beneynāhu fe-Һassenen bināhu

Bi-Һamdillāhi fī Һayri’l-‘Aḡīḡi

[243^b] Terāhum yenzurūne ileyhi şezerā

Yelūḡu ‘alā vaż’i’ṡ-ṡarīḡi

Fe-sā’e’l-kāsiḡine ve kāne ḡayzan

Li-a‘dā’i ve serra biḡi şadiḡi

Yerāhu kullu mürtefiḡin ve sāra

Ve mu‘temirun ilā Beyti’l-‘Atīḡi

Ve daḡi ‘Urve Һazretleri Һaşrı tamām ve binā ve esāsında diḡḡat u istiḡkām virüp Һaşr-ı Һavernaḡ-vārī zībā u dil-küşā u feraḡ-fezā ve ālī Һaşr-ı cinān-āsā bir ḡarībū’ş-şekil ḡal‘a gibi bir Һaşr oldıḡda nās ‘Urve Һazretlerine didiler ki bu Һaşrı böyle muḡkem ḡal‘a-vārī binā itmeden ḡarażıñ muḡārebe midir. Cevābında buyurdu ki murādım Һarb u ḡıtāl degildir. Lākin Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden baña Һaber resīde oldı ki ḡarībden Medīne-i Münevvereye ‘āzāb işābet ider meşā’ibiñ işābeti vaḡtinde bu Һaşra taḡaşşun ider kendi ḡālimde nāsdan ba‘īd olarak cālīs olurım. Ve gine ‘Urve Һazretlerinden mervīdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki *yekūnu fī āḡiri ümmeti ḡaşfun ve ḡazfun ve meşḡun ve zālīke ‘inde zuhūri ‘ameli lūt* ‘Urve Һazretleri buyurdu ki şimdi ‘amel-i lūt zāhir oldı Һavfımdan nāşī bu Һaşrı bu üslūb üzere binā idüp cālīs oldım buyurdu. Ve daḡi İmām Mecdī Һazretleri Mescid-i Nebeviyyeniñ tercemesinde

buyurur ki ‘Urve Һazretlerine didiler ki Һaşırdı Һaşırdı culūs idüp mescid-i sa‘ādet
gitmemeden ğaraẓıñ nedir buyurdu ki innī ra’eytū mesācidehūm lāhiyeten ve
esvākahum lāgiyeten ve’-fāhişete fī-ficācihim ‘āliyeten fe kâne fīmā hūnālike ‘ammā
hūm fīhi ‘āfiyetün sebeb-i terk-i Mescid-i Nebevi bu olmuş fe’nzur ve teemmül fī-
zamāninā. Şoñra ‘Urve Һazretleri Һaşırdı evlādına ve bi’rini müslimīne taşadduk
idüp Velīd bin ‘Abdi’l-Melike vaşıyyet idüp vefātından şoñra oğlu Yahyā ve
‘Abdullāh mütevellī naşb idüp şoñra Yahyā vefāt idüp oğlu ‘Abdullāh Һaşırdı
mezbūra kırk sene miqdārı cālis olup şoñra ‘Abdullāh dağı vefāt idüp Hişām bin
‘Urve Һazretleri mütevellī oldu. Şoñra ‘Abdullāh bin ‘Urveye intikāl eyledi. Buña
nās didiler ki neden Medīneyi terk idüp bu mağalde sākin olursun buyurdu ki ben iki
kimse meyānında Һaldım biri ni‘mete Һamid ve biri muşibete şāmit deyüp inşād
eyledi. Beyt [244^a]

Lev ya‘lemu’s-şeyhu ğuduvvī bi’s-seher

Naĥve’s-sikāyeti’l-letī kâne iĥtefera

Buġyetuhū mişle’d-denāniri Һarara

Veķāhumu’llāhu’n-nifāķa ve’z-zacri

Beyne ebī bekrin ve zeydin ve ‘umera

Şümme’l-ĥavārī lehum ciddün eġarra

Fe-hum ‘aleynā bi’l-‘aşıyyi ve’l-bukri

Yesķūne mencā ve lā yeveddū beşera

Li-zādin fī’s-şükri ve kâne Һad şekera

Vaķtā ki İbrāhīm bin Hişām Medīneye vālī oldu. Murād eyledi ki bu Һaşırdı evlad-ı
‘Urveniñ Fūr‘de olan mālına ilĥāķ ide. ‘Abdullāh ve Yahyā māni‘ olup mezbūr
infī‘āl idüp Һaşırdı ‘Urveyi hedm ü ĥarāb idüp ve Bi’ru ‘Urveye bir cemli Һaşırdı ile

mülemma idüp ilkā eyledi. ‘Abdullāh bin Hişām ‘Abdi’l-Melike taḥrīr eyledi. Ve ‘āmil olan İbn Ebī ‘Aṭāya daḥi taḥrīr eyledi ki mezbūr qaşrı ‘alā mākān şāḥibine redd olunsın ḥattā bir veted daḥi mekānına qoymasunlar bu mādde bīn dīnār ve üç yüz bīn dirhem ğırama çıkmışdır. ‘Abdullāh nās ile ber-ā-ber süvār olup qaşrına giderken Ḥarreye qarīb olup qaşr müşāhede olundıkda nāsa tekbīr idiñ lekümü’l-ḥurūr buyurup nās bedeline āvāz ile izḥār-ı beşāšet iderek raġmen li’l-a‘dā revān oldılar İbn Hişām bunlarıñ bu ḥāline kemāl-i ğayz idüp çāre ne derūnına dāġ-ı nihān olup ol vaqt Yaḥyā bin ‘Urve bir qaç ebyāt inşād idüp buyurdı. Beyt.

Elā eblig müġalġalatin yezīdā

Ve eblig in ‘araztü ebā sa‘īdā

Ve eblig ma‘şeran kānet ileyhim

Ve şabā mā üridü beni’l-velīdā

Fe-in lā teġşenī qurabāyun minküm

Fevdī ğayra zi’t-ṭama‘i’l-kudūdā

Vaqtā ki Velīd bin Zeyd Hişām bin ‘Abdi’l-Melik ḥilāfetinde li-maşlaḥatin Medīneye gelüp Velīd ‘Aḳiḳde olan kuşūrını Ümeyyeye nazār idüp kimiñdir bunlar deyü şordıkça bir bir ḥaber virirler idi. Qaşr-ı ‘Urveyi gördükde bunıñ mekānı kimiñdir didikde bu ‘Urveniñ qaşrıdır deyüp ‘Āmir bin Şāliḥ Qaşr-ı ‘Urve ḥaḳkında bu beyti söyledi Beyt

Ḥabbeza’l-qaşru zu’t-ṭamān ve zu’l-bi’ri bi-baṭni’l-‘atīḳi zāte’s-siḳāti mā’u müznin lem yebiġ ‘urvetun fīhā ğayra taḳvā’l-ilāhi fi’l-maḳṭa‘āti

[244^b] Bi-mekānin mine’l-‘Aḳiḳi enīsü

Bāride’ z-zılli ṭayyibü’l-ġadvāti

Bundan soñra bu beyti buyurdı.

Yā ḥabbeẓa'l-ḳasri li-ẓi'l-eḫlāḳī

Zū'l-bi'ri bi'l-vādī 'aleyhā's-sāḳī

Ve Zübeyr bin Bekkār ḥazretleri buyurur ki her kim 'Aḳīḳden mürür iderse elbetde Bi'ru 'Urveden şu aḫz iderler idi. Tā getürüp ehl-i 'iyāline hediye-vārī taḳdīm iderler idi. Ve ben mirāren pederim gördüm Bi'ru 'Urveden ḳārüre ṭoldurup ve temhīr idüp emirü'l-mü'minīn Hārūn Reṣīde hediye irsāl ider idi. Nevfel bin 'Āra buyurur ki vaḳtā ki vālidem 'Aḳīḳde bir ḳaşr binā idüp sākin oldı. Hişām bin 'Urve vālideme ḥaber irsāl eyledi ki sen iki ṭayyibin meyānına nāzil oldıñ biri Bi'ru 'Urve ve biri Bi'ru Muḡīre bin el-Ḥuneys saña vaşıyyet olsun şuyı Bi'ru 'Urveden nūş eyle ve abdest ve ḡasl içün Bi'ru Muḡīreyi isti'māl eyle vefātına ḳadar bu vaşıyyet üzere 'āmil oldı. Merzūḳ bin Vālāh ḥazretleri Hişām bin 'Urveye buyurdu ki cennetden bir 'ayn Bi'ru 'Urveye şabb ider gördüm ve Seriyeye bin 'Abdu'r-Raḥmān el-Enşārī buyurır beyt

Keffenūnī in müttü fī der' in Ervā

Ve's-tiḳvālī min Bi'ri 'Urveti mā'ī

Zīrā bir bi'rdır ki mevsim-i şitāda ḥarr ve mevsim-i şayfda bārid ve şuyı ḡāyet leẓīẓdir. Ve İmām Mecdī ḥazretleri buyurur ki bu bi'ri ehl-i Medīneden bir eḫad bilmez. Şāhib-i Tāriḫ ḥazretleri buyurur ki Ḳaşr-ı 'Āşım baḫşinde ḳarīben gelür ki Cemā Ḳaşr-ı 'Urve üzerine müşerref ve şuyı Bi'ru 'Urveye cārī olur. Esedī ḥazretleri buyurur ki Medīneden üçüncü mīl Bi'ru 'Urveniñ bir miḳdār verā'sındadır zāhir olan şimdi ol maḥalde bir ḥarāb ḳuyu vardır ihtimāldır ki ol bi'rdır. Zū'l-Ḥuleyfeye giderken şāḡda ma'rūf olan Hışn-ı Ebī Hāşimī üç mīl miḳdārı tecāvüz idersiñ Cemāya ḳarībdır. **Ḳaşr-ı 'Āşım** bin 'Amr bin 'Ömer bin 'Oṣmān bin 'Affān Cemā Cemā nām mahaliñ ḳıblesinde 'Urve bin ez-Zübeyriñ bi'riniñ muvācehesinde Cemāniñ seyli Ḳaşr-ı 'Āşım ve Bi'ru 'Urve üzerinden mürür ider. 'Abdullāh el-Ca'ferī ve 'Ömer bin 'Abdullāh bin 'Urve Ḳaşr-ı 'Āşıma hecvde birbirine mu'āvenet iderler idi. Elā yā Ḳāşrun 'Āşımın lev tebeyyene fe-testete'addā emīru'l-mü'minīne. [245^a]

Fe-tezkuru mā lekayte mine'l-belāyā

Fe-ḳad lāḳayte ḥüznen ba‘ de ḥüznin

Beneyte ‘ alā ṭarīḳi’ n-nāsi ṭurran

Yesübbuke küllü zī ṣabbın ve dīnin

Ve lem tūza ‘ alā ḡamzin fe-taḥfā

Ve lem tūza ‘ alā sehlin ve līnin

Yerā fīke’ d-duḥāne li-ḡayri şey’in

Fe-ḳad semmeyet ḥudā‘ a’l-‘ uyūni

Ve bundan sonra bu ebyātı daḡı inşād eylediler. Beyt

Ḳabīḥu’l-vechi mun‘ aḳaru’l-evāsī

Ḥabīşü’l-ḡalkı maṭrūdun bi-ṭinin

‘ Āşım bir maḡal daḡı iştirā idüp iki bīñ dirhem telef idüp binā eyledikde bu ebyātı söylediler bunlardır ki bu maḡale keşide olundu. Beyt

Benev ve beneytü vetteḡazū ḳuşūran

Fe-mā sāvā bi-zālike mā beneytü

Beneytü ‘ ale’l-ḳurā zevcen bi-nevhi

İlā ru’ūsi’ş-şavāhiḳi vesteveytü

‘ Alā ef’ ālihim ve ‘ alā bināhüm

‘Alevte ve kâne mecden ve kad hāveytü

Ve tilke Şelāşilu kad felestühüm

Ve zālike vedīhi fīhā yemūtu

Fe-leyse li-‘āmilin fīhā te‘āmu

Ve leyse li-zāyfihim fīhā mebitü

Ba‘zılar didiler ki ahırde olan bünyānlar Zeyd bin ‘Āşımın idi. Zübeyr hāzetleri buyurur ki Şelāşile müşābih ‘Urve arzı idi. Şoñra oğlu Yahyāya intikāl idüp evlādlarına vakf eyledi dirler. Evlādlarının nisvānlarından iki hātūn var idi raṭb [u] cem‘ iderken birbiriyle gavğa ve huşūmet idüp muḍārebe iderler idi. İsm-i Şelāşil bu sebebden gālib oldu. Huşūmetde keşret-i Şelāşile binā’en ‘Urve bunun haqqında buyurmuşdır.

Mu‘eşşirun ehvāliyyun ‘Adyin ve Māzinin.

Tehayyertehā va’llāhu yu‘ṭi ile’r-rağā’ibā

Fe men kīle fīhā kīle şıdkun fe-lem yekul

Ve men kāle fīhā gayruhu kâne kāziben

Kaşr-ı Ebī Hāşim el-Muğīre bin Ebī’l-‘Āş Vebīre bu dañi Kaşr-ı ‘Alī olup nazīri yok idi. **Kaşr-ı ‘Anbese** bin ‘Amr bin ‘Osmān bin ‘Affān Cemā nām maḥaliñ yanında Beṭḥāyı murād iden kimse maş‘adı tecāvüz eyledikde Cemā kurbundadır. Ve bunıñ haqqında dañi şā‘irler buyurmuşlardır. Şi‘r

Yā kaşra ‘Anbeseti’l-lezī bi’r-rāyi‘

Lā zālet hel bi’l-ḥaya’l-mütetābi‘u

Fe-lekad beneytü [245^b] ‘ale’l-vaṭā ve beneytü

Tilke’l-kuşūru ‘alā rūyā ve rāyi‘

Yā rabbi ni‘ metun leyleten  ad bettuhā

Bi-ġanā ’iki’l- aseni’l-m n fi’l-v si’i

Ve bir ā ir    ir daği bunu inşad eylemiş  i’r

Cezel ’bn  ‘ Anbesete bin ‘ Amr ve va’ duh 

Ve kezebet    ine e  ulu m  lem yef’ al

Ve ben     r n bi’l-‘ A   i m la’ anen

L  bi’l-ker mi ve l  cem li’l-med hali

Ve de’ a’l-m hendis  fe tef  f  cev fi 

Bi’ran fe’nbe ah  ke-‘ a mi’l- anzali

   r-1 ‘ Anbese bin Sa’ d bin el-‘    . Bu    r ‘ A   -i     rdedir. Bir gün Hi   m ibn ‘ Abdu’l-Melik ‘ Anbese bin Sa’ d ile ber- -ber s v r olup gezerken ‘ Anbeseni     rini  yanına gelüp Hi   m didi ki y  Eb  H lid bu me  ana ne güzel    r bin  olunur bu mev  i’i sağa i    n eyledim bir    r bin  eyle ‘ Anbese didi ki y  em r ’l-m ’min n bu me  ana    r bin  itmege bende izde  udret yok dır. Hi   m didi sağa mu’ venet iderim deyüp yigirmi bi  d n r i    n eyledi.     ib-i T r    h zretleri buyurur ki h l  ‘ An bis dimekle ma’r f olan mez ri’    r-1 ‘ Anbeseni  mev  i’idir dirler. Ca’fer bin S leym n Med nede v l  iken anda n zil olup     ra ‘ Ar aya na l idüp ‘ azl olana  adar anda s kin oldu. Bin ’en ‘ aleyh  bnu’l-M zekk  bu  i’ri     d eylemişdir.  i’r

Ev    t ’l-cem  min Ca’ferin

Ve z limen k net bi i ye’ muru

Kem   r   un yed’  ve z i k rbetin

Yā Ca‘ fera’l-ḥayrāti yā Ca‘ fer

Ente’l-lezī eḥyeyte bedele’n-nedā

Ve kāne ḳad māte fe lā yezkuru

Şümme li-‘ Abbāsin vaşiyye’l-Hudā

Ve men bihī fi’l-meḥalli yestemṭiru

Ḳaşr-1 Ebā Bekr bin ‘Abdullāh bin Muş‘ab ez-Zübeyrī ḥālā Müsteḳarr demekle ma‘rūfdır bir iki ḥāne idi iştirā idüp ḳaşr binā eyledi. Ve bunıñ ḥaḳḳında şā‘ir buyurmuşdır.

Yā ḳaşiru lev kāne ḥāliden eḥadü

Bi’l-cūdi ve’l-mecdi kāne mevlākā

Ve lev te‘adde’l-menūnu zū keremin

Kāne Ebū Bekri’n-nedā izākā

Ebī Bekriñ terekesi bey‘ olunırken bunı inşād eylemişdir. Şi‘r

Evḥaşe’l-Müsteḳirru ba‘de Ebī Bekrin

Fe-ezḫā yenūḥu fī külli ḥinin

Ba‘de ‘izzī ve behcetin ve behā’in

Bihī ‘aliyyun ‘aliyyü’ş-şāḳaleyni

Fe-e‘zirūhu inne ze’ş-şecvi

Li-yemirā dumū‘ uhū min mu‘īnin

[246^a] **Kaşr-ı ‘Abdullāh bin Ebī Bekr bin ‘Ömer bin ‘Osmān bin ‘Affān** Muhammed bin Mu‘āviye hazretleri buyurur ki ben Medīne kādīsī Muhammed bin ‘Abdullāh el-Bekrī hazretleri ‘Aķīķe tenezzüh için gidüp kaşr-ı Ebī Bekre vardık leţāfet ü istiḥkām u dil-küşā mekân-ı sürūr u ḥubūr olduğın görüp kādī mezbūr cidār-ı kaşra bu ebyātı taḥrīr eyledi Beyt

Eyne ehlü’l-‘Aķīķi eyn el-Ḳurayş

Eyne ‘Abdü’l-‘Azīz ve eyne Bekrī

Ve lev enne’z-zamāne ḥallede ḥayyen

Deyüp maķta‘ -ı mışra‘ ın yazmadı. Bir gün ‘Abdullāh bin Nāfi‘ kaşr-ı mezbūra gelüp cidārda bu nazmı taḥrīr eylemiş görüp maķta‘ mışra‘ ın daḥi bu taḥrīr eyledi budır. Kāne fīhi Maḥled bin ez-Zübeyrī. Cemādātta kuşūrların baḥşı qarīben gelür. Ebū ‘Alī el-Hicrī hazretleri buyurur ki Vādī-i ‘Aķīķiñ seyli Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ iḥrām buyurdığı Şecereye ve andan Ebū Hureyre raḍıya’llāhu ‘anh hazretleriniñ mezārī‘ ine mürūr ider. Ve şāğ ve şol menāzil-i eşraf ol mekāndadır. Mekkenen gelen kimseniñ şāğında Cebel-i ‘Ayr sefḥinde İşḥāk bin Eyüb el-Maḥzūmī kaşrı ve İbrāhīm bin Hişām kaşrı. Ve Ṭalḥa bin ‘Ömer bin ‘Ubeydu’llāh evlādlarınıñ kaşrları vardır. Ve menāzil-i esfelde ṭarīķiñ şāğında Süfyān bin ‘Aşım bin ‘Abdu’l-āzīz bin Mervān alenk kaşrları Cemā muķābiline gelür. Buña qarīb ‘Abdu’l-‘Azīz bin ‘Abdullāh bin ‘Amr bin ‘Osmān menāzili bu menzilde Ṭāhir bin Yaḥyā kaşrı vardır. Ve bunı geçdikde oğlunıñ menāzili ve bunıñ muķābilinde Ḥarre ve burada ‘Urve bin ez-Zübeyr mezārī‘ i ve bi’ridir. Ve bu bi’riñ esfelinde ma‘rūf olan Bi’ru Muğīredir. Ve bu bi’riñ esfelinde Ziyād bin ‘Abdullāh el-Medānīniñ bi’r ve ḥavzıdır ve Merācilde daḥi kaşrı vardır ve Er-Resī nām maḥalde Sekīne binti Hüseyn raḍıya’llāhu ‘anhümā hazretlerinin kaşrı ve bu kaşrıñ fevķinde ve esfelinde nice kaşrlar vardır. Tā Bi’ru Revḥāya varınca yemīn ü yesār sitāre-vārī kaşrlarla müzeyyen olup ve ‘Arşada daḥi kuşūrlar bu maḥalden geçüb Cürfe vārır. Ol maḥalde Süleymān bin ‘Abdi’l-Melik siķāyesi olup anda eṭraf-ı

mezārî‘ ler ve kuşûrlar vardır. ‘Aşķî dir ki bu kadar [246^b] kuşûrlardan ve mezārî‘ ler ve menâzilden nola bir danesiniñ eşeri qalmış olaydı cümlesi ma‘dûm olup isimleri kütüblerde zıkr olunur. Bu dünyâ-yı dūniñ cāh [u] manşıbına ve devlet-i salţanatına ve māl [u] emlāk [u] metā‘ ına firîfte olmak ‘aql kārı degildir hemān bunlarıñ hālîne çeşm-i ‘ibretle nazar idüp mā-sivādan dest-şû olup cümlesini dervîş-āne bir yuf ile geçüp dost-ı ebedî. Ve mülk-i sermedî tarafına dāmen-der-meyān idüp müteveccih olmakdan mā-‘ adā tarîķ-i selāmet yokdır.

Yuf dehr-i zeniñ reng-i ruķ-ı alına yuf

Deyr-i felegiñ şüret-i timşāline yuf

Bir pāre kefen minnetini çekmeye degmez

Yuf ehl-i cāhiñ sîm ü zer ü mālına yuf

Ez dest-i ecel hîç kesi reste ne-bāşed

Bî-hûde tekāpū ideniñ hālîne yuf

Murg-ı dili kerrātla biz dāma düşürdük

Yuf yārına hem zülf-i siyāh hālîne yuf

Bir nāñla ķāni‘ olalım mu‘ tî Hudādır

Yuf dağdağa-i sufra-i eşkālîne yuf

Rāhî olurız na‘ şa-süvār ile mezāra

Yuf esbine reh-vārına veyyālîne yuf

Erbāb-ı menāşib ki olur şöhrete mā'ıl

Yuf tūğına daği tablına tabbālına yuf

Bir āl ile firīfte ider 'aql bu dünyā

Edbārına ğam çekmedi iqbāline yuf

Bu şu' bede bāz-nüşhasıdır itme tefe'ül

Yūf varak-ı mihr [ü] vefāsına daği falına yūf

Nefsiñe uyup sūr-ı 'arūs-ı heves olma

Dilberlerinin hāline halhālına yuf

Giy hırka-i 'aşkı ola-gör faqr u fenāda

Yuf rüzgārıñ zevkine meyyāline yuf

Var sikke-zen ol Hāzret-i Monlā-yı penāh it

Münkir olanıñ kīline hem kālina yuf

El-faşlü's-sāliş. Üçüncü faşl 'Arşa nām vādīniñ kuşūrları beyānındadır ve 'Aķīķ iş'arlarından bi'l-münāsebe bunda daği zıkr eylemişdir. **Kaşr-ı Hārice** İbn Zebbāle hāzretleri rivāyetinde buyurur ki Benī Āmine 'Arşada bināyı men' iderler idi. Ve emīr-i Medīne kimseye 'Arşadan virmez idi hālīfeniñ fermānı olmadıkca soñra Hārice İbn Hāma bin 'Abdullāh bin 'Abdu'r-Raḥmān bin el-'Avvām şedd-i riḥal idüp Velīd bin 'Abdi'l-Melik hūzūrına varup 'Arşadan bir kaşr binā idecek miķdārı

mekân taleb idüp ol daği Medīnede olan me'mūrına tahrīr idüp bir қаşr mekânı virilmege [247^a] emr eyledi. Binā idüp sākın oldı. Ve bundan şöñra қаşr-ı mezbūr Yahyā İbn 'Abdullāh bin Hüseyn bin 'Alī bin Hüseyn hāzretlerine intiķāl eyledi. **Қаşr-ı 'Abdullāh bin 'Āmir Berūme** . Vāqıdī hāzretleri buyurur ki Rūmede ibtidā binā olan қаşr budır. Vāq'a-i Harrede ehl-i Medīne nehb ü ġārāt oldıķda қatl olan olup bākīleri İbn 'Āmir қаşrına gelüp şıġındılar. **Қаşr-ı Mervān İbn Hākem** bu daği muқaddem қаşra қarıbdır **Қаşr-ı Sa'īd bin el-'Āş bin Sa'īd bin el-'Āş ibn Ūmeyye** bu zāt-ı vālā-yı nejād cūd [u] seḡā vū kerem ile meşhūr idi. 'Arşanıñ vasaṭında bir қаşr binā idüp ve bi'r ḡafr idüp naḡl u besātīnler iḡdāş idüp ismine 'Arşati'l-Mā tesmiye iderler idi. Hicrī hāzretleri buyurur ki seyl-i 'Aķīķ 'Arşati'l-Baķl ve 'Arşati'l-Mā ve 'Arşati Ca'fer bin Süleymāndan mūrūr ider. 'Arşa ikidir biri 'Arşa-i kübrā ki 'Arşati'l-Baķl tesmiye iderler ve biri 'arşa-i şuġrā ki 'Arşati'l-Mā dirler 'Arşati'l-Baķl bi'r cānibinden Cūrfe қarışur Bi'ru Rūme cihetidir. Zübeyr hāzretleri ve ġayrıları zıkr eylediler ki Sa'īdiñ қаşrı 'Arşati'l-Mādır. Ya'nī 'Arşa-i şuġrādadır. 'Arşati'l-Mā' medḡinde Dāvud bin Selīm buyurdı.

Ebrara bihā ke'l-ķameri'z-zāhiri

Fī 'uşfurin ke'n-neşri ze't-tāir

Min 'arşati'ş-şuġrā ilā mev'idin

Beyne ḡalīci'l-vādī ve'z-zāhiri

Buniñ baḡşı aşlında müṭāla'a olunsun zīrā қаşrlardan biriniñ āsarı yoķdır. Zıkrinde fā'ide-i müfīd olmadıġından terk olundı. **El-Faşlū'r-Rābi'** dördüncü faşl Hīmā ve arz-ı Seçere ve Şeniyyetü'ş-Şerīd ve ġayrı cihātlarıñ beyānındadır İbn Zebbāle hāzretleri ve ġayrıları naḡl iderler ki ḡimā üçdür evvelkine Hīmā Teḡāru' dirler. Mezbūr Hīmāniñ seyli Қаşr-ı 'Āşım ve Bi'ru 'Urve üzerinden mūrūr ider. Ebi'l-Қāşım Ṭāhir bin Yahyā ve evlādlarıñ menzīlidir. Şā'ir medḡinde buyurmışdır.

Etā ve'l-meş'aru'l-ḡarāmu ve mā

Haccet қurayşun lehū ve mā teḡaddū

Lā eḥaze'l-ḥittate'd-deniyete mā

Dāme yerā min tezāru' in ḥacera

Teḏāru' bir cebel ismidir Kaşr-ı Ebî Bekîr el-‘Osmānî ve kuşūr-ı ‘Abdu'l-‘Azîz bin ‘Abdullāh [247^b] el-‘Osmānî tarafında Medîneye üç mîldir. Mekkeye giden kimseniñ şāğına gelür. Ve Şāhib-i Tāriḥ ḥazretleri buyurur ki bu cebel Medîneden Mekkeye giden kimse Müderrec nām mekāna geldikde muḳābiline gelür. Ve Vādî-i ‘Aḳîke dāḥil oldıḳda şāğ cānibine gelür. **İkinci Ḥimā** Ümmü Ḥālid Ḥimāsı dirler. Bu ḥimānıñ seyli Muḥammed bin ‘İsa el-Cāferîniñ kaşrı üzerinden mürür ider. Aşlında bu maḥalde buyūt-ı Eş‘ aş ve Yezîd bin Abdi'l-Melik bin Muğîre en-Nevfelîniñ kaşrları var idi ve daḥi Feyfāü'l-Ḥuyār nām mekān bu ḥimādan ma‘düddir. Ve İbn Şeybe ḥazretleri buyurur ki Feyfāü'l-Ḥuyār ile Himā'l-‘Āḳar meyānında Bi'ru Rūme nāhiyesine bir ṭariḳ vardır. Zübeyr ḥazretleriniñ rivāyetinde Musā bin Muḥammed pederinden rivāyet idüp buyurur ki Ümmü Ḥālid Ḥimāsı başında bir ādem ḳabri buldılar. Ve ḳabriñ üzerinde olan taş üzerinde ene Esved bin Sevāde rasūl Rasūl'llāh ‘İsā bin Meryem ilā ehli ḥazîhi'l-ḳaryeti deyü yazılmış. Ve İbn Şihāb ḥazretleri buyurur ki Ümmü Ḥālid Ḥimāsında bir ḳabr buldılar ṭulı kırk zīrā' ve başında ḳabriñ bir taş olup üzerinde ene Abdu'llāh min ehli nīnevi resūl Resūlullāhi ‘İsā ibne Meryeme ‘aleyhime's-selām ilā ehli ḥazîhi'l-ḳaryeti fe-edrakeni'l-mevtü fe-evşaytü en üdfene fî ḥamā Ümmi Ḥālidin deyü yazılmışdır. ‘Abdu'l-‘Azîz İbn ‘Ömer buyurdu ki Nīnoy iki mevzi' iñ ismidir biri arz-ı Sūdānda Ṭayf dirler ve biri daḥi Mevşil diyārında bir ḳaryeniñ ismidir ki Yūnus ‘aleyhi's-selām anda olurlar idi. Bu ikiniñ ḳangısı oldıḳı ma'lūm degildir. Ve bir rivāyetde ene ‘Abdullāh el-Esvedü rasūlu Rasūli'llāhi ‘İsā bin Meryem ‘aleyhime's-selāmu ilā ehli ḳurā 'ureynete yāzılmışdır. Ve bir rivāyet-i āḥarda daḥi ene ‘Abdullāh Rasūlu nebiyyi'llāh Süleymān bin Dāvud ‘aleyhimü's-selām ila ehli Yeşrib ve ene yevmeizîn ‘ale's-şimāl yāzılmış intehā. **Üçüncü ḥimā el-‘Āḳir** ḳitāb-ı İbn Şeybe ve ḡayrında rā ile böyle rivāyetdir ve bā' zı nüshada İbn Zebbāle ve Hicrî ve Zübeyr ḥazretları lām ile buyurmışlar. Ve İbn Şeybe ḥazretleri buyurur ki Ḥimāü'l-‘Āḳir Şāş nām vādiniñ arḳasında olan cebeldir. Ve ol vādide Ca'fer bin Süleymān bin ‘Alî ḥazretlerinin kuşūrları [248^a] vardır. Ve Hicrî ḥazretleri buyurur ki üçüncü Ḥimāü'l-‘Āḳil ile

Himā Ümmü Hālid meyānında bir tarīk vardır. Ve ħalfinde Meşāş nām vādīdir ki şāir vaşfında buyurmuş

İz cerā şa‘ bu’l-Meşāşi bihim

Ve muzīfun tel‘ atü’z-zaḥameti

Ve mine’l-Baḥḥā’-i ḳad nezelū

Dāru Zeydin fevḳahā’l-‘acemetü

Ve İbn Zebbāle ḫāzretleri bu baḥşde ḫadīş īrād idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki ḳıyāmet ḳopmaz ḫattā bu ḫimāda iki kimse ḫaymelerinde muḳātele itmeyince. Beyḫaḳī ḫāzretleri Ma‘rife nām kitābında İmām Şāfi‘ī ḫāzretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Sa‘īd bin Zeyd ve Ebū Hureyre raḍıya’llāhu ‘anhümā ḫāzretleri vaḳt-ı şabāḫ bu maḫalden ḳıyām idüp Medīnede cum‘a namāzına ḫāzır olurlar idi. Altı mīlden bir miḳdār noḳşān mesāfedir. Ve A‘lā’ bin ‘Abdü’r-Raḫmān pederinden rivāyet idüp buyurur ki Ervā binti Üveys Mervān bin el-Ḥakem şikāyet eyledi ki Sa‘d bin Zeyd Şecerde olan arzımdan ḡaşb idüp kendi arzına idḫāl eyledi deyü Mervān şordıḳda Sa‘d buyurdu ki ne gūne ben aña ḫulm iderim. Ḥālbuki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki men iḳtiṭa‘a şıbran mine’l-arḫi ṭuvviḳahu min seb‘i eraḫīne yevme’l-ḳıyameti. Sa‘īd ḫāzretleri Ervā binti Üveysiñ da‘vā eyledigi arzını kendüye terk idüp Allāhümme in kānet Ervā ḫalemetnī fe-e‘mī baṣarahā vec‘al ḳabrahā fī bi’riḫā deyü inkisār eyledi. Ya‘nī eger Ervā baña ḫulm itse gözlerin kör idüp helāk bu arzıñ bi’rinde olsun dimeḳdir. Ervāññ gözleri kör olup ve seyl gelüp yüzleri şarardı Sa‘īd ḫāzretleri Mervāna ḳasem eyledi ki süvār olup gidüp Ervāññ dīde-i a‘mā ve şufret-i rüyına temāşā ideler. Süvār olup vāfir kimse daḫi ber-ā-ber gidüp temāşā eylediler. Şoñra Ervā ba‘zı meşāliḫleri içün gezerken mezbūr bi’re düşüp helāk oldu. Ve İbrāḫīm bin Ḥamza ḫāzretleri buyurur ki ehl-i Medīne birbirine inkisār eylediklerinde a‘māka’llāhu kemā a‘mā Ervā dirler idi. Ervā binti Üveysi murād iderek söylerler idi şoñra cāhillar a‘māka’llāhu kemā a‘mā Ervā deyüp Ervā en-naḫīl murād iderler ḫan iderler idi ki [248^b] budır. Ve Yaḫyā bin Mūsā ḫāzretleri buyurur

ki Ebū Hureyre raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri meẓrū' olmaẓdan aḳdem Şecereye gelüp sākin oldu. Mu'āviye Mervānı Medīneye emīr naşb eylemiş idi. Bir gün Mervān gezerken Ebā Hureyre ḥazretlerini Şecerede görüp bu maḥalde ne sākin olursun deyü şordı Ebā Hureyre ḥazretleri buyurur ki pederimle ber-ā-ber bu vādīye nāzil oldım Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Zu'l-Huleyfedeki olan mescid-i sa'adetlerinde namāz ile meşgūl oldım deyü. Mervān ol maḥalde olan zemīni kendüye i'tā eyledi. Ebā Hureyre daḥi evlādlarına taşadduḳ eyledi. 'Uyūn-ı cārī olana kadar 'Aḳīḳ eşcār-ı naḥl ile müzeyyen idi intehā. Ve İbn Zebbāle ḥazretleri naḳl ider ki Şeniyyetü's-Şerīd nām maḥal Benī Süleymeden bir kimseniñ olup ismine Şerīd dirler di. Ol maḥalde eşcār-ı naḥl u besātīnler ile müzeyyen cennet-vārī mişlini bir eḥad müşāhede itmiş degil idi. Mu'āviye Medīneye geldikde andan taleb eyledi virmedi bir gün māl şāhibi varup gördü ki ḥademeleri Şemsde maḥzūn oturlar niçün bu ḥāl ile cālīs olursuz deyü şordıkda bi'riñ şuyı çekildi didiler hemān Şerīd süvār olup ḥuzūr-ı Mu'āviyeye varup yā emīrū'l-mü'minīn her ne kadar benim nefsim bu cā-yı dil-küşāyı saña virmekden men' eylediyse şimdi bir fā'ide-i müfīd olmadı. Seniñ baḥt-ı mes'ūdiñ benim tāli'-i mencūsıma gālib geldi ol mekānı saña virdim didi. Mu'āviye vekīl olan İbn Ebī Aḥmede taḥrīr idüp bahāsını vir deyü emr eyledi. Mezbūr daḥi ḳabẓ idüp rāḥat oldu. Ve Şeniyyetü' Şerīdiñ meẓarī'leri arz-ı Ḥarameyn tā arz-ı Misver bin İbrāhīme ḳadardır. Ve daḥi Hicrī ḥazretleri buyurur ki seyl Şeniyyetü's-Şerīde dökülür ve bu maḥalde menāzil ve vāfir bi'rler vardır ve Şeniyyeniñ şarḳun 'ayra'l-vāride ve ḡarbiyyun ferā dirler. Cebel seyli mescid-i iḥrām ve Mescid-i Mü'arres ki Şecere dirler ol mekāna dökülür. İbnü'n-Neccār ḥazretleri ehl-i siyerden naḳl ider buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz 'Aḳīḳ üzerine Heyşam el-Müzenī nām kimseyi mütevellī naşb idüp vālī-i Medīne olanlar dā'imā bu kimseyi naşb [249^a] iderler idi. Vaḳtā ki Dāvud bin 'İsā emīr-i Medīne oldıkda yüz ṭoksan sekiz tāriḥinde terk eyledi. 'Aşḳī dir ki bu rivāyete nazar olunsu mezbūr kimse iki yüz seneden mütecāviz 'ömr sürmek lāzım gelür bunı ehl-i tāriḥ zikr itmemiştir. Zānnım mezbūr kimseniñ evlādları murād olup mezbūr Dāvud emīr-i Medīne oldıkda evlādlarından aḥẓ idüp ḡayra virmiştir va'llāhu a'lem. Ve daḥi Şāhib-i Tāriḥ ḥazretleri buyurur ki mezbūr kimse nāzır naşb olunması Ḥimāū'n-Neḳī'e idi 'Aḳīḳa degil idi. Ve İbn Zebbāle ve Zübeyr ḥazretleri daḥi böyle buyurdılar ḳarīben zikri gelür inşā'a'llāhu te'ālā. Ve İbn Zebbāle ḥazretleriniñ

rivāyetinde Yahyā bin Sa‘īd ḥazretleri buyurur ki bir kimse var idi pederini bilmez idi. ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz ḥazretleri ol kimseyi ‘Aḳīḳde sākin olmadan nehy eyledi. Ve bir rivāyetde mezbūr kimse ‘Aḳīḳde nāsa imām olup cum‘a namāzı kıldırır idi. ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz ḥazretleri anı imāmetden ve nāsı aña iḳtidādan nehy eyledi. Zīrā ol kimse pederini bilmez meḥlūlū’n-neseb olduğundan bu rivāyet iḳtiḳā ider ki ‘Aḳīḳde cum‘a namāzı kılınır imiş. Ve ol maḥalde ābār-ı müte‘addide ve besātīn-i keṣīre ve eṣcār u elvān-ı vefīre ve āb-ı ḥūṣ-havā ve dil-keṣ ü ra‘nā u feraḥ-fezā ve inṣirāḥ-ı ṣudūr ve ‘adīmū’n-naẓīr bir cā-yı mesīre-gāh üns idi ki dide-i devr-i felek miṣlini görmemiş. Ve cinān [u] behiṣt anıñ leṭāfetine reṣk-āver olur idi. Ḥabīb ibn Evs ḥazretleri medḥinde buyurmuşdır ki bu maḥalle keṣīde olundu. Beyt

Mā rubu‘ minhu ma‘ mūrūn yeṭīfu biḥī

Ġaylānu ebḥā rabbā min rubu‘ iḥa’l-ḥaribe

Ve le’l-ḥudūdu ve inne ādemeyni min nazarin

Eṣḥā ilā nāẓırin min ḥaddihe’t-turabu

Ve bir A‘rābī daḥi bu ebyātı inṣād eylemişdir. Beyt

Elā eyyuhe’r-rakbu’l-maḥṣūsu hel lekūm

Bi-ehli ‘Aḳīḳi ve’l-menāzili min ‘ilmin

Fe-ḳālū ne‘am tilke’t-ṭulūlu ke‘ahdiḥā

Telūcu ve mā yuġnī su’ālūke ‘an ‘ilmin

Ebī ‘Abdullāh el-Māzinī ḥazretleri buyurur ki ‘Aḳīḳ seyli Ṭā’if tarafından gelüp soñra Medīneden murūr idüp tā İdamū’l-Baḥr nām mekānda Vādī-i Ḳanāta seyli ile mülāḳī olur. [249^b] Ve Vādī-i Ḳanāt seyl-i Vec-i Ṭā’ifden gelür ‘Aḳīḳ tarafında olan vādīleri ve ğayrıları ve ab-yārları ve besātīnleri başaṣ geçer. Tafṣīlin murād iden aṣla

mürāca‘at eylesün bu muhtaşarda tavīli terk olundu. **El-Faşlū’l-Hāmis**. Beşinci faşl Medīne-i Münevvereniñ bağıyye-i vādīleri ve şudūrı ve müctemi‘ ü mezâyıkları beyânındadır ihtişār üzere icmālen beyânına şürū‘ olundu. **Biri Vādī-i Buṭḥān**. İbn Şeybe ve Bezzāz ḥāzerātlarının rivāyetinde ‘Ā’işe raḍıya’llāhu ‘anhā ḥāzretleri buyurur ki Rasul-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden mesmū‘um oldu buyurdu ki taḥkīkan Buṭḥān cennet tür‘alarından bir tür‘a üzerindedir. Tür‘a tānıñ zammıyla maḳām-ı münāsib-i ma‘ānilerden ravza ve yāḥūd nerdübān ve yāḥūd bāb ma‘nāların ifāde ider. Ve İbn Şeybe ḥāzretleri buyurur ki Vādī-i Buṭḥānıñ seyli vasaṭ-ı Medīneden mürūr ider. Bu kelāmıñ gāliban kendi zamānında seyl-i mezbūr Medīneden ve Ḥarre üzerinden Cifāf nām vādīye resīde olur imiş. Buṭḥānıñ ibtidāsı Mācişūniyyeye qarīb ve intehāsı Mesācid-i Fethiñ cihet-i ğarbına kadar Vādī-i Cifāf ‘Avālīniñ a‘lā mevzi‘lerinden Mescid-i Ḳubānıñ şarkıdır intehā ve İbn Şeybe ḥāzretleriniñ kelāmından münfehim olan Vādī-i Buṭḥānıñ ibtidāsı Cisru Buṭḥāndan bu cisr-i Mācişūniyyeye qarībdir ve intehāsı Mesācid-i Fethiñ ğarbıdır. Mecerāda Rānūn ile müşārik olur. Ve ğayrıların kelāmlarının muḳtezāsı Mācişūniyye ve Türbe-i Sa‘b Buṭḥāndandır fehm olunır. **Ve biri dahi Vādī-i Rānūnādır** Rānūn dahi dirler. İbn Şeybe ḥāzretleri buyurur ki muḳaddem seyl-i Rānūn Cebel-i ‘İriñ şāğında Maḳhe nām cebelden ve Ḥarreniñ şarkından gelüp qarīn-i Şariḥaya dökölüp soñra ‘Abdullāh bin ‘Amr bin Oşmān ḥāzretleriniñ seddine dökölüp soñra Şafāşif nām maḥalde müteferriḳ olup Velīdīn evlādı İsmā‘il ve Muḥammediñ ‘Usbede olan arzlarına dökölüp soñra ‘Avsāya soñra Baṭnu Zī Ḥaşba dāḥil olup soñra Ḥarreden gelen seyl ile cem‘ olup soñra Zī Şaleb nām maḥalde ayrılup andan Serrāreye revān olup tā ḳa‘r-ı Birkeden mürūr idüp ol maḥalde [250^a] iki şaḳḳ olup bir şaḳḳı Bi’ru Ḥasm üzerinde Seke-i Ḥalīc üzerinden tā Buṭḥāna dökölür. Ve bir şaḳḳı dahi nefsi Vādī-i Buṭḥāna dökölür intehā. Ve İbn Zebbāle ḥāzretleriniñ bu rivāyetinde ‘Abdullāh bin es-Sāyib ḥāzretleri buyurur ki seyl-i Rānūnā ‘Abdullāh bin ‘Amr bin Oşmānıñ seddi meyānından ve Ḥarre beyninden Maḳmen ve yāḥūd Mekmen nām cebeliñ yanında olan vādīye dökölür. Ammā İbn Zebbāle ḥāzretleri buyurur ki Zū Şaleb seyli Südden gelür ammā Zū Riş seyli cevfi Ḥarreden gelür tafşilin murād iden aşlına rücū‘ eylesün. **Ve biri dahi Vādī-i Ḳanātıdır**. Bu isimle müsemma olmasına sebep melik-i tūbbe‘ Medīneye geldikde bu cā-yı dil-küşāya nāzil olup hāzihi Kanātü’l-arz buyurmışdır binā’en ‘aleyh Ḳanāt ile benām olundu ve Şezāt dahi tesmiye iderler.

Ammā Kāmūsda bu vādī Medīne ‘indindedir esfeline Qanāt ve a‘lāsına nār-ı Harre için ihdāş olunan sed olmağla Şezāt dirler intehā ve İbn Şeybe hāzretleri buyurur ki Vādī-i Qanātın seyl-i Vec-i Tā’ifden gelür. Rivāyet olunır ki Şüreyh bin Hāni-i’ş-Şeybānī nām kimse hātūnıyla ber-ā-ber ‘Ömer bin el-Haṭṭab raḍıya’llāhu ‘anh hāzretleriniñ dergāh-ı ‘adālet-gāhlarına yüz sürdükde mezbūr hātūnıñ ismi Ümmü’l-Ğamra idi. Hidāyet-i Rabbānī-i erzānī olup Ümmü’l-Ğamra şeref-i İslāmı müşerref olup Hāzret-i ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anh Şüreyh ile hātūnı Ümmü’l-Ğamra meyānını tefrīk eyledikde Şüreyh kemāl-i muḥabbetinden şabra mecālī qalmayup huzūr-ı Hāzret-i Fārūka gelüp yā emīri’l-mü’mīnīn hātūnım Ümmü’l-Ğamra baña redd ü ihsān eyle deyü vāfir ilticā eyledikde Hāzret-i Fārūk sen daḡı İslāmı qabūl itmedikce meyānınıñı cem‘ cāyız degildir didikde İslāmı qabūl itmeyüp āteş-i firāk derūnını ihrāk iderek gelüp Qanāta nāzil olup bu ebyātı inşād iderek gūyān olur idi. Beyt.

Elā yā şāhibī bi-Baṭni Veccin

Ravā ve mālā erā leküm muḡāmen

Elā tereyāni Ümmü’l-Ğamri emset

Qarīben lā utīku lehā kelāmen

Vādī-i Qanātı şı‘rinde Vec deyü irād eyledigi Qanātın seyli Vec-i Tā’ifden geldigine şāhiddir. Ve Medāyinī hāzretleri buyurur ki Qanātın seyli Vec-i Tā’ifden gelüp Arḡaḡıyye [250^b] Qarḡaratü’l-Küdre dökölüp sonra Bi’ru Mu‘āviyye gelüp sonra aşl qubūr-ı şühedā’-i Uḡuddan mürür ider. Ve İbn Zebbāle hāzretleri buyurur ki bizim zamānımızda bir sene nār-ı Hicāz için binā olunan seddiñ verā’sında ol qadar seyl cem‘ oldı ki göz gördüğü miqdārı tūlen ve ‘arzen bilā-nihāye kuyuya baḡr-i Nīl-vārī telāṭum-ı envāc u keşret üzere idi. Ve Maṭrī hāzretleri buyurur ki yedi yüz yigirmi yedi tārihinde kendim müşāhede eyledim keşret-i seylden vādiler deryā gibi mevc-zen olup müddet-i medīde bu hāl üzere tevāḡḡuf eyledi. Ve altı yüz ṭoksan tārihinde kuvvet-i seyl sedd-i mezbūrı taḡtından ḡarḡ idüp bir sene miqdārı cārī olup iki cānibiñ aralıḡı deryā gibi seyl oldı. İkinci senede bir miqdār noḡsān oldı yedi yüz tārihinden sonra sedd-i mezbūr bir daḡı delinüp bir seneden mütecāviz seyl cārī olur

idi. Şoñra yedi yüz otuz dört târîhinde emtârîñ tevâtiri ve şuyîñ tekâşûri ile seyl ber-
dücce-i şiddet ü kuvvetiyle geldikde vaşfı ta‘bir-i aqlâm ve ta‘bir-i zebân ile
mümkün olmayup ve mecrâsı meşhed-i seyyidünâ Hamza rağıya’llâhu ‘anh
üzerinden olup kıble-i vâdide bir vâdî-i ahar hafır idüp Vâdî-i Kanât seyl ile mālāmāl
u cārî olur idi. Meşhed ve kıble tarafında olan vâdî ve Cebel-i ‘Ayneyn vasa‘t-ı seylde
cezîre-vârî ıalup dört mäh miqdârı meşhed tarafına vuşul mümkün olmadı. Eger bir
zir‘a miqdârı dağı ziyâde olmuş olaydı Medîne-i Münevvereye reside olur idi. Şimāl
ve kıble vâdilerde seyl bir sene miqdârı karar idüp hattâ kıble tarafında olan vâdide
kadimden olan ‘aynîñ tarîkini keşf eyledi. Rivâyet-i şahîhde ve sâle Vâdî Kanâtın
şehran deyü buyurduğundan murâd bu vâdîdir va’llâhu a‘lem **ve biri dağı Vâdî-i
Müzeynib** ve Müzeynib dağı dirler. Mâcişüniyye halfinde olan fezâdır dimişler. İbn
Zebbâle hazretleri vâfir enşâr-ı kirâmdan naql idüp buyurdu ki Müzeynib Buḥḥân
seylinden bir şu‘bedir. Seyl-i Müzeynib Benî Ümeyye ravzasına gelüp ol ravzada on
beş kısma münkasım olup emvâl-i Benî Ümmeyeye gidüp mezbûr emvâlden çıkup
Buḥḥân ile Şadîre dâhil olur. Müzeynib ve seyl-i Buḥḥân [251^a] halâ Betîn nâm
mevzi‘a gelürler. Helâb Şa‘b nâm maḥal Medîneye yedi mîldir ve bu iki Helâbeniñ
meşabb-ı suyûliñ mülâki oldıkları Rağâbe nâm maḥaldir intehâ. Ve emvâl-i Benî
Ümeyye Bi‘ru‘l-‘İhndır. Ve İbn Şeybe rivâyetinde karîben muḥâlefet zâhir olur. Zîrâ
buyurmuşdır ki Mehzur Benî Qurayzadan şoñra şa‘ba sâlik olup Benî Ümeyye bin
Zeyd üzerinde varup vâdide olan buyutlarıñ mekânına Müzeynib dirler. Şoñra seyl-i
Mehzur ile Benî Qurayza Benî Haṭme kazâsında Meşârif nâm maḥalde mülâki
olurlar. Şoñra Vâdî-i Mehzur ve Müzeynib cem‘ olurlar. Bundan iktizâ ider ki
Müzeynib aşl-ı Mehzûrdan ola binâ‘en ‘aleyh Mecdî hazretleriniñ rivâyetinde
Ahmed bin Câbir hazretleri buyurur ki Mehzurdan Müzeynibe kadar Buḥ‘adır. Ve
Şâhib-i Târîḥ hazretleri buyurur ki a‘lâ-yı şadr-ı seyl Buḥḥân ve Müzeynib ve
Mehzur Harre-i Vâhiddin gelür. Ammâ Müzeynib bu ikiden teşa‘ub itse de şahîhdir
bu sebebdin Mecdî hazretleri Ebî ‘Ubeydeden naql idüp buyurur ki bizim
zamânımızda seyl-i Müzeynib Harre-i Şerikiyyeyi şakḥ idüp Benî Qurayza
menâziliniñ kıblesinden bustân-ı ‘İhn ile bustân-ı Nevâ‘im şarkından bir kadîm
karye vasa‘tından mürûr idüp ol maḥalde bir kaç pâre olup bir miqdârı bustân ve
mezâri‘lere uğrayup fazla kalan seyl Neḳî‘ Zerendî dimekle ma‘rûf olan mekâna
uğrayup andan Nâzirîyye nâm maḥaldin mürûr idüp Cifâfdin gelen vâdiye dökülüp

ya' nî Mescid-i Fadîh şarkından tâ Mâcişüniyye halfinde kirec-hâne tarafında olan Feḍā nām mevzi'e geldikde Vādî-i Mehzûrîñ seyliniñ bir şu' besine mülâkî olup cümlesi Buḥḥāna dökülür. Ve Maṭrî ḥazretleri buyurur ki Vādî-i Müzeynib Cifāf şarkında Müzeynib ve Cifāfiñ seyli Mescid-i Şems fevkinden Buḥḥāna dökülüp ikisi birden Rānūnā seylina qarışup Muşallā ğarbında Medīneden mürür ider intehā. Cifāfdan murād aşl mesîl-i Buḥḥāndır va'llāhu a' lem. **Ve biri daḡi Vādî-i Mehzûrdır.** İbn Zebbāle ḥazretleri buyurur ki seyl-i Mehzûr şadr-ı Ḥarre-i Şevrāndan Benî Kūrayza [251^b] emvālî üzerinden mürür idüp soñra Medīne-i Münevvereye gider. Ezmān-ı sâbıkada Mescid-i Nebeviyyeye dāhîl olur idi. Vādî-i Mehzûr Vādî-i Müzeynib seyleri cem'-i besātîn ü mezārî'leri saḡy iderek şadaḡāt-ı Nebeviyyeniñ mecmû'ına dāhîl olur idi. Faḡaṭ Meşrebe-i İbrāhîme dāhîl olmāz idi. Andan soñra Şāfiye nām mekāndan mürür idüp Beḡî' u'l-Ġarḡad etrafında olan emvālî saḡy ider idi ḡuşuşan Ḥaḡārîde ma'rûf olan cez'i daḡi saḡy ider idi. Soñra Şeyḡü'l-ḡarem Zeyni Mercān 'aleyhi'r-raḡmetü ve'l-ġufrān ḥazretleri ol mekāndan Buḥḥān tarafına bir tarîḡ feth idüp şadaḡāt tarafından bir mecrāyı seyl küşāde idüp Buḥḥāna dökülüp Beḡî' u'l-Ġarḡad tarafından mürür itmez oldu. Ve İbn Şeybe ḥazretleri buyurur ki Vādî-i Mehzûrdan Oşmān bin 'Affān raḡıya'llāhu 'anh ḥazretleriniñ ḡilāfetinde bir 'aẓîm seyl geldikde Medīne-i Münevvere ġarḡ olur deyü ḡavf olundu. Bi'ru Midrā 'indinde Ḥazret-i Oşmān raḡıya'llāhu 'anh bir muḡkem sed binā idüp seyl-i mezbûr Medineden men' eyledi. Ve İbn Şeybe ḥazretleri kitābında bu baḡşı zıkrden soñra buyurur ki 'Abdu's-Şamed bin 'Alî Medīne-i Münevverede vālî iken Manşûr ḡilāfetinde yüz elli altı tārîḡinde bir 'aẓîm seyl gelüp Mescid-i Şerîf ġarḡ olur ḡavflarından mezbûr 'Abdu's-Şamed mecrā-yı seyle 'Ubeydu'llāh bin Ebî Seleme el-'Amrî nām kimseyi me'mûr idüp anıñla ber-ā-ber ba'zı nās daḡi gidüp vaḡt-i zehābları ba'de'l-'aşr olup faḡaṭ keşfe gitmişler idi. Ol mekāna resīde oldıḡda gördüler ki seyl bir derece ṡuḡyān ve ḡadd-i tecāvüz eylemiş ki şadaḡāt-ı nebeviyye āb-ı seyl ile mālāmāl olmuş ḡayret-keş olup bundan aḡdem bu maḡalde elbetde ma'rûf seyl olmaḡ gerek deyüp şorarken ehl-i A' vāliden bir sāl-ḡürde ḡātûn didi ki ben nāsdan istimā' ider idim dirler idi ki seyl-i Mehzûrdan ḡabr-i Nebevî içün ḡavf olunursa bu taraḡdan hedm eylesünler deyü kıble cānibine işāret eyledi işāret olunān mekānı hedm idüp ḡaṭ ile menḡuş bir ḡacer zuhûr eyledi ve ol maḡalden seyle tarîḡ bulup revān oldılar. Bundan soñra nās ḡavflarından [252^a] emîn oldılar. Bundan mā-

‘adā rivāyetler var ise de cümlesi bu maẓmūn ifāde ider. Ve ba‘zılar seyl-i Mehzūrīn bir miqdārı ayrılıp Vādī-i ‘Ureyḏ tarafına ve Benī Cušem tarafına gider didiler. Cušem beyne’n-nās ma‘rūf degildir. Ma‘rūf olan dāl ile Dušem dirler Mescid-i Bağlanın Şām cihetinde bir ok atımı mesafe bustandır. Ve Şāhib-i Tārīḥ ḥāzetleri buyurur ki zāhir olan murād Benī Cušem bin el-Ḥārişin Sünḥde olan menzilidir va’llāhu a‘lem. **Tetimme** seyl-i evdiyenin müctemi‘ olduğu mekânı beyân ider. Ḥulāşa-i kelām ve zübde-i merām min ihtilāfāt-ı enām budır ki Şāhib-i Tārīḥ ḥāzetleri buyurur ki ‘Avālīnin seyli Buḥāna ve Kanāta rücū‘ idüp sonra ‘Aḳīḳde Zegābe nām maḥalde cem‘ olur. Zegābe Sa‘d bin Ebī Vaḳḳāş ḥāzetlerinin arzının yanındadır. Ve İbn Şeybe ḥāzetleri buyurur ki bu vādīlerin seyli Vādī-i İdam tarafında Zegābe nām maḥalde cem‘ olur. Sebeb-i tesmiyesi suyulın inzimāmından nāşī İdam tesmiye olundu ve Şāhib-i Tārīḥ ḥāzetleri buyurur ki bizim zamānımızda Dayḳa ve Zegābe tesmiye iderler idi. Ve Maṭrī ḥāzetleri buyurur ki seyl-i Buḥān ve seyl-i ‘Aḳīḳ ve seyl-i Zegābe ve seyl-i Neḳmā ve seyl-i Ğurāb ki cihet-i Ğābeden gelür. Mecmū‘ı Rūmede cem‘ olup bir seyl olur. Şonra Vādī-i Dayḳadan İdam ismiyle müsem mā cebel tarafından tarīḳ-i Mısrđan baḥra dökölür va’llāhu a‘lem. **El-Faşlı’s-Sādis** altıncı faşl Ḥimānın sebeb-i tesmiyesi ve kimler ḥimā ittiḥāz itmiş. Ve Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizin ḥimāsının ḥālī beyânındadır. Ḥimā luġatda otluḳ mekāna dirler. Ve şer‘de otluḳ ve çāyırılık olup nāşın ta‘arruzından men‘ idüp çāyırılık ziyāde olup maḥşūş olan ḥayvānlara ‘umūm olmayan çerā-gāha ḥimā dirler. Beyne’l-‘Arab bir ḳabile bir ḳabilenin ḥimāsına bilā-izn dāḥil olmāz ḥālā meşhūrdır ve lafz-ı ḥimā maḳşūrdır ba‘zılar med ile rivāyet itmişlerdir. Aşma‘ī ḥāzetleri buyurur ki ḥimā ikidir. Biri Ḥimā Darbe ve biri Ḥimā er-Rebezededir. Aşma‘ī ḥāzetlerinin böyle dimesinden murādı ğāliban meşhūr olan ikidir dimekdir. Ve Şāhibü’l- [252^b] Mu‘cem ḥāzetleri buyurur ki benim buldığım ḥimālar budır Ḥimā Ḳayd ve Ḥimā Beyr ve Ḥimā Zī’ş-Şerā ve Ḥimā en-Neḳī‘ ‘ayn-ı mūhmele ile meşhūr olan budır. Ve ta‘rif budır ki küllü mevzi‘in yestenfi‘u fīhi’l-mā‘u hüve neḳī‘un. Ba‘zılar nūn ve ba‘zılar bā-i muvaḥḥede ile Be‘ḳīdir didiler. Ve Ḳaḏī ‘İyāz ḥāzetleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizden sonra ḥulefā-yı erba‘anın ḥimālarının üzerine Neḳī‘ daḥi izāfe olunur idi. Ḥimāü’n-Neḳī‘ Medīneye yigirmi fersaḥdır nefsi Neḳī‘in vas‘ fī beriddir didiler. Eşcār çok ve ğāyet otluḳ bir rāḳib derūnından mūrūr itse çerā-gāhdan ve

otluktan ve çâyır keşretinden görünmez idi dirler. Ve İmām Naşr hazretleri buyurur ki Neķī‘ Medīne kurbundadır. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aña ħimā ittiḥāz itmişler idi diyār-ı Müzeynededir Neķī‘ el-Ḥaşmānīn ğayrıdır ikisi de nūn iledir. Ve Hicrī hazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ evvel ü efḍal u eşref-i ħimāsı Neķī‘ dir ki müslimīnīñ esb ü hecinleri için ħimā buyururlar idi. Ve Sünen-i Ebī Dāvud hazretlerinde sened-i ḥasen ile Şa‘b bin Ceşşāme hazretlerinden rivāyet idüp buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Neķī‘ nām vādīyi ħimā ittiḥāz idüp buyurur idi ki lā ħimā illā’llāh ve bir rivāyetde lā ħimā illā’llāhi ve rasūlihi şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem vārid olmuştur. Ve İbn ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anhümā hazretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Vādī-i Neķī‘ i ḥayl için ittiḥāz eyledi. Ve İbn ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anhümā hazretleriñden şordılar ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ esplerine maḥşuş mıdır buyurdu ki cemī‘ müslimīnīñ ḥuyūlı için bir ħimādır. Ve bir rivāyetde Ḥimāü’n-Neķī‘ ḥuyūl için ve Ḥimāü’r-Rebeze şadaḳalar için idi. Ve Zübeyr bin Bekkār hazretleriñ rivāyetinde Murāvīḥ el-Mūzenī hazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Baķī‘ a nāzil olup buyurdu ki Ḥimāü’n-Neķī‘ fersleriniñ ne güzel çerā-ğāhıdır. Bu çerā-ğāhı fī sebīli’llāh ħimā ittiḥāz idiñ buyurup beni üzerine nāzır naşb buyurdu. [253^a] Ve Muḥammed bin Heysem el-Mūzenī hazretleri pederinden ve ceddinden rivāyet idüp buyurur ki Neķī‘ iñ taraf-ı vasaṭında Muḳammil nām cebeliñ üzerine Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz şu‘ūd buyurup ve ol maḥalde namāz kılop ḥālā mescid-i sa‘ādetleri mevcūddır. Ve İbn Heysem pederinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz beni ḥuzūrına celb idüp buyurdu ki seni bu vādī üzerine nāzır naşb eyledim şarḳ ve ğarb tarafından bir eḥad bu vādīye tasalluṭ iderse men‘ eyle deyü fermān buyurdıkda didim ki yā Rasūla’llāh benim kızlarımdan mā‘adā zukūr evlādım yokdır ve baña bir mu‘āvin yok ḥavfım oldur ki ḥıfz [u] ħimāyesinde taķşīr vāķi‘ olur. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz buyurdu ki Mevlā-yı Mūte‘āl hazretleri ‘an-ḳarīb saña bir zukūr evlād iḥsān idüp ve seni bu mekāna vālī naşb ider buyurdıkda fermān üzere nuṭḳ-ı ‘aleyhlerin ḳabūl idüp ḥizmet-i ħimāya meşğūl oldım. Andan sonra Vācib Te‘ālā hazretleri aña zukūr evlād iḥsān idüp her gelen vālī bu zātı ol mekāna vālī naşb iderler idi. Ve İmām Şāfi‘ī hazretleri

rahmetu'llāhi 'aleyh buyurur ki harem-i Medīnede ıat' -ı eşcār mekrūh olduğı gibi Tā'if ve Ciddede dağı mekrūhdır ve her bir mevzi' Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz himā ittiḥāz buyurdılar kezalik mekrūhdır. Faıat himāda sayd mekrūh degildir intehā. Bu maḥalde kerāhetden murād taḥrīmdir. Ve İmām Mālik rahmetu'llāhi 'aleyh ḥazretleri buyurur ki şikadan mesmū'um oldu ki 'Ömer bin el-Ḥattāb raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri cihād için dā'imēn āmād u mevcūd olan espleri kırk bīn espe bālig olmuş idi cihād vaktinde espi olmayanlara i'tā ider idi. **El-Faşlü's-Sābi'** yedinci faşl bağıyye-i himānīn ḥāl u aḥbārı beyānındadır. Biri Şeref nām himādır Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh bunu himā ittiḥāz buyurmuş idi. Bundan murād Şerefu Revḥā degildir belki Necid tarafında bir mevzi' iñ ismidir. **Ve biri dağı Himāu'r-Rebezdir** Necid tarafında Medīneye tābi' bir kıyeniñ ismidir Medīneye üç merḥaledir. Hicrī ḥazretleriniñ naḳli budır. [253^b] Ammā kelām-ı Esedī ḥazretlerinden fehmi olunan dört günlük mesāfedir. Ve Mecdī ḥazretleri buyurur ki Ebū Zer el-Ġifārī raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri 'Osmān bin 'Affān raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerine infi'āl idüp Rebezeye hicret idüp ve ol maḥalde dār-ı beḳāya irtihāl eyledi. 'Ubeydu'llāh el-Ahvāzī ḥazretleri Tārīhinde zıkr ider ki üç yüz on tokuz tārīhinde ehl-i Rebeze ile ehl-i Ḍarbe meyānında kıtāl olduğından ḥarāb oldu. Şoñra mulūk-ı Qarāmīṭa Ḍarbe ehline amān virüp Ḍarbeyi tecdīd ü ma'mūr idüp ihyā eylediler. Ve ehl-i Rebeze irtihāl idüp himāları ḥarāb ḳaldı. Tārīḳ-i Mekke de aḥsen menzil bu idi. Ve dağı Esedī ḥazretleri buyurur ki Rebeze evlād-ı Zübeyrden bir kıvmiñ taşarrufunda idi. Ve bunlardan aḳdem Firāre kıbīlesinden Sa'd bin Bekr nām kimseniñ olup vāfir kıuyular ve bürkeler var idi. Ve anda bir bi'r var idi ki Seyerü'l-Mescid dimekle ma'rūf Ebī Zer el-Ġifārī ḥazretleriniñ bi'ridir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Rebezeyi şadaḳa develeri için himā ittiḥāz buyurmuş idi. Ba'zılar 'Ömer ve ba'zılar Ebā Bekr ḥazretleriniñ himālarıdır didiler meşhūr olan budır zīrā İbn Ebī Şeybe ḥazretleri isnād-ı şaḥiḥ ile İbn 'Ömer raḍıya'llāhu 'anhümā ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri şadaḳa üştürleri için Rebezeyi himā ittiḥāz eyledi. Binā'en 'aleyh Hicrī ḥazretleri bir cemā'atdan naḳl eyledi ki Rebezeyi ibtidā himā ittiḥāz iden 'Ömer bin el-Ḥattāb raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleridir. Ve Himā-yı Rebezenin vūs'atı berīd fī berīddir. **Ve biri dağı Himā Ḍarbe** bir kıyedir ismine Ḍarbe dirler anda Bi'ru Ḍarbe dirler bir bi'r vardır anıñ ismiyle tesmiye olmuşdır.

Maḍrebe binti Nizāre Ḍarbe tesmiyesi Ḥilvan bin ‘İmrān bin el-Ḥāf bin Ḳuḍā‘ a nıñ vālidesidir binā’ en ‘aleyh bu ḥimāya Ḍarbe tesmiye olundu. Anlarıñ menzili olmağla. Ve Aşma‘ī ḥazretleri buyurur ki Ḍarbe binti Rabī‘ a bin Nezārdır Başra ḥuccācı bu maḥalde nāzil olur. Ve Ebū ‘Ubeydetü’l-Bekrī ḥazretleri buyurur ki Ḍarbe Medīneye tābi‘ dir. Ve bunıñ [254^a] gayrıları Ḍarbe bir ḳarye-i ‘āmire-i ḳadīmedir Başrada gelür ṭarīḳ-i Mekkededir Mekke aḳrebdır i‘māl-i Medīnedendir vāli-i Medīne ḥükm ider. Esedī ḥazretleri ṭarīḳ-i Başra vaşında buyurur ki Ḍarbe Mekkeye on günlük mesāfededir ve Medīneye yedi günlük mesāfedir Medīneye aḳrebdır. Ve Ḍarbe bir bi’riñ ismidir gāyet lezīz şuyı vardır. Ḳāle’ş-şā‘ir.

Elā yā ḥabbezā lebene’l-ḥalāyā

Bi-mā’in Ḍarbete’l-‘azbi’z-zülālī

Ve Ḍarbeniñ bir nāhiyesinde Küleyb bin Vā’iliñ ḳabri vardır ḥālā ma‘rūf u mevcüddır. Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki baña ehl-i Necidiñ kibārlarından ḥaber virdiler ki Küleybiñ neseb-‘ālī ve cinslerinden şālih ü fāzıl u ḥasen ‘aḳīde şāhibleri çokdır. Ve ḳabr-i Küleyb beyne’l-‘Arab meşhürdür ve ziyāreti içün ḳaşd iderler deyü vāfir vaşfdan soñra baña delālet eyledi ki ben daḥi gidüp ziyāret idem. Didim ki cāhiliyyetde vefāt itmiş kimseniñ nesini ziyāret ideyim didikde ḥāmūş oldılar. Ve daḥi Hicrī ḥazretleri buyurdu ki ibtidā Ḍarbeyi ḥimā ittiḥāz iden ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleridir. Ve vūs‘atı her bir ṭarafından yedi mīldir. Taḫşīli aşlda meşhürdür. **Ve biri daḥi Ḥimā Feyd** fā ve yā-yı müşennāt-ı taḫtiyye ile ‘Irāḳ ḥuccācınıñ ṭarīḳinde Necid diyārında bir menzildir sūk u naḥl u eşcār u ‘uyūn-ı cārī nüzhet-gāḥ bir cā-yı dil-küşādır. Sebeb-i tesmiyesi ibtidā ol mekānda sākin olan Feyd bin Ḥām idi binā’ en ‘aleyh tesmiye olundu. İbn Cübeyr ḥazretleri buyurur ki ‘Irāḳ ḳāfilesi ile ber-ā-ber yevmü’s-sebt Medīne-i Münevverede şedd-i riḥal tokuzuncu yevm-i aḥad vaḳt-i şubḥ Feyde resīde oldıḳ. Ve Esedī ḥazretleri buyurur ki bu ḥimāda arslān ve ḳaplān ve sā’ir ḥayvān-ı sibā‘ gāyet çokdır. Ve üç ‘aded ‘uyūn-ı cārī vardır. Birine ‘Aynü’n-Naḥl dirler ‘Oşmān bin ‘Affān raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri ḥafr eylemişdir. Ve biri daḥi ‘Aynü Ḥārre dimekle ma‘rūfdır ḥışn ile sūk meyānındadır Mañşūr ḥafr eylemişdir. Ve biri daḥi ‘Aynü Bāride dimekle menziliñ ḥāricinde ṭarīḳ üzerinde Mehdī ḥafr eylemişdir. Ve bu ḥimānıñ bir ṭarafında bir cebel vardır Cebel-i Tebr dirler bir tāriḥde emīr-i ‘Irāḳ iḥrāc idüp [254^b] iḳlīm-i Ḥicāz ve

‘Irākda altun keşret bulmuş idi. Bunıñ dañı tafşılı aşl-ı tārīhde meşūrdır va’llāhu a‘lem. **El-faşlū’s-Şāmin** sekizinci faşl Medīne-i Münevvereniñ emākin ü cibāl u uţum ve i‘māl u ābār u vādī ü emākinlere mute‘allık olan esmālariñ zabtı ve cihet-i Medīneye mute‘allık olan aḥvālī şerḥ ve ḥurūf-ı hecā üzere tertīb evvel-be-evvel ĩrād ve beyān olunır. Ve bu bahşıñ nef‘i ziyāde oldığından bi’l-külliyeye terk olunmayup ḥuşuşan ḥadīş ve luğat ile meşgūl olan zevātlara fā’ide-i vefīre ‘ā’id olacağından ĩmām Mecdī ḥazretleriniñ Megānim nām kitābından kelāmını ḥulāşa iderek ve ḥācet-i mess itmeyüp taṭvīle bādī olanını terk iderek ve ba‘zı mezbūr kitābda bulunmayup Faķīriñ ziyādesiyle şaḥīfe-i saṭra keşide olunmaķ iḥtişār üzere iḥtiyār olundu. Ve bi’llāhi’t-tevfīķ. Ni‘me’l-Mevlā ve ni‘me’r-refīķ. Beyt

Hızır ilhām olup vādī-i ma‘nāda refīķ

‘Azm-i rāh eyledim Allāhü veliyyü’t-tevfīķ

Mā-şadaķı rāh-ı maķşūda ‘āzim olup ibtidā-yı maķāle şürü‘ olundu. **Ḥarf-i elif Arām** Rebeze nevāḥisinde bir cebeliñ ismidir cem‘-i irem-i ‘alāmet gibi naşb olunmuş bir ḥacerdir dirler. Ve Mekke ile Müzeyne meyānında bir cebele dañı dirler. Ve Ebū Zeyd ḥazretleri Zübāb cibālinden bir cebeliñ ismidir buyurdu. **Āra** Für‘ nāḥiyesinde ḳabile-i Müzeyneye mute‘allık bir kebīr cebeliñ ismidir Yezīd nām şā’ir Ka‘b bin Züheyr bin Selemeye mekānını Müzeynede Benī ‘Abdullāh bin Ğaṭafāndan oldığın şī‘r ile ifāde idüp buyurdu ki. Beyt.

Ve ente emru’un min ehli Ḳudsī ve-arahū

Uḡallīke ‘inda’llāhi eknāfe mehlin

Ḳuds Müzeynede ve mezbūr cebele ḳarīb bir cebeliñ ismidir. Ve mezbūr cebeliñ eṭrāfi ‘uyūn her bir ‘ayn üzerinde bir ḳarye ezcümle biri Für‘ nām ḳarye-i kebīredir. Ve Ummü’-‘İyāl ismiyle bir ḳarye dañı vardır ki Fāṭimatü’z-Zehrā raḳıya’llāhu ‘anhā ḥazretleriniñ şadaķalarıdır ve Menşık ismiyle bir ḳarye ve Maḥḍe ve Vebere ve Ḥaḍre ve Ḳa‘ķ bunlar cümle ḳarye isimleridir cümlesinde eşcār-ı naḡl u mezārī‘ler vardır vādīsiniñ seyli Ebvā’ya soñra Veddāna dökülür. Ve vādīsine Āra-yı Ḥaḳl tesmiye iderler. Ve vādīde bir ḳarye dañı vardır ki [255^a] ismine Vebgān dirler. Bunlarıñ cümlesi Aḡbārda ve Siyerde mezkūrdır. **Enfe** muḳaddem ‘Aķīķ

vādīlerinden deyü zıkr olundu. **Ubār ve ‘Ubeyr** ibtidāki zamme ikinci muşaggar seyl Ecrad vādīlerinden Yenbū‘a dökülür. **Ebraḳ-ı Hıtrāt** Hımā-yı Dārbede olup anda gümüş ma‘deni vardır ve nıl çokdır. **Eyraḳu’d-Diṣā** bu daḫi mezbūr hımāda olup Diṣār bir ‘azīm vādī olup vādiniñ ‘alāsından Dārbeye kadar sekiz mīl mesāfedir. **Ebraḳu’l-‘Azzāf** ‘ayn-ı mühmele soñra zā-yı müşeddede ve āhiri fā ile Medīne ile Rebeze beyninde Medīneye yigirmi mīldir. Anda kadīm kuyular var şuları gāyet gālīzdir. ‘Azzāf tesmiyesine sebep ol maḫalde cinn tā’ifeleriniñ şadāları istimā‘ olundığından ve şadā-yı cine ‘azzāf dimeleriyle tesmiye olunmuşdır. Ve İbn İshāḳ ḫāzretleriniñ rivāyetinde Huzeym bin Fātik Ḥāzret-i ‘Ömer raḫıya’llāhu ‘anh ḫāzretlerine didi ki yā ‘Ömer saña ibtidā-yı İslāmdan ḫaber vireyim mi belī buyurdılar. Ben didim ki bir gice Ebraḳu’l-‘Azzāfda ḫayvānlarım taḫarrī ider idim a‘lā şavtile e‘ūzu bi-‘azīzi ḫāze’l-vādī men süfehā’ya deyü nidā eyledim. Ol ḫinde ḫātifden bir nidā geldi ki mūrūr eyle yā fetā billāhi ze’l-celali ve’l-mecdi ve’n-na‘mā ve’l-efḫāl.veḫrā’ āyātin mine’l-enfāl.ve vaḫḫidillāhe ve lā tubālī. Ḥātifden bu şadā sem‘ime resīde oldıḳda ‘aḳlım zā’il olup bir zamāndan soñra kendime gelüp yā eyyuhe’l-ḫātifu mā teḫūlu. Erüşdün ‘indeke em tazlīlu. Beyyin lenā hedeyte me’s-sebīlū didim. Ḥātifden baña bu beyt ile cevāb geldi.

Hāzā rasūlillāhi zī’l-ḫayrāt

Yed‘ū ile’l-ḫayrāti ve’n-necāti

Ye‘muru bi’s-şavmi ve’s-şalāti

Ve yer‘u’n-nāse ‘ani’l-ḫāti

Bundan mā-‘adā ba‘zı şī‘rler inşād idüp bu na‘t-ı sa‘ādeti gūş eyledim ki bilā-tevaḫḫuf Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḫuzūrına gelüp şeref-i İslāmıla müşerref oldım buyurdı. Abāriḳ bundan mā-‘adā çokdır luḡatda ḫacer ü tıyn u kum ile mekān-ı mūrtefi‘e dirler. **’Ublā** ḫublā vezninde **Ġarām** ḫāzretleri Ḥicr ve Raḫzayı zıkrden soñra buyurdu ki Mekkeye giden ‘Ureyfiṭān nām vādīye meyl eyledikde vādiniñ ḫizāsında bir ḫāḫ cibāl vardır Ublā dirler. Soñra ḫarīben zıkrı gelür ki miyāḫları vardır deyü [255^b] Benī Süleyme mute‘allıḳdır. Şāḫib-i Tārīḫ ḫāzretleri buyurur ki el-yevm Ublā Riḫḫıyye ile Sevāriḫıyye beyninde ma‘rūfdır Medīneye dört günlük mesāfedir. Ve Zūhrī ḫāzretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem

şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz arz-ı Benî Süleyme mürsel irsāl eyledi. Zāt-ı Sa'adet-i Nebviyyeleri Bi'ru Mu'aviyede Ublā tarafında idiler. Ve Ublā Arhaşiyye ile Qurrān beynindedir. Ve Ebū Nu'aym daḡi böyle zabt eylemiştir. **Ebvā** bā-i muvaḡḡede ile ḡelvā veznindedir memdūd olarak Mescid-i Ramāda zikri mürūr eyledi. Mescid-i Ebvāda daḡi zikr olundu. Medīne-i Münevvereye beş günlük mesāfedir deyü. Şāḡib-i Tārīḡ ḡazretleri buyurur ki bir cebel ve yāḡūd vādiniñ ismidir. ḡadīş-i Sa'b bin Ceşşāme de Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ vālidesi Āmine raḡiyā'llāhu 'anhā ḡazretleriniñ ḡabri andadır. Zīrā Server-i Enām 'aleyhi's-şalātu ve's-selām efendimiz pederi 'Abdullāḡ raḡiya'llāhu 'anh ḡazretleri Medīnede vefāt eyledikten sonra Āmine ḡazretleri ziyāretine gelür idi Ebvāda vefāt idüp anda defn eylediler. Ve bir rivāyetde Mekkededir dirler. Nevevī ḡazretleri buyurur ki eşaḡḡ aḡvāl Ebvādadır. **El-Emese** ḡaşaba vezninde İbnü'z-Zübeyr Bi'ri demekle ma'rūfdır. Vādī-i' Aḡiḡ baḡşinde zikr olundu. İbn Eş'aş el-Müzenī emlakını bu bi'rdan şorar idi. **Uşāl** hemzeniñ zammı āḡiri lām ile bir vādīdir Qudeyde Vādī-i Seyyāre demekle ma'rūf olan vādiniñ seyli bu vādīye gelür. Ammā ma'bediñ ḡaymesi olan vādiden daḡi seyelān ider kezā ḡāle Yāḡūtī. **El-Eşāye** hemze-i müşelleşe ve ḡable'l-hā yā-i müşennāt-i taḡtiyye ile. İmām Mecdī ve 'İyāz ḡazretleri hemzeniñ zammı ve kesriyledir buyurdılar. Mescid-i Fetḡ baḡşinde Mescid-i Eşāyeniñ zikri mürūr eyledi. Ve fezā'ili baḡşinde ḡadīş zikr olundu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Mekkenen teşrif idüp Eşāye nām mekāna vuşūlünde ridā-yı şerifin ketf-i sa'adetlerinden ilkā buyurup bu mekāniñ rüzḡarı ḡoş ve laḡifdir buyurur idi beyne'l-Harameyn tarīḡ-i Cuḡfededir. **El-Eşebe** maḡrek olarak. Maḡar-ı eşb gelür ma'rūf bir aḡāciñ ismidir. Ġudūrān-ı 'Aḡiḡden birine daḡi Zū'l-Eşebe [256^a] dirler. Ve bu mekāniñ medḡinde Ebū Mecde ḡazretleri buyurmışdır. Beyt.

ḡaşadtü riyāzan Zī Eşbin meḡīlen

Ve hünne ravāyiḡu 'ayne'l-yaḡīn

Ve daḡi Hicrī ḡazretleri buyurur ki Neḡī' ḡimālarından ḡarreniñ şerefinde ve anda 'Abdullāḡ İbn ḡamza ez-Zübeyriñ emvāli vardır. Ve Yaḡyā ez-Zübeyrī niñ eşcār-ı naḡli daḡi andadır. **El-Uşeyfiye** hemzeniñ zammı ve şa-i müşelleşeniñ fetḡi ve yā-i müşennāt-i taḡtiyyeniñ sukūnı ve fāniñ kesri sonra yā-i müşennāt-ı taḡtaniyye-i

muḥaffefe ile Medīne ‘Aḳīḳiniñ bir mevzı‘iniñ ismidir Şafānī ḥazretleri böyle buyurdı. **El-Uṣeyl** eşeliñ taşğiri olan eşil. Bedir ile Şafrā meyānında evlād-ı Ca‘fer bin Ebī Ṭālib ḥazerātlarınıñ ol maḥalde ‘aynları vardır. Ve Zū Eşil daḫi dirler. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bedir Ġazāsından rücū‘larında şalāt-ı ‘aşrı anda edā buyurdılar. Ve Naşr bin Hāriş bin Kelede nām kimse Bedir kıtālinde maḳtūl olmış idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Uṣeyle nüzülünde mezbūr maḳtūliñ kerimesi gelüp Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimizi bir kaç ebyāt ile medḥ eyledi. Ol ebyātlar bunlardır ki satır-ı şaḫīfeye ketb olundu.

Bārin emānun E’l-Eşile mezinnetun

Min şubḫi ḥāmisetin ve ente muvaffaḳun

Belliğ biḫī meytan hünāke teḫiyyeten

Mā in tezālu bihe’r-rekāyibu taḫfiḳu

Zallet suyūfu benī ebihi tenūşuhu

Lillāhi erḥāmun hünāke tuşekḳaḳu

E muḥammedun ve lānet tecellu naḫibehu

Min ḳavmihā ve’l-faḫlu faḫlun mu‘riḳun

Mā kāne zarrake lev menente ve rubbemā

Mine’l-fetā ve hüve’l-muḡītu’l-muḫbiḳu

Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu şi‘ri andan istimā‘ buyurdıḳda riḳḳat ü şefḳat ḥāşıl olup eger pederi ḳatıl olunmazdan aḳdem gelmiş

olaydı katl itmeyüp bu kıza bahş iderdim buyurdu. **Zāt-i Ehdāl** Şafrā meḏīkinde bir mevzī' iñ ismidir. **El-Ecrad** Başşa 'indinde Benī Ḥadre hışnlarından bir hışnıñ ismidir. Bunı el-Ecber İbn 'Avf bin el-Ḥāriş bin el-Ḥazrec binā eylemişdir. Bunlar daḥi Benī Ḥadre evlādlarındandır ve Başşa daḥi Sa'īd el-Ḥudrī ḥazretleriniñ pederi Mālik bin Sinān raḍıya'llāhu 'anhümā [256^b] ḥazretleriniñ idi. Cüheynede bir cebele daḥi dirler. Müdlice ve 'İhn tarafında bir mevzī' a daḥi Ecrad dirler. **Eceş** hemzeniñ fethi ve cīm-i müteḥarrike ve şīn-i mu'ceme-i müşeddede ile Ḳubāda Benī Enīf uṭumlarından bir uṭumdır. Uṭum luḡatda mürtefi' mekāna dirler. İştılāḥda hışn u ḳal' aya dirler. **El-Eḥfer** hemzeniñ fethi ve fā ile Ḥuzeymiyye ile Ḳayd meyānında bir vādīdir dirler. **Ucümü Benī Sā'ide** hemze ve cīmiñ zammıyla uṭum ma' nāsına Zübāb ḳurbunda bir mevzī' dir. Ücem ācāmıñ vaḥididir ācām ve āṭām Medīneden murād ḥuşūn ve ḳuşūrdır. Bunlar Medīnede ḡāyet çoḳdır. İbni's-Sikkīt ḥazretleri buyurur ki hışn-ı ehl-i Medīne aḥcār ile binā iderler her bir ḥāne murabba' u musaṭṭaḥ ola aña ücem dirler. **Ucāmīr** hemzeniñ zammıyla Ḍarbe ḥimāsıñ cibālinden bir cebeliñ ismidir. Aḥbāb ḥabībiñ cem'īdir Sevariḳiyye ḳurbunda bir beldenīñ ismidir. **Aḥcārü'z-Ziyt** Zevrā 'indindedir. Yāḳūt ḥazretleri buyurur ki mezbūr aḥcārlar yol üzerinde idi. Şimdi türāb ile defn olmış. Ma'lūm degildir. Ve daḥi İbn Cübeyr ḥazretleri buyurur ki mezbūr Aḥcār-ı Ziyt mevcüddir ḥālā ziyāret iderler. Ve dirler ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimize bu aḥcārlardan revḡan-ı zeyt zühūr idüp cereyān eyledi. Ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ mevzī' -i şalāt-ı istiskā bu mekāndır zikri sebḳat eyledi naḳl iderler ki şühedā-yı Uḥuddan Mālik bin Sinān raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleri Sūḳ-ı 'Abā 'indinde defn olundu. Ve İbn Zebbāle ḥazretleri rivāyetinde Aḥcār-ı Ziyt daḥi Sūḳ 'Abā 'indindedir. Ve meşhed-i Mālik bin Sinānıñ ḳurbundadır ba'zı aḥbār [u] āşār rivāyete nazarān Aḥcār-ı Ziyt iki mevzī' dedir bu ḥadīsi irād eylediler **Mevzī'u'l-Evvel** Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ istiskā du'āsına iḥtiyār buyurdıkları mevzī' dir bilā-şek ve lā şübhe bu mevzī' dir. Zīrā Ebī Dāvud ve Tirmizī ve Ḥākim ve İbn Ḥibbān ḥazretleriniñ şahīḥlerinde 'Umeyr Mevlā Ebi'l-Laḥm ḥazretleri buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizi re'yu'l-ayn müşāhede eyledim Zevrā ḳurbunda Aḥcār-ı Ziyt 'indinde istiskā buyurdılar. Ve yed-i sa' ādetlerin [257^a] du'āda ref' buyururlar idi. Ve bir rivāyetde Muḥammed bin İbrāhīm ḥazretleri buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve

sellem efendimizi Aḥcār-ı Zīyt ‘indinde yed-i sa‘ādetlerin başı buyurup du‘ā iderken görmüş bir kimse baña haber virdi. **Mevzi‘-i Sānī** Ka‘b el-Aḥbār ḥazretleriniñ ru‘yetine göre Aḥcār-ı Zīyt Ḥarrede Benī ‘Abdu’l-Eşhel menāzilindedir. Vaḳ‘a-i Ḥarre ol ḥarrede zuhūr itmişdir. Zīrā Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ebā Z̤er ḥazretlerine buyurdu ki yā Ebā Z̤er Aḥcār-ı Zīyti ḥūn [u] ‘araḳ-rīz olduğın gördükde ḥālīñ ne olur. Ol vaḳt Ebā Z̤er ḥazretleri buyurdu ki mā cāra’llāhu ve rasūluhu didikde efendimiz ‘aleyke mimmen ente me‘ahū buyurdu ve Ebū Dāvud ḥazretlerinin bir rivāyetinde mimmen ente minhu vārid olmışdır. Ve İbn Milḥe ḥazretleriniñ rivāyetinde keyfe ente ve ḳīle yaşubbu’n-nāsu ḥattā ya‘raḳu aḥcārī’z-zeyti bi’d-demi vārid olmışdır. İhtimāldir ki bu ḥadīşlerden murād yine mevzi‘-i evvel murād ola ba‘zılarınıñ ḳavleriniñ muḳtezāsı budır. Zīrā Muḥammed ḥazretleriniñ ya‘nī Nefsü’z-Zekiyye ile mülāḳḳab olan zāt-ı şerīfi bu mekānda şehīd olduğının tafşīli mūrūr eyledi. Ve Mercānī ḥazretleri buyurur ki Ḥarrede bir ḳıṭ‘a vardır aḥcārı ziyāde siyāh olduğından Aḥcār-ı Zīyt deyü tesmiye iderler. Mezbūr aḥcārılar ke‘enne zīyt yağıyla yağlanmış gibi görünür. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz istiskā buyurduğu mevzi‘ ol mekāndır didi intehā. Ve Şāḥib-i Tāriḥ ḥazretleri buyurur ki Mercānī ḥazretlerine iştibāḥ vāḳi‘ olmuş iki mevzi‘ birbirinden temyīz buyurmadı. Zīrā mevzi‘-i istiskā Zevrā ḳurbunda olan Aḥcār-ı Zīyt ‘indinde olduğına iştibāḥ yokdır zikri sebḳat eyledi fe efhem. **Aḥcārü’l-Mirā** Ḳubādadır Benī ‘Amr bin ‘Avf menāziliniñ baḥşinde mūrūr eyledi. İbnü’l-Eşīr ḥazretleri Nihāyesinde buyurdu ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Aḥcārü’l-Mirā ‘indinde Cibrīl ‘aleyhi’s-şelāma mülāḳī oldı. Ve Mücāhid ḥazretleri buyurur ki Ḳubādadır. Uḥud ya‘nī Cebel-i Uḥud muḳaddem zikri ve fezā’ili bāb-ı ḥāmisiñ yedinci faşlında mūrūr eyledi. **El-Eḥyā** ḥayyın cem‘idir. Ḳabīle-i ‘Arabdan bir ḳabīleniñ ismidir. Seniyyetü Mirre esfelinde [257^b] Rābiğdedir. ‘Ubeyde bin el-Ḥāriş bin ‘Abdu’l-Muṭṭalib ḥazretleriniñ cünūd-ı zafer-cüyüş ol mekānda idi. **El-Aḥāric** Benī Kilāb dāğlarından bir dāğdır. **Aḥzam** zāyıyla vezninde Melel ile Revḥā beyninde bir cebeliñ ismidir. Ḥālā Ḥazīm dimekle ma‘rūfdır. Ḳāle’s-şā‘iru.

Bi’ehzume ev bi’l-munḥanā min seviḳatin

Elā rubbemā leke’s-şevḳu ehzeme

El-Aḥḍar feth-i hemze ve ḍād-ı mu‘ceme ile efḍal veznindedir. Tebūke ḡarīb bir mekāndır ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Tebūke giderken ol menzile nüzūl buyurdılar. **Edeye** sābık zıkr olunan Feyd nām maḥalden on altı mīldir. **Ezāḥir** ezḡeriñ cem‘i. Medīne vādīlerinden bir vādīniñ ismidir. Ve Mekke ḡurbunda bir mevzi‘a daḡi Şeniyyetü’l-Ezāḥir dirler. **Ezyel** aḡmed vezninde Erāk ‘indinde dār-ı Benī Sālimde Sālim ve Ġanmīñ binā eyledikleri uṡma dirler. **Urābin** hemzeniñ fethi ve bā-yı muvaḡḡedeniñ kesri sonra nūn. Bir mebrekdir ki Cebel-i Cūheyneden Meḍīḡ-i Şafrā üzerine münḡadır olunur **Erāk** bir cebeldir ki yanından İḍam süyūl-i baḡra revān olur. **Ersed** rā ve şā-yı müşelleşe ve āḡiri dāl ile aḡmed vezninde Ebvā vādīlerindendir. Ḳāle’ş-şā‘ir.

Ve inne şifāye naḡratun in naḡarathā

İlā nāḡilin yevmen ve ḡalḡi senā bike

Ve in tebruzu’l-ḡaymātu min Baṡni Ersed

Lenā ve cibālu’l-mertaḡateyni’d-dekādik

Ve bir āḡir şā‘ir daḡi bunı buyurmuşdır.

Elem tes’eli’l-ḡaymātu min Baṡni Ersed

İle’n-naḡli min vattānin mā fe‘altü ni‘am

Ercām feth-i hemze ve sukūn-ı rā ve cim ile Medīne ḡurbunda bir cebeldir El-**Arḡaḡiyye** rā ve ḡā-i mühmele ve şād-ı mu‘ceme ve yā-yı müşennāt-i taḡtiyye-i müşeddede ile Enşār ve Benī Süleyḡ ḡaryelerinden. Anda ābār ve mezāri‘ler ḡoḡdır. Ve bunıñ ḡizāsında Ḥicr ismiyle bir ḡarye vardır. Ve Riḡḡiyye rānıñ zammıyla ma‘rūfdır. Ve Esedī ḡazretleri buyurur ki Ma‘dinü Benī Süleyḡ ile Medīne meyānında ṡarīḡiñ vasaṡında her birerlerine elli mil mesāfedir Ublā nāḡīyesindedir. **Erḡu Cābir** ṡarīḡ-i Rūmede Bi’ru Ḳarāşa baḡşinde zıkrı mūrūr eyledi. **Ervā** urviyyeniñ cem‘i ‘Aḡīḡ ḡurbundadır. Ḳāle’ş-şā‘ir.

İnne bi-Ervā ma‘denen [258^a] lev ḡafertuhū

‘Umdetü’l-Aḥbār şāhibi buyurur ki Ervā selmā vezninde Qarārede kurb-ı ‘Aķīķde Ḥācir ‘indinde bir şuyıñ ismidir. Ve Ervā Merev diyārında bir qaryeniñ ismidir intehā. **Erūm** ḥimā-yı Rebezede bir cebeldir zıkrı mūrūr eyledi. **Erīke** cüheyne vezninde Ḥimā-yı Darbeniñ ğarbında bir mevzi‘ iñ ismidir. **Esķaf** Rābiĝ tarafında bir cebeldir. **Esvāf** hemzeniñ fethi ve āhiri fā if-āl vezninde Bāķī‘ iñ cihet-i şāmında Uḥud yolunda bir mevzi‘ dir ki Zeyd bin Şābit ḥazretleriniñ şadaķası ol mevzi‘ dedir. Ṭaberānī ḥazretleriniñ Evsaṭında Cābir raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki bir ğün Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Sa‘īd bin er-Rebī‘ el-Enşārī ḥazretleriniñ Esvāfda olan menziline ziyāret içün teşrīf idüp mezbūr enşārīniñ ḥātūnı Server-i Enām ‘aleyhi’s-şalātu ve’s-selām efendimiz içün taḥt-ı Naḥleye ferrāş ferş idüp sa‘ādetle culūs buyurdılar. Bizler de eṭrāfında cālis oldıķda baña buyurdu ki şimdi yanıñıza ehl-i cennetden bir kimse gelūr hemān ol sa‘āt Ebā Bekr eş-Şiddīk raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri teşrīf eyledi. Be-tekrār şimdi yanıñıza ehl-i cennetden bir kimse gelūr buyurdıķda hemān ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri teşrīf eyledi. Be-tekrār şimdi yanıñıza ehl-i cennetden bir kimse gelūr buyurdıķda hemān ‘Oşmān bin ‘Affān raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri teşrīf buyurdu. Bu mevzi‘ a Esāvīf ve Zeyd bin Şābit şadaķası daḡi dinūr. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bi’r üzerinde cālis olup şeyḡeyn-i mūkerremeyn ve Ḥazret-i ‘Oşmān teşrīf idüp ba‘de’l-izn cennet ile mübeşşer olup ḡuzūr-ı nebeviyyelerine dāḡil oldıķları kışşa Bi’ru Erīsde oldıĝı gibi Esvāf ve Esāvīf kuyularından bir kuyu üzerinde daḡi vāķi‘ olmuşdır. Ammā bu rivāyetde mübeşşer Bilāl raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri idi. Bu şūretde bu kışşa iki def’a vāķi‘ olmuş olur va’llāhu a’lem ve bunlardan ma‘ādā rivāyetler vārid olmuş ise de bizler bu ķadarıyla iktifā eyledik. **Esāfīr** Mekke ile Medīne meyānında bir cebeldir. **El-Eş‘ar** Cüheyne daĝlarından Yenbū‘ [258^b] üzerine münḡadir olunır. Ve Hicrī ḥazretleri buyurur ki iki cebeliñ vaşfını buldım biri **Eş‘ar** ve biri Ecrad Cüheyne daĝlarındandır fażl-ı Cebel-i Uḡudda ḡayrū’l-cibāl Uḡud ve El-Eş‘ar ve Veriķān deyü zıkr olundu. **El-Esīf** Mescid-i Ḥarbe muķābilinde bir uṭmıñ ismidir. **El-Esīķ** yā-i müsennāt-ı taḥtiyye ile Benī Sehl kabilesiniñ bilādlarıdır. Tūrābı kāfūr ebyaź-vārī reyyān şularınıñ elezz ü efdali budır. Ve biri daḡi ‘Urfecā dirler. **Eḡdātu Benī Ğaffār** ḡād-ı mu‘ceme ve hemze-i maķşūre ile Meşārīķde zıkr ider ki Medīnede bir mevzi‘ dir ḡaķķında ḡadış vārid

olmuştur Cibrîl-i Emîn ‘aleyhi’ş-şelām Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize Eḡātü Benî Ğaffārda mülākî oldu intehā. Ve bā’zı rivāyetde Mekke kurbundadır dirler. **Eḡāḡ** mu‘cemeteyn ile ġurāb vezninde ve hemzeyi vāva tebdîl idüp ve Veḡāḡ daḡı dirler. ‘Urfecā nām maḡalden bir ġünlük mesāfe bir bāzārî ismidir. **Eḡāfir** şaġîreniñ cem‘idir bir kaç ‘aḡabedir ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bedire müteveccih olduklarında Züfrāndan şedd-i riḡal idüp mezbûr ‘aḡabeleri mürûr eyledi Zu’l-Eḡāfir daḡı dirler. Herşā nām mekāna iki mîldir. **İḡam** Medîne’de bir vādîdir ehl-i Medîne Ḳanāt tesmiye iderler Hicrî ḡazretleri buyurur ki ibtidā-yı İḡam mecma‘ -ı süyüldür. Ḳāle’ş-şā‘ir.

Yā vāḡide’n-nāri bi‘l-‘ulyā min İḡamin

Evḡade fe-ḡad heccet şevḡan ġayra munşarimin

Sebeb-i tesmiyesi suyûlîñ birbirine inzimāmından nāşî İḡam dinildi Şāḡib-i Tārîḡ ḡazretleri buyurur ki şimdi Ḍayḡa tesmiye iderler. Ve bu vādîde bir cebel vardır ismine İḡam dirler. **El-Aṡvel** menāzil-i Benî ‘Ubeydede Mescid-i Ḥarbeniñ ḡible cihetinde bir uṡmîñ ismidir. **A‘şār** ‘Aḡîḡ evdiyelerinden bir vādîdir muḡaddem zıkr olundu. Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Kehf-i A‘şāra nüzûl buyurdılar deyü. **E‘zum** zā-yı mu‘cemeniñ zammıyla Zātü’l-Ceyş nām mekānîñ şimālinde bir a‘zîm cebeldir. Ve Merāġî ḡazretleri hemzeniñ ve zā‘nîñ fetḡiyle E‘zem buyurdu. ‘Aynîñ ve zānîñ fetḡalarıyla bilā-elif ‘Aḡam daḡı dirler. Ehl-i Medînenin meyānında ma‘rûf olan budur. ‘Āmir ez-Zübeyrî şî‘rinde buyurmuşdur.

Ḳul lillezî rāme hāzā [259^a] el-ḡayyu min esedin

Rumtu’s-sevāyiḡa min ‘İrin ve min ‘İḡamin

Ve bu cebeliñ bālāsında bir nebî ve yāḡûd bir şuleḡādan kimseniñ ḡabri vardır dirler. **E‘mād** Mezāda Alud meyānında dört ‘aded uṡum ismidir. **El-‘Avāf** ‘Avāf daḡı dirler şadaḡāt-ı nebeviyyeniñ biridir. Ve abārı daḡı vardır. Muḡaddem zıkrı geḡdi. **El-A‘vaş** ‘ayn ve şād-ı mühmeleler ile Medîneniñ şarḡında bir mevzi‘dir. Bi’ru Sāyib ile Bi’ru Muṡṡalib beyninde ebyāt-ı keşîre ve ab-yār-ı vefîreleri vardır. **El-Aġleb** ‘ayn-ı mu‘ceme ile Benî Sevādiñ uṡumlarından bir uṡumdur menāzil baḡşinde mürûr eyledi **Ufā‘iyye** mücāhede vezninde ‘ayn-ı mühmele-i meksûre ile Ma‘dinü Benî

Süleymden Mekkeye yigirmi altı buçuk mîldir tarîk-i Neciddedir. Esedî hazretleri buyurur ki mezbûr mevzi' evlâd-ı Ebâ Bekr evlâd-ı Zübeyriñ yedinde kuyular ve birkeler vardır. **El-Efrâk** Meşâriķde ve cemî' şüyûhlarımızın 'inde hemze ve fâ iledir. Ba'zı kes hemze ile zabt eylediler. Ve Bekrî hazretleri feth-i hemze ile zıkr eyledi. Medîne emvâlinden bir mevzi'dir. **El-Efles** Hicrî hazretleri buyurur ki seyl-i 'Aķikiñ aķşası ķā'-ı Neķi'den mürür idüp ķarâre-i Efles nâm maħalden çıkar bir mevzi'dir aşlâ eşcârı olmayup âyine-vârî bir beyâz zemîn olup giderken zemîn şadâ virir. **El-Af'as** Ćera-gâh-ı Ćarbede bir cebeldir muķaddem zıkr olundu. **El-Aķhal** Şâķibü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik hazretleri Medîne tevâbi'lerindendir deyü zıkr eyledi. 'Âşım bin 'Ömer bin el-Ĥaţţâb hazretlerinin mülki olan mevzi'dir. Ćera-gâh Neķi'e ķarîb Medîneden ĥurûc iden kimsenin yesârındadır. **Elâb** serâb gibi Mecdî hazretleri buyurur ki diyâr-ı Müzeynede bir vâsi' şu'bedir. Şâķib-i Târîķ hazretleri buyurur ki bu bir vâdî-i ma' rûfdır ki Hicrî hazretleri Eş'ar vâdîlerinden ta' dâd eyledi 'Ayn-ı A'lânîñ esfelinden Međîķ-i Şafrâya mülâķî olur. **Elben** hemzenîñ fethi ve lâmiñ sükûnı ve bâ-yı muvaĥĥede-i meftûĥe ile efşâķ olan budır. Ķarîben Yelben zıkrinde hemze-i yâ-yı müşennâta ibdâl ile rivâyeti gelür. **El-hân** hemzenîñ fethi ve lâmiñ sükûnıyla Benî Ķurayzada bir mevzi'dir. **Ummü'l-'İyâl** Âra baķşinde zıkr olundu ki Fâtımatü'z-Zehrâ [259^b] rağıya'llâhu 'anhâ hazretlerinin vaķfıdır. Ve ol maħalde 'ayn-ı cârî vardır. Ber ķarye andan müntefi'olurlar. İbn Ĥazm hazretleri buyurur ki mezbûr 'ayn Ca'fer ibn Ĥalĥa ve 'Ubeydu'llâĥ bin et-Teymî ĥazerâtlarının olup iki yüz biñ dînâr şarf idüp 'ayn-ı cârî olup mezbûr 'ayndan yigirmi biñ eşcâr-ı naĥldan ziyâde saķy ider idi. **Elecc** cîm ve fethateyn ile Mecdî hazretleri buyurur ki Medîne-i Münevvereye tâbi' bir belededir. Ve Ebü'l-Münzir bin Muĥammed hazretleri buyurdu ki Elecc ve 'Arân iki vâdîdir Ĥarre-i Benî Süleymden aĥz-ı seyl idüp deryâya doker. Ve Şâķib-i Târîķ hazretleri buyurur ki Esedî hazretleri zıkr eyledi ki Vâdî-i Elecc Ĥalişden soñra cihet-i Mekkede iki mîldir. Bundan soñra bir mîl Vâdî-i Ezrak 'Arân demekle meşĥûrdır. Ve Eleccde yigirmi ķadar bi'r olup mezâri'leri saķy iderler intehâ. Bâb-ı şâlişîñ toķuzuncı faşlında zıkr olan buña muvâfiķdır ki 'Usfân ile Ķudeyd meyânında deyü zıkr eylemiş idi. Velîd bin 'Abbâs el-Ķureysî hazretleri buyurur ki bir 'abdım var idi firâr eyledi anîñ talebine verâ'sından Mekkedden çıkup sür'at u şiddetle gidüp üçüncü gün Vâdî-i Elece vâşıl

oldım. Kemāl-i meşakkat ve tarīķīñ şiddet ü eleminden ayaklarım kıabarup tāb u tūvānım kesilüp arķam üzere yatup bu şi‘ri söyledim buyurır.

Yā men ‘ale’l-arzi men ‘āde ve mūdlicun

İķra’s-selāme ‘ale’l-ebyāti min ücecin

Bu şi‘ri tamām eyledim gördüm ki bir şeyh elinde ‘aşā yanıma gelüp yā fetā Allāh içün bu şi‘ri bir daħi söyle istimā‘ ideyim didi. Mezbūr şeyhe maķām-ı evvelden inşād ideyim yoksa bir āħir maķām ile mi istersin maķām-ı evvelden isterim didi. Ben söylemege şürū‘ eyledim şeyh-i kemāl ferhunde iki tarafına meyl ider idi. Tamām eyledim baña didi ki bu şi‘r kimiñdir bilür misin bilmem didim. Va’llāhi seksen sene olmışdır bu şi‘ri kıā’il benim didi. Mezbūr şeyh ehlü’l-cedden imiş şā‘irlerden Hımeıdu’l-Elcī daħi buyurmuşdır. Şi‘r

[260^a] Şeribtü’l-mūdāme fe-lem uķli‘

Ve ‘ütibtü fīhā fe-lem esma‘

Hımeıdu’llezī elecce dārahu

Eħü’l-ħamri zū’s-şeybeti’l-aşla‘

‘Alāhu’l-meşību ‘alā ħubbihā

Ve kāne kerīmen fe-lem yebra‘

Ĥikāyet ider ki ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz bu şa‘ire şordı ki bu şi‘ri kıā’il olan sen misin ne‘am didi. ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz didi ki sen şi‘riñde şürb-i ĥamr ile mücādele idersin didikde seniñ mesmū‘uñ oldı mı Mevlā-yı Müte‘āl ĥazretleri *ve’s-şu‘arā’ü yettebi’uhümü’l-gāvüne elem tera ennehüm fī külli vādin yehīmüne. Ve ennehüm yeķülüne mā lā yef‘alüne* buyurdı. ‘Ömer bin ‘Abdu’l-‘Azīz buyurdu ki veyħak yā Hımeıd seniñ pederin şālīħ kimse idi sen bir fāsık kimsesiñ buyurdı. Ol vaķt Hımeıd şā‘ir didi ki aşlaħaka’llāh kimdir pederine beñzer seniñ pederin bir

fāsık kimse idi sen şālîh bir kimsesiñ didi. Ca‘fer ez-Zübeyrî dağı bu şî‘ri inşâd eyledi.

Hel bi-ezkari’l-ḥabîbi min ḥaraci

Em hel lehümü’l-fu’ādü min feraci

Ve lestü ünsen mesîratehâ zuhran

Ḥîne ḥalelnâ bi’s-sefḥi min Eleci

Zû Emer. İki fetḥa ile tarîḳ-i Qaydda bir vādîdir. Medîneye üç merḥaledir Neḥîl kırbundadır eşcârı çok bir vādîdir. **İmmere** emme‘a vezninde hemzeniñ ve mîmiñ fetḥalarıyla Darbe çerā-gāhınıñ bir tarafında bir mevzî‘dir. ‘Irāḳ ḥuccācınıñ menāzilinden bir menzildir. Quyuları çok ve şuları gāyet lezîzdir **İnsân** bir cebeldir ki vasaṭında şuyı vardır. Hicrî ḥazretleri buyurur ki Ḥimā-yı Qayd vasaṭında bir cebeldir İnsân dirler sebab-i tesmiyesi ma‘lûmum degildir **El-En‘um** ‘aynıñ zammıyla ‘āvālîde bir mevzî‘dir. Naşr ḥazretleri buyurur ki Medînece bir cebeliñ ismidir. Ve ba‘zı rivāyetde Baṭnu ‘Āḳilde Yemāme ve Medîne beynindedir dirler. Ve Müzenî ve Cābir bin ‘Abdullāh ḥazretleri bu kavle kā‘il oldılar. Ve Şāḥib-i Tārîḳ ḥazretleri buyurur ki En‘um ancak Naşr ḥazretleriniñ Medînece deyü buyurduğıdır. İbn Zebbāle rivāyetinde baḥş-i Mescid-i Minā’teynde zıkr olundu ki tarîḳ-i ‘Āḳîḳde giden kimseniñ yesārında bir cebeldir deyü ḥālbuki Mecdî [260^b] ḥazretleri dağı Minā’eteyn beyninde olan Cebel-i Aḥmere En‘um dirler deyü beyān buyurdu ḥalel degildir illā kâtibden olmalı Allāhu a‘lem. **İhāb** kitāb vezninde ḥadîş-i Müslimde bu lafzla vāḳî‘ olmuştır. Ve yāḥūd Yihāb yā ile dağı rivāyetdir ‘İyāz ḥazretleri buyurur ki ḥadîşde şek üzere vārid oldu. İhāb ev Yihāb diyerek kāffe-i şüyūḥ ‘indinde ve Esedî ve Şıdkî ve Temîmî ya-yı müşennāt-ı taḥtiyyeniñ kesriyle rivāyet eylediler. Ve ba‘zılar nûn ile Nihāb didiler. Bu lafz ile bu ḥadîşden mā‘adā bir maḥalde bulmadım ve zıkrın dağı istimā‘ itmedim ḥāşıl Medîne kırbunda bir mevzî‘iñ ismidir intehā. Ve İmām Aḥmed ḥazretleri rivāyetinde buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bir gün sa‘ādetle Bi’ru İhāba teşrîf idüp buyurdu ki bir vāḳt olsa gerekdir ki Medîneniñ bināları bu mekāna resîde olsa

gerekdir. Harre-i Ğarbiye me'sûr olan kuyulardan ve hâlâ Zemzem dirler deyü tafşîli mürûr eyledi. **Zû Evân** Medîneye bir sâ'at mesâfe bir mevzi' dir. İbn İshâk hâzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llahu 'aleyhi ve sellem efendimiz Tebûk Ğazvesinden 'avdetlerinde Zî Evân nâm menzile nâzil oldılar. Bir kıyedir ki Medîne ile anıñ meyânı bir sâ'atdır. **El-Evsât** sîn ve tâ-yı mühmeleteyn ile menâzil-i Benî Sâ'ideden 'add olunır. **Eyyid** lafz-ı eyyid kuvvet ü şiddet ma'nâsına Medîneye kıarîb bir mevzi' dir. **Harfu'l-bâ' Bi'ru Ermâ** hemzeniñ fetħi ve rânıñ sükûnı ve mîm ve soñra elif-i maķşûre ile Ğazve-i Zâtu'r-Rikâ' 'indinde bir kuyudur Medîneye üç mîldir Mecdî hâzretleri böyle buyurmuşdır. Eşâhħ olan Medîneye üç gündür. **Bi'ru İlye** uyluk ma'nâsına Medîneye kırk mîlden ziyâdedir dirler. **Bi'ru Cüşem** cîmiñ ve şîn-i mu'cemeniñ zammıyla Vâdî-yi Rânünâda deyü zikri sebķat eyledi. Zâhir olan Cüşem bin el-Hazrece muzâfıdır. Benî Mâlik ceddî olan Hazrec oğlunuñ ismidir bunlarıñ menâzili Benî Beyâza arâsında Rânünâ ğarbındadır. Ammâ Mecdî ve Yâķûti hâzerâtlarıñ Cürfde buyurduğı şahîħ olduğı şüretde bu ğayrısı olmaķ lâzım [261^a] gelür va'llâhu a'lem. **Bi'ru'l-Harre** İmâm Ğazâlî 'aleyhi rahmetu'l-bârî hâzretleri buyurur ki Medîne-i Münevvere ziyâretine teşrîf iden bu kuyuda ğasl ider. Bundan murâd Bi'ru Suķyâdır muķaddem zikri sebķat eyledi. **Bi'ru Hârice** hâ-i mu'ceme ve kesr-i râ ve cîm-i meftûhe ile Hârice bin Hamza bin 'Abdullâh el-Enşârdan biriniñ bostânında bi'rdir hadîs-i Ebû Hureyre rağıya'llâhu 'anh hâzretlerinde mezkûrdır. Ebâ Hureyre rağıya'llâhu 'anh hâzretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz etrâfında câlis olurdıķ. Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz meyânemizden kıyâm buyurup revân oldu. Vâfir te'hîr idüp teşrîf itmediler efendimiz gelmedi deyü havf idüp kalkdıķ. İbtidâ ben kıyâm idüp arar iken enşârdan Benî'n-Neccâr bostânına dâhîl oldım bulamadım gördüm ki Bi'ru Hâriceden bir kimse girer ben dağı girüp Rasûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimizi buldım Hârice bir kimseniñ ismi olup bi'r aña muzâf olmuşdır. Nevevî hâzretleri şerħ-i Müslimde buyurur ki bu bi'r 'Akîķ 'arşasındadır. **Bi'ru Harîf** Bi'ru Erîs bahşinde zikr olundu ki Hâzret-i 'Oşmân rağıya'llâhu 'anh hâzretleri Bi'ru Erîs ile ber-â-ber bu bi'ri dağı vaķfına idhâl eyledi. Ve hâtem-i nebevî bu bi're düşdüĝin rivâyet eylediler. **Bi'ru'l-Haşıy** hâ-i mu'ceme bahşinde gelür. **Bi'ru Hateme** Bi'ru Zer'dir ki bâb-ı sâdisde mürûr eyledi. **Bi'ru'd-Düreyk** taşĝîr-i derk Bi'ru Züreyķ dağı dirler. İmâm Mecdî hâzretleri buyurur ki Benî Hatme

Bi'ru Düreyk üzerine bir uţum binā eylediler murād budır. Ve kâle  ays bin el- a em.

K n  ve  ad e allu'n-n se 'an nis 'ihim

Esved  leh  f  'aylin bi-nisbetin esbelu

Bi'ru Der kin feste'add  li-mi lih 

Ve  av leh  iz ennek m ve te'emmell 

Bi'ru Zerv n zal-ı mu'cemeni n fethi ve r ni n s k nıyla Bu   r  riv yetlerini  'indinde ve  bn H z    zetleri daği böyle buyurmuşdır. Ve Bu   ride '    e r  ıya'll hu 'anh    zetlerini   ad  inde Zerv n Ben  Z rey  bi'ridir. C rc n    zetleri Müslim riv yetinde k ffe Bi'ru Z  Ev n riv yet eylediler. Ve A  l    zetlerini  'indinde r s z Z  Ev n buyurmuş. Ve ' y z   zetlerine Mecd    zetleri t bi' [261^b] olup Bi'ru Z  Ev n Med neye bir s 'at bir ağır mevzi'dir ki anda Mescid-i D r r bin  olunmuşdır. Zev n Mervan vezni üzere Ben  Z rey de bir kuyudur ki Leb d bin el-'A am m n f   'aleyhi m -yeste    Ras l-i Ekrem  alla'll hu 'aleyhi ve sellem efendimize si r idüp mezb r bi're ilk  eylemiş idi. Mezb r kuyun n   hibi Leb d bed-fi' l idi dirler ve f hi hil f. Si rden    ra bu kuyun n  uyu  ınna gibi olup ve na lı r   s-ı  ey   n gibi idi. Ras l-i Ekrem  alla'l hu 'aleyhi ve sellem efendimizi n emriyle i r c-ı si rden    ra mezb r kuyu defn olundu. K   as  Bu   ride ves 'ir kütüb-i e     de me   r ve me   rdır. **Bi'ru Ruk ne** Med neye on m l t ri -i ' r  da ve anda bir  avz daği vardır ve bunın ver 'sında iki m l Bi'ru Mu  alibdir. K le'l-Esed . **Bi'ru Zemzem** iki z -y  mu'ceme ile Bi'ru    bdir ki b b-ı s disi n ibtid sında m r r eyledi. Keşret-i teberr k nden ve af  -ı b ld na na l olduğından bu isimle tesmiye olundu. **Bi'ru Ziy d** 'Uy n-ı H sey n ba  inde zikri gelür. **Bi'ru's-S yib** k tib vezninde t ri -i Necidde Med neye yigirmi dört m ldir    ra ile bunın beyni daği böyledir. Ve bu mağalde  a rlar ve b y tlar ve 'im retler ve esv  lar vardır. Sebeb-i tesmiyesi 'O m n bin 'Aff n r  ıya'll hu 'anh    zetleri n s i   n  afr eylediginden tesmiye olmuşdır. Ve bu bi'ri  v   sine 'Urey e dirler. Ve Bi'ru's-S yib  zerine  av le bir cebel vardır ismine  ib ' dirler. Ve Esed    zetleri ba'z  ehl-i b diyeden na l ider ki  br   m 'aleyhi's-sel m   zetleri bu cebeli  b l sına n z l buyurdu. **Bi'ru S mey a** s n  arfinde gelür.

Bi'ru Şeddād Habhābe nāhiyesidedir. **Bi'ru 'Ā'īşe** Benī Vākıf'dan bir kimseniñ ismidir. 'Ā'īşe İbn Nümeir bin Vākıf dirler. Bu kuyunuñ üzerinde mezbūrıñ bir uţmı vardır ve menzili Mescid-i Fađīh cihetiniñ kıblesindedir. 'Ā'īşe 'avrat ismi degildir öyle kıyās olmasun. **Bi'ru 'Azķ**. 'Ayn-ı mühmeleniñ fethi ve zāl-ı mu'cemeniñ sükūnıyla Kūbāda menāzil-i Enīfde ma'rūf bir bostānıñ ismidir ve hālā mevcūd ve ma'mūrdır **Bi'ru 'Urve** bin Zübeyr bin el-'Avvām kaşrıyla 'Aķıķ bahşinde tafşıl olundu. [262^a] **Bi'ru Zāti'l-'Alem** iki fethā ile Revhā muķābilindedir dirler. 'Alī bin Ebā Tālib rađıya'llāhu 'anh ḥāzretleri tā'ife-i cinn ile muķātelesi bu mekānda vāķi' olmuşdır **Bi'ru 'Āşır** Ḥāzret-i 'Osmān rađıya'llāhu 'anh ḥāzretleri Bi'ru Erīs ile ber-ā-ber şadaķasına idḥāl eyledi. Ve bir rivāyetde ümmühāt-ı mü'miniñ rađıya'llāhu 'anhünne ḥāzerātlarınıñ tu'meleri idi. Şadaķāt bahşinde zıkr olundu. **Bi'ru 'Adaķ** iki fethā ve dāl-ı mühmele ve āhiri ķāf ile Medīnede bir kuyudur. Ve yanında telvīn-i uţm vardır Kā' dadır va'llāhu a'lem **Bi'ru Fāţıma** binti Ḥüseyn rađıya'llāhu 'anhā Velīd Mescid-i Şerīfi ziyādesinde Fāţımatü'z-Zehrā 'aleyhi's-selām ḥānesin aḥz idüp bu zāt ol vaķt ḥāne-i mezbūrda sākin idi. İhrāc idüp Ḥarre-i Ğarbiyyede bi'ru mezbūr mekānında iki rek'at namāz kılup du'ā buyurdıķdan sonra bi'r-i mezbūrıñ ḥafrine emr buyurdu. Emri mücibince ḥafr olunup kemāl-i suhūlet ile bi'ru mezbūrdan laţīf āb-ı ḥoş-güvār zāhir oldu. Ve ol maḥalde sākin oldu. Tafşili muķaddem mūrūr eyledi. **Bi'ru Feccār** cimiñ teşdīdi ile ķarībān delīl ile zıkrı gelür. **Bi'ru Midrā** mimiñ kesri ve dāl-ı mühmeleniñ sükūnı ile Medīnede Ğarāre nām maḥalde ma'rūf bir bi'rdir. **Bi'ru Meraķ** mimiñ ve rāniñ fethālarıyla ve sükūn-ı rā ile iki luġat-ı meşhūredir āhiri ķāf ile Medīnede bir bi'rdir Mescid-i İcābe nāhiyesinde bir bostān vardır ismine Meraķıye dirler zāhir olan bu bi'r mezbūr bostāna mensūb olmaġla Bi'ru Meraķ dinmişdir. **Bi'ru Muţţalib**. Mimiñ zammı ve feth-i tā-i müşeddede ve kesri-lām ile Medīneye yedi mīldir. Muţţalib bin 'Abdullāh bin Ḥanţab bin el-Maḥzūmiyye mensūbdır Esedī ḥāzretleri tarīķ-i Neciddedir deyü zıkr eyledi. Ve Medīneye beş mīldir altıncı mīl Ḥarretü Vākım Medīne üzerine müşerreftir. Faķaţ mesāfede iḥtilāfāt vāķi' olmuşdır. Şāḥibu'l-'Umde ḥāzretleri ve hiye bi'ru 'alī buyurmuşdır ve hüve'l-eşāḥ. **Bi'ru Ma'ūne** mimiñ fethi ve 'ayniñ zammı sonra vāv sonra nūn-ı meftūḥe ve sonra hā ile ba'zılar taşḥīf idüp Bi'ru Ma'ūye dirler Mekke ile [262^b] 'Uşfān meyanında olan bi'ri murād iderler. Lafz-ı Mu'āviye bin Ebī Süfyān ile bu degildir. Bu nūn ile Ublā cibālınıñ beyninde Medīneden Mekkeye giderken maş'addadır. Benī Süleym

nāhiyesidir bunun kıssası aşda ve Buḥārīde ve kütüb-i eḥādīşde meşhûrdır ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ kurrâlarını ol maḥalde şehīd itdiler. Fe'l-yurâcī'i'l-aşle. **Bi'ru'l-Melik** lâmiñ kesriyle melik-i tübbe' Medīneye geldikde nâzil olduğı mekâna ḥafr eylemişdir. Binâ'en 'aleyh Bi'ru'l-Melik deyü tesmiye olundu. Ve İbn Şeybe ḥazretleri nakl ider ki 'Alī bin Ebā Ṭālib kerrema'llāhu vecheh ve raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerinin Medīnede olan şadaḳâtlarının ḥāricinde bir kuyudur Bi'ru Rûmeye qarībdir. **Bi'ru Hecīm** cīm ba'de yā ile 'Uşbede Hecīm nām uṭma mensûbdır. Ve Maṭrī ḥazretleri yāsız Hecm rivāyet eyledi. Ve Merāḡī ḥazretleri hā üzre fetḥa vardır buyurdu. Ve İbn Şeybe ḥazretleri mīm bedeline rā ila rivāyet idüp ābār-ı Medīneden ta'dād idüp Hecīrdır deyü buyurdu. Ḥarrede İbn Māh Ḳaşrınıñ fevkindedir. Ve Şāhibu'l-'Umde ḥazretleri buyurur ki bi-ḥamdi'llāh vaşf olunduğı vech üzere buldım bi'r ve ḳaşr mevcûd ve ma'mûrdır ve ciheti ma'lûm olup 'aynı ma'lûm olmayan mesâcidlerden 'Uşbede olan mescidi fetḥ ü 'ināyet-i Ḥaḳ ile buldım cümle-i mesâcide ilḥāḳ eyledim. Ve 'Uşbede vāfir kuyular ve mezārī'ler vardır. Ve bu bi'r bir siyāh ve kebīr uṭmıñ yanındadır Ḳaşr-ı Māh dirler el-yevm āşārı mevcûddır. Ve Nühayliñ verā'sında Zu'l-Ḥuleyfe tarīkinde bir şaḡīr mescidiñ āşārı vardır Mescid-i 'Ā'ışedir dirler me'sûr olan mesâcidlerinin ḡayrıdır. Ve ḥālā 'Uşbe māl ve bilād olup sādāt-ı Medīneden Benī Şedḳam ve Benī Sa'd ḥazerâtlarının taḥt-ı taşarruflarındadır intehā. **Bālā** feteḥāt-ı şelāşe ile Tebûk mesâcidlerinin bahşinde zikri mürûr eyledi. **El-Beyra** Allāhu a'lem 'Ayrı'l-Beyr didikleridir ki Medīneye bir merḥaledir Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Benī Liḥyān Ġazvesine teveccüh buyururken bu maḥalden mürûr eylemiş. **El-Becerāt** fetḥ-i bā ve cīm ile ve ba'zılar taşḡīr ile Büceyrāt dimişler Cebel-i Sevr andan suyu semādan gelür. [263^a] 'uyûn u enhārı yokdır dimektir. **Buḥrān** zamm-ı bā ve ḥā-i mühmeleniñ sükûnı soñra rā ve elif ve āḡiri nûn ile İbnu'l-Furāt ḥazretleri fetḥ-i bā ile ḳayd eylemiş ve İbn İshāḳ ḥazretleri buyurur ki İbn Caḥş Seriiyesi Ḥicāz tarafından mürûr idüp Fūr' fevkinde bir mekâna vāşıl oldu ol mekâna Buḥrān dirler. Ve İbn Sa'd ḥazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz aşḥābdan üç yüz kimse ile ḥurûc idüp Buḥrāna vāşıl oldıḳda nazar buyurdılar ki cem'-i Benī Süleym müteferriḳ olup firār itmişler. Ve Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz bu ḡazvesinde on gice taşrada ḳalmışdır. **Behdān** Medīneye bir merḥalede bir cebeldir Şāhibu'n-Nihāyeniñ zikri budır. Ve

Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz hadîşinde sîrû hâze'l-Beḥdāne sabekā'l-muferridūne buyurmuşlar. Ve daḡi Ezherî ḡazretleriniñ rivāyeti budır ekşer-i rivāyet cîm ve mîm ile Cümdān rivāyet eylemişlerdir. **Bedā** fethā ve taḡfîf-i dāl ile Vādî-i Ḳurā ḡurbunda bir mevzî' dir 'Alî bin 'Abdullāh bin 'Abbās ve evlādlarınıñ menzilidir. **Behrāḡ** Benî 'Amr bin 'Avf utmınıñ ḡāricindedir. **El-Bedāyi'** Mescid-i Şeyḡayn baḡşinde zıkr olundı. El-yevm Medîne'de 'aynıyla ma'rûf olmayan mekândır. **Bedir** bānıñ fethi ve dāl-ı mühmele-i muḡaffefeniñ sükûnıyla bir bi'rdır ki Benî Ğıfārdan Bedir nām kimse ḡāfr eylemişdir. Bedir bin Ḳureyş bin Maḡled ibn Naḡr bin Kināne dimekle ma'rûfdır. Meşḡūr Ğazve-i Bedir anda vāḡi' olmuştır. Bedru'l-Mev'id ve Bedru'l-Ḳıtāl ve Bedru'l- Ūlā ve Bedru's-Şāni ve Bedru's-Şāliš dirler cümlesi bu mevzî' iñ ismidir. Ğazve-i Bedirde İslāmdan on dört aşḡāb şehîd oldu. Biri Ebū 'Ubeyde bin el-Ḥāriş zaḡm-nāk olup gelüp Şāfrāda vefāt eyledi ve bāḡîleri Bedirde defn olundı raḡıya'llāhu 'anhüm. Ve Mescid-i Ğamāme daḡi Bedirdedir. Ve Bedirde Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ dāḡil olduḡı ḡār nışf fersaḡdır intehā. Bu ḡār Bedire şu'ūd iderken şāḡa düşer ve ḡuccāc-ı müslimîn teberrüken anda namāz kılarlar. Ve Mercānî ḡazretleri buyurur ki Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yed-i sa'ādetlerinde ḡazîb nām seyf-i sa'ādetleriyle [263^b] ḡāzır olup ve ṡabl-ı nuşret olurlar idi. Ḳıyāmete ḡadar ṡabl urulmaktadır intehā. Mevzî'-i mezbûrdan şādā-yı ṡabl istimā' olunır Medîneye dört merḡaledir. Ḥālā Bedirde 'ayn-ı cārî ve eşcār-ı naḡl mevcûddır. **Birāḡ** ḡesr-i bā ile müteḡaddim olan Bedire muḡāfdır ḡāle's-şā'ir.

Fe-ḡultü fe-ḡad raḡalne Birāḡa Bedrin

Yemînen ve'l-'Unāyete 'an şimālî

Birāḡu Ḥavre bānıñ kesri ve ḡā-i mühmeleniñ fethi ve rā ile Vādî-i Eş'arın ḡible nāḡiyesinde bir mevzî' dir. Ḳāle'l-Aḡvaş.

Fe-Zū's-Serḡin aḡvā fe'l-Birāḡu ke-ennehā

Buḡūratün lem yuḡallil beyne ḡarîbin

Birāku Hābt bi-fethi'l-hā-i el-mu'ceme ve sükūn-ı bā-i muvaḥḥede ve āhiri tā-i müşennāt-i fevḳāniyye ile bir şahrādır ki Bedirden Mekkeye müteveccih olan anda mürūr ider. Ḳāle's-şā'ir.

Fe-evdiyetü'l-Livā fe-Birāku Hābt

‘İffetuhe'l-‘āşifātu'r-riyāḥu

Yerām yāniñ fethi ve kesri ile ḥayme-vārī bir cebeldir. Neḳī' iñ ibtidāsında ğarb cihetinde aña ‘alāmet gibidir meşriḳ cihetinden ‘Useybe muḳābildir. Ḳāle's-şā'ir el-Müzenī.

Ve ennī lā hevā min hevā ba'zi ehlihi

Yurāmu ve uḫrā ‘ābehünne yurāmu

Reşān Melel ile Zātü'l-Ceyş meyānında bir vādīdir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol vādiden Bedire müteveccih oldu. Eşahḥ olan bā-i muvaḥḥede ve yā-yı müşennāt ile Beryān olmalıdır muḳaddemki taşḥīfdir. İmām Mecdī ḥazretleri böyle buyurmuşdır. **Berḥ** bā ve rāniñ fethalarıyla Benī en-Naḳīr uṭmlarındandır. **El-Berirtān**. Ezvāc-ı tāhirāt raḍıya'llāhu ‘anhünne ḥazerātlarınıñ tu'mları idi. Zān iderim ki ‘Avālīde Berre ve Berīre dimekle ma'rūf olan bostāndır. **Berḳ** lafz-ı berḳ lāmi' ma'nāsındadır Ḥayber ḳaryelerinden bir ḳaryedir. **Burḳa** bāniñ zammı ve fethiyle daḥi rivāyetdir. Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şadaḳalarındandır. **Birk** kesr-i bā ile Sevāriḳiyye nāḥiyesinde bir vādīdir. **El-Birke** Medīnede cārī olan ‘Aynü'l-Ezraḳiñ fażlası bu birkeye dökülür a'lā besātīnleri vardır. **Birme** bāniñ kesriyle Medīne arzıyelerinden Belākit nām mekāna ḳarīb Ḥayber ile Vādī'l-Ḳurā beyninde [264^a] Ḳureysiñ ‘uyūn [u] besātīnleri vardır. Ve Zū'l-Beyza daḥi dirler. **El-Berūd** bāniñ fethi ve rāniñ zammıyla Cebel-i Cüheyne tarafında bir mevzi' iñ ismidir. Ve Ḥarretü'n-Nār tarafında bir mevzi'a daḥi dirler. **Buzre** bāniñ zammı ve zā-yı mu'cemeniñ sükūnı ve rāniñ fethi soñra hā ile Medīneye üç günlük maḥalledir. Rüveyşe ile Medīneniñ beynindedir. **El Bezrū** sāḥil-i baḥırdan mürtefi' bir beldedir ve ğāyet beyāzdır kemāl [ü] şiddet-i ḥarāretde bir beldedir. Ve sākinleri Benū Ḍamra ve Kināne olup. Şā'ir demişdir şī'r

Ve lā be'se bi'l-bezrevā'i arzan lev ennehā

Tuṭahhir̄ine āsārahum fe-teṭību

Başsa bi'ru muzāfıdır. Medīne kurbunda meşhūr ve me'sūr bir bostāndır. Bāb-ı sādisiñ ibtidāsında tafşılı mürūr eyledi. **Büday** bānıñ zammı ve ḍād-ı mu'cemeniñ fetḥi ile muşaggar İbn Sikkīt ḥazretleri buyurur ki 'Aynu'l-Ġefārıñ esfelindedir. Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki zāhir olan ḥarf-i nūnda kelām olmalı. **El-Bethā** bir ma' ruf vādıdır ki seyli 'Aķīķe cārī olur. Zān iderim ki buña Buṭḥān İbn Ezher dirler. **Buṭḥān** bānıñ zammı ve sūkūn-ı tā ile muḥaddişiniñ ḳavli budır. Ehl-i luḡat bānıñ fetḥi ve tānıñ kesriyle buyurdılar. Ebū 'Alī el-Megālī ḥazretleri ve ḡayrıları böyle ḳayd idüp ḡayrısı cā'iz degildir didiler. Mecdī ḥazretleri buyurur ki Ebī't-Ṭayyib Aḥmed bin Aḥmed bin Aḥmī Eş-Şāfi' i ḥazretleriniñ ḥattıyla ḳırā'at eyledim ve anıñ ḥattı ḥüccettir. Buṭḥān bānıñ fetḥi ve tānıñ sūkūnıyla Şāhib-i Tārīḥ ḥazretleri buyurur ki ba' zı kimseler Ebī 'Ubeyd El-Ḳāsim bin Sellām ḥazretlerinden naḳl iderler ki Buṭḥān bānıñ zammı ve tānıñ sūkūnıyla vūs'at u enbisat-ı baṭḥāsından nāşī tesmiye olundu. Faşl-ı ḥāmisde evdiye baḥşinde zikri mürūr eyledi. Ḳāle's-şā'ir.

Eyā Sa'd lem ezel ba' deküm

Fī kurbın li's-şevķi tegānī

Kem meclisin vellā bi-zātihī

Lem tühennini iz ḡābe nedmāni

Sekyen li-sel'in ve li-sāḥātihī

Ve'l-'ayşu fī eknāfi Buṭḥānu

Emseytü min şevķi ilā ehlihā

İrfa' aḡzanen bi-aḡzāni

Ve ba‘zılar Buṭhān Zübāb şularından bir mevzi‘-i āḥardır [264^b] dirler. **Baṭnu İdam** muḳaddem İdam bahşinde mufaşşalan zıkr olundu. **Baṭnu Zī Şulb** faşl-ı ḥāmıde bu daḥi zıkr olundu. **Baṭnü Naḥl** cem‘ i naḥle ṭarīḳ-i Başrada Medīneye ḳarīb bir ḳaryedir. Esedī ḥazretleri buyurur ki Baṭnü Naḥlden Ṭarafa ḳadar yigirmi mīldir. Ve Ṭarafadan Medīneye ḳadar yigirmi beş mīldir. Ve Baṭnü Naḥl Benī Fezāreniñdir. Üç yüz ḳuyudan ziyāde ḳuyusu vardır cümlesiniñ şuları lezīzdir. Andan ṭarīḳ-i Rebezeye mülākī olunır Rebezeye kırk beş mīldir intehā. Ve Baṭnü Naḥl Medīneden dört berīd mesāfedir fuḳahālar zıkr iderler ki şalāt-ı ḥavf Baṭnü Naḥlda vāḳi‘ oldı. Necidin arzı Ğaṭafānda bir mevzi‘dir muḳaddem ziyāde-i ‘Osmānda zıkr olındı ki Merāḡi ḥazretleriniñ ḥaṭṭıyla Baṭnü Naḥl bir mevzi‘dir ki Medīneye dört mīldir bu şaḥīḥ oldıḡı şüretde muḳaddem zıkr olaniñ ḡayrı olmış olur. Zān olunur ki bu Zū‘l-Ḳaşşa nām maḥal ola ḳarīb zıkrı gelür ki ṭarīḳ-i Rebezeden beş mīldir Medīneye deyü va‘llāhu a‘lem. **El-Buṭeyḥā** Beṭḥāniñ taşğiridir. ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleriniñ ziyādesinde zıkrı mürür eyledi. **Bu‘ās** ibtidāsı ḥareke-i şelāşe iledir. ‘İyāz ḥazretleri bāniñ zammı ve āḡiri sâ-i müşelleşe ile bundan ḡayrı vech yokdır buyurdı. Medīne eṭrāfında cāhiliyyetde Ḥazrec ile Evsiñ ḳıtālî bu maḥalde olmışdır mufaşşalan zıkr olundu. Ḥalīl ḥazretleri Ebū ‘Ubeyd el-Bekrī ḥazretlerinden ‘ayn-ı mu‘ceme ile naḳl eylemişdir bundan ḡayrı bir kimseden bu işidilmedi. Ebū Aḥmed es- Sükkerī ve ḡayrıları bunuñ taşḡifine zāhib oldılar. Şāḡibu’l-Meṭālî‘ ve’l-Meşāriḳ ḥazretleri bāniñ zammı ve ‘ayn-ı mühmele ile buyurdı. Ve Aşīlī ḥazretleri iki vech üzere ḳayd eyledi. İbn Ḥacer ḥazretleri buyurur ki Ebā ‘Ubeyde ḡayn-ı mu‘ceme ile zıkr idüp bir mekāniñ ismidir didi. Ve ba‘zılar bir ḥışniñ ismidir ve ba‘zılar Benī Ḳurayza ‘indinde Medīneye iki mīl bir mezra‘anıñ ismidir didiler. Ve İmām Rezīn ḥazretleri ‘Arūrā ‘indinde bir mevzi‘dir deyü buyurır. Ve Şāḡib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki zān iderim ki Ḳavrāniñ taşḡifidir ḥāşıl-ı merām çok ihtilāf vāḳi‘ olmış ise de [265^a] Medīneye iki merḥale bir mekāndır deyü taḳviyet virdiler. **Ba‘ī** iki ‘ayn-ı mühmele ile Ḳubāda Benī ‘Amr bin ‘Avf menāzilinde bir uṭmıñ ismidir. **Büḡayḡa** iki ḡayn-ı mu‘ceme ile taşğir-i begīḡ Deşā nām mekāna ḳarīb bir bi’riñ ismidir. İbn Şeybe ḥazretleri buyurur ki Ḥazret-i ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anh ibtidā Yenbu‘a teşriflerinde Büḡayḡayı ma‘mūr idüp buyurdu ki bu mesākin ü fuḳarā ve ibn-i sebīle ve zevī’l-ḥācetü’l-ḳarībe şadaḳadır. Vāḳidī ḥazretleri buyurur ki Mürtezā ḥazretleriniñ zamānında Büḡayḡanıñ ḡurmāsı bīñ vesḳ cem‘ olur idi. Ve Muḥammed

bin Yahyā ḥazretleri buyurur ki Yenbu‘ da Büğaygāt Mürtezā ḥazretleriniñ icādıdır. Ve bir kaç ‘uyūn dā’imā cārī olur idi. Birine ‘Aynu’l-Erāk ve birine ‘Ayn-ı Hayf-ı Leylā ve birine ‘Ayn-ı Feştās dirler idi. Bu şadaқа ber-minvāl-i meşrūḥ üzere cārī olur idi şoñra Ḥüseyn bin ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anhümā ḥazretleri ‘Abdullāh bin Ca‘fer bin Ebī Ṭālib ḥazretlerine i‘ṭā idüp ḥāşıl olan meyveden duyūnına ve ma‘āşına medār olsun deyü ammā şart ile i‘ṭā eyledi ki kerīmesin Yezīd bin Mu‘āviyeye tezvīc itmeye şoñra ‘uyūn-ı mezbūrı ‘Abdullāh ḥazretlerinden aḥz eylediler vaḳtā ki ‘Abdullāh İbn Ḥasan bin Ḥasan Ebu’l-‘Abbās ḥalīfe oldıḳda aña ‘arz idüp anlar daḫi be-tekrār aḥz ve Mürtezā ḥazretleriniñ şadaḳātlarına ilḥāk eyledi. Ve Şāḫib-i Tārīḫ ḥazretleri buyurur ki mezbūr şadaḳāt ḥālā Yenba‘-ı Naḥl dimekle ma‘rūfdır. Lākin ḥālā ba‘zı kimseleriñ yedinde mülk iddi‘āsın iderler. Ehl-i siyer kütüblerinde zıkr iderler ki Ḥazret-i Mu‘āviye Mervāna bir mektūb irsāl idüp maẓmūnı budır ki ba‘de’l-islām ve’t-taḫıyye ma‘lūmıñız olsun emīru’l-mü’mīnīn Mu‘āviye murād ider ki ke’l-evvel meyānemizde ülfet ü muḥabbet ü meveddet ḥāşıl olmaḳ isterim benim tarafımdan varup ‘Abdullāh bin Ca‘fer ḥazretlerinden kerīmesi Ümmü Gülsūm ḥazretlerini emīru’l-müminīn ve oḒlu Yezīd-i pelīde taleb idesin her ne ḳadar mehr ve şıḳāḳ taleb ider ise dirīḡ itmeyesin. Mervān bu nāmeyi alup ‘Abdullāh ḥazretleriniñ ḥuẓūrına varup nāmeyi kırā’at eyledikde ‘Abdullāh ḥazretleri buyurdu ki ḥālī Ḥüseyn Yenba‘dadır ol gelene ḳadar baña [265^b] mūhlet viriñ şoñra size cevāb viririm deyüp def‘-i meclis eyledi. Bir kaç günden şoñra İmām Ḥüseyn raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri teşrīf idüp ‘Abdullāh ḥazretleri ḥuẓūrına varup kışşayı ḥaber virdikde hemān İmām Ḥüseyn kıyām buyurup duḫter-i pākīzeniñ ḥuẓūrına varup duḫter-i pākīzeye ḫitāb idüp buyurdu ki ‘ammiñ ve oḒlu Ḳāsim bin Muḥammed bin Ca‘fer saña bundan eḫaḳḳ u evlādır. Eger keşret-i mehr ü şıḳāḳa raḡbet ider iseñ saña naḥl-i Büğaygātı virdim deyüp ol ser-tāc-ı muḥadderāt daḫi fermānına ser-fürü idüp ol gün nikāh idüp ve ol gice zifāf oldılar.

Ḥamden lillāh düşmedi necis içre bu pāk gevher

Nesl-i pāk-i aḫarı ḫıfz eyledi Mevlā yeter

Mezbūr Büğaygāt Ümmü Gülsūm tarafından Benī ‘Abdullāh ḫalef‘an selef mīrāş tarīḳi üzere zabṭ iderler idi. Vaḳtā ki Me’mūn ḥalīfe olup bu kışşayı aña ifāde eylediklerinde Me’mūn cevābında ḥāşā bu irş deyüp Büğaygāta bedel anlara ‘ivaż

virüp ke'l-evvel Mürtezâ hazretlerinin şadaķasına idhāl eyledi. Va'llāhu a'lem. **El-Bakķāl** feth-i bā ve teşdid-i kāf ile Zübeyr hazretleri Talha zikrinde Ebu'l-Baķteriden zikr ider ki hānesi Medīnede Beķī' u'z-Zübeyr ķurbunda Bakķāl nām maķalde idi. Kūbūr-ı ümmühātü'l-mü'mininde zikri mürūr eyledi ki Bakķāla çıkan zūķāk üzerinde kendi hānesi hūķasındadır deyü. Ve Ebī Rāfi' hazretlerinin hānesi ki Bakķālda Sa'd hazretlerinden iştirā eylediği Muħammed bin Zeyd bin 'Alī bin Hüseyn hazretlerinin Baķī' de olan saķīfeye ķarībdır. Ve muķaddem zikr olundu ki seyyidünā İsmā'īl bin Ca'fer hazretlerinin meşhed-i sa'ādetleri Zeyne'l-'Ābidīn ibn 'Alī bin Hüseyn hazretlerinin hānesidir Bakķāldadır fe-efhem. Zikr olunan Bakķāl didikleri meķān bu maķaldir. **Beķ' ā** med ve fethā ile Medīne yigirmi dört mīldir Ebā Bekr eş-Şiddīķ rađıya'llāhu 'anh hazretleri 'asāķir-i İslāmı techīz için bu meķāna çıķmış idi. Murād-ı 'ālīleri mürted olan ķavm ile kıtāl itmek idi ve Yemāmede bir ķaryeniñ ismine daķı Beķ' ā dirler. **Buķ'** bāniñ zammıyla Medīnede bir bi'riñ ismidir. Vāķidī hazretleri buyurur ki Buķ' feth-i bā ile Suķyāda Neķabü Benī [266^a] Dīnārda bir bi'rdır. Ve Yāķūtī hazretleri buyurur ki bāniñ zammıyla Buķ' Suķyā tarafında Benī Dinār naķbına dirler. **Beķī'ul-Buķhān** Vādī-i Buķhāna muzāfdır zikri sebķat eyledi Şaķīhde Ebī Mūsā hazretleri buyurur ki ben ve benim sefīnede ber-ā-ber olan aşķāblarım gelüp Beķī' u Buķhāna nāzil oldıķ. **Beķī' u'l-Habķabe** Mecdī hazretleri feth-i hā-i mu'ceme şoñra bā-i muvaķķhede ve feth-i cīm şoñra bā ve hā Habķabedir buyurdu. Ve Ebū Dāvud hazretleri Sünende Habķabe bir şecerdir ki bu mevzi' de keşreti oldıķından tesmiye olundu. Sünende zabtı yokdır lākin İbnu'l-Eşīr hazretleri hā-i mu'ceme beynehümālarında bā-i muvaķķhede ile zabt eylemiş. Ve Süheyli hazretleri iki cīm ile zabt eylemiş. Ve Kāmūsda ha-i mu'ceme ile bir şecerdir buyurdu. Beķī'ul-Habķabe Medīnede bir mevzi' dir mezbūr şeceriñ anda keşreti vardır. Ve Akşehrī hazretleri iki cīm ile zabt idüp cīm-i ūlāniñ zammı ve bāniñ sūkūnı ve cīm-i şānīniñ fethi ve bā-i muvaķķhedeniñ fethi ile āķiri hādır buyurdu. Muķaddem zikr olundu ki Mescid-i Nebevī binā olunurken bu maķalden kerpiķ kaķ' iderler idi. **Beķī'ul-Hayl** Medīne-i Münevvereniñ bāzārınıñ mevzi' -i Muşallā-yı 'īde ķarīb meķāniñ ismidir. Ebū Kaķīfeniñ şī' rinde zikr olan Beķī' den murād budır şī' r.

Elā leyte şī' ri hel teĝayyara ba' denā

Beķī'ul-Muşallā em ke-' ahdi'l-ķarāyiru

Beķī' u'l-Muṣallā ve Beķī' u's-Sūk daħi dirler. **Beķī' u'z-Zübeyr** menāzil-i Benī Ğanmīn kırbunda ve menāzil-i Benī Züreyķiñ ŗarkında meŗriķ cānibinde Baķķāl nām mevzi' 'Aŗķī dir ki müverriķiniñ ta'riflerine nażaran ve ħudūd-ı esvāķ-ı saķīfe nażaran bu maħal Beķī' u'l-Ğarķad yolunda ya'nī Bāb-ı Cibrīlden Beķī' u Ğarķada giderken Ağavāt Ħarem ħarresinde bir raħbedir. Yanında nerdübān ile nāzil olunır ki bir 'ayn ve bir kıbbe ve ol maħalde bedevīler kömür bey' iderler. Ve Ağavāt Ħarem 'id günlerinde va sā'ir eyyām-ı zīnetde ol mekānda bir dīvān olup pür-zīnet ile müzeyyen olup herkesle mu'āyede iderler intehā. İbn Ŗeybe ħazretleri sūk-ı Medīne baħşinde Ka'b bin el-EŖref kıŗŗasından ŗoñra rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem ŗalla'llāhu 'aleyhi ve sellem [266^b] efendimiz Beķī' u'z-Zübeyriñ mevzi' ini sūk ittiħāz itmek murād-ı 'aliyyesi oldıkda Ka'b İbn El-EŖref kıtl olundıkda aħz idüp mezbūr mevzi' den bir kıt'a Zübeyr ħazretlerine iħsān buyurdı Beķī' u Zübeyr tesmiyesine bādī budır. Ve mezbūr Beķī' de bir kıā ħāne binā olundu. İbtidā Zübeyr ħazretleriniñ ħānesi ve ŗarkında Münzir bin ez-Zübeyr ħānesi tā zuķāķ-ı 'Urveye kıadar ŗoñra Benī Māzin menziline giderken ŗolda Muŗ'ab İbnu'z-Zübeyr ħānesi ve bāb-ı zuķāķda 'Ukkāŗe bin Muŗ'ab evlādlarının ħānesi daħi āl-i 'Abdullāħ bin ez-Zübeyr ħānesi tā Esmā binti Ebā Bekr ħānesine kıadar mümtedd olur ve zuķāķıñ iftirāķında Nāfi' bin Ez-Zübeyr ħānesi bu ħāneleriñ mecmū'ı Zübeyr ħazretleri oğluna vaķf eylemiŗdir. **Beķī' u'l-Ğarķad** ġayn-ı mu'cemeniñ fethiyle aŗlū'l-Beķī' luġatda her bir mekānda envā' eŗcār cem' olsa aña Beķī' dirler. Ve Ğarķad 'avsec nām ŗeceriñ kebīrine dirler ħālā maķbere-i ehl-i Medīnedir. Muķaddem dāħil-i Medīnede ŗimdi ħāric-i sūr-ı Medīnedir. Muķaddem bostān iken bir kısmı ħile ile idħāl idüp kıapuları sed olunup bir eħad kıalmayana kıadar kıatl eylediler. 'Amr bin el-Nu'mān el-Beyāzī kendi kıavminiñ bu ħile ile kıatl oldıġından infi'āl idüp maķtūl olanlara bir merŗiyye' ŗöylemiŗdir ki bu maħalle kıayd olundu. Merŗiyye

Ħaleti'd-diyāru fesudtü ġayra müsevvedi

Ve mine'l-'anāhiri zi's-südedi

Eyne'lleẓīne 'ahduhum fī ġibtatin

Beyne'l-'Aķīķi ilā Beķī' u'l-Ğarķadi

Kānet lehūm enhābu külli kabīletin

Ve silāhu külli müdribi müstencedu

Nefsi'l-fidā li-fetāhu min 'āmirin

Şeribu'l-münyete fī maḳāmin enkedu

Ḳavmun hemmū sefekū demen sürrātuhum

Ba'zun bi-ba'zī fe'ale men lem yerşudu

El-Bekerāt. Çera-gāh-ı Darbede zikri mürür eyledi. **El-Bilāt** bu daḡı mufaşşalan baḡşinde zıkr olundu. **Belākiş** bānıñ fethi ve kāfıñ kesri ve āḡiri şā-i müşelleşe ile Birme cānibindedir Medīne arziyyelerinden bir maḡaldir. Ya'ḡūb ḡazretleri buyurur ki Belākiş Baḡn-ı İdamda bir 'aẓīm vādīdir Zī Huşūb ile Zī Merve beynindedir Ḳāle'ş-şā'ir.

Naẓartü ve ḡad ḡālet Belākişin dūnehüm

Ve Buḡnāni vādī Birmetin ve zāhriḡā

[267^a] **Belḡān** feth-i bā ve sūkūn-ı lām ile Ka'b bin Esediñ Şecere nām bostānında bir uḡmıñ ismidir şimdi taşḡir ile Şüceyre dirler. **Buldūd** bānıñ zammı ve ba'zı fetha ile daḡı zabṭ eylemişler. Ve Şaḡānī ḡazretleri iki fetha ile zabṭ idüp Medīne nevāḡişinde bir mevzi'ıñ ismidir buyurdu. Ḳāle İbn Hermeti'ş-şā'ir.

Hel mā maẓā minke yā esmā'e merdūdın

Em hel naḡazte me'a'l-vaşli'l-mevā'idü

Em hel leyālīke zāte'l-beyni 'āidetü

Eyyāmın yecme'unā ḡallaşa fe-yeldüdu

El-Belde ve El-Belīde evveliñ taşḡiridir ikisi de ma'rūfdır. Vādī esfelinde Feḡir nām bostāna ḡarībdir. Ḳāle'ş-şā'ir el-Hicrī

Ve hāle min ḥazmi'l-ḥimāyeteyni dūnehüm

Ve ağraza min vādī'l-Belīdi Şucūnu

Ve fātike ğayra'l-ḥayyi lemmā teḳāzafet

Zuhūrun lehā men yenbu' u ve buṭūnu

Ve Mecdī ḥazretleri buyurur ki Büleyd Zübeyr vezninde Medīne ḳurbunda bir vādīdir seyli Yenba' ṭarafına def' olur. Ve Nihāye nām kitābda Belde bāniñ zammı ve feth-i lām ile Yenbu' a ḳarīb bir vādīde bir ḳaryedir ki evlād-ı Mürtezāya vaḳfdır. Ve Yāḳūtī ḥazretleri buyurur ki Belīd Beldenīñ taşġiri iki mevzi' dir. Biri Medine nāhiyesinde Medīneye ḳarīb bir vādīdir seyli Yenba' a dökülür. Āl-i Mürtezā raḳıya'llāhu 'anhüm ḥazerātlarıdır. İkinci Hicāz nāhiyelerinden bir nāhiyedir ki āl-i Sa'id bin 'Anbese İbn Sa'id bin el-'Āş ḥazretleridir. **Buvātān** bunlar iki cebeliñ ismidir. Ve bunlarıñ taḥtı bir vādī. Ve ikisiniñ meyānında maḥāmīl sākin olur bir şeniyye vardır ve Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Ġazve-i Zī'l-'Uşeyreye teşriflerinde bu maḥalden teşrif buyurdılar. Ve 'İyāz ḥazretleri Buvāt zamm-ı bā ve taḥfifu's-şānī ve āhiri ṭā-i mūhmele ile zabṭ eylemiştir. Ve Aşīlī ḥazretleriniñ ṭariḳinde rivāyet olunan feth-i bā ve zamme iledir. Ma'rūf olan budır Cūheyne cibālindendir Vādī-i Buvāt zikrinde mürūr eyledi. Ġazve-i Buvāt daḳı bu mekānda vāḳi' oldu. Tafşīlī kütüb-i siyerlerde mestūrdır. **El-Buveyriye** Benī el-Ḥāriş bin Ḥazrec ḳuyusınıñ ismidir. Kitāb-ı İbn Şeybede böyle mestūrdır. **Buveyra** bi'riñ taşġiridir [267^b] ve Şaḥīḥde naḥl-ı Naḳīr iḥrāk olundu dimesden murād bu yeredir. Ve Mecdī ḥazretleri buyurur ki Buveyra Benī en-Naḳīriñ menāziliniñ mevzi' idir. Ve Mercānī ḥazretleri Benī en-Naḳīriñ maḥşuş mevzi' lerinden bir mevzi' iñ ismidir buyurdu. Ve Şāḥib-i Tāriḳ ḥazretleri evvel müreccaḥdır buyurdu. Ve Ḥāfız bin Ḥacer ḥazretleri rā bedeline lām ile Buveyle dirler buyurdu. Ve İbn Seyyidi'n-Nās ḥazretleri ḥariḳun bi'l-Buveyrati müstaṭīr ḳavlinde nūn ile rivāyet eylemiş. Ve İbn Sa'd ḥazretleri zikr eyledi ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Zübeyr bin el-'Avvām ve Ebā Seleme ḥazerātlarına arz-ı Benī Naḳīrden Buveyleyi iḥsān eyledi. Muḳaddem zikr oldu ki Buveyle Benī Naḳīr menāziline bir uṭmdır deyü. Ve İbn Ḥacer ve aña tābi' olan zevātlar Buveyra ismiyle ma'rūf olan mevzi'

Mescid-i Kubānîñ kıblesinde cihet-i ğarba mā'il bir mevzi' dir buyurdılar. Ve İmām Rezîn hâzretleri buyurur ki Benî Nađîr ve Qurayza menâzili ve hışnları dağı andadır. Rasûl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ şadağalarındandır. Ve ba'zılarınıñ 'indinde Hâssân bin Sâbit rağıya'llāhu 'anh hâzretleriniñ şî'rinde vâkı' olan Buveyra Kubâda olan Buveyra degildir belki menâzil-i Benî Nađîrde olan Buveyradır. Muğaddem zikri sebkat eyledi ki anlarıñ ba'zı menâzili Ğars nâhiyesindedir deyü. Hâşılı bu bahşde aqvâl-ı vefîre rivâyât-ı keşîre vârid olmuşdır. Ba'zıları muğaddem zikr olundu. Ve ba'zı aqvâl-ı râciğ burda îrâd olundu. Bâķîleri bilâ fâ'ide olduğından terk olundu. Tafşîlin murâd iden aşlına rücû' buyursun. **El-Beydâ** Zu'l-Huleyfe ile Mefrağ Dâğınıñ meyânında ma'rûf bir mağaldır. Zu'l-Huleyfe âhîr-i Beydânîñ ibtidâsıdır temyîz içün ol mağalde iki 'alem naşb olunmuşdır. Bu sebebdan Esedî hâzretleri tariķiñ i' lāmını ta'dâd buyurdıkda mağrec-i Medîne de iki 'alem ve medğal-i Zi'l-Huleyfe de iki 'alem ve mağrec-i Zu'l-Huleyfe de iki 'alem ve Beydâ Zu'l-Huleyfe 'aleminiñ fevķindedir. Ve Beydânîñ ibtidâsında bir bi'r vardır buyurdı intehâ. Bu şüretde Beydâ Zu'l-Huleyfe ile Zâtü'l-Ceyş meyânındadır. Ve teyemmüm ayet-i kerîmesiniñ nüzûlünde Hâzret-i 'Â'îşe rağıya'llāhu 'anhâ hâzretleri izâ künnâ bi'l-Beydâ ev bi-Zâtî'l-Ceyş buyurdı. Ve hadîş-i şerîfde [268^a] vârid oldu ki bir kavm beyt-i şerîfe ğazve itmek murâd eylediklerinde Beydâya resîde olduğda Mevlâ-yı Mûte'âl hâzretleri Cibrîl 'aleyhi's-selâm hâzretlerini irsâl buyurup Cibrîl 'aleyhi's-selâm dağı gelüp yâ Beydâ bu kavmi bel' eyle deyü hitâb eyledikde cümlesini arz-ı Beydâ bir loğma-vârî bel' itse gerekdir. Ve İbn Şeybe hâzretleriniñ rivâyetinde Ümmü Seleme rağıya'llāhu 'anhâ hâzretleri buyurur ki harem-i Mekke de rûkn ile muğaddem İbrâhîm 'aleyhi's-selâm meyânında bir zât-ı 'Âlî-Simâta Aşğâb-ı Bedir 'adedince ehl-i 'Irâķ evliyâlarından ve ehl-i Şâm abdâllarından bî'at idüp ehl-i Şâm 'asâkiriniñ üzerine ğazve itmege gider ehl-i Şâm 'askerleri kemâl-i kuvvet u keşret ile Beydâ nâm mekâna resîde olduklarında ğasf olup nâm [u] nişânları kıalmaz. Ve İbn 'Ömer rağıya'llāhu 'anhümâ hâzretleri buyurur ki 'asâkir-i Şâm her ne vaķt Beydâda ğasf olur ise Mehdî hâzretleriniñ ğurûcına 'alâmetdir. Ve Ebâ Hureyre rağıya'llāhu 'anh hâzretleri buyurur ki Şâm tarafından vâfir 'asker gelüp Medîne-i Münevvereye dâğil olup muķâtele ile vâfir kimseyi kıatl idüp hatta nisâ tâifesiniñ kıarınların yarup evlâdların çıkırap bunlar evlâd-ı eşrârdır dirler. Şoñra Zu'l-Huleyfedan Beydâ şahrâsına vâşıl

oldıkda cümlesi ol maħalde ħasf olup evveli āħirinden āħiri evvelinden ħaberdār olmazlar. Bu baħşîñ daħi tafşîlin murād iden ‘Alî el-Ķārî ‘aleyhi raħmetu’l-bārî ħazretleriniñ Mehdî Risālesine naẓar eyleye. **Beysān** bā-i muvaħħedeniñ fethi ve yā-yı müşennāt-ı taħtiyyeniñ sükūnı soñra sîn-i mühmele ve elif ve nūn ile Ĥayber ile Medīne beyninde bir maħaldır. Ĥadîş-i şerîfde vārid oldı ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Zî Ķarde Ġazvesinde bu menzile nāzil oldıkda bu mekānıñ ismi nedir deyü su’āl buyurdı didiler ki Beysāndır Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz lâ ismi Nu‘māndır buyurdı. Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām efendimiz ismini tağyîr buyurdıkda Mevlā-yı Müte‘āl ħazretleri daħi şuyunı tağyîr buyurup ġāyet lezîz eyledi. Soñra ol mekānı Tālha ħazretleri iştirā idüp şadaķa eylediler. Soñra Tālha ħazretleri ħuzūr-ı Ĥazret-i Risālet-Penāh efendimize teşrîf eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mā ente [268^b] yā Tālha illā feyyāz buyurdı. Ve bundan soñra Ĥazret-i Tālha rađıya’llāhu ‘anh ħazretleri ol mekāna Feyyāz tesmiye buyurdılar va’llāhū a‘lem. **Ĥarfu’t-tā.** Tārā med ile mesācid-i Tebūk baħşinde zıkr olundı. Ve daħi Naşr ħazretleri buyurur ki Şāmda bir mevzî’iñ ismidir. **Tebūk** şabūr vezninde Vādî-i Ķurā ile Şām meyānında Medīneden on iki ħonaķdır. Ammā zāhir olan üç ħonak mıkđarı olmalı. Ve ol maħalde ‘uyūn-ı cārî ve naħl u besātinler vardır ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize mensūbdır. Ve Şeh-süvār-ı Enbiyā ‘aleyhi efđalu’ş-şalāt ve ezke’t-taħiyyā efendimiz cünūd-ı muvaħħidīne fermān buyurdılar ki ol menzile nüzülde bir eħad çeşmesine el urmayup ve şuyından aşlā nüş itmeyeler. Ve iki kimse ‘asākirden muķaddem ol mekāna varup şu aķan yerde cālis olup yedlerinde olan ‘aşā ile şuyı taħrîk iderken Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz teşrîf buyurup anlara mā ziltümā tabūkānihā buyurdı ya‘nî tırmayup dā’imā şuyı taħrîk idersiz dimekdir. Ol vaķt Tebūk ismiyle müsemmā olmuşdır. Ĥadîş-i şerîfde vārid oldı ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz dest-i peyvest-i sa‘ādetlerinde olan ‘anzeyi üç def’a zemīne đarb idüp üç çeşme revān oldı. Ve Şaħîĥ-i Müslimde mervîdir ki Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz vech-i enverlerin mezbūr şudan ġasl eyledigi şuyı be-tekrār derūnına ilkā buyurdı. Mervîdir ki Aşĥābü’l-Eyke ol maħalde olup Şu‘ayb peygamber ‘aleyhi’s-selām ħazretleri anlara ba‘ş olunup lâkin zāt-ı ‘aliyyeleri anlardan olmayup belki aşl Medīneden idi. Ve Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve

sellem efendimiziñ Tebūk ğazvesi hicretiñ tokuzuncu senesinde olup āhir ğazveleridir. **Taħnum** nūnıñ zammı ve kesriyle ve ba‘zılar iki tā ile deyüp tā-i şānıñ kesri ve zammı ile zabt idüp Medīnede bir cebeliñ ismidir didiler. **Tārmān** tānıñ zammı ve rānıñ sūkūnıyla Zātü’l-Ceyş ile Melel meyānında iki vādīnıñ ismidir. Ve İbn Hişām ħazretleri tarīķ-i Bedirdedir buyurdı. Ve İbn İshāk ħazretleri Medīne boğazından çıkup soñra ‘Aķīķe gelüp soñra Zu’l-Huleyfe üzerinden Zātü’l-Ceyşe varup soñra Tūrbān [269^a] soñra Melel aşl mu‘temed olan budır. **Ter‘a** bir vādīdir ki kıble tarafında İdama mülākī olunır. Bısr Es-Sülemī ħazretleri Ter‘a ħaķķında. Edā eblā emset naħnu lufāħahā Bi-tura‘atin yercū en eħille bihā eblā buyurmuşdır. Ve İbn Şeybe ħazretleri şadaķāt-ı ‘Alī raḍya’llāhu ‘anh ħazretlerinde zıkr ider ki nāħiye-i Fedekde bir vādī vardır ismine Ter‘a dirler. **Türen** zemen vezninde Mekke ile Medīne beyninde bir nāħiyedir. **Terīm** ħadīm vezninde mezāyık beyninde bi vādīdir. Ve Yenbū‘ da daħi bir vādīnıñ ismidir. **Tesrīr** çerā-gāh-ı Đarbede bir vādīnıñ ismidir. Ba‘zılar üzerine cālis oluncaķ serīr dimişler bu ħaṭā-yı fāħişdir. Ebū Zinād el-‘Alāmī şı‘rinde buyurır.

İzā yeķūlune mā teşfīķe ķultū lehūm

Duħānun ramet mine’t-Testiri teşfīnī

Teḍāru‘ tānıñ zammı ve rānıñ zammı ile bunun bir daħi naẓiri yoķdır. Kesr-i rā ile daħi rivāyet eylemişler ve ba‘zılar fetħ-i tā ve zamm-ı rā ile ħimā-yı Teḍāru‘ ismidir muķaddem zıkr olundu. Teḍāru‘ ve Teḍarru‘ bunıñ ikisi de Benī Kināneniñdir. Tihāmede yāħūd Neciddedir. **Ti‘ār** kesr-i tā ve ‘ayn-ı mühmele ve ğayn-ı mu‘ceme ile daħi rivāyet olundu. Ve fetħ ve zamm-ı rā ile daħi rivāyet eylemişler. Kıble tarafında bir cebel nāmına Beremrem dirler ve bir cebele daħi Ti‘ār dirler. Bunlarıñ ikisi de ‘alā-yı cebeldirler. **Ķāle Lebīdūn.**

‘İştü deħran ve lā e‘iş me‘a’l

Eyyām illā Beremremūn ve Ti‘āru

Et-Te‘ānīķ tā-i meftūħa ve ‘ayn-ı mühmele ve soñra elif ve nūn-ı meksūre ve yā-yı sāķine ve āhiri ķāf ile ‘Avālī tarafında bir mevzi‘dir. **Ķāle Zūheyr.**

Şaħa’l-ķalbu ‘an selemī ve ķad kāne lā yes’elū

Ve efkaru ‘an selemi’t-Te‘ānīku ve’n-naḥlu

Te‘ahhin kesr-i tā ve hā ile ve ikisinin fethalarıyla daḥi rivāyetdir. Ebū Zer el-Herevī ḥāzretleri ‘Arabdan istimā‘ eylemiş hānīn fethiyle ḥikāyet eylemiş. Ve ba‘zılar tānīn zammı ve ‘aynīn fethi ve hānīn kesriyle rivāyet eylemişler. Ebū Mūsā el-Mūzenī ḥāzretlerinin zabtı āgrebdir. Tānīn ve ‘aynīn zammı ve hānīn teşdīdiyle buyurmuşdır. Ve İsmā‘īlī ḥāzretleri tānīn bedeline dāl ile De‘ahhin rivāyet eyledi. Ve ba‘zılar Tu‘āhin tānīn zammı ve hānīn kesriyle buyurmuşlar. Mesācid bahşinde mūrūr eyledi ki Te‘ahhin [269^b] tarīḫ-i Mekke olan Suḳyādan sonra cihet-i Mekkeye üç mīldir deyü buyurdılar Te‘ahhin bir şudur ḥarāb olmuş. Muḳaddem bu şu mevcūd iken şunīn yanında Ümmü ‘İḳyin ismiyle bir ḥātūn sākin olur idi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol maḥalden mūrūr idüp mezbūr ḥātūndan şu taleb buyurdi ḥātūn Server-i Enām ‘aleyhi efḍalu’s-şalāt ve’s-selām efendimize şu virmedi. Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz mezbūr ḥātūna inkisār eyledikde fi’l-ḥāl şaḥreye mesh oldu ya’ni bir pāre ḳaya kesildi. Ba‘zılar mezbūr ḥātūna Ümmü Ḥabībe er-Rā‘iyedir deyü isminde ihtilāf eylemişler binā’en ‘aleyh Süheyli ḥāzretleri Te‘ahhin bir şaḥredir. İsmine Ümmü ‘İḳyin dirler buyurdi. **Temennī** iki fetha ve teşdīd-i nūn-ı meksūre ile Herşā beyninde bir arzīn ismidir. Ve ol maḥalde Beyz ismiyle biraz cibāl vardır. **Tunāsib** tānīn zammı ve kesr-i şād ile Dūdā şu‘belerinden bir şu‘bedir seyli ‘Aḳīḳa gelür. Ve ammā Tenāşub feth-i tā ve şādīn zammı ve kesriyle bir āḥir mevzi‘dir. Mekke ile Medīne meyānındadır. **Tehmel** tā ve mīmin fethalarıyla Medīne ḳurbunda bir mevzi‘dir. Ve şā-i müşellese ile daḥi rivāyetdir. **Teyded** tānīn fethi ve yā-yı müşennāt-ı taḥtiyyenin sūkūnı sonra iki dāl-ı mūhmele ile esmā-i Medīnede zikri mūrūr eyledi. Bir mevzi‘-i āḥarīn daḥi ismidir. Ecred vādīlerinden Cebel-i Cūheyne Vādī-yi Ḥāḍariyye tarafında bi ḳaç ‘uyūn vardır birine ‘Ayn-ı Ezīne ve birine ‘Ayn-ı Ṭalīl dirler. Cümlesi Teyded ‘uyūnlarıdır. Mezbūr cibālden dökülür. **Teys** bi-lafz fehli’l-me‘az Benī Sā‘ide menāzilinde Benī ‘İnān uṭmına dirler. **Teyem** fethateyn ile Medīne şarkında bir cebeldir ḥudūd-ı ḥaremde zikr olundu. **Teymā** fetha ve med ile Şām ile Medīne meyānında Medīneye tābi‘ ve Medīneye sekiz ḳonaḳ bir beldedir. **Harfu’s-Şā. Eş-Şacce** cim-i müşeddede ile ‘Ureyḍ nāhiyesinde bir şudur. **Şāfil-i Aşḡar ve Şāfil-i Ekber** Mekke yolunda iki cebeldir. Üçüncü ḥarfleri fā ile dir. Esedī ḥāzretleri buyurur ki ‘Aynü’l-Ḳuşeyriyyi muḳābilinde iki cebeldir ‘Arce nām mekāna iki mīldir. **Şinār** kitāb vezninde Ḥaybere

altı mîl bir mevzî' dir sâniñ fethiyle rivāyet eylemişler [270^a] lākin bu rivāyet bir şey degildir. **Şuḥl** zamme ile 'Avālī şıkkında bir mevzî' dir. Bu maḥalden Te'ānīk müşāhede olunır. **Sirā** kesra ile ve kaşr ile Şafer ile Rūveyse beyninde esfel vādide bir mevzî' dir. Süreyyā semāda olan Necm-i Süreyyāniñ lafzıyla Zübāb şularından Darbe-i ḥimāda bir şudur. **Sü'āl** gurāb vezninde Revḥā ile Rūveyse beyninde bi şu'bedir. **Sügra** zamme ile ve ḡayn-ı mu'ceme soñra rā ile Medīne arāzilerinden bir nāhiyedir. **Eş-Sümām** zamme ve taḥfīf ile Sümāme daḡi dirler. Meḡāzī ḥazretleri yā ile rivāyet eyledi. Hālā Şuḡeyrāt ile ma'rūf olan mevzî' dir. İbn İshāk ḥazretleri buyurur ki Bedire giden Şeryān üzere mürür ider soñra Melel üzerine soñra 'Amīsü'l-Ḥamām üzerine soñra Şuḡeyrātü's-Sümām üzerine soñra Seyyāle üzerine mürür ider. **Semḡ** sâniñ fethi ve mîmiñ sükunı ve āḡiri ḡayn-ı mu'ceme ile Ḥayberde 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb raḡıya'llāhu 'anh ḥazretleriniñ mālıdır. İmām Mecdī ḥazretleri ḥadīs-i Dāreḡuṭnide rivāyet buyurur ki Ḥazret-i 'Ömer raḡıya'llāhu 'anh ḥazretlerine Ḥayberde bir arz işābet eyledikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şordu ki bu arz n'edeyim buyurdı ki aşlını ḡabs eyle ve ḡurmāsını taşadduḡ eyle. Ve Buḡārīde Ḥazret-i 'Ömer raḡıya'llāhu 'anh Ḥayberde bir arz taşadduḡ eyledi ismine Semḡ dirler ḡāyet ḡurmāsı çok idi. Bir rivāyetde Semḡ Medīne-i Mūnevvereniñ cānib-i şāmında bir mālđır ki Ebi'l-Ḥamrā kurbunda Ḥazret-i 'Ömer raḡıya'llāhu 'anh Ḥāriş nām Yehūdīden aḡz buyurmuş idi taşadduḡ eyledi. Rivāyet olunur ki İslāmda ibtidā şadaḡa olan bu maḡaldir. **Şeniyyetü'l-Ḥavz** Ṭaberānī ḥazretleri Seleme bin el-Ekva' ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimizle ber-ā-ber 'Aḡīḡden gelürken Şeniyyetü'l-Ḥavza geldikde Rasūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz yed-i sa'adetleriyle şarḡ cānibine işāret buyurdı ḥadīs-i fitne meşhürdür. Zāhir olan Şeniyye El-Müderrec 'indinde Ḥavzu Mervāna mensūbdır. **Şeniyyetü's-Şerīd** faşl-ı rābi'de zikri mürür eyledi. 'Aḡīḡ vādilerinden Benī Süleymden biriniñ mülki olup bāḡ ve bostān ile [270^b] ma'mūr 'adīmü'l-meşel bir cā-yı dil-küşā ve ferāḡ-fezā olup Mu'āviye bin Ebī Süfyān şāḡibinden iştirā idüp mülk edinmiş idi. **Şeniyyetü 'Aş'aş** Süley' nām cebele mensūbdır. Hālā Medīnede olan ḡal'a mezbūr Süley' iñ üzerindedir sābıḡan emīr-i Medīneniñ kaşrı mezbūr ḡal'anın mekānında idi. Şeniyye-i mezbūr aniñla Süley' beynindedir. **Şeniyyetü Midrān** Mesācid-i Tebūk baḡşinde zikri mürür eyledi mîmiñ kesriyledir. **Şeniyyetü'l-Miderre** mîmiñ kesri ve teşdīd-i rā

ile Rābiġe arīb Eħyā nām bir aryeniñ ismidir. Bu mağalde Ebū ‘Ubeyde bin El-Ĥāriṣ azretleri cem‘-i müşrikine mülākī olmuşdır. Ve Yāķūtī azretleri buyurur ki Şeniyyetü’l-Mirre rāniñ taħfīfiyle ammā Şeniyyetü’l-Mürāre rāniñ zammı ve yāħūd kesriyledir. Müslim rivāyetinde şek vāķi‘ oldu. Ve ba‘zılar feta ile rivāyet eylediler. Ve ‘İyāz azretleri mezbūr şeniyye cihet-i Uħuddadır buyurdı. Ve Şāħib-i Tārīħ azretleri buyurur ki şavāb olan Nevevī azretleriniñ buyurduğıdır. Zīrā mezbūr Ĥudeybiyededir buyurdı. Ve İşaķ azretleri mehbiť Ĥudeybiyede buyurdı intehā. **Şeniyyetü’l-Vedā‘** vāviñ fetiyle Medīne-i Münevvereniñ cihet-i şāmında Mescid-i Rāye ile meşhed-i Nefs-i Zekiyye arāsında Cebel-i Sel‘e arīb ma‘rūf şeniyyedir tafşīli mürūr eyledi. İbn Şeybe azretleri buyurur ki Şeniyyetü’l-Vedā‘ tesmiyesine sebep Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ĥayberden teşriřlerinde zāt-ı ‘ālīleriyle ber-ā-ber olan aşābiñ ba‘zılarında nikāħ-ı mut‘a ile ĥātūnları ber-ā-ber olup mezbūr şeniyyeye resīde olduklarında Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz aşāb-ı kirāma nikāħ-ı mut‘a ile ĥātūnlarıñızı terk idiñ deyü fermān buyurdıkda cümlesi ĥātūnların ol mekānda terk eylediklerinden Şeniyyetü’l-Vedā deyü tesmiye olundu. Muaddem bu şeniyyeden ĥar-vāri on def‘a şadā itmedikce bir ead Medīneye dāħil olmaz idi. Mufaşşalan Bālā-yı Kitābda zıkr olundu. Muaddem Şeniyyetü’r-Rikāb dinūr idi bu vaķ‘a-i nikāħ-ı mut‘adan soñra Şeniyyetü’l-Vedā‘ dinildi. Ammā Cebel-i Zübāb ve Mescid-i Rāye Şeniyyetü’l-Vedā‘ı tecāvüz eyledikde arşuda bi şaġir cebel vardır Cebel-i Zübābdır. Ve üzerinde olan [271^a] binā Mescid-i Rāyedir. Ve ‘Aynü’l-Ezraķ mezbūr cebeliñ yanında yüze ıķar bunıñ daħi zıkrı mufaşşalan mürūr eyledi. Muaddem Medīne-i Münevvereniñ bāzārı Şeniyyetü’l-Vedā‘da idi. Dāreķutnī azretleri rivāyetinde buyurur ki sūķ-i Medīneyi ol mekāna muğaddem iħdāş iden İbn Hişām idi. Ĥazret-i ‘Ayişe radıya’llāhu ‘anhā buyurur ki Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Medīne-i Münevvereye teşriř iderken ehl-i Medīneniñ şıbyānları Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimizi bu şi‘r ile istikbāl eylediler

Ṭale‘a’l-Bedru ‘aleynā min Şeniyyāti’l-Vedā‘

Vecebe’ş-şükrü ‘aleynā mā de‘ā li’llāhi dā‘i

Allahu a‘lem Server-i Enām ‘aleyhi’ş-şalatu ve’s-selām efendimiz Tebūkden teşrişlerinde bu beyt ile istikbāl eylemişler. Zīrā Şeniyyetü’l-Vedā‘ Mekke arīķiniñ

cihetinde degildir. Ve Kāḍī İyāz ḥāzretleri buyurur ki Şeniyyetü'l-Vedā' Medīnede tarīḳ-i Mekke'de bir mevzī' dir bu isimle müsemma olduğunu vechi Medīneden ḥurūc iden kimseyi bu maḥalde vedā' iderler. Ve ba'zılar Rāsūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz ba'zı esfārında bu mekāna geldikde muḳīm olan aşḥāb vedā' idüp Medīneye rücu' ve zāt-ı 'ālīleri sefere 'āzim olurlar idi. Bunıñ tafşīli mürūr eyledi. Ziyādesin murād iden aşla rücu' eylesün. **Sevr** müstevfī olarak ḥudūd-ı ḥarem bahşinde mürūr eyledi. **Seyb** bu daḥi ḥudūd-ı ḥarem bahşinde mürūr eyledi. **Ḥarfū'l-cīm**. **El-Cār** ehl ve kuşūrı çok sāḥil-i baḥrda bir ḳaryedir andan sefīneler müşāhede olunır Meşāriḳde olan rivāyet budır. Ve Yāḳūtī ḥāzretleri buyurur ki baḥr-i Yemen sāḥilinde bir beldedir. Medīne ile anıñ beyni bir gün ve bir gice mesāfedir. 'Abdu'l-Melik el-Cārī mevlā Mervān bin el-Ḥakeme mensūbdır. İmām Mecdī ḥāzretleri buyurur ki ḳurbū'l-Cār Mışrdan ve Ḥabeşden Medīneye vürūd iden ehl-i sefīneniñ lenger-endāz idecek limānıdır. Be-tekrār buyurur ki Medīneye bir gün ve bir gice mesāfedir felyete' emmel. **Cā'is** fā'il vezninde 'aynıñ kesriyle ve sīn-i mühmele ile Mesācid-i Fetḥ garbında Benī Ḥarām menāzilinde bir uṭmdır. **Cebār** fetḥ-i cīm u bā-i muvaḥḥede-i muḥaffefe ile ve āḥiri rā ile arz-ı Ğāṭafānda bir mevzī' dir. **Cebāne** zamāne vezninde maḳbere ma'nāsına Medīneniñ cihet-i şāmında [271^b] bir mevzī' dir Zübāb bahşinde gelür. Ve menāzil-i ḳabā'il bahşinde mürūr eyledi ki mezbūr maḳbere Beni'd-Deyl ve Benī Zekvān ve Benī Mālik bin Cemār menzilinde bir maḳberedir deyü. Ve Ḥāzret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh Mescid-i Nebeviyyeniñ cihet-i şāmından ziyāde buyurdıḳda eger Cebāne ḳadar ziyāde olunsa Mescid-i Nebeviyyeden ta'dād olunır buyurduğundan murād bu maḳberelikdir. **Cebelü Benī 'Ubeyd** kendi menzilinde mesācid-i Fetḥ garbındadır. Cebelü Cüheyne. Menāzil bahşinde mufaşşalan zıkr olundı. **El-Cebūb** fetḥ-i cīm ve iki bā-yı muvaḥḥede ile Cebelü Benī 'Ubeyd ve Cebel-i Cüheyne meyānında ḳavl-i Ebī Ḳaṭīfe Cebūbü'l-Muşallā dirler Medīnedir deyü bu muşarra' ile işḥād eyledi.

Cebūbu'l-Muşallā em ke-'ahdi'l-ferāyinu

Yāḳūtī ḥāzretleri daḥi böyle buyurmışdır. **El-Cüşā** cīmıñ zammı ve şā-i müsellese-i taḥfif ve ḳaşrı ile aḥcār-ı müctemi'a ma'nasınadır. Lākin Fedek ile Ḥayber beyninde bir mevzī' iñ ismidir. **Ceşcāse** bunıñ beyānı mesācid-i Medīne bahşiniñ āḥirinde mürūr eyledi. Seyl-i 'Aḳīḳ bu vādiden mürūr ider deyü ve Ḥimā-yı Feydde bir şuyıñ

ismidir. Ve ba‘zılar Hımā-yı Darbe ‘indindedir didiler. Ba‘zı kitābda cīm-i sāniyenin isikātiyla gördüm zan iderim ki kātibden sehv-i hāme vāki‘ olmuşdır. Ve ba‘zılar Medīne bādiyelerinden bir bādiyenin ismidir didiler. **Cehhāf** cimiñ fethi ve hā-i mühmele-i müşeddede ile ‘Avālīde Semīha kırbunda bir bostānın ismidir. Muḳaddem Cehhāf dirler idi. Ol maḥalde sākin olan Yehūdilerden birinin uṭmına daḡi Cehhāf dirler. **Cuhfe** cimiñ zammı ve sūkūn-ı hā-i mühmele ile mevākīt-i iḥrāmın biridir bir kırye-i kebīre ve zātī minber idi. Medīneye beş merḡale ve iki sūlşdır. Ve Mekkeye dört merḡale ve nışfdır. Muḳaddem Meḡi‘a tesmiye olunır idi kıarıben kıkri gelür. **El-Cedācid** iki cīm-i mu‘ceme ve iki dāl-ı mühmele ile Cedācidiñ cem‘idir. Bir müstevī zemīndir sefer-i hicretde Baṭnu Zī Keşdnām maḡalden sūlūk olup şoñra Cedācid ve şoñra Ecrad üzerinden mūrūr buyurdılar. Mecdī ḡazretleri buyurur ki lafz-ı ḡadişe nazaran bir kıuyudur ki eteynā ‘alā Bi’ru Cüdcüd vārid olmuşdır. Ve Ebū ‘Ubeyd ḡazretleri buyurur ki şavāb olan Bi’ru Cüd dimekdir. Ve Bi’ru Cüdcüd daḡi dirler. **Cüddü’l-Eşāfī** [272^a] cimiñ zammı ve teşdīd-i dāl-ı mühmele ile ḡadīm kıuyunın ismidir. Eşāfī eşifin cem‘idir aḡcār çok bir mekānın ismi olup kıuyu daḡi ol maḡalededir. ‘Aḡīḡde bir mevzi‘dir. **Cüddü’l-Mevālī** ‘Aḡīḡdedir. Evdiye-i ‘Aḡīḡde kıkr olundu ki Cüddü’l-Mevālī şoñra Cüddü’l-Eşāfī şoñra Zū-‘Uşeyfiye deyü. **Cüdd’ül-Cidr** dālın sūkūnıyla luḡat-ı cidārdır. Kıubā nāḡiyesinde Medīneye altı mīldir. **Cüzḡmān** ‘Oşḡmān vezninde zāl-i mu‘ceme ile Medīne uṭmlarından bir uṭmdır. Tübbā‘ bu mekāna ḡazve eyledikde ḡurma aḡaçların kıat‘ eyledikde kıat‘ ma‘nāsına Cüzḡmān tesmiye olundu kıāle’l-Mecdī Evsden Aḡiḡa bin Celāḡ ḡışnına muḡāşara oldıkda eşcār-ı naḡlinin ḡark u kıat‘ına Tübbā‘ emr idüp ḡarāb olmuşdır. **El-Cerādīḡ** cimiñ fethi ve āḡiri hā-i mühmele ve dāl-ı mühmele ile Sūveyḡa ile Meş‘ar beyninde bi siyāḡ şeniyyedir. **El-Cürf** cimiñ zammı ve rānın sūkūnıyla Mecdī ḡazretleri Yāḡūtī ḡazretlerine tābi‘ olup Ebū Bekr El-ḡāzī ve Ebū ‘Ubeyd El-Bekrī ḡazerātları cimiñ ve rānın zammıyla buyurdılar. Ve ‘İyāz ḡazretleri daḡi cimiñ ve rānın zammıyla Medīnede bir mevzi‘dir ol maḡalde envāl-i ehl-i Medīne ve ‘Ömer bin El-ḡaṭṭāb raḡiya’llāhu ‘anh ḡazretlerinin daḡi mālı vardır. Medīneye üç mīldir cihet-i şāma düşer. Ve İbn Sa‘d ḡazretlerinin Ṭbaḡātında Mīḡdād raḡiya’llāhu ‘anh ḡazretleri Cürfde vefāt idüp ḡalk kıetiflerinde Baḡi‘a ḡetürüp defn eylediler Medīneye üç mīldir. Vādī-yi ‘Aḡīḡ ḡudūdunda kıkr olundu ki Cürf Maḡaccetu’ş-Şām ile Kıaşşāşeyn beynindedir. Ve ‘Arşatü’l-Bekrī Bi’ru

Rūmeniñ olduğu maḥaldir. Sebeb-i tesmiyesi Tūbba‘ bu mekāndan mürūr iderken hāzā Cūrfü’l-Arz dimişdir. Bundan aḳdem ‘İrz tesmiye olunır idi. Ka‘b bin Mālik ḥāzretleri yevm-i Uḥud buyurmuşdır.

Fe-lemmā hebaṭne’l-‘İrza kāle surātunā

Gulāmun izā lem yemna‘il-‘İrza tezra‘u

Bu muḳaddem ismi ‘İrz olduğına šāhid īrād oldı. İbn Zebbāle ḥāzretleriniñ rivāyetinde Tūbba‘ ‘ilm-i zer‘de māhir bir kimse irsāl idüp mezārī‘-i Medīneye nazar idüp münbit olan maḥalden ḥaber virsün için mezbūr kimse gidüp mezārī‘ [ü] vādilere nazar idüp gelüp Tūbba‘ melike bu gūne ḥaber virdi ki [272^b] Ḳanāt nām mezra‘da ḥınṭa bilā-tibn ḥaşıl olur. Ammā Cerār nām vādide ne ḥınṭa ve ne şamān ḥaşıl olur. Ammā Cūrfde ḥınṭa ve şamān ḥaşıl olur didi. Zā ḥarfinde gelür ki Zeyn Cūrfde bir mezra‘dır Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol mezra‘ayı zer‘ buyurdı. Ve Bi’ru Cüşem ve Bi’ru Cemel Cūrfdedir didiler. Ve Yahyā bin Ebī Ṭālib ḥāzretleri buyurur. Ve leştü erā ‘ayşen yeṭību mea’n-nevā. Ve lākinnehū bi’l-‘arzi kāne yeṭību. **Cerru Hişām** cīmiñ fethi ve rāniñ teşdidiyle ‘Aḳıḳde Hişām bin İsmā‘iliñ siḳāyesidir. **Cezl** cīmiñ fethi ve zā-yı mu‘cemeniñ sūkūnıyla kuru ḥaṭab ma‘nasına ve Zī Merv İdamına mülāḳī olur bir vādīye muzāfdır. Suḳyā-yı Cezle daḫi muzāf olur **Cezīretü’l-Arab** esmā-yı Medīne bahşinde zıkr olundu. A‘rābī ḥāzretleri buyurdu ki Ḥafir-i Ebī Mūsādan beş merḥaledir Başradan Ḥaḍramuttā ‘Uzeybe kadar ve Ciddeden ve sevāḫil-i Yemenden eṭrāf-ı Şāma kadardır. Ve Aşmaī ḥāzretleri buyurur ki dört kısmdır Yemen ve Necid ve Ḥicāz ve Ğavr bu Ğavra Tihāme dirler. Cezīretü’l-Arab tesmiyesine sebeb cemī‘ eṭrāfdan deryā ihāṭa eylediginden Bahrü’l-Ḥabeşe ve Baḥrū’l-Fürs ve Baḥr-i Dicle ve Baḥr-i Fūrāt ve ba‘zılarıñ ‘indinde her bir iḳlīmiñe Rūm ve Fāris ḥükmüne muḳtedir olmaya aña Cezīretü’l-Arab dirler intehā. **Cisru Buṭḥān** sūḳ-i Ḳaynuḳā‘ bu cisriñ yanındadır. Cisir-i mezbūr a‘lā-yı Buṭḥānda Zūḳāḳu’l-Beyz ile ma‘rūf olan mevzi’iñ nāhiyesindedir. Tafşili bahşinde mürūr eyledi. **Cifāf** cīmiñ kesri ve iki fā meyānında elif ile ‘Avālīde ḡāyet ma‘mūr u müşmir ü feraḥ-fezā ve dil-küşā bir bostān-ı vālādır. **El-Cels** feth-i cīm ile arz-ı Necidde bir mekāniñ ismidir. **El-Cefn** dört aylık koyuna dirler ve Ḍarbe nāhiyesinde bir ‘ayn-ı cārīniñ ismidir. Ve Ferşü Melel ḳurbunda bir suya daḫi dirler. **Celbe** Vādī-i Ḳurā ḳurbunda bir mevzi’dir. **Cemmādāt** cemādīñ

cem' idir cîmiñ fethi ve teşdîd-i mîm ve med ile bunlar üçdür faşl-ı râbî' de zikri mürûr eyledi. Biri Cemâcîl dirler 'Aķık nâhiyesinde Cürfe qarîb Medîneye üç mîldir. Ve biri dağı Zemaşşerî buyurur ki Cemâ Medînede bir küçük cebeldir bunlar iki cebeldir küçüğine Cemâ dirler. Ebu'l-Hasen el-Mühellebî hazretleri buyurur ki Cemmâdât iki cebeldir tarîķiñ şâğında deyüp mübhem bıraķdı [273^a] **Cümdân** cîmiñ zammı ve mîmiñ sükûnı ve dâl-ı mühmele ile Eslem menâzilinde Kudeyd ile 'Usfân meyanındadır. Ve Ebî Bekr bin Mûsâ hazretleri buyurur ki Yenba' ile Feyd Medîneye bir gice mesâfedir. Ve ba'zılar Şeniyye-i Ėazâl beyninde bir vâdîdir didiler. Ve Esedî hazretleri buyurur ki Elc nâm mekânıñ verâ'sında Vâdî-i Ezraķa meyl ider vâdîde bir 'ayn vardır ve 'ayn ile vâdî beyninde bir cebel vardır tarîķiñ şâğında Cümdân dirler. Ve Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Cümdân üzerinden mürûr idüp sîrû hâzâ Cümdânı sebeķa'l-müferriidüne buyurdu. El-**Cemûm** Kûbâ ile Merrân beyninde tarîķ-i Başra cihetinde cîmiñ fethiyledir. Ve Ebû 'Ubeyd hazretleri Cemûm ile 'Arefe-i Mekke cihetinde zikr eyledikten sonra Cemûm Kûbânıñ dînındadır buyurdu intehâ. Kûbâdan murâd Medînede olan Kûbâ degildir qarîben işâret olunır. Ve Mecdî hazretleri Cemûm arz-ı Benî Süleyimde Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ Zeyd bin Hârişe hazretlerini Benî Süleyime Ėazveye irsâl buyurduğı mekândır. **El-Cemme** cîmiñ fethi ve teşdîd-i mîm ileidir. Kemâl ed-Demîrî hazretleri Vâdî-i Ėayberde bir çeşmeniñ ismidir ki Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Kismetü'l-Melâ'ike deyü tesmiye buyurdu ve mezbûr 'aynıñ şuyı iki şûlş bir cânibe ve bir şûlş bir cânibe ayrılıp revân olur eger bir kimse 'aynıñ bâlâsından üç Ėurma bıraķsa ikisi bir cânibe ve biri bir cânibe gider aşlâ teħallûf eylemez ve bir eħad ķâdir degildir vech-i mezbûrdan tağyîr idüp eħade'l-cânibine ziyâde vü nokşân icrâ ide. Sübhânehü mâ a'zame şâ'nehu. **El-Cibâb** cîmiñ kesriyle Ėayberde bir mevzi' dir. Ve ba'zılar Benî Mâziniñ menâzilidir didiler. Ve Naşr hazretleri Cinâb Benî Kârâre diyârından Medîne ile Feyd beynindedir buyurdu. **Cenefâ** taħrîk-i cîm ü med ve ķaşr u cîmiñ zammıyla dağı iki Ėâletle beyân olundu. İbn Sa'd hazretleri buyurur ki Ebu's-Şümûs ol mekâna nâzil olur idi. Ve İbn Şihâb hazretleri buyurur ki Benû Ferrâra ehl-i Ėaybere imdâd içün gelmişler idi. Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz anlara Ėaber irsâl eyledi ki ehl-i Ėaybere mu'âvenet itmeyüp içlerinden çıkup giderseñiz Ėayberden sizlere bu ķadar mâl viririm deyü [273^b] buyurmuş idi.

Anlar kabûl itmeyüp ehl-i Haybere mu‘âvenet üzere oldılar vaqtâ ki feth-i Hayber müyesser oldıkdâ Benû Ferrâra hayâ itmeyüp huzûr-ı hâzrete gelüp muqaddem i‘ânet itmez iseñiz size bu kadar mâl viririm deyü buyurmuş idi ol mâlı taleb eylediler. Râsûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz şalb olmak içün sizlere Hayberden bir resen viremem buyurdıkdâ ol bî-edebler seniñle muhârebe ve muqâtele ideriz didiklerinde Râsûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz sizler ile mekân-ı muqâtelemiz Cenefâdadır deyü va‘d eyledikde anlar ol mağalden karârı firâra tebdîl eylediler. Ve ba‘zılar Cenefâ Benî Ferrârîñ şuyıdır didiler. Ve ba‘zılar Hayber ile Feyd beyninde bir mevzi‘dir didiler. Ve Yâkûtî hâzretleri gazve-i Hayber zikrinde Cenefâ diyâr-ı Muhâribde Rebeze ile Darbe meyânında Medîne tarafında Yemâme câddesindedir buyurdı. **El-Cüneyne** cenneniñ taşgîridir bostân ma‘nâsına. Vâdî-i ‘Aķîķ bahşinde beyân olundu. Seyl Vâdî-i İdamâ dökülür. Ve bir Cüneyne dağı Vâdî-i Kura kırbundadır. **El-Civâ** kesr-i cîm ve med ile çerâ-gâh-ı Darbede bir şuyıñ ismidir. **El-Cevvâniye** cîmiñ fethi ve vâvıñ teşdîdi ve nûnıñ kesri ve yâ-yı müşeddede ve muhaffefe ile dağı hikâye olundu. Medîne kırbunda bir kıryedir. Bekrî hâzretleri buyurur ki ke‘enne cevâne mensûb ‘arz-ı Medîneden cihet-i Für‘dedir. Lâkin şavâb olan İmâm Nevevî hâzretleriniñ kıvolidir ki Medîneniñ cihet-i şâmında Cebel-i Uğud kırbunda bir mevzi‘dir buyurdı. **Cibâr** kitâb vezninde arz-ı Hayberden bir mevzi‘dir. **Zâtü’l-Ceyş** feth-i cîm ve yâ-yı müşennât-ı tahtiyyeniñ sükûnıyla Evlâti’l-Ceyş dağı dirler hudûd-ı haremde bahşı sebķât eyledi. Ve Zü’l-Huleyfedan altı mîldir. Ve İbn Vehb hâzretleriniñ ‘indinde ‘Aķîķden altı mîldir Allâhu a‘lem. Zî’l-Huleyfeniñ akreb tarafını murâd eylemişdir. Ve İbn Veżâ‘ ‘indinde ‘Aķîķe yedi mîldir. Ve İbnü’l-Kâsım hâzretleriniñ ‘indinde ‘Aķîķe on mîldir. Ve Şa‘bî hâzretleriniñ ‘indinde ‘Aķîķe on iki mîldir ve ba‘zılar iki mîldir didiler. Ve Nizâr bin Me‘ad ve pederi ve Rebî‘a bin Nizâr hâzerâtlarınıñ kıbrleri Zâtü’l-Ceyşdedir dirler Râsûl-i Ekrem şalla’llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ğazve-i Bedire ve Ğazve-i Benî Muşţalıķa giderken menâziliniñ biri [274^a] bu mekân idi ve âyet-i teyemmüm dağı bu mekânda nâzil oldu didiler. Şu‘arâlar şi‘inde zikr eylemişdir. Ezcümle Ğurve bin Üzeyne şi‘inde buyurur ki

Kâde’l-hevâ yevme Zâtî’l-Ceyşi yaķtulunî

Li-menzilin lehû yehuccu li’s-şevķi min şakabin

Zü'l-Cileyfe cîmiñ kesriyle Tebük ile Medîne beynindedir. Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Tebûke teşrîf iderken bu maħalde mescid binâ buyurdi. **El-Ciyyî** cîmiñ kesri ve teşdîd-i yâ ile tarîk-i Mekke'de 'Arc ile Rüveyse meyânında bir laţîf menzildir ve iki lezîz kıyusu vardır. Ve Cebel-i Verîkânîñ müntehâsı bu maħaldır. **Harfû'l-hâ'**. **Hâciz** Neķā ğarbında Harretü'l-Vebere müntehâsına kadar Vâdî-i 'Aķîķden mevzî' şu'arâlarıñ şi'rinde vârid olan budır. Yoksa menâzil-i huccâcda Beydâda olan degildir ol mekân tarîk-i Mekke'de ma'rûfdır. Medîne kurbunda olan Müderrec muķaddem Hâcizden ma'düddır **Hâle** müferrid-i hâle Harretü'r-Reclâ 'indinde bir mevzî'dir. **Hâtib** tã-i mühmeleniñ kesriyle Medîne ile Hayber meyânındadır. Hadîş-i müreccebe'de zikri gelür. **Hâyit Beni'l-Medâş** feth-i mîm ve dâl-ı mühmele ve elif ve şîn-i mu'ceme ile Vâdî-i Qurâda bir mevzî'dir. Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Benî Medâşa mezbûr Hâyiti ihsân buyurduğundan anlara nisbet olundu. **Hibre** Şafânî ğazretleri kesr-i hâ ile Medîne'de bir uţmîñ ismidir buyurdi. Ve İbn Zebbâle ğazretleri buyurur ki Benî Kaynuķâ'ıñ Haşâşîn 'indinde iki uţmları Hayber ismiyle müsemmâ olan emlâka ķarîbdır. Ve Şâhib-i Târîh ğazretleri buyurur ki ğa-i mühmele ve bâ-i muvaħħede ile Hibrdır Hayber degildir belki kâtibden sehv-i ķalem vâķi' olmuşdır. **Hubs** hânîñ zammı ve bâ-i muvaħħede ile Benî Mürrede bir cebeldir Zemaħşerîniñ ķavli budır. Ve Zemaħşerîniñ ğayrısı Benî Süleym Harresiyle Sevâriķiyye meyânındadır didiler. Ve hadîş-i şerîfde yaħrucu nârun min Hubsî seylin vârid olmuşdır. Ve Naşr ğazretleri Hubs-ı seyl Feth ile Benî Süleymiñ iki ğarresidir. Kâle's-şâ'ir.

Seķa'l-Hubsü ve semme's-seħâbe ve lâ yezelu

'Aleyhi ravâya'l-müzne ve'd-dîmu'l-heţalu

El-Hubeys zamm [u] muşagĝar âķiri şîn-i mu'ceme Benî 'Ubeyd menâzilinde bir uţmdır Mesâcid-i Fethiñ ğarbında Benî 'Ubeyd cebeliniñ yanındadır. **El-Hutt** Zemaħşerî 'indinde zamm ve tã-i fevķiyye ile Cüheyneden Benî 'Amriñ ğarbında cibâliniñ [274^b] kıblesindedir. **Hişâş** hânîñ kesri ve iki şâ-yı müşelleşe ile Medîne arzlarındandır. **El-Hicâz** kesr-i hâ ile Mekke ve Medîne ve Yemâme ve ğayrılarıdır. Aşmaî ğazretleri buyurur ki bir iķlîme ve bir yere dirler ki ğarreler ile muħterem olmuş ola. Ya'nî ğarreler anı ihâta itmiş ola. Ve 'âmme-i menâzil-i Beni Süleym Medîneniñ dâĝları anı ihâta eylediginden Hicâz ile tesmiye olundu. Ve mervîdir ki

Rāsūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Tebūk şeniyyesinde vākıf olup Şām cānibine işāret idüp bu cānibde olan Şāmdır. Ve Medine tarafına işāret idüp bu cānibde olan Yemendir buyurdu. Bu taqḍırce Hicāz Yemendir lākin İmām Nevevī ḥazretleriniñ qavliniñ ḥilāfıdır. Medīne şāmıdır yemeni degildir. Ya'nı aralıkda müstaḳil bir yerdir buyurdu. Ve ba'zılar Medīneniñ nısfı hicāzi ve nısfı tihāmıdır didiler ve bir qavilde nısfı Neciddir didiler. Hāşıl [u] ḥulāşa-i kelām Mekke tihāmı ve Medīne hicāzıdır. **Hicr** kesr-i hā ve sükūn-ı cīm ve āhiri rā ile 'avām-ı ehl-i Medīne ḥānıñ fethiyle dirler şavāb olan kesrdir. Arḥaşıyye nām mekāna muḥāzī bir qaryedir Beni Süleymiñ ol maḥalde quyuları ve 'uyūnları vardır. Ve ānıñ ḥizāsında bir cebel vardır ḳubbetü'l-Hicr dirler. Ve Yāḳūtī ḥazretleri buyurur ki Hicr Vādī-i Qurāya bir günlük mesāfedir cibāl beyninde ve ol maḥalde menāzil-i Semūd ve ḥāneleri ve bi'ru Semūd ki Mevlā-yı Müte'al ḥazretleri anlarıñ ve nāḳanıñ ḥaḳḳında *lehā şirbun ve lekūm şirbu yevmin ma'lūm* buyurduğı bi'rdir. **Hudeyle** Cüheyne vezninde dāl-ı mühmele ile Beni'n-Neccārdan Beni Hudeyle menāzilidir ve ol maḥalde 'Abdü'l-Melik bin Mervāniñ dārı vardır. **Hurād** hā-i mühmeleniñ kesri ve āhiri ḍād-ı mu'ceme ile Vādī-i Eş'ardan bir vādıdır. **Harbī** Mescid-i Kıbleteyn ile Müdāde beynindedir muḳaddem ismi ḥarbā idi. Şoñra Rāsūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz taḡyīr idüp Şulḥā buyurdu. Şād ḥarfinde zikri gelür Şeyḥ Mecdü'd-dīn Laḡviden bu minvāl üzere naḳl olundu. Lākin Ḳāmūsda olan kelāmına muḥālifdir ḥarf-i ḥāda gelür. **Huruḍ** hā ve rāniñ zammeleriyle āhiri ḍād-ı mu'ceme ile ve feth-i rā ile daḡi rivāyetdir lākin ercaḥ olan zamm-ı rādır. Luḡatda üşnān ma'nāsınadır ehl-i Medīne ekseri şābūn bedeline isti'māl iderler bir nebātdır mezbūr vādide çok [275^a] olduğından Zu Huruḍ daḡi dirler Cebel-i Uḫuda qarīb bir vādıdır. **Harretü Eşca'** Harretü Nār bahşinde gelür. **Harretü Haḳl** Medīne ḳurbundadır. Eyyām-ı 'Arabda Haḳl bir vādiniñ ismi idi. **Harretü'l-Havz**. Yāḳūtī ḥazretleri Medīne ile 'Aḳīḳ meyānında Harretü Havz Ziyād bin Ebī Süfyān dirler buyurdu. **Harretü Rācil** Yāḳūtī ḥazretleri Aḥmed bin Fāris ḥazretlerinden naḳl ider ki Beni 'Ubeyde menāzilinde bir bilādıñ ismidir. **Harretü'r-Reclā** Şām ile Medīne meyānında Beni'l-Ġayn diyārında keşret-i aḥcārdan meşy müşkül olduğından tesmiye olunmuşdır. Ve İbn Şeybe ḥazretleri Ḥazret-i 'Alī kerrema'llāhu vecheh ve raḍıya'llāhu 'anh ḥazretleriniñ şadaḳāt [1] Harretü Reclāda Şa'b-ı Zeyd nāḥiyesinde Vādī-i Aḥmer dirler bir şaṭr-ı şadaḳa ve bir şaṭr-ı metā' ve Beni 'Adī evlādlarıñ yedindedir buyurdu. Ve Harretü

Reclāda bir vādī vardır ismine Beydā dirler mezārī‘leri vardır bu daḥi şadaḳātdandır. Ba‘zılar Fedek nāḥiyesinde Ḥarretü’r-Reclānīñ a‘lāsında Nuşaybe dirler bir maḥal vardır tafşīlī Ravza baḥşinde gelür. **Ḥarretü Rimāḥ** rānīñ zammı ve ḥā-i mühmele ile muḳaddem ḥarre civārında bir vādīdir buyurdılar. **Ḥarretü Zühre** zamm-ı zā ile Vāḳım Ḥarresinden ma‘dūd bir ḥarredir. Ḥarretü Benī Süleyḡ taḥt-ı Qā‘da Ḥimā-yı Neḳī‘ şarkındadır. **Ḥarretü Şevrān** şīn-i mu‘ceme ile ve sükūn-ı vāv ve rā ve elif ve nūn ile iki aḥmer cebeldir batn-ı Vādī-i ‘Aḳīḳde vāḳıf olanıñ şāḡında ve Mekkeye müteveccih olan kimse şolunda Şevrān dirler iki cebeldir Vādī-i Mehzūrdan ma‘düddir. **Ḥarretü ‘Abbād** Medīneniñ dūnında bir ḥarredir. ‘Ubeydu’llāḥ bin Er-Rebī‘ şī‘rinde īrād eyleyüp buyurmuşdır.

İla’llāḥi eşkū enne ‘Osmān Cābiru

‘Alī ve lem ya‘lem bi-zālike ḥāluḥu

Ebeytu ke’ennī min hazār feḍāyiḥi

Bi-ḥurratīn ‘Abbādin selīm el-esāvidu

Ḥarretü Benī’l-‘Uḍayde ‘aynīñ zammı ve ḍād-ı mu‘cemeniñ fetḥiyle Vādī-i Buḥḥānīñ ḡarbındadır baḥş-i menāzil-i ḳabāyilde zıkr olundu. **Ḥarretü Ḳubā** Medīneniñ ḳiblesindedir. Ḥadīş-i Şerīfde zıkrı mūrūr eyledi. **Ḥarretü Leylā** Ḡaṭafāndan Benī Mūrre bin ‘Avf bin Sa‘da mute‘allıḳ Medīne ile Vādī-i Qurā beyninde Şām ḥuccācī andan mūrūr ider. Ve ba‘zılarıñ ‘indinde [275^b] Vādī-i Qurānıñ Medīne cihetidir. Eşcār-ı naḥl ve ‘uyūn-ı cārī ile müzeyyen bir dil-küşā ve ḥūş-havā mekāndır. Ve ba‘zılarıñ ‘indinde Benī Kilāb beldelerinden bir beldedir Remāḥ El-Medenī ḥazretlerine ‘Abdü’l-Melik Ḥarre-i Leylāda sākin ol deyü emr eyledikde bu şī‘ri buyurdu.

Elā leyte şī‘rī hel ebītenne leyleten

Bi-ḥarratī leyle ḥayşü rabbetnī ehli

Ḥarretü Mī‘şam Buḥḥānīñ seylinden aḥz ider Ḥarretü’l-Ṭabādır. **Ḥarretü Meyṭān** Benī Qurayza şarkında bir cebeldir. **Ḥarretü’n-Nār** Nār muḥriḳa lafzıyla Ḥarre-i Leylānıñ ḳurbunda ve ba‘zılar Ḥarre-i Benī Süleyḡ ḳurbunda ve ba‘zılar Cidām ve Yelī ve

‘Azre kurbundadır didiler. Kāmūsda Hayber kurbundadır didi. Ve Kādī ‘Iyāz hazretleri Harretü’n-Nār Hazret-i ‘Ömer radiya’llāhu ‘anhiñ hadişinde Benī Selim biladlarından Hayber nāhiyesindedir didi ve Şeyh Naşırü’d-Din hazretleri Harretü’n-Nār Vādī-i Kurā ile Ğatafān meyānında anda ma‘den çıkar buyurdu. Ve Aşmaī hazretleri buyurur ki Harretü’n-Nārdan murād Fedekdir. Ve Fedek eşcār-ı nahli çok olan bir kıyedir. Mezbūr Fedekten āteş seyl-vāri zühūr idüp revān olurken Mālīk bin Sinān hazretleri itfā buyurmuşdur. Muḳaddem Nār Hicāz bahşinde zıkr olunmuş ise de bu maḫalde bir başka üslūb ile rivāyet olduğundan i‘āde olundu. Mezbūr maḫalde Nār zühūrında ol kadar ziyāde olmuşdur ki on bir günlük mesāfeden üstürler āteş şu‘lesinde otlarlar imiş mervīdir ki bir kimse ‘Ömer bin el-Ḥaṭṭāb radiya’llāhu ‘anh hazretleriniñ hużūrına gelüp Hazret-i ‘Ömer ol kimseye ismiñ nedir deyü şordıkda Cemredir dimiş. Kimiñ oğlusın deyü şordıkda Şihābıñ oğluyım dimiş. Kanḫı kabīleden olursun didikde Benī el-Huraḳadan olurım dimiş. Ne mekānda sākin olursun deyü şordıkda Harretü’n-Nārda sākin olurım didi. Kuyunuñ ismi nedir buyurdıkda Lezādır didi Hazret-i ‘Ömer radiya’llāhu ‘anh buyurdu ki kabīleñe eriş zīrā ihrāk vāki‘ oldı buyurdıkda mezbūr kimse ehline rücū‘ idüp gitdikde gördi ki nār ihāta eylemiş yanarlar ne‘üzü bi’llāhi min şerri’n-nār. **Harretü Vāḳım** Medīneniñ şarkında Vāḳım ismiyle müsem mā olmasına sebep ‘Amālikadan bir kimseniñ ismi olup ol maḫalde nāzil olmuş binā‘en ‘aleyh Harretü [276^a] Vāḳım dimişler. Vāḳım tesmiye olduğu gibi Uṭm-ı Benī ‘Abdü’l-Eşhel daḫi dirler. Harre-i mezbūreniñ verā’sında Benī Qurayza sākin olduğundan Harre-i Benī Qurayza daḫi dirler. Ve Benī Zühre civārında olduğundan Harre-i Benī Zühre daḫi dirler. Yezīd ibn Mu‘āviye pelīdiñ vaḳ‘ası bu harrede vāki‘ olduğınıñ beyāñı muḳaddem zıkr olundu. ‘Abdi’r-Raḫman bin Sa‘īd hazretleri Vaḳ‘a-i Harrede hāzır olduğundan şi‘rinde buyurmuşdur.

Fe-in teḳtulūnā yevme Harreti Vāḳımın

Fe-naḫnu ‘ale’l-İslāmi evvelu men ḳutile

Ammā ğarbī olan harreye Harre-i Benī Beyāda dirler. **Harretü’l-Vebere** bā-i muvaḫḫedeniñ harekesiyle ba‘zılar sūkūnete zāhib olmuşlar Medīneye üç mīldir. Hicrī hazretleri ‘Aḳıḳde Hazret-i ‘Urveniñ kaşrı ve mezāri‘i Harre-i Veberededir buyurdu. Muḳaddem zıkr oldı ki mezāri‘iñ haddı Vādī-i Neḳāniñ ğarbında Harretü’l-Vebereniñ müntehāsına ḳadardır deyü Vādī-i ‘Aḳıḳiñ şarkıdır. Hadış-i Müslimde

‘Ā’işe radıya’llāhu ‘anhā Һazretleri buyurur ki Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Ġazve-i Bedire müteveccih olurken Һarretü’l-Vebere ve şolunda bir kimse var idi ki beyne’l-‘urbān ğayet şecā‘at u cesāretle meşhūr idi. Ol maħalde ħāk-pāy-ı Server-i Enāma yüz sürüp bu kimseniñ gelmesinden cemī‘ aşhāb feraħ-yāb olup ol kimse ki Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimize yā Resūla’llāh geldim Cenāb-ı Risālet-Me’ābıñıza tābi‘ olup ħuşūs-ı ğazvede şābit-ka-dem olarak ħizmet-i şerīfīñle şeref-yāb olayım didikde Şeh-süvār-ı Enbiyā ‘aleyhi efđalu’ş-şalāt ve ezke’t-taħyā efendimiz Allāh ve resūlüne ĩmān iderseñ gel deyü cevāb buyurdı. Ol kimse ĩmān itmey lākin mu‘āvenet iderim didikde Server-i ‘Ālem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz müşriķden i‘āne taleb eylemeyiz rücū‘ eyle buyurdıkda ol kimse İslāmı qabūl itmeyüp rücū‘ eyledi. Ve Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ol maħalden şedd-i riħal idüp Zu’l-Huleyfeye naşb-ı ħıyām şevket maķrūn oldıkda mezbūr kimse be-tekrār gelüp üslūb-ı sābık üzere cevāb virilüp İslāmı qabūl itmeyerek yine rücū‘ eyledi Rāsūl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muħterem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Zu’l-Huleyfedey fekk-i rābi‘a-i iķāmet buyurup Beydā nām mekāna sa‘ādetle resīde olup ārām [u] istirāħat iderken mezbūr kimse [276^b] be-tekrār bu maħalde yine gelüp ‘arz-ı ħizmet eyledikde Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ber-minvāl-i sābık redd-i cevāb buyurdıkda ne‘am yā Resūla’llāh İslāmı müşerref olurım deyüp şeref-i İslāmı müşerref oldıkda Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz daħi qabūl buyurup ber-ā-ber Ġazve-i Bedire revān oldılar. **Һazre** ħānıñ fetħi ve zānıñ sūkūnıyla Eş‘ar evdiyelerinden bir vādīdir. ‘Ayn-ı Süveyķanıñ esfeline düşer **Һazmü Benī ‘Uvāl** Yāķūtī Һazretleri buyurur ki Һazmü Benī ‘Uvāl Cibāl-i Ġaţafāndan Medīneye tābi‘dir. **Һazen** feraħıñ zıddıdır Medīne ile Һayber meyānında bir tarīķiñ ismidir ki Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz bu tarīķden ‘āzim olmadıĝı ismi Һazen oldıĝı içündür didiler. **Һesnā** ħānıñ fetħi sīniñ sūkūnı soñra nūn ve soñra elif-i maķsūre ile bender-i Yenba‘a qarīb bir cebeldir. Ve ‘Uzeybe ile Cār meyānında bir şaħraya daħi Һesnā dirler. Ve Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ şadaķalarınıñ birine daħi Һesnā dirler. Faķaţ Şeyħü’l-Merāĝī Һazretleri bunu zamm-ı ħā ve sūkūn-ı sīn ile zabţ eylemişdir. **Һuseyke** ħasekeniñ taşĝiridir. Ebü’l-Fetħ el-İskenderī Һazretleri Zübāb ile Mesācid-i Fetħ meyānında bir mevzi‘dir buyurdı. Qāle’ş-şā‘ir.

Şabbahñāhum bi's-sefhi yevme Huseykete

Şafāyihu başra ve'r-rid'eniyyetü's-semrā

Fe mā kāme minhum kāyimen le-fezā' inā

Ve lā nāhabūnā yevme nezcuruhum zecrā

El-Ḥaşā Ebü'l-Feth el-İskenderî ḥazretleri Hicāzda bir vādî ve yāhūd Ebvā cibālinden bir cebeliñ ismidir buyurdu. **Ḥisān** hanıñ kesriyle ḥisiñ cem' idir ve fethi ile bustāndır ve şühedā-yı Uhud tarafına giderken tarīkiñ şāğında bi Yehūdiniñ utmına daḥi Ḥisān dirler. **El-Ḥaşāşin** cem' sığasıyla Benî Kaynukā' menāzilidir. **Ḥaşşü Talḥa** bin Ebî Talḥa el-Enşārî Mescid-i Şerīfiñ etrāfında olan ḥāneleriñ baḥşinde cihet-i Şāmda Bilātdadır deyü zikri sebkat eyledi. **Ḥişnü Hall** ḥā-i mu'cemeniñ fethiyle Kaşr-ı Hall dirler bir kaşrıñ ismidir qarīben gelür. **Ḥizva** ḥā-i mühmeleniñ kesri ve dād-ı mu'cemeniñ sükūnı ve vāviñ fethi ile Medīneden üç merḥaledir. Muḳaddem ismi 'Afve idi Rāsūl-i Ekrem şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem efendimiz tebdīl idüp Ḥizva tesmiye buyurdu. [277^a] mervīdir ki Ḥizva Ehl-i Ḥizv Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh ḥazretlerine gelüp keşret-i vebādan şikāyet eylediklerinde anlara buyurdu ki ol mekānı terk idüp başka mekāna gidiñ. Ehl-i Ḥizva didiler ki yā emīri'l-mü'minīn bizler o mekānı vatan ittiḥāz idüp ehl-i 'ıyāl u emvālimiz ve besātīn [u] mer'a vü mezāri'imiz anda olup terki ne gūne mümkün olur didiler. Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh Ḥāriş bin Kelede ḥazretlerine iltifāt buyurup bu bābda cenābınız re'y ider buyurdıkda Kelede ḥazretleri buyurdu ki bunlar mekānlarına qarīb bir mekan-ı aḥara naḳl idüp kürrāş ile ya'nī pürḥaşşa ile sade dūğan ekl idüp ve her şabāḥ aç ḳarnına tāze yāğ nūş idüp ḥoş-bū isti'māl idüp aşlā pābirehne gezmeyüp ve nehārda ḥāba varmasunlar vebā def' olur buyurdıkda Ḥazret-i 'Ömer raḍıya'llāhu 'anh anlara umūr-ı mezbūreyi ta'līm ü emr idüp ve anlar daḥi muḳtezāsınca 'amel idüp vebādan necāt buldılar bi-izni'llāhi te'ālā. **Ḥazīr** emīr vezninde bir ovadır ki kuyular ve mezra'lar vardır ve ibtidā-yı 'Aḳīḳ budır. Ve Baḳī'īñ müntehāsı daḥi budır. Ve Neḳī' ile Medīne meyānı yigirmi mīl ba'zılar bir fersaḥdır didiler. **Ḥafyā** ḥanıñ fethi ve fāniñ sükūnı soñra yā-yı müşennāt-ı taḥtiyye ve elif-i memdūde ile Medīneye qarīb bir mekāndır. Süfyān ḥazretleri buyurur ki Ḥafyādan Şeniyyeye

kadar beş veyā altı mīldir. Ve İbn ‘Ukbe ḥazretleri altı veyā yedi mīldir buyurdu. Ve Şeyḥ Mecdī ḥazretleri buyurur ki zann-ı gālib Medīneniñ şamında Birke nām mevzi‘a qarībdır. **Ḥafīr** emīr vezninde Mekke ile Medīne meyānında bir mevzi‘dir. **Ḥakl** ḥanıñ fethi ve kāfiñ sükūnıyla Arāya muzāfdir. **El-Ḥilā** kesr ve med ile Medīneye iki mīl vadī ve yāḥūd iki cebeldir. **El-Ḥalāyik** ke‘ennehu ḥalīkanıñ cem‘idir. İbn İshāḳ ḥazretleri buyurur ki şoñra Rasūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Buḥḥān-ı Ezherden kıyām buyurup Ḥalāyika nüzul buyurdu. Ve ba‘zılar ḥā-yı mu‘ceme ile rivāyet eylediler. **Ḥilīt** sikkīt vezninde ḥanıñ kesriyle Feyd ḥimāsında olan siyāh daḡlarıñ ekberiniñ ismidir. Mezbūr cebelde bir altūñ ma‘deni vardı ki ‘ālemde naẓīri olmayub nihāyetsiz altūn çıkar idi. Ammā şu galebe idüp menfa‘atdan kalmış. **Ḥuleyfe** Cüheyne [277^b] vezninde ḥalfeniñ taşḡiri ma‘rūf bir nebātdır. Vādī-i ‘Aḳīḳden ehl-i Medīneniñ mīḳātıdır. Ebū Ḥanīfe ḥazretleri İbn ‘Ömer raḍıya’llāhu ‘anhümā ḥazretlerinden rivāyet idüp buyurur ki bir kimse Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ ḥuzūrına gelüp yā Resūla’llāh min eyne’l-mehlu didikde yehillu ehlu’l-Medīneti mine’l-‘Aḳīḳi buyurdu ya‘nī ahālī-i Medīne ‘Aḳīḳden bend-i iḥrām iderler. Bu Ḥadīşde Zū’l-Ḥuleyfeye ‘Aḳīḳ ıtlak olundu. ‘Aḳīḳ Müzeyne bilādından ‘add olunır. Zū’l-Ḥuleyfe şuyınıñ nisbeti Müzeyneden ḡayrıya vehmdir Medīneden ba‘dı mīḳdārında iḥtilāf-ı keşīre vāḳi‘ olmuşdır. Ammā Şāḥib-i Tārīḡ ḥazretleri buyurur ki muḳaddem zıkr olan zirā‘ yed ile Mescid-i Nebevīniñ bāb-ı selāmından Mescid-i Zū’l-Ḥuleyfeye varınca kendi yedimle zirā‘ eyledim on tokuz bīñ yedi yüz otuz iki ve nısf zirā‘ geldi. Bu ḥesābda beş mīl ve iki şūlş olur yüz ‘arşun ‘acz eyle. Ve daḡi anda olan bi’r ‘Alī kerrama’llāhu vecheh ḥazretlerine nisbet olması ve anda cinn ile Mürteẓā ḥazretleriniñ muḳātele eyledi dimeleri kizbdır. Ve İbn Cemā‘a ḥazretleri taşrīḡ eylemişdir. Ve mevzi‘-i mezbūrdan ḡayrı ba‘zı muvāẓı‘a daḡi Zū’l-Ḥuleyfe dirler kemāliyle murād iden aşla mürāca‘at eylesün. **Ḥuleyf** ḥilfiñ muşaḡḡarıdır Necid tarafında bir mevzi‘dir. **Ḥammātān** Medīne kurbunda bir mevzi‘dir. **Ḥumām** ḥanıñ zammı ve mīmiñ taḥfīfiyledir Zātü’l-Ḥumām Medīne ile Mekke meyānında bir mevzi‘dir. **Zātü’l-Ḥummāt**. Evdiye-i ‘Aḳīḳ ve mesācid baḡşinde zıkrı sebḳat eyledi. Ḥamt ḥanıñ fethi ve sükūn-ı mīm ile Cebel-i Verikāniñ ismidir. **Ḥamrā’u’l-Esed** med ve izāfetle Medīneye sekiz mīl bir mekāna dirler. Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Uḡud ḡazvesinde müşrikīn münhezim oldıḡda verā’larınca bu

mevzi'e kadar gidüp üç gün anda ikâmet buyurdılar. Ve 'asâkir-i İslâm be-her gice beş yerde âteş ikâd iderler idi tâ ki mekân-ı ba'ideden müşâhed olunsun için. Bu mevzi' Mekke yolunda 'Aķiķiñ şolundadır Şafrâdan muķaddem bir maķal vardır ki aña daķi Ħamrâ iderler. Naķl u bustân u 'uyûn-ı cârî vardır **El-Ħumeyrâ** Ħamrânîñ taşķiridir. Medîne nevâķisinde bir bustânîñ mevzi'iniñ ismidir [278^a] **El-Ħumeyye** Şâķibu'l-Mesâlik ve'l-Memâlik Medîne tevâbi'inden deyü zıķr eylemişdir ve 'aksi daķi zıķr olundu. **El-Ħenân** fetķ ve taķfîf ile cebel gibi ķumdan bir depedir Zemâķşerî ĥazretlerinin ķavli budır. Şeyķ Naķırû'd-Dîn fetķa ve teşdîd ile Bedir ķurbunda cebel-vâri ķumdan bi 'azîm depedir buyurdu. Ve İbn İshâķ ĥazretleri buyurur ki Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz Bedire giderken Defrân nâm maķalden irtihâl idüp Eđâfir nâm şenâyâ üzerinden mürûr idüp Debbe nâm ķaryeye nâzil olup Ħenân yemîn tarafında terk eyledi cebel gibi ķumdan bir depedir intehâ. Şâķib-i Târîķ ĥazretleri buyurur ki muzâf ile Ebraķu'l-Ħenân dirler Benî Ferâre menzilidir. Ķâle's-şâ'ir.

Li-meni'd-diyâr bi Ebraķu'l-Ħenân

İntehâ. **Ħimâ** kesr-i ĥâ ve med iledir. Ve ķaşr ile daķi istimâ' olunmuşdır. Ķihâr-ı yâr-ı güzîn rığvanu'llâhi te'âla 'aleyhim ecma'în ĥazerâtlarının ħerâ-gâķ ittiķâz idüp ve ĥayrıları men' eylemişlerdir. Medîne'de bir kaç ĥimâdır ba'zısın Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiz şadaķa üstürleri için ħerâ-gâķ ittiķâz buyurmuşdır. Ve ba'zısın Ħazret-i 'Ömer rağıya'llâhu 'anh ĥimâ ittiķâz eylemişdir. Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ittiķâz buyurduķı ĥimâdan biri nûn ile Neķî' dirler tafşîli mürûr eyledi. **Ħûriyân** Yemânî ve Şâmî ĥâlâ Ħavre ve Ħuveyre dimekle ma'rûfdır. Eş'ar vâdîlerinden iki vâdîniñ ismidir. Bu iki vâdî Ķabîle-i 'Avfdan Benî Kelb ve Benî Züĥl vâdîleridir. Ħuveyre-i Yemâniyye Zû'l-Hedî daķi dirler. Zîrâ Şeddâd bin Ümeyye ez-Züĥlî Râsûl-i Ekrem şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem efendimiziñ ĥuzûrına geldikde aña şordu ki ne tarafdan gelürsün Zû'd-Dalâl nâm vâdîden gelirim didikde lâ bel Zû'l-Hedâdan gelürsün buyurdu binâ'en 'aleyh Zû'l-Hedâ tesmiye olundu. **Ħavzâ** Mescid-i Tebûķ baķşinde zıķri mürûr eyledi. **Ħavzu 'Amr** Medine 'Amr bin ez-Zübeyr bin el-'Avvâma mensûbdır. **Ħavzu Mervân** Bi'ru Muķîre baķşinde mürûr eyledi. **Ħavzu İbn Ħişâm** Ħarre-i Ķarbiyyede Bi'ru İĥâb ve Bi'ru Fâtıma beyânında sebķat eyledi. **Ħarfû'l-ĥâ**. **Ħâķ** iki ĥâ-i

mu‘ceme ile Ravza-i Hāh daḥi dirler. Hicrī ḥazretleri buyurur ki Ḥamrā’u’l-Esedīñ bir cānibinde bir beldeḍir. Şāğ cānibinde şarka mā’ılce Muḥammed bin Ca‘fer bin Muḥammed ḥazretleriniñ ve ‘Alī bin Mūsā er-Rızā [278^b] ḥazretleriniñ menāzilidir. Muḥammed bin Ca‘fer ve ‘Alī bin Mūsā ḥazerātlarınıñ kuyuları ve mezāri‘leri Ḥazrā ve Hāh dimekle ma‘rūfdır evdiye-i ‘Aķīķ baḥşinde geĉdi binā’en ‘aleyh İbnü’l-Faķīh ḥazretleri ḥudūd baḥşinde Hāh Şevzā ile tā Şafa meyānındadır buyurdu. Vāķidī ḥazretleri buyurur ki Ravza-i Hāh Zū’l-Huleyfe kurbunda Medīneye bir berīd mesāfedir deyü buyurdu. Ve Ḥazret-i ‘Alī raḍıya’llāhu ‘anh ḥazretleri buyurur ki Rāsūl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz beni Miķdād ve Zübeyr ḥazerātlarını ḥuzūrına celb idüp fermān buyurdu ki üçüñüz revān olıñ ravza-i Hāha vāsıl olduķda bir ḥātūna mülāķī olursız anda bir mektūb vardır aḥz idüp baña getüriñ buyurdu. Medīneye on iki mīl mesāfedir. Ḥadīşin tamāmı Buḥārīde meşṭürdür. Kāle’s-şā‘ir fī medḥ-i Hāh.

Yā mūķide’n-nāri bi’l-‘ulyā min izami

Evķid fe-ķad hicet şevķan ğayra mużtarim

Yā mūķide’n-nāri evķidhā fe-inne lehā

Senen yehīcu fu’ādu’l-‘āşıķi’s-şedim

Nārun yużī’u lemesnnāhā iz yeşubbu lenā

Sa‘detuhū zekerehā yeşfī mine’s-seķam

Ve mā ṭaribet li-secvin ente nā’iluhū

ve lā tenevverat tilke’n-nāru min izam

Leyset leyālīke fī Ḥāhin bi-‘āidetin

Hāş Hayberde bir vādîniñ ismidir. **Habe’** hā-yı mu‘cemeniñ fethi ve bā-i muvaḥḥedeniñ sükûnı ve ahiri hemze ile Medîne de Kûbā civārında bir vādîdir. Ve ba‘zılar hāniñ zammıyla diyār-ı Necidde bir vādîdir didiler. **El-Hayār** Feyfā’ü’l-Huyār mescidiniñ bahşinde mürür eyledi. Medîne de ‘Aķık nāhiyesinde bir mevzi’dir. Darb-ı meşeldir ki men yuḥibbu’l-Hayāra emine mine’l-‘isār dirler. **Hubbān** ‘utbān vezninde Ma‘dinü’n-Nakre ile Fedek beyninde bir cebeldir. **Hayru’l-İzek** ‘ayn-ı mühmeleniñ kesri ve zāl-ı mu‘cemeniñ fethi şoñra kâf ile Zāmān nāhiyesinde bir vādîdir. Ba‘zılar Mekke ile Medîne meyānındadır didiler. Ve Kāmūsda Keşîretü’s-Südd nāhiyesinde bir mevzi’dir buyurdı. **Habra’ü Şā’if** Mekke ile Medîne meyānındadır. **Hubze** lafz-ı müfred hubzu’l-me’kûl Yenbū’a tâbi’ bir hışndır. **El-Harrār** hā-yı mu‘cemeniñ fethi ve ranıñ teşdidiyle Medîne vādilerinden bir vādîdir. Ve ba‘zılar Medîne de bir şuyıñ ismidir didiler. Ve ba‘zılar Hayberde bir mevzi’dir [279^a] didiler. Ve ba‘zılar Hicāzda bir mevzi’dir didiler. Ve ba‘zılar Cüheynede bir mevzi’dir didiler. Rivāyet olunur ki Rāsûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz hicretiñ ikinci senesinde Sa‘d bin Ebî Vakķaş rağıya’llāhu ‘anh ḥazretlerini sekiz nefer kimse ile arz-ı Hicāzda Harrār nām mekāna gāzve içün irsāl buyurup anlar mevzi’-i mezbûra varub a‘dādan bir eḥad görmeyüp rücū’ eylediler. Bu şürette Hicāzda olmak fehme aķrebdır. Va’llāhu a‘lem. **Hurbā** ḥublā vezninde Benî Selemeye mute‘allık bir menzildir. Mescid-i Kibleteyn ile Müdāde meyānındadır. Rāsûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḥarāb lafzından ihtirāzen tufālen ismini tebdîl idüp Şāliḥa tesmiye buyurmuşdır. Kāmūsî daḥi böyle rivāyet buyurmuşdır. Şāḥib-i Tārîḥ ḥazretleri buyurur ki şavāb olan budır. Hā-i mühmelede olan kelāmına muḥālifdir. **El-Harmā** şukûk ma‘nāsına Ahrem seniyyesidir. Vādî-i Şafrāda bir ‘aynıñ ismi daḥi Harmādır. **Harîk** harîk vezninde Cār ‘indinde bir vādîdir ki Yenbū’a muttaşıl olur. **Hureym** Zübeyr gibi Medîne ile Cār beyninde iki cebeliñ meyānında bir ‘aķabedir ba‘zılar Rāsûl-i Ekrem şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz Bedire teşriflerinde bu ‘aķabeden mürür buyurdılar. Medîne ile Revḥā beynindedir didiler. **Huzeymiyye** hāniñ zammı ve zāniñ fethi ile Aḥḍar ile Şa‘lebe meyānında ‘Irāķ ḥuccācınıñ menzilidir. **Haşşās** ve Haşşāsān Fūr‘de iki cebeldir. **Huşûb** iki zamme ve bā-yı muvaḥḥede ile Medîneye bir gice mesāfe bir vādîdir. Mervān bin el-Hakem kāsırı andadır. Benî Ümeyyeyi Şāmdan iḥrāc

eylediklerinde bu mekāna nāzil oldu bu maḥalde sākin olup Vaḳ‘a-i Ḥarreye muntazır iken ‘Abdullāh bin Ḥanzala gelüp envā‘ rezāletle bu maḥalden ṭard eylemiştir. Ḳāle’ş-şā‘ir.

Ebet ‘aynī bi-zī ḥaṣebīn tenāmu

Ve ebkethe’l-menāzilu ve’l-ḥiyāmu

El-Ḥasreme Yenba‘ kurbunda bir vādīdir seyli bahra dökülür. **Ḥuṣeyn** taṣḡīr-i ḥaṣīn bir cebeliñ ismidir. İbn İshāḳ ḥazretleri buyurur ki Zeyd bin Ḥārīse ḥazretleri arz-ı Ḥuṣeynde ḡazve eylemiştir ḍarb-ı meṣel: en ḥaṣīna men eḥsene didiler. Bunlar iki cebeldir biri aṣḡar ve biri ekberdir **El-Ḥaṣiyy** Mescid-i Ḳubānīñ şarkında Bi’ru’l-Ḥaṣiyy aḡzında Benī Selimiñ uṭmıdır. Ve menāzil-i [279^b] Benī Ḥārīse bir uṭmıñ ismi daḡı Ḥaṣiyydir. **Ḥazīre** ḡānıñ fethi ve ḍādıñ kesriyle Ārada bir ḡaryeniñ ismidir. Ve Necidde arz-ı Muḥāribden bir mekānın ismidir. Ve ba‘zılar Tihāmedendir didiler. Ebū Dāvūd rivāyetinde buyurur ki bunıñ ismi ‘Afeyre idi. Rāsūl-i Ekrem ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz tebdīl idüp Ḥazīre deyü tesmiye buyurdu. Ve Şa‘bu’ḍ-Ḍelāl isminde bir maḥal var idi Şa‘bū’l-Hedā tesmiye buyurdu. Ve Benī Rūbeybe Benī Rūṣde tesmiye buyurdu. ‘Afiyre ‘aynıñ fethi ve fānıñ kesriyle nebāt ḥāşıl olmaz mekāna dirler. Rāsūl-i Ekrem ṣalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem efendimiz ḡāl ḡaşd idüp Ḥazīre buyurdu. **Zātū’l-Ḥıṭamiyy** mesācid-i Tebūk bahşinde mūrūr eyledi. **Ḥafeynen** ḡā ve fānıñ fethaları ve yā-i müṣennāt-ı taḥtiyyeniñ sūkūnı ve nūn-ı ūlānıñ fethi ile bir vādiniñ ismidir. Ve ba‘zılar Medīne ile Yenba‘ beyninde bir ḡaryedir didiler **Ḥafiyye** ḡānıñ fethi ve fānıñ kesri ṣoñra yā-i müṣennāt-ı taḥtiyyeniñ ṣeddesiyle Medīnede Vādī-i ‘Aḡıḡde bir mevzi‘a dirler. **El-Ḥalā’ıḡ** Medīne nāḡıyesinde bir zemīniñ ismidir. ‘Abdullāh bin ‘Aḡmed bin Caḡşın mülkündedir. Ve Mecdī ḡazretleri Ḥalāyıḡ ḡalīḡanıñ cem‘idir buyurdu. Ve Hicrī ḡazretleri buyurur ki seyl-i ‘Aḡıḡ Neḡī‘ den ḡurūc eyledikten ṣoñra Vādī-i Rīme seyline mülākī olup ikisi cem‘ olup ‘Abdullāh bin ‘Aḡmed bin Caḡşın Ḥalīḡa nām zemīnine dökölüp ol maḥalde āl-i Zūbeyriñ ve āl-i Aḡmediñ mezāri‘ [vü] bustān u eṣcār-ı naḡlin şuarır. Ve Mecdī ḡazretleri buyurur ki Medīneye on iki mīldir. Ve Maṭrī ḡazretleri buyurur ki seyl-i Neḡī‘ ḡalā Ḥalīfe dimekle ma‘rūf Bi’ru ‘Alī nām vādīye vāşıl olur. Nūṣḡa-i mu‘temedelerde Ḥalāyıḡ ḡā-i mu‘ceme ile vāḡı‘ olmuşdır. **Ḥulāyil** ḡā-i mu‘ceme ile Medīnede bir mevzi‘dir. **Ḥalş** ḡā-i mu‘cemeniñ fethi ve lāmıñ sūkūnı ve şād-ı

mühmele ile urāda bir vādīdir. Hākīm bin Hızām hāzretleri buyurur ki yevm-i Bedirde re'ÿü'l-‘ayn müşāhede eyledim Vādī-i Hālşda cihet-i semā keşret-i cünūd-ı melā'ikeden sedd olup ufuk-ı semā görünmez oldu. Pey-der-pey nāzil olur idi. Ol şā‘at ma‘lūm oldu ki Mevlā-yı Mūte‘āl hāzretleri Hābīb-i Ekremine nuşret içün Vādī-i Hālş melā'ike irsāl ider elbetde cünūd-ı müşrikīn perişān ü münhezim olur dır idim ‘aynı vāķi‘ oldu.

3. SONUÇ

Çalışmamızda, Aşkî Mustafa b. Ömer el-Kilisî adlı şair ve müellifin *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tibi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye* adlı üç ciltten oluşan eserinin ikinci cildinin 182-279 numaralı varakları transkribize edilmiş ve muhtevası ele alınmıştır. Eser üzerindeki incelemelerimiz neticesinde ulaştığımız sonuçlar şu şekildedir:

Aşkî Mustafa Efendi'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserlerine dair bilgiler yazarın kendi eserleri ve birtakım arşiv belgesi ile sınırlıdır. Bununla birlikte eserleri üzerinde yapılmış çalışmaların, müellifin hayatı hususunda kaynak teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Çalışmamızda, müellif ve eserlerine dair yazılmış olan tez ve makalelerden yararlanılmıştır. Bu bağlamda yapılacak olan başka çalışmalar yazara dair hususiyetlerin aydınlatılmasına vesile olacaktır.

Kısaca Medine Tarihi olarak adlandırılan eserin birinci cildinde “*Sebeb-i Terceme-i în Kitâb-ı Müstetâb*” başlığı altında yazar, kendi hayat hikâyesini anlatmıştır. İlgili bölümde yer alan kendisine ve eserin tercüme edilmesine dair hususiyetler çalışmamız sırasında başvurduğumuz temel kaynağı teşkil etmiştir.

Câmiü'l-Ezher'de ilim tahsil etmiş ve uzun yıllar Mekke ve Medine'de yaşamış olan Kilisli Aşkî Mustafa Efendi, İstanbul'da bulunduğu sırada dönemin padişahı Abdülmecid ile tanışmıştır. Padişah, Aşkî'ye maddî ihlanda bulunmuş ve Medine tarihine dair bir eser kaleme almasını istemiştir. Medine'ye dönen ve tercüme edeceği eseri seçmeye yönelik uzun ve titiz bir araştırma süreci geçiren Aşkî, Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ*'sında karar kılmıştır.

Aşkî, eserinin ilk iki cildinin Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ* isimli eserinin muhtasar bir tercümesi olduğunu ifade etmiştir. Ancak çalışmamızda, eserde izlenen metodun günümüzdeki tercüme yöntemine uygun olmadığı görülmüştür. Eserin yazımında, asıl kaynak olan *Vefâü'l-Vefâ* dışındaki kaynaklara başvurulmuş ve zaman zaman tercüme edilen eserde kısaltmalara gidilmiştir. Ayrıca yazar bazı meselelere ilişkin kendi görüşlerini bildirmiştir. Bu bağlamda Medine Tarihi eseri, Klasik Türk Edebiyatı geleneğine hâkim olan ve müellife özgür yazım zemini sunan serbest tercüme karakterindedir. Zira eserin üçüncü cildi Aşkî'ye aittir ve *Vefâü'l-*

Vefâ'da yer almayan bir zaman dilimine -19. yüzyıla- dair yazarın tespit, araştırma ve müşahedeleri üzerinedir.

Eserin incediğimiz ikinci cilt 182-279 numaralı varaklarında ele alınan konular genel olarak; Bakî mezarlığında medfûn şahsiyetlerin kabirlerinin hususiyetleri, ilgili şahısların ve bilhassa ehl-i beytin faziletleri ve Medine şehrinde bulunan bazı meşhur mekânlar üzerinedir. Birçok mekânın ele alındığı eserin Türkçeye kazandırılmasının Şehir ve Bölge Tarihçiliği ile Medine Tarihi bağlamında yapılacak olan çalışmalar için ayrıca bir değer ifade edeceği kanaatindeyiz.

Eserde ele alınan konuların işlenişinde genellikle kronolojik sıra gözetilmiştir. Bununla birlikte yazarın, okuru asıl konudan uzaklaştıran tafsilatlı açıklamalara başvurduğunu söylemek de mümkündür. Örneğin, Nefsüzzekiye'nin kabri ele alınırken şehadeti ve ordusuyla birlikte gösterdiği kahramanlıklara dair detaylı bir anlatım yapıldığı dikkat çekmektedir. Yine Hz. Hüseyin'in şehadeti bahsinde cereyan eden birtakım olaylar, eserde tafsilatlandırılan diğer bir husus olmuştur.

Aşkî, tercümesi yapılan varaklarda mekân adları hususuna ayrı bir ehemmiyet gösterdiğini belirtmiş ve ele aldığı mekânların kendi zamanındaki durumları üzerine bilgilendirmelerde bulunmuştur. Bu bağlamda mezkûr eser, Medine'ye dair Aşkî'nin yaşadığı dönem olan 19. yy'a gelene kadar geniş bir zaman dilimini kapsayan bilgiler içermektedir. Bu sebeple bünyesinde, Osmanlı Dönemi'nde Medine'deki gelişim ve değişimin ele alınabileceği farklı çalışmalar için detaylı ve kapsamlı olarak ele alınma imkânı barındırmaktadır.

Eserde, bazı mekânların genel özelliklerine değinildiği bazı mekânların ise içerisinde meydana gelen olaylara ilişkin tafsilatlandırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, tarifi yapılan mevkînin önemine göre rivayet aktarımının çeşitlendirildiğini söylemek mümkündür.

Aşkî, mescidler ve bazı meşhur mekânlara dair bilgilendirme yaparken, hac yolculuğuna çıkanların geçtikleri mekânların faziletlerini bilmediklerini ve ilgili mekânların ecrinden mahrum kaldıklarını ifade etmektedir. Bu anlamda, ziyaretçilere faydalı olabilme gâyesi ile ilgili mekânları ayrıntılı ele almıştır ki bu husus eserin işlevsel bilgiler içermesini öncelediğini düşündürmektedir. Yine eserinde, zikrettiği meşhur yirmi bir adet kuyu ismini kullanarak oluşturduğu bir manzume sunan yazar,

ilgili isimlerin kolayca hatırdta kalmasını hedeflediğini belirtmiştir. Aşkî'nin hedeflediği diğer bir husus bahsi geçen mekânların onarımına vesile olmaktır. Zira yazar sıklıkla tarifini yaptığı mescidleri ziyaret edecek olan varlıklı kişilere ilgili mekânların bakımını üstlenmelerini tavsiye etmiştir.

Medine Tarihi adlı eserde ele alınan meseleleri delillendirmek amacıyla çok sayıda ayet ve hadisten iktibasta bulunulmuştur. İktibas edilen ayetlerin genellikle tamamı aktarılmadan ele alınan konuya ilişkin kısımları zikredilmiştir. İlgili varaklarda, 11 farklı sureden 17 ayet zikredildiği tespit edilmiştir.

İncelenilen varaklarda, Hz.Peygamber ve onu niteleyen sıfatların yanında 651 adet şahıs, 849 adet mekân, 91 adet kabile ve 41 adet kitap ismi geçtiği tespit edilmiştir.

Eserde yer alan hadislerin sened kısımları hazfedilmiş ve metin kısımları sıklıkla birebir aktarılmadan hikâyeleştirilmiştir. Rivayet çeşitliliğine önem verilmesine ve hemen her mesele hakkında bilinen muhtelif rivayetlerin sunulmasına rağmen hadislerin senedlerinin terkedilmesinin yine kolaylık ve işlevsellik amacına hizmet ettiği düşünülebilir.

Eser, nesir yapıda olmakla birlikte çok sayıda manzume ihtiva etmektedir. Transkribe edilen varaklarda çeşitli konu ve şahısları konu edinen 29 tanesi Türkçe olmak üzere 118 adet manzume tespit edilmiştir. İlgili eser bu yönüyle dönemin edebî yaşantısı ve söz varlığına ışık tutmaktadır. Manzumelerde karşımıza çıkan çok sayıda tasavvufî remiz eseri Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı alanında da önemli kılmaktadır.

Osmanlı Türkçesi'nde Arapça ve Farsça sözcükler geniş yer tutmaktadır. Medine Tarihi eserinin de Farsça ve Arapça tamlamalar yönünden zengin olduğu görülmüştür. Yazar, eserin genelinde sıkça karşılaştığımız ilgili yabancı öğelerin bir kısmının anlamına dair kısa izahlarda bulunmuştur.

Eserde yer alan manzumelerin bir kısmının müellife ait olduğu “li mütercimihî” ibaresi ile şiirlerinde kullandığı “Aşkî” ve “Aşkiyâ” mahlaslarından anlaşılmaktadır. Manzumelerin diğer kısmı çeşitli divan şairlerine aittir. Ayrıca eserde yer alan manzumelerin, tercümesi yapılan Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ*'sında bulunup bulunmadığı hususunu tespit için ayrı bir çalışmanın yapılmasına ihtiyaç vardır.

Çevirisi yapılan sayfalarda yer alan manzumelerin birkaçının Aşkî Mustafa Efendi'ye ait Dîvân'da da yer aldığı tespit edilmiştir. Melek Bıyık Yapa'ya ait doktora tezi vasıtasıyla ulaşılan şaire ait dîvânda yer alan manzumeler ile çevirisini yaptığımız Medine Tarihi'nde bulunan manzumeler arasında birtakım okuyuş farklılıkları dikkati çekmektedir. Buradan hareketle, şairin divanını oluştururken manzumeler üzerinde düzenlemeler yaptığı düşünülebilir zira Medine Tarihi'nin Dîvân'dan daha eski bir dönemde kaleme alındığı bilinmektedir. Medine Tarihi'nde geçen manzumelerin hangilerinin şairin Dîvân'ında yer aldığı hususunun tespit edilebilmesi ve mezkûr iki kaynak arasındaki farklılıkların ele alınabilmesi, Medine Tarihi üzerinde yürütülen çalışmaların tamamlanması ile mümkün olacaktır.

Eserden hareketle, doğrudan müessire ve müessirin içinde yaşadığı topluma dair izlenimler edinilir. Medine Tarihi eseri de oluşturulduğu dönem olan 19. yüzyıla dair toplumsal, kültürel ve siyasî eğilimlerin anlaşılmasına imkân tanımaktadır. Bu hususa, sahabe ve bazı dinî şahsiyetlere yönelik saygısızlıkların bilhassa Rafizilerin şiddetli eleştirilmesi örnek verilebilir. Aşkî Mustafa Efendi'nin mutasavvıf kimliği dahi temel dinî hakikatlere, Hz. Peygamber'e ve ehl-i beyte yönelik uygunsuz söz ve davranışları eleştirirken ağır bir dil kullanmasına engel olamamıştır. Şüphesiz bu durum başta müellifin dinî hassasiyetinin dışavurumudur fakat bir yönüyle eserin içinde şekillendiği toplumun ortak kanaatini de yansıtmaktadır. Zira söz konusu eser, dönemin padişahının ricası üzerine hazırlanmış ve ilkin onun beğenisine sunulmuştur.

Aşkî, ele aldığı meselelerin ardından Semhûdî ve muteber şahsiyetlerin görüşlerini aktarmış ve ele aldığı hususların tafsilatını merak edenler için çeşitli kitap ve müellif isimleri bildirerek okuru muhtelif kaynaklara yönlendirmiştir. Bununla birlikte bazen kendi kanaatlerini belirtmiş ve rivayetler üzerinde kıyaslamalar yapmıştır. Bu hususların, yazarın dinî ilimler hususundaki araştırmacılığını ve yetkinliğini yansıttığını düşünmek mümkündür.

Aşkî, incelediğimiz kısımda sıklıkla eserinin anlaşılır olmasını amaçladığını bildirmektedir. Semhûdî'nin de *Vefâü'l-Vefâ*'sında sade ve anlaşılır bir dil kullanmaya gayret etmesi Aşkî'nin yöntemi ile Semhûdî'nin yöntemini benzer kılmaktadır. Ayrıca iki müellifin de ele aldıkları konulara ilişkin kendi düşüncelerini eklemeleri; eserlerinde fıkıh, hadis, coğrafya ve seyahatname gibi farklı

disiplinlerden yararlanmaları yöntemlerindeki benzerlikleri ortaya koyan diğer hususlardır. Müellif Semhûdî ile mütercim Aşkî'nin yöntemlerinin kıyaslanması ve eserlerinde birbirlerinden farklılaştıkları hususların tespit edilebilmesi için müstakil bir çalışma yapılmalıdır.

Eser hakkında genel kanaatlerimiz bu yöndedir. Nihai sonucun ifade edilebilmesi ve eserin muhtevasına dair unsurların eksiksiz tespiti, eser üzerinde devam etmekte olan tezlerin tamamlanmasıyla mümkün olacaktır. Çalışmamızın, İslam Tarihi ile Medine Tarihi alanında yapılacak çalışmalar için kaynak teşkil edeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Aşkî, Mustafa Efendi. *Ta'tîru Ercâi'd-Devleti'l-Mecîdiyye bi-Tîbi Ahbâri Beledi Hayri'l-Berîyye*. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Demirbaş Numarası: NECTY01488-NECTY01490, 182^a-279^a.
- Baltacı, Cahid. *İslâm Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Barca, İbrahim. *Es-Semhûdî ve Medine Tarihi*. Siirt: Siyer Yayınları, 2016.
- Barca, İbrahim. *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*. 3 Cilt. İstanbul: Siyer Akademi, 1.Basım, 2021.
- Baş, Mehmet Şamil. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme Mesnevîsi (Metin-Muhtevâ-Tahlil)". Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2007.
- Baş, Mehmet Şamil. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Vahdet-Nâme'si ve Mevlevîlik". *Yedi İklim Dergisi* 211 (İstanbul 2007): 136-142.
- Baş, Mehmet Şamil. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Hayatı Eserleri ve Sâki-nâme Mesnevîsi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 1/35 (2012): 249-280.
- Bıyık Yapa, Melek. "Aşkî Mustafa Efendi Divanı (Edisyon Kritik)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Bilgin, Orhan. "Aşkî Mustafa Efendi ve Aşk-Nâmesi". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 5 (1989): 211-222.
- Bilgin, Orhan. "Aşkî Mustafa Efendi ve Mi'râc-Nâmesi", *Prof. Dr. Nihat M. Çetin'e Armağan*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1999): 97-116.
- Çetin, Atilla. "Derkenar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9: 179-180. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 13. Basım, 1996.
- Ece, Selami. *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri* (1-2). Erzurum: Eser Yayınları, 2015.
- Erünsal, İsmail E. "Aşkî Mustafa Efendi ve Medine Tarihine Dâir Eseri". *Türklük Araştırmaları Dergisi* 6 (1990), 111-125.
- Gemici, Nurettin - Can, Ömer Faruk. "Aşkî Mustafa Efendi'nin Medine Tarihine Dâir Yeni Bulgular", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8 (2020), 171-190.

- Kanar, Mehmet. *Farsça Türkçe-Türkçe Farsça Sözlük*.ed. Levent Çeviker. İstanbul: Say Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Kaya, Nuri. “Medine Tarihçisi Semhûdî ve Vefâü’l-Vefâ Eseri”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2017.
- Kur’ân’ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Basım, 2009.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Semhûdi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36: 489-491. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Levend, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatı Tarihi*. 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Basım, 1988.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 5. Basım, 2020.
- Öğüt, Salim. “Harem”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 127-132. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 1.Basım, 2019.
- Türk Dil Kurumu. *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Yavuz, Hulusi. “Osmanlı Padişahlarının İftihar ettikleri Unvanlardan Biri: Hadimü’l-Harameyn”. *Makalat* 2 (1999), 9.